BJÖRNSTÅHLS
RESA.

IV.

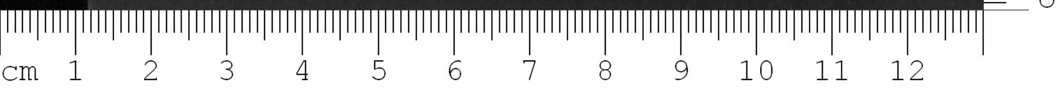

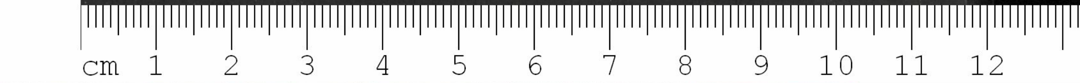

Dubl.

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

RESA

TIL

Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, Ångland, Turkiet, och Grekeland:

Beskrifven af och efter

JAC. JON. BJÖRNSTÅHL,

Österl. och Grek. Språkens Professor i Lund, Ledamot af Kongl. Vet. Sålsk. i Upsala och Kongl. Antiquitets-Societ. i London, samt Correspond. af Kongl. Vitterh. Acad. i Paris, m. m.

Efter Des Död utgifven

AF

CARL CHRISTOF. GJÖRWELL,

Kongl. Bibliothecarie.

FJERDE DELEN.

STOCKHOLM,

Tryckt hos Anders Jac. Nordström, 1782.

FÖRTEKNING

På de RESPECTIVE Medborgare, hvilka anteknat ſig, ſom *Prenumeranter*, på framledne Herr Profeſſor J. J. BJÖRNSTÅHLS *Tålfåriga* Utländſka Reſa, til Förlag: dels af Reſans Utgifvande, dels af Minnes-vårdar öfver Författaren.

AHLGREN (*Nils Eric*) Lands-Kamerer i Jönköp.
AKEN (*Carl Phil. von*) Aſſeſſor.
ALBEDIL (Bar. *Guſt. d'*) Kongl. Secreterare.
ALLÉN (*Eric Joh.*) Poſt-Inſpector i Åbo.
ANGERSTEIN (*Joh. Fr.*) Bruks-Patron.

BARCH (*Joh.*) Adv. Fiſc. vid Åbo Hof-Rått.
BECKMAN (*And.*) i Cuopio.
BENNET (Bar. *Fredr.*) Landshöfding och Riddare af K. N. St. O.
BERG (*And. Jöransſ.*) Handelsman i Stockholm.
BERGGREN (*Joh. Otto*) Bruks Patron.
BERGMARK (*Pehr*) Regem. Skrifvare.
BERING (*P. E.*) Commiſſarie.
BESCHE (*Ge. de*) Ryttmåſtare.
BETHUN (*Pet. Guſt.*) Öf. Lieut. v. Arméens Flotta och Riddare.
BIBLIOTEK (*Gymnaſii*) i Calmar.
\- - - (*Gymnaſii*) i Strengnås.
\- - - (*Weſtgötha Nations*) i Upſala.
BLOM (*Carl M.*) Prov. Med. i Hedemora.
BOBERG (*And.*) Groſshandlare.
\- - - (*And. Is.*) Phil. Magiſter.
BOLING (*Pehr*) Conrector i Upſala.

BOMAN (*And.*) Krono-Befalningsman.
BONDE (Gr. *Gust. Ulf*) Hof-Junkare.
BONNEVIER (*Joh.*) Handelsman i Upsala.
BREMER (*Joseph*) Öfver-Directeur.
BRUCE (*Carl Adam von*) Hof-Stallmästare.
BRUNNIUS (*Eric*) Magister.

CAJANDER (D. *Zach.*) Prost i Helsingfors.
CHENON (*Olof*) Lands-Räntmästare i Nyköping.
CHRISTIERNIN (*Gust.*) Magister.
COLLEGIUM (Kgl. *Cancellie*-).
CORSBERG (*And.*) Archidiac. vid Sv. och Finska Församl. i Wiborg.

DIEDRICHSON (*Ge. Fr.*) Grosshandl. i Stockholm.
DUVÆRUS (*Jac.*) Bibliothecarie.

EHRENSTRAHL (Bar. *Er. Gust.*) Lieut. vid Calmare Regem.
EHRENSTRÖM (*Joh. Albr.*) Conducteur.
EKMAN (*Mårt.*) Advoc. Fisc.
- - - (*Ol.*) Håradshöfd. i Norra-Westerbotn.
ENNES (*Carl Joh.*) Rådman i Carlscrona.
ERICSON (*Sam.*) Handels-Bokhållare.
EURPAEUS (*Petr. Adolphæ*) Språkmästare vid Kejs. Cathedr. Skol. i Wiborg.

FALK (*Joh.*) Handelsman i Westerwik.
FANT (*Carl*) Prost.
FAXE (*Abrah.*) Assessor i K. Com. Coll.
FRANC (*Carl Fr.*) Krigs-Råd.
FRÖLICH (Gr. *Bengt Gust.*) Landshöfd. o. Rid.

GADOLIN (Doct. *Jac.*) Dom-Prost i Åbo.

GAHM

Gahm (*Sigfrid*) Håradshöfdinge.
Gahn (*Nils*) Stads-Physicus i Arboga.
Geyer (*Joh. Eberh.*) Directeur.
Giöös (*Joh.*) Kyrkoh. i Fredricshamns-Stift.
Gyldenstolpe (Gr. *Nils Philip*) Öf. Kammarherre, Landshöfdinge o. Commend. af K. N. St. O.

Haartman (*Jac.*) Biskop i Åbo.
Hagberg (*Pet.*) Grosshandl. i Stockholm.
Haldin (*Eric*) Assessor.
Hallgren (*Clas Jac.*) Secreterare.
Hansson (*Ad. Fr.*) Handels-Bokhållare.
Hasselgren (*Arv.*) Grosshandl. i Stockholm.
Hastfehr (Bar. *Arv.*) Major och Riddare.
Hedengran (*Olof*) Bruks-Patron.
- - - - (*Swen*) Assessor.
Heikel (*Sam.*) Borgmåstare i Uleåborg.
Helding (*M.*) Major och Riddare.
Hesselius (*Joh.*) Kgl. Secreterare.
Heyke (*Carl Detlof*) Bruks-Patron.
Heykensköld (*C.*) Lieutenant.
Hillberg (*Petr.*) Prost i Åkerbo.
Hindersson (*Sven*) Handels-Bokhållare.
Hjort (*Pehr*) Bergs-Directeur i Rörås i Norrige.
Hisinger (*Joh.*) Bergs-Råd och Ridd.
Holmberg (*Mich.*) Chem. Adjunct i Åbo.
Holmbom (*Ax. Joh.*) Handels-Bokhållare i Wiborg.
Holthusen (*Carl Gust. von*) Cornet.
Hultman (   ) Bruks-Patron.
Hydren (Doct. *Eric*) Theol. Prof. i Upsala.
Håggroth (*A.*) Kyrkoh. i Fredricshamns-Stift.
Hårad (*Östra-Göinge*) i Skåne.
——— ——— des Prästerskap.
Höpken (Bar. *Carl Otto von*) Presid. i K. Sv. Tribunalet i Wismar o. Com. af K. Nordst. O.

JERLSTRÖM (*Bror Dan.*) Assessor.
IHRE (Fru Cancellie-Rådinnan).
INDRENIUS (*Immanuel*) Kyrkoh. vid Svenska Församl. i S:t Petersburg.
JOHANSSON (*Pet.*) Coopv. Capitaine.
JUNGQWIST (*Carl*) Handelsman.
JURINGIUS (*Emund*) Phil. Magister.
JUSTI (*Carl*) Handels-Bokhållare.
JÅGERHORN (*Carl Magn.*) Landshöfd. o. Rid.
JÅNISCH (*Christian*) Grosshand. i Wiborg.

KEYSER (*Gabr.*) Handelsman i Stockholm.
KLINT (*Pehr*) Banco-Commissarie.
KOTHEN (Bar. *Gust. von*) Capitaine.

LAGUS (*Joh.*) Prost i Idensalmi.
LEUHUSEN (*Carl*) Cancellie-Råd.
LIDIN (*Joh.*) Notarie i Kgl. Svea Hof-Rätt.
LILLJEHORN (*Carl Pontus*) Capit. vid Kgl Lif-Gardet.
LINDBERG ( ) Tullförvaltare.
LINDBLOM (*Olof*) Kyrkoh. i Mogata.
LINDE (*Nils*) Rådman i Fahlun.
LINDGREN (*Carl*) Brånneri-Inspector i Westerås.
LITZBERG (*And.*) Rådman.
LOSTBOHM (*Lars*) Lagman.
LÖFMAN (*Hans*) Kammererare.
- - - (*Jac.*) Secreterare.

MATSEN (*N. A.*) Grosshandlare i Götheborg.
MATTENS (*Henr. Joh.*) Assessor.
MEYER (*Gerh.*) Öfver-Directeur.

NATION {*Södermanlands*) i Upsala.
{*West-Götha*) i Upsala.

NICANDER (*Henric*) Kgl. Vet. Acad. Andre Secreterare.
NOEK (*Eric*) Grofshandlare i Stockholm.
NOLCKEN (Bar. *Fredr. von*) Kgl. Svensk Envoyé i S:t Petersburg Kammarh. o. Commend. af K.N.St.O.
NORDENADLER (Fröken *Cathar. Margareta*).
NORDENFELDT (*Joh. Nic.*) Fänrik vid Jämtl. Reg.
NORING (*Jonas*) Secreterare.

ODENCRANTZ (*M.*) Kammarherre.

PALBITSKI (Bar. *Adam*).
PALIN (*Nils*) Meubelhandlare.
PALM (*Salomon*) Controlleur.
PIJHLGART (*Pehr G.*) Bruks-Patron.
POMP (*Z.*) Bruks-Patron.
POSE (*Carl Joh.*) Kgl. Secreterare.
POSSE (Bar. *Gabriel*).
POST (*Joh. Ar. von*) Stats-Commissarie.

RAPPE (Friherrinna) Landshöfd. Enke-Fru i Åbo.
REHN (*Joh Ge.*) Hof-Bryggare.
RIBEN (*Ewald*) Med. Doctor.
ROTHLIEB (*Fredr. Hemming*) Ryttmästare.
RÜCKERSKÖLD (*Carl Christof.*) Capitaine o. Ridd.
RUNBOM (*Joh.*) Regements-Pastor.
RUTH (*Joh.*) Kyrkoherde.
RÅFELT (*Eric Gust.*) Lieutenant.
RÖNNOW (*Casten*) Stats-Råd o. Rid.
RÖÖK (*Jac. Fr. von*) Öfverste o. Rid.

SACKLÉN (*Lars*) Borgmästare i Björneborg.
SANDEBERG (*Joh. Dav. af*) Cornet.

SAND-

SANDWALL (*Pehr*) Regem. Skrifvare.
SCHNEIDLER (*Christof.*) Bokbindare-Ålderm. i Stockh.
SCHRÖDER (*Roland*) Bruks - Patron.
SEDERHOLM (*Gust. Adolf*) Krigs - Commissarie.
SEGERSTEDT (*Gust. Fr.*) Capit. vid Lif - Drag.
SELLBECK (*Joh.*) Kamererare.
SERGELL (*Joh. Tob.*) Professor.
SILFWERSTOLPE (*Dav. Sam.*) Öfverste o. Riddare.
SILFWERSTRÅLE (*Carl*) Major.
SJÖBERG (*Adolf*) Revisor.
- - - - (*Otto O.*) Handelsman i Fahlun.
SJÖQWIST (*Fred.*) Apothekare i Söderhamn.
SKYTTE (*C. B.*) til Wi.
SMEDBERG (*Dan. Gust.*) Conducteur.
SPALDENCREUTZ (*Joh. Adolf*) Lagman.
SPARRE (Gr. *Eric*) Ryttmåstare.
STRANDBERG (*Zach.*) Assessor.
STRÖM (*Swen*) Bruks - Patron.
SUTHER (*Pehr*) Hof - Graveur.
SWENSSON (*Jonas*) Tullförvaltare.
SYLWIN (*Eric* Junior) Pastor i Säckjerfwi.

TEMPELMAN (*Olof Sam.*) Professor.
TERSMEDEN (*Carl*) Vice - Amiral och Commend. af Kgl. Sv. O. 2 Ex.
THENSTEDT (*Nathan*) Prost i Stora - Tuna.
TILLÉ (*Carl*) Secreterare.
TRANCHELL (*Jon.*) Casseur vid Ostind. Compagniet.
TROIL (D. *Uno von*) Biskop i Linköping.
TRYGG (*Olof*) Öfver - Skepps - Byggmåstare.

UGGLA (D. *Petr.*) Prost i Hedemora.

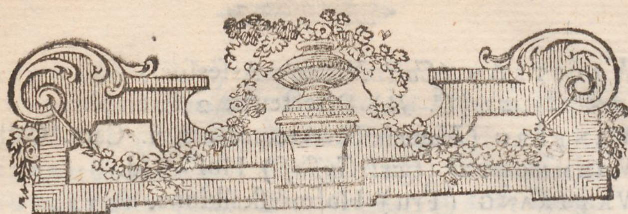
VIGELIUS (*Eric*) Notar. vid Bok - Auct. i Upsala.

WAD-

Wadström (*Carl Niclas*) Assessor.
- - - - (*C. B.*) Directeur, 2 Exempl.
Wanberg (*Magn.*) Secreterare i Kgl. Cam. Coll.
Warmholtz (*Carl Gustaf*) Hof-Råd.
Wattrang (Fru) Hofmarskalkinna.
Wennberg (*Carl Fr.*) Secreterare.
Weste (*Er. Wilh.*) Cancellist i Kgl. Krigs-Collegio.
Wetterqwist (*Olof*) Capitaine vid Fortification.
Wickenberg (*Fredric*) Assessor.
Wikander (*Gust.*) Studerande.
Wimmerstedt (*Lars*) Theol. Lector i Calmar.
Winberg (*Joseph*) Handelsman.
Winter (*Arndt Joh.*) Lands-Kamer. i Åbo.
Wrangel (Gr. *Fredr. Ulr.*) Lieut. vid Sprengportska Reg.
Wåhlin (*Er. Gust.*) Secreterare.

Öller (*Jör. Joh.*) Prost i Jemsiö.

FÖRETAL.

Härmedelſt får man nu öfverlemna til det Svenſka Almånna *Fjerde* Delen af denna Reſa. Den innehåller et *Sammandrag* utur Sal. Profesſor BJÖRNSTÅHLS *Reſe-Journal* utur *Sweitz*, genom *Tyſkland* och *Holland*, til *Ångland*. Sammandraget är gjort af Kgl. Svenſke Legations-Predikanten i Conſtantinopel, Hr *Carl Pet.* BLOMBERG, ſom utur ſamma Journal uptagit alt det Hufvudſakeliga, dock med förbigående af det, ſom finnes af Hr Björnſtåhl tilförene uti Bref meddelt, rörande Holland och i ſynnerhet Ångland, hvilka Bref ock redan finnas tryckte uti Andra Delen af denna Reſa.

Således är hela den Europeiſka Reſan til fullo beſkrifven; återſtår nu det *öfriga* af den *Turkiſka* och *hela* den *Grekiſka*. Samma vittra Hand, ſom gifvit oſs det rikhaltiga Sammandraget, hvilket utgör Innehållet af denne Del, har åfven et dylikt under Arbete, rörande vår Björnſtåhls Reſa och Viſtande i Turkiet och Grekeland; hvilket

Sam-

Sammandrag kommer at utgöra Innehållet af *Femte* Delen; och då Sammandraget om Grekeland år redan fårdigt, samt af det om Turkiet föga återstår, så hoppas man ock med första kunna lågga samma Femte Del under Trycket.

Til Fullgörande af det i Företalet til Tredje Delen gifna Löftet får jag hårmedelst hos det Resp. Almånna anmåla, huru jag upfylt min Skyldighet, med den öfver Sal. Hr Björnståhl slagne *Skåde-Penningens* Öfver- och Aflemnande til de Höge Personer, de Herrar och Mån, som nårmast beskyddat, synnerligen hedrat och årat den Mannen, hvars Bild Penningen visar. De åro följande: Hans Maj:t KONUNGEN, Hennes Maj:t ENKE-DROTNINGEN, Hennes Kongl. Höghet HERTIGINNAN, Deras Excellencer Herrar Rikſens Råd, Gr. von Höpken, Gr. Ulr. Scheffer, Gr. Falkenberg, Frih. Carl Sparre, och Frih. Fred. Sparre, samt Hrne: Bar. Carl Fr. *Adelcrantz* Öfver-Intendent, Bar. Claes *Alströmer* Cancellie-Råd, Bar. Patr. *Alströmer* Commerce-Råd, Carl *Aurivillius* Prof. L. L. O. O. i Upsala, Carl Jesper *Benzelius*, Biskop i Strengnås, Matth. *Benzelstierna* Stats-Secreterare, Lars *Benzelstierna* Biskop i Westerås, Bengt *Bergius* Banco-Commissarie, Olof *Bergklint* Eloq. o. Poes. Lector i Westerås, Joh. *Bilmark* Prof. Hist.

O.

o. Mor. i Åbo, Jac. *Björkegren* Upf. Sålfk. Secreterare, Carl Pet. *Blomberg* Kgl. Svenfk Legations-Predikant i Conftantinopel, Guft. *Brander* Direct. vid Banken i London, Erl. Sam. *Bring* Hift. Prof. i Lund, Ant. Fr. *Büfching* Öf. Confift. Råd i Berlin, Matth. *Calonius* Prof. Jur. i Åbo, Magn. *von Celfe* Cancellie-Råd, Ulr. *Celfing* Kgl. Sv. Extr. Envoyé i Conftantinopel, Olof *Celfius* Bifkop i Lund, Wilh. *Chambers* Kgl. Stor-Britannifk Förfte Architect, *Délon* Sv. Conful i Salonichi, Gabr. *Fabricy* Bibliothecarie vid Cafanatifka el. Minervæ Bibliotek i Rom, Pehr J. *Falk* Borgmåftare i Stockholm, Eric Mich. *Fant* Hift. Prof. i Upfala, Ol. *Forsberg* Borgmåftare i Stockholm, Birger *Frondin* Bibliothecarie i Upfala, Sigfrid L. Pehrfon *Gahm* Secreterare, Chrift. Henr. *Grofkurd* Rector vid Gymn. i Stralfund, Jof. *de Guignes* Led. af K. Vitterh. Academien i Paris, Joh. Guft. *Hallman* Kgl. Lif-Medicus, Leonh. *von Haufswolff* Hof-Junkare, Gerh. *von Heidenftam* Kgl. Sv. Commiffions-Secreterare i Conftantinopel, Carl *Hellftedt* Handelshus i London, Dan. *Herweghr* Bifkop i Carlftad, Nicol. *Ignarra* Profeffor i Neapel, Joh. *Ihre* Cancellie-Råd och Prof. i Upfala, Benj. *Kennicott* L. L. O. O. Prof. i Oxford, *Kock* Venetianfk Conful i Salonichi, Swen *Lagerbring* Canc. Råd och Prof. i Lund, Hans *Lagerftröm* Svenfk Coopvaerdie Capitaine, Joh. Henr. *Lidén* Profes-

feſſor, Carl *Lindegren* Groſshndlare i London, Chriſtof. Wilh. *Lüdeke* Paſt. Prim. vid Tyſka Förſ. i Stockholm, Aron *Matheſius* Paſtor vid Svenſka Kyrkan i London, Carl Fr. *Mennander* Årke-Biſkop, Joh. Dav. *Michaelis* Hof-Råd och Prof. i Göttingen, Adolf *Modeer* Förſte Secreterare i Kgl. Patriotiſka Sållſkapet, Joh. Georg Pet. *Möller* Prof. Hiſt. i Greifswald, Henr. *Nicander* Andre Secreterare i Kgl. Vet. Academien, Matth. *Norberg* L. L. O. O. & Gr. Profeſſor i Lund, *Peintre & Ruffin* Handelhus i Salonichi, Joh. *Pfeiffer* Aſſeſſor, Guſt. *Regnér* Secreterare i Kgl. Cancelliet, And. Jah. *Retzius* Profeſſor o. Botanices Demonſtrator i Lund, Gabr. *Roſén* Kgl. Öfver-Hof-Predikant och Kyrkoherde vid Riddarholms-Förſaml. i Stockholm, Carl Fred. *Rudbeck* Capitaine, Joh. Ad. *Schinmeier* Superintendent i Lübeck, Aug. Ludv. *Schlözer* Prof. Phil. i Göttingen, And. *Schönberg* Cancellie-Råd, Carl Fred. *Sebaldt* Juſtit. Canc. och Borgmåſtare i Stockholm, Joh. Tob. *Sergell* Prof. för Bildhuggeriet i Stockholm, Dan. C. *Solander* Intend. af Kgl. Muſeum i London, Guſt. *Sommelius* Bibliothecarie i Lund, Er. *af Sotberg* Canc. Råd, Uno *von Troil* Biſkop i Linköping, Joh. Bapt. Casp. d'Anſſe *de Villoiſon* Ledamot af Kgl. Vitterh. Acad. i Paris, Joh. Gottſch. *Wallerius* Profeſſor, Pehr *Wargentin* Förſte Secret. i Kgl. Vet.

Aca-

Academien, Carl Gust. *Warmholtz* Hof-Råd, And. *Wilde* Cancellie-Råd, Carl Gottfr. *Woide* Pastor vid Tyska Reformerta Kyrkan i London, samt til Fru *Piper* födt Hackson gift med Hof-Intendenten Hr Fr. Magn. Piper, Fru Regina Charlotta *Hiller* och Mademois. Christina *Björnståhl* framl. Hr Professorns Systrar, framl. Sjö-Capit. i Holländsk tjenst Magn. Gabr. *Björnståhls* Sterbhus i Rotterdam, och Jac. Gust. *Ljung*, af hvilka den förre var Hr Professorns ende Broder, och den senare ende Son efter en des afledna Syster. Antalet af de således utdelte Medailler går til 84.

Grafstenen, som är lagd öfver Sal. Hr Prof. Björnståhl, är af Marmor, samt håller 3 Turkiske Pik (1 Pik består af 27 Sv. Tum) i längden, och en och en half i bredden. Des Påskrift är följande:

Hic.

Requiescit.

Qui.Europam.Testem.Eruditionis.Et.Virtutis.Habuit.

XII. Annorum. Peregrinator.

JACOBUS. JONAS. BJÖRNSTÅHL.

Svecus.

Ad.Acad.Lond.Gothor.L.L.O.O.Et.Gr.Professor.

In. Procinctu.

Ad. Oras. Asiæ. Africæque. Lustrandas.

Vita. Functus. Thessalonicæ.

Die. XII. Julii. A. O. R. MDCCLXXIX.

Viator.

Viator.
Transi. Pede. Fausto.
Spes. Reseca. Longas.
Et.
Quod. Difficillimum. Est.
Retine.
In. Sapientia. Modum.

Cippum. Amici. Populares. Posuere.

✝

Denne Grafsten fördes ifrån Constantinopel til *Salonichi*, hvar den med följ. Högtidlighet d. 16 Jun. 1781 lades öfver Sal. Hr Björnståhls Graf. Hrne *le Peintre & Ruffin*, et af de större Fransyska Handelshusen i Levanten, som vårderar Lårdom och ålskar Svenska Nationen, samt bor i Salonichi, åtog sig hårvid ådelmodigt både Besvåret och Kostnaden. Det böd samtlige i Salonichi residerande Consuler, med deras Nationer och Protegés, för at vara dem, jåmte Hr *Délon*, Kgl. Svensk Consul dårstådes, följagtige til Graf-stållet, dit Stenen dagen förut blifvit transporterad. Sedan de dit ankommit, och Stenen blifvit behörigen lagd, hölt Hr *Délon* et Tal, uti hvilket han kortligen anförde Sal. Hr Björnståhls förnåmsta Lefvernes - omståndigheter och den obotliga förlust, som den lårda Verl-

Verlden, genom hans för tidiga frånfälle, lidit. Til at betyga sin särskilda Högaktning för den här jordfäste Svenske Lärde, lät Venetianske Consuln, Hr *Kock*, genom Sjö-Capitainen Busichia, lossa 9 Styckeskott i 3 omgångar, näml. 3 vid Processionens ankomst til grafven, 3 vid Stenens läggande öfver densamma, och 3 vid Åminnelse-talets slut. Efter fulländad Ceremonie vid Grafven, bödos alle, som hörde til Processionen, hos Hrne le Peintre & Ruffin, til Middagsmåltid, och unfägnades på bästa Sätt.

De utlofvade och bronzerade otta *Medaillonerne*, föreställande Hr Björnståhls Hufvud, efter Hr Prof. Sergells Model, äro redan aflemnade til sina behörige Ställen i *Stockholm*, *Upsala*, *Lund*, *Strengnäs*, *Nyköping* och *Näshulta*; samt äfven en, på begäran, til Gymnasii-Biblioteket i *Linköping*. Då den *Medaillon* öfver Professor Björnståhl, som blef lemnad til Skol-Salen i Nyköping upsattes, har des berömvärde Rector, Hr Prof. P. *Flodmark*, på särskild *Tafla*, låtit upställa följ. af sig författade *Inscription:*

In Paroecia Näshultensi Sudermanniæ & Villula Rotarbod natus est Anno 1731 d. 23 Jan. Professor Lingv. Orient. & Græc. Academiæ Lundensis, Magister JACOBUS JONAS BJÖRNSTÅHL, Patre Præfecto Milit. inf. ord. Magno Gabr. Björnståhl, Matre Anna Regina Hjortzberg, qui pii Paren-

rentes, obſtante licet re anguſta domi, puerum felicis ingenii, jam 12 annorum, Strengneſiam miſerunt artibus ingenuis imbuendum. Quarum ibi jactis ille non lubricis fundamentis, capax jam ſolidioris diſciplinæ, ad Academiam Vpſalienſem pergit anno 1754. Quæ creſcentis honoris gradibus titulisque hunc impigerrimum ſuum Alumnum, cum præſentem tum extra Patriam conſtitutum, pro merito ornandum curavit, ut Philoſophiæ Magiſtri 1761, Magiſtri Docentis 1763, Philoſophiæ Adjuncti 1771, Profeſſoris Extraordinarii 1776. Profeſſor Ordin. Lundenſis Regio diplomate conſtitutus anno 1779. Ad explendam, qua ſemper arſit, inſatiabilem pæne plura videndi ſciendique cupiditatem, pertinax propoſitum ſibi perſequendum ſtatuit alienas terras viſitandi; hinc, valedicta Patria anno 1767 curſum Itineris ſui direxit per Galliam, Italiam, Helvetiam, Germaniam, Hollandiam, Angliam, Græciam; in Orientales quoque Europæ partes usque ad Boſporum Thraciæ penetravit, nec non Aſiæ & Africæ oras inſigniores ſalutaturus, ſi vita ſuppetiiſſet. Virorum Celeberrimorum ac Doctiſſimorum ubique uſus conſvetudine, quorum amicitiam, favorem, immo admirationem, ſua humanitate & eruditionis copia ſibi conciliaverat, quibuscum & ipſi frequens fuit litterarum & litteratum commercium. Pontifex Romanus Clemens

XIV aditum ad ſe petenti clementer dedit, & ex oratione Advenæ coram ipſo habita modeſto ſale condita magnam cepit voluptatem, illumque cum nobiliſſimo ſuo comitatu Popularium inuſitata prorſus gratia complexus eſt. Mores & ritus hominum civitatumque inſtituta ac leges adcurate obſervavit. E Bibliothecis optimis optima quæque, ut apis e floribus, exſuxit & in codicillos, velut cellulas ſuas, ſolicite condidit. Alpium gramine ſimul & nivibus contecta cacumina tranſcendit. Ignivomi montis Veſuvii faſtigium faucesque enixus eſt, aliaque notabiliora loca, vetuſtatis monumenta ac ornamenta, ut Templa, Theatra, Arcus, Statuas, Sepulcra, Lapides, non leviter & fugitivis oculis ſemel percurrit, ſed diu & repetitis ſæpe vicibus attente perſpexit & conſideravit. Ut Deo, Regi & Patriæ ſe totum omniaque ſua ſtudia conſecraverat, ſic horum jura ipſe ſancte habuit, & contra ſecus ſentientes maſcule defenſitavit. — At ingruit, eheu! fatalis ac funeſta illa dies, qua Viatori curſum ſiſtere juſſum & meta ipſi poſita vitæ annorum 48, ac peregrinationis 12, nempe 12 Julii 1779 Theſſalonicæ, ubi & ſepultus. Quantam jacturam fecerit Suecia totusque Orbis litteratus Viri hujus Doctiſſimi præmatura morte, indicio erunt Litteræ ejusdem exquiſitæ eruditionis pleniſſimæ, ſub Itinere domum transmiſſæ & variis nunc lin-

lingvis editæ. Gratuletur ſibi interim Patria Virum genuiſſe, qui vel ſuo recentiſſimo exemplo exteros docere potuit, ſua duntaxat bona unice jactantes, ſub gelido quoque axe boreali naſci ingenia non frigida, non tarda, non ſtupida. At doleat, per fatorum acerbitatem ſibi non licuiſſe hunc ſuum Polyhiſtora reducem cupidis lacertis amplexari ac ſuſpicere, maximo ſibi uſui ac ornamento olim futurum!

Scriptum a P. FLODMARK.

Samma Tafla i förgyld ram infattad ſitter nu under Medaillonen i Skol-Salen, til höger om ingången midt emot framl. Hr Biſkopen Doct. Serenii Portrait.

Det Svenſka Almänna behagade af det föregående intaga, at Utgifvaren af denna Reſa således upfylt den ſig åtagne Förbindelſe emot vår Hedervårde Landsman; åfven ſom han fortfar at beſörja Utgifvandet af de begge återſtående *Femte* och *Sjette* Delarne *) Alt detta kan icke annat än behaga de Vårde Medborgare, hvilka i lifstiden betygade ſå mycken Beredvillighet, at dels underſtödja ſjelfva Reſan, och dels at hålla Utgifvaren ſkadeslös vid des Utgifvande af trycket.

*) Både til Minnesvårdarne och Reſans Förläggande har Utgifvaren anvånt de Medel, ſom genom *Prenumeration* influtit. Förtekningen på de Reſp. MEDBORGARE, hvilka denſamma förnyat eller *til fullo* erlagt, finnes framför hvarje Del fortſatt. Deras Antal ſtiger nu til 600.

Desse Patrioter och Vänner af Lärdomen får jag då vidare fägna med den Försäkran, at både Hr *Matth.* Norberg, L. L. O. O. och Gr. Professor i Lund, och fören. Hr Legat. Predikanten Blomberg, begge nu lyckl. återkomne til Fäderneslandet, arbeta på en *Berättelse om deras Resa i Europa och Turkiet*; hvilken Berättelse kommer, enligt Företalet til Förste Delen s. 8, at fogas til denna Resebeskrifning, hvilken ock dymedelst vinner et mycket ökat Värde. Desse begge Män, kände af Lärdom och Vitterhet, hvilka begge ärade och älskade vår Björnståhl, kunna icke annat än förbinda det Svenska Almänna, ja äfven hela det uplysta Europa, medelst desse Efterrättelser, hvilka i så mycket ersätta hvad vi sakne medelst det olyckliga Dödsfall, som ryckte en Björnståhl utur våre armar.

Minnet af denne *sistnämde* Man skal icke heller förgätas, at af skickelig Hand upsättas; och då man således ifrån flere sidor förenat sig, at hedra en Lärd, som upoffrat sig för sit Fädernesland och för sit Tidhvarf: så hoppas man ock både at fullborda detta Verket, som redan tilvunnit sig hela det Utländska Publici Bifall, och at til des Fullbordan vederbörligen af Svenska Almänheten understödjas. Det ligger i öpen Dag, at Utgifvaren, vid hela denna Björnståhlska Resan, icke sökt, icke ernår någon Vinst. *Stockholm*, d. 24 Mart. 1782.

Gjörwell.

Inne-

INNEHÅLLET
AF
FJERDE DELEN.

ÅR 1773.

OCtober. Ankomsten til Zürich, som beskrifves. Hrne Heidegger, Breitinger, Sinner, Fuesli och begge Gesner. D. Hirzel, och den philosophiske Bonden. Biliotheca Carolina. Hrr Bodmer, Hess och Lavater, samt flere Lårde. Förtekning på Handlingar, i dårvar. Archivo, rörande K. Gustaf Adolf. Schafhausen, des Bibliotek. Rhenströmens Fall. Ordspråket: Schwedische Wirtschaft. (*November*) Basel. Hrr Inselin, Dan. o. Joh. Bernoulli, Beck, Bruckner, Weiss, von Mechel och Haas. Domkyrka och Bibliotek i Basel. Strasbnrg. Grefvinnan Lewenhaupt. Öfversten och Majoren Baronerne Sinclaire, Svenske Officerare. Hrr Koch, Oberlin, Brunk, Herrman, Lobstein, Fleischman, Spielman, Schlözer, Scherer och flere. Archiver och Biblioteker. Capit. Silfwerstolpe. (*December*) Carlsruhe. Marggrefliga Hofvet, et af de vittraste i Europa; dårvarande Inråttningar och Lårde; Major och Capit. Sandberg, Bröder. (*År 1774, Januarius*) K. Gustaf III Födelsedag firas på Slottet i Carsruhe. Konungens store Egenskaper beprisas. Archiat. von Linnés

p. 4

så

ſå hår, ſom i Frankfurt, beſkrifvas, i ſynnerhet dem ſom rőra Svenſka Årender, hvilka långs åt Rhenſtrőmen őfveralt főrekomma. Coblenz. Fru de la Roche. Bar. von Spangenberg. (*Julius*) Neuwied. Biſkop Spangenberg. Arv. Gradin. Bonn. (*Auguſtus*) Cőln. Düſſeldorf. Cleve. Nimwegen. Rotterdam. Alle desſe Orter beſkrifvas korteligen; dock anteknas deras Lårde, rara Bőcker, Målningar och Minnesmårken. (*September*) Erasmi Statue i Rotterdam. Delft. Hag. Ståthållarens Samlingar. Kgl. Svenſke p. 241
Envoyén Bar. Creutz. Hrr Lyonet, Hemſterhuis, Joncourt, Pinto och Barkey. (*October*) Leyden. Hr Ruhnkenius. Hag beſőkes å nyo. Hrr Chaiſe, Maclaine, de la Fite, Royer och Vosmaer. (*November*) Leyden beſőkes å nyo. Biblioteket. Hrr Schultens, van Doeveren, Allamand, Gronovius, och flere. Harlem. Cliffordſke Trågården i Hartecamp. Minne efter Arch. von Linné. Hr van der Aa. Åldſta Boktrycket. Amſterdam. Svenſkar dårſtådes. Hrr p. 290
Burmann och flere Lårde beſőkas. Stadens Rådhus, p. 295
Amiralitet och őfrige Inråttningar beſkrifvas. (*December*) Amſterdams Mårkvårdigheter utfőras vidare. Sardam beſőkes. (*År 1775. Januarius*) Őfv. Lieut. Dalbergs Efterråttelſe om Surinam. Utrecht. p. 318
Hrr Rau och Saxe. Zeyſt, et af Brődra-Főrſamp. 324
lingens Hufvud-Såten; des Archivum. Svenſkar dårſtå-

ſtådes. Marq. de S. Simon i Ameliswert. (*Februarius* och *Martius*) Delft och Rotterdam beſökas å nyo. Reſan til Ångland anträdes. (*April*) London. Varelſen därſtädes och i Oxford omnämnes korteligen, ſåſom tilförne beſkrifven; och Afreſan til Turkiet omförmåles ſom ſkedde i *Martio år* 1776.

ÅR 1773; OCTOBER *)

Vi kommo til *Zürich* d. 22 Oct. Staden har den täckaste belägenhet man vil se, vid ändan af Züricher-sjön, utur hvilken kommer Floden *Limat*, som delar Staden i tvenne delar. Öfver Floden, som är rätt mycket bred, äro 4 Broar eller bryggor, som förena Staden. I Floden gå flere verk, och har man uti Wårdshuset *Schwerdt*, där vi bo, den vackraste utsigt som man kan förestålla sig. Staden Zürich är större än Bern, men icke så vacker, är illa stenlagd, och här äro inga Arcader: obeqvämligheter, som äro här så mycket kånbarare, som öfverflöds-förordningen, ibland annat, äfven förbjuder vagnar och åkedon i Staden: den förnämste Magistratsperson

*) Här tager den Tid af Resan vid, som slutas i Del. 2, s. 166; och börjas nu den där lofvade *Journalen*, efter Originalerne sammandragen af Kogl. Svenske Legations-Prädikanten i Constantinopel, Hr CARL PET. BLOMBERG: så at den Beskrifning, som tilförne var stäld i Bref, hädanefter kommer at äga egenskapen af Journal. Denne går *alt til* den Sjukdoms-dagen, som ändade et så berömligt och nyttigt Lif; de Tider och Saker dock *undantagne*, som uti Brefven förut af Sal. Hr Björnståhl sjelf blifvit beskrifne och insände, samt hvilket alt redan finnes aftryckt uti Delarne 2 och 3 af denna hans Resa. Denne *Fjerde* Del kommer at innehålla det återstående af Resan genom *Sweitz*, samt Resan genom *Tyskland*, *Holland* och *England*.

UTGIFVAREN.

måste här gå ständigt til fots, så väl som den fattigaste borgaren; och likafult äro gatorne så förskräckeligen illa stenlagde. Spetsar, samt silfver och guld på kläder äro ock här förbudne. Här förekom oss nog besynnerligt, at se en hvit Pipkrage eller fraise rund om halsen på så många Personer; alle af Magistraten och Regeringen samt Doctorer och Präster bära en sådan: andre Borgare bära en Kappa, med en Prestkrage frammanföre allenast. Staden kan hafva 11000 själar, och hela Republiquen Zürich 150000 inalles. Regeringen är Aristocratisk, men litet blandad med Democratie.

Som vi kommo til Zürich, läto vi genast samma afton aflemna det Bref, vi hade med oss ifrån Mr l'Avoyer *Sinner*, til Stadens Styresman, Hr Borgmästaren *Heidegger*. *Den 23 Oct.* aflades besök hos Hans Excellence, Hr Borgmäst. *Heidegger*. Han var sjelf uppe på Rådhuset eller i Conseillen; men vi blefvo af des Son med mycken höflighet emottagne. Han visade oss sit vackra Bibliothek; Historien och les Belles-Lettres utgöra deraf förnämsta delen; äger derjemte en ansenlig samling Kopparstyeken, föreställande namnkunnige Män, åtskilliga Ritningar af Hr *Gesner*, Poëten, och af Hr *Fuesly*. Vi sågo hos honom Gr. *Struensees* hufvud i vax. Denne olycklige Statsman föreställes just i det ögnablicket, han blef halshuggen: hufvudet med hären ligger i sit blod på et tenfat; Blodet tyckes rinna, ansigtet har dödsfärgen, Minen är leende, och liknar honom, så mycket vi kunne erinra oss, sedan vi sågo honom med Hans Maj.t Konungen i Dannemark år 1768 i Paris. Detta konststycke är hiskeligt at påse: ty det är väl gjordt och naturligt. Det har kostat 14 Louis d'or, och blifvit köpt af några, som foro omkring i Tyskland

land och visade det för betalning. Efter någon stunds förlopp hemkom Hr Borgmästaren *Heidegger*. Det är en Man med månge kunskaper i Politiken och Lagfarenheten: han talar föga, han vil at man skal låla mindre, och tänka mer, för at bli solide. —
I sällskap med Hr *Heidegger*, Sonen, som är älskvärd och har mycket läst, besöktes Hr *Hess*, Stadens Bibliothecarius, som visade oss *Stads - Bibliotheket*. Det är tämel. stort, omkring 20000 Volumer, utom MSS. Där voro 3 Voll. af *Rudbeckens Atlantica*, och 1 Vol. med Figurer, Chartor, Alphabeter och chronologiska Tabeller. Vi sågo *Finska Biblen* tryckt i Stockholm 1642, tilägnad Drotn. Christina, och skänkt til Bibliotheket härstädes af Hr *Niclas Gyldenstolpe* år 1674. Här finnas åtskillige gamle *Tyske Biblar*, ibland andre den Editionen, som man tror vara af år 1462: ty den är utan Trycknings-ort och tid. Det är den samma, om hvilken Hr *Michaëlis* talar i sin *Syntagma Commentat. Vol.* I. Jag såg äfven här den namnkunnige *Grekiske Psaltaren* i MS och i stor 4:o med gull - och silfver- bokstäfver. Den är skrifven på samma sätt, som vår *Ulphilanske Codex*. Också är den hålig; ty bokstäfverne hafva där och hvar frätit sönder pergamentet; så at det ser ut, som vore den upbränd på de ställen, där hålen äro. Märkeligt är, at Mercurius, som åtföljer silfret, är corrosiv. Denna codex är på pergament, violet eller purpurfärgadt, och har mycken likhet med Ulphilas; men är ej af den ålder. Hr *Hess* tror, at den är ur XI eller XII Seculo, och Diplomatisterne, Pere Tassin och andre ur det IX; men jag tror den vara ifrån det VII. Den är aldeles läslig; in margine står Början af hvar vers på Latin och med röda bokstäfver. Vid slutet står Psalmen 151: ἔξω ἀριθμοῦ med gyllne bokstäfver, och Simeons Loflång, Manasse Bön &c. Hr

 Cano-

Canonicus *Breitinger* han ſkrifvit en Diſſertation angående detta dyrbara MS. Jag ſåg et MS af *Quintilianus*, et Krigsbyte ifrån Abbot-ſtiftet *S. Gall*. Det är igenom detta MS ſom man fåt rätt på det öfriga af denne Auctor, ſom var obekant. Jag ſåg 2 el. 3 ſt. Hebraiſke Biblar, handſkrifne. En är gifven af *Duc de Rohan* 1632, den är in 8:o. Här på Bibliotheket förvaras äfven åtſkillige MSS rörande *l' Hiſtoire de la Suiſſe*.

Den 24 *Oct*. gingo vi til Hr Doct. *Hirzel*, til hvilken vi hade bref ifrån Hr *Fellenberg* i Bern. Det är en lärd och ganſka behaglig Man; äfven Medlem af *Stora Rådet* härſt. eller *le Conſeil Souverain*. Han lofvade följa oſs til den *Philoſophiſke Bonden Jacob Gujer*, känd i Frankrike under det namnet: *le Socrate Ruſtique*. Hr D. *Hirzel* har på Tyſka utgifvit Samtal emellan denne och en annan Bonde, under titel af: *Der Philoſophiſche Bauer*; hvilka Hr *Grey* i Baſel öfverſatt på Franſyſka under namn af *Socrate Ruſtique*, ſamt bifogat et bref ifrån Hr *Mirabeau*. Det gifne löftet verkſtälte Hr Doct. *Hirzel* ſamma dag. Vi gjorde emot middagen en ſpaſergång tilſammans ut til gården *Kazenreuth*, 2 mil ifrån Zürich, där vår *Landmanna-Philoſoph* bor. Vi funno honom omgifven af ſina ſöner och barn. Denne Danneman har en honnette Phyſionomie; liknar vår Biſkop *Serenius*. Han talar väl, och gör reflexioner, ſom äro rätt förnuftiga. Des Språk är en bruten Tyſka, ſådan den här på orten talas, och ſom kommer närmare Svenſkan än Tyſkan, til ex. man ſäger: *gå* i ſtället för *gehen* &c. Man ſäger ockſå: *Sprechen Rotwelſch*, om en ſom talar oredigt och et Språk ſom ingen förſtår ſig på; likſom vi ſäge: *han talar rotwälſka*. Man kallar öfveralt denne Bonden *Klyogg* el.

Kliock

Kliock, ſom år en abbreviation af *Klein Jacob*: ty han hade en Bröder ſom var ſtörre. Han brukar et ſtort Landgods, ſom Regeringen i Zürich arrenderat åt honom. Han undfägnade oſs med både hvitt och rödt vin, af des egen våxt; viſade oſs ſin Ladugård, dår han hade ſtora och feta oxar. Han göder dem med rofvor; och en ſålunda gödd oxe betalas med 10 Louis. Han blandar i Gödſeln mycket halm, ſom rutnar medelſt vatnet. Under hvart och et bås i fåhuſet år en reſervoir el. grop för boſkapens urin, hvarmed han ſedan vatnar åkrarne, hvaraf de blifva ganſka fruktbårande. Han låter aldrig ſin jord ligga i tråde, utan ombyter allenaſt Sådes-ſlagen. Det ena året ſår han hvete, det andra råg, det följande årter, bönor eller rofvor. Han viſade oſs et ſtycke land, ſom var ſumpigt, beſtod af lera och ej fruktbårande; detta jordſtycke har han förbåttrat på det ſåttet, at han låtit upblanda det med ſand, och nu bår det ymnigt, ſåden ſtod derpå i full grönſka. Han viſade oſs et brott af Bolus (une carrière de bole), ſågande: *Se detta år min gödſel.* För at få jorden torr, har han inråttat ſmå underjordiſka rånnilar öfver alt. I ſit hus håller denne hedersman en jåmn och god ordning; tillåter ej ſina ſöner drifva ikring och ſlöſa tiden bort i ſålſkaper eller på marknaderne. Han låt dem i vår nårvaro ſjunga Pſalmer, dem han ſjelf började: han förſtår ſig på Muſik-noterne och lårer ſina barn kånna dem. Han har 5 barn, 2 ſöner och 3 döttrar af hvilka en år gift med en annan hederlig Landman. Prinſar och flere förnåme Perſoner, ſom reſa, förſumma ej at beſöka honom, ſåſom *Hertigen af Braganza* och *Hertigen af Würtemberg*. Hans ſamtal med denne ſednare Herren år mårkeligt *).

Jag

*) Ludvic, Printz von Würtemberg, wolte *Kly-Jogg* perſöhnlich kennen. Ein Glück für mich, da Er mich

Jag lämnade denne treflige och idoge Landmannen, helt förtjust af des ärliga och oskyldiga väsende. Det är et nöje at se, huru väl det står til med Landbruket här i Landet. Sådant är en verkan af den upmuntran, det anseende, Landmannen får af Regeringen. Man låter Bonden komma til Staden; där får han

auserwählt Ihm den Bauer vorzustellen; da lernte ich den wahren Adel der Seele des Menschen aus Erfahrung kennen. Der Printz umarmte den Bauer mit diesen Worten: Ich bin sehr erfreut dich kennen zu lernen, nachdem ich so viel Gutes von dir gehört habe. — Der Bauer antwortete: Mich erfreut nicht minder, einen Printzen zu einem Bauren herabsteigen zu sehen. — Ich steige nicht zu dir herab, ich steige zu dir herauf, du bist besser als ich; sagte hierauf der grosmüthige Printz. Wir sind beyde gut, sagte der Bauer, wenn jeder von uns beyden thut was er soll. Wir Bauren müssen arbeiten und gehorsamen, Ihr Herren müsset uns befehlen und Anleitung geben was wir arbeiten sollen, und wenn wir es nicht thun, uns zurecht weisen; erst dann machen wir zusammen einen ganzen Mann aus. Jeder für sich allein ist nur ein halber Mann. — Der Printz bejahete dieses und sagte: Wohl haben wir beyde wichtige Pflichten; ich wünsche nur die meinen so gut zu erfüllen als du die deinen erfüllest. — Ja, sagte der Bauer, wir haben es hierinn besser als Ihr Herren; wenn wir fehlen, so seyd Ihr da, uns zu bestrafen und zurecht zu weisen; aber wenn Ihr fehlet, so habt Ihr niemand der Euch zurecht wiese. — Der Printz antwortete mit einer heissen Umarmung und Thränen in den Augen, die einen höhern Glantz um sich würffen als der Stern vom H. Geist Orden, den der Printz trug. Mich enzückte der Anblick, und ich empfand in unaussprechlicher Stärcke die Wahrheit: dass Menschlichkeit die gröste Würde des Menschen ausmache, und diese hinter dem Pflug sich so gut zur höchsten Stuffe erheben könne als auf dem Thron, an der Spitze einer Armee oder bey dem Lehrpult des Philosphen. Diese Empfindung ward mir wieder neu, als Björnståhl, nachdem er die Grösse des Menschen in aller möglichen

han inträde och säte uti *la Societé Physique* ibland Rådsherrarne och Adlen, som språka vänligt och förtroligt med honom; af et sådant bemötande blir han rörd, går med gladt hjerta och lätta steg åter til sit hem, berättar med tårar i ögonen för sina barn och tjenstefolk den ömhet, den höflighet, det fria tilträde, han hos de Store njutit. Äfven brukar man i Zürich, at framställa årligen för Landmannen 3:ne Frågor rörande Åkerbruket, och utdelar belöning åt den, som bäst uplöser dem; man uplyser och rättar dem, då de misstaga sig. Äro de fattige, gifvas dem nödige Åkerbruks-redskap at sköta jorden med, äfven penningar &c. Se, sålunda bindas Theorie och Practique tilsamman härstädes, som ej kan annat än medföra de bästa följder.

Den 25 Oct. i sällskap med Doct. *Hirzels Son*, en Lärjunge af van Swieten, påhälsades den store Poëten Hr *Gesner*, älskvärd och ljuflig Man, tillika snäll Ritare, Målare och Graveur. Han låt ofs se de Païsager han gjort; han urmärker dem altid medelst några Antiquiteter, som han sätter dit tillika, och hans ritningar äro sköna. Vi besökte sedan Lingg. Orient. Prof. Hr *Gesner*, som studerat under *Schultens*, *Fourmont* &c. Han har utgifvit *Numismata Graeca* med figurer 3 vol. in folio. Han skänkte mig en rar bok, neml. *Speculum Helvetico-Tigurinum Hottingeri*. Vi voro sedan hos Hr *Fuesli*, Far til Hr *Fuesli*, vår vän i Rom; hos honom sågo vi en hel sal fullsat med

Künsten und Wissenschaften kennen gelernt, und mit dieser Kenntnifs geziert die grössten Höfe und die berühmtesten Städte Europens gesehen, und in dem Vater seines Vaterlandes einen wahren Weisen auf dem Thron bewundert! in diesem Bauer mit einem edlen Enthusiasmus den Weisen gefunden und verehrt hat auf dem Lehnhofe Katzenreuth in dem Canton Zürich den 24 Weinm. 1773. HIRZEL, M. D.

med eſtamper och modeller i gips af Antiquer; han viſade ock *Hedlingers Medailler* i ritningar, ſom han ſjelf gjort, nemligen Hr *Fuesli*, och ſom åro rått vackre; han år ſinnad at utgifva i Eſtamper hela *Collectionen* af Hedlingers Medailler, Svenſke Konungarne åro måſterl. ritade. — E. m. ginge vi, med Hr *Hirzel*, Sonen, til Botaniſka Trågården utanför Staden; den herbergerar circa 2000 Species; jag vill blott nåmna 2, ſom jag lånte min upmårkſamhet åt: *Rudbeckia* och *Forſkålia*. Vi finge et Exemplar af den tryckte Catalogen. —Promenaden utanför Staden på en högd heter *Lindenhof*, dårifrån utſigten öfver Staden och Floden år angenåm. — Hr D. *Hirzel*, Fadren, viſade oſs *Phyſiſka Sålſkapets* Cabinet. Denna Societet, kånd under namn af: *Naturforſchende Geſellſchaft*, har utgifvit Memoirer el. Handlingar på Tyſka, under titel af: *Abhandlungen der Naturforſchenden Geſellſchaft in Zürich, Zürich* 1761, in 8:vo. Dåraf åro 3 Band til dato tryckte. Dår år åfven et vackert Bibliothek, ſom innehåller dyrbara Böcker i Natural-Hiſtorien, Kopparſtycken, Örter, Foglar och Snåckor, ritade och illuminerade, ſamt en talrik ſamling af Phyſiſka Machiner och Inſtrumenter. Ibland de Mechaniſke förtjenar en beſynnerligen anmårkas. Det år en ganſka ſammanſatt och konſtig Machine, ſom medelſt et hjul ſåtter 16 ſårſkilta Handverk i rörelſe: nåml. en Qvarn med Mölnaren ſjelf tillika, ſom lågger in ſåden; en Smed; en Sågare, en Jårnpolerare, en Valkare, en Garfvare; en Papersmakare, en Glasſlipare, en Hackelſe-ſkårare, en Gullvaſkare &c. Denna Machine år förfårdigad af *Anders Matth. Seuffart* Bürger und Zimmerman von Augsburg, år 1762. Inventionen kan vara ganſka nyttig på en ſådan ort, dår man ej kan hafva flera ån et vatten-hjul; men ej vinner man ſtort dermed i anſeende til

til folk-besparingen, ty til hvart handverk fordras åtminstone en person för at lägga och borttaga piecerne; det är dock visst, at besväret lättas. Aldrig har jag set maken machine i anseende til des mångfaldighet i sammansättningen *). Den har kostat 100 Züricher-Florener eller 10 Louis.

Den 26 Oct. besökte vi Herr Canonicus eller Chor-Herren *Breitinger*, en vördig Theologiæ Professor och väl känd för dess Uplaga af *Septuaginta*, samt flera lärda arbeten. Han är därjämte Bibliothecarius vid *Bibliotheca Carolina*, som står i Cathedral-Kyrkan. Den har sit namn af *Carolus Magnus*, som grundat både Kyrka och Canikernes lön. Man ser där äfven denne Monarchs Portrait, måladt på trä. I Bibliotheket sågo vi den *Stora Latinska Bibeln* i stor folio och handskrifven, som är en skänk af Carolus Magnus, och som där förvaras ännu. N. Test. har i denna Bibel sit vanliga rum; men efter Apostl. Gern. stå de 7 Epistolæ Catholicæ i följ. ordning: Först St *Hieronymi Prologus*, som man säger, hvari handlas utförl. *de tribus testibus in coelo* och om Treenigheten; därnäst komma St *Jacobi*, St *Petri*, St *Johannis* och *Judæ* Epistlar; sedan St *Pauli ad Romanos* &c. Sist *Uppenb. Boken*. Dictum 1 *Joh.* 5: 7, fins där icke; hvilket är så mycket underligare, som därom talas i *Prologuen*, likasom stode det där, och likväl söker man det förgäfves. Man bevisar, at denne Bibel är af *Carolus Magnus*, dels medelst tilhjelp af Traditionen, dels af Caracterernes beskaffenhet, och dels af de Verser, som stå vid början uti Uncial-bokstäfver. Ibland hvilka äro dessa:

Jusserat hos omnes XPI deductus amore
ALCHVINVS ECCLESIAE FAMVLVS Perscribere libros

*) Kunde man ej kalla den; en *Mångslögds-Machine*?

Vidare finnas hår i Bibliotheket de *egenhändige MSS af Bibliander*, ſom hade óſverſatt hela Thalmud på Latin. De utgóra 4 Voll. in 4:to; och åro de aldrig utgifne; ty *Surenhuſius* óſverſatte ſedan Thalmud. Åfven: *Pelicani* MSS ſom angå Thalmud &c. 12 voll. in 4:to.—Afl. Hr *Hottingers* MSS hafva reſt hårifrån til Heidelberg med des Son, til en ſtor fórluſt fór Zürich. Jag fick ſedan ſe dem i *Manheim* på Bibliotheket dårſt. Vidare ógnade jag på 2 *tjocka Voll. af Bref* ifrån namnkunnige och lårde Mån til *Hottinger* *), och *Breitinger*, Farfar til nu lefvande Canonicus: hela denna Bref-Samling år af-och renſkrifven til Trycknings. Deſſa Bref åro: *Centuria 1:ma Epiſtolarum Buxtorfii, Gesneri, Golii, Breitingeri, Steinbergii, Bornii, Schwizeri, Conſtantini l' Empereur, Petiti, Ludov. Capelli, Ravii, Spanhemii, Hofmanni* &c. I 2:dra Bandet fins åfven *Cyrilli LucarenſisConfesſio*, ſkrifven på Grekiſka, och med déſs egen hand; jåmte deſs *Apologie.* Alt år ganſka voluminеuſt och ſkrifvet på Grekiſka, mycket låsligt. Såg et par Hebr. Biblar, nåml. *Hebraiſka Biblen* in fol. tr. år זרע e filiis Socini, med mycket ſtora bokſtåfver och punkter — *Hebr. Bibeln* in 8:vo med punkter, och la *Bible Hebraïque à quatre Colonnes, avec l' Hebreu, les trois Thargum d'Onkelos, de Jonathan fils d' Uſiel & Thargum de Jeruſalem*, med Noter af Rabbinerne nedinunder, tr. i Venedig 1580 in 8:vo 3 voll. — Dår åro åtſkillige af de Grek. Auctorerne af Aldus Manutius, ſom ſe ånnu helt nya ut. I de Tyſka bóckerne finnas flere tryckte Tractater

(* Catalogen finnes i vår afl. flitige *Samlares* papper, kallad: *Index in Theſaurum Epiſtolicum Hottingerianum*, på hela 4 ark, ganſka noga och omſtånd. fórfattad.

ftater, rörande Gustaf Adolph *), hans Krig i Tyſkland &c. — Åfven finnas alla piecerne, ſom angå *Joh. Duraeus*, på hvilka *Breitinger* gaf mig en liſta. — Ingalunda bortglömdes viſiten hos den namnkunnige Hr *Lavater*, ſom utgifvit åtſkilliga ſkrifter, och nu arbetar ut et philoſophiſkt och raiſonneradt Verk öfver *Phyſionomien*. Det ſkrifves på Tyſka, och utkommer om 6 månader. — Hos honom blefve vi bekante med Hr Mag. *Hartman* ifrån *Tübingen* och deſign. Prof. i Mietau i Curland. Har ſkrifvit anonyma Tyſka verſer öfver vår Kon. GUSTAF III:s Storverk, och ſkickat dem tillika med et Bref utan namn til Hans Maj:t, för at viſa, det Tyſkarne med förundran anſe en ſtor *Konungs* höga och lyſande egenſkaper, faſtån denne Monark ej hörer dem til. Hr *Hartman* år blott 22 år gammal, men en charmant yngling, Poët och Philoſoph. — Samma dag ſågo vi åfven en annan ſtor Tyſk Poët, hvilken vi beſökte i ſällſkap med Hr Hirzel, näml. Hr *Bodmer*, ſom utgifvit: *Minne-Sånger* el. Tyſka Kårleks-qvåden, förf. under de Swabiſke Kejſarne i 13 Seculo. De åro tagne af et MS, ſom förvaras på Kgl. Biblioth. i Paris. Hr *Bodmer* år redan 76 år, men dock munter och glättig; har ſtora qvicka ögon, och år til utſeendet något lik Hr de Voltaire. — Vi fingo beſök af Hrr *Lavater* och *Hartman*. Den förre ſkånkte mig et Portrait af den ofvan omtalte *Land-Philoſophen Kliogg*, ſamt åfven et exemplar af ſjelfva *Kopparplåten*. Den ſednare gaf oſs et exemplar af ſit Tyſka Poëme; ſamt talade med enthouſiasme om vår Lyckſalighet under en ſtor och god Konung. — Vi påhälſade Hr *Steinbrüchel*, Prof. i Philolog. och ſårdeles kunnig i Grekiſkan, ſamt arbetar nu på en

 Index

*) Deſſe piecer angående K. Gust. Ad. ſtå i *Theatr Europ.*

Index öfver. Grek. Inscriptioner och de misstag, som blifvit gjorde igenom bokstäfvernes like utseende; såsom A och Λ, A och Δ &c. Därjämte gör han en *Collection* af N. T. Varianter utur Grek. Fäderne såsom ur *Chrysostomus* &c. Detta blir et interessant verk, ty ingen har före honom tänkt dit åt; *Wetstein* har ganska litet ur Patres anfört. Han visade mig, huru Rom. 3: 25 blifvit helt olika anförd af Chrysostomus, som utelemnat halfva versen.—Hr *Steinbrüchel* har utgifvit en Tysk version af *Sophocles* in 8:vo med noter, som är ganska estimerad.

Vi voro i dag, *d.* 27 *Oct.* först hos Hr *Breitinger*, som visade mig *Stycken af de gamle Tyske Poëterne i* MSS. De hade tjent til pärmar på gamla böcker.—Sedan spatserade vi utom Staden ¼ mil til Hr *Gesner* Prof i Nat. Hist. och President perpetuel de la Soc. Phys. samt Chor-Herre. Det är en namnkunnig lärd man, Broder til Professorn i Hebr. Språket; men Poëten Hr Gesner är deras Slägtinge på långt håll. Vi frukosterade hos honom, åto drufvor ur hans trägård, som voro rätt söta, och sedan följde han med tilbakas in åt staden, samt visade oss sit sköna och stora Cabinet; där äro stenar, petrificater, marmor-arter af alla slag, snäckor, fiskar, örter, foglar &c. Samlingen är ståtelig. Vi sågo äfven hans egna arbeten, som bestå i plancher, föreställande *partes fructificationis plantarum*: där äro *Genera* och några *Species*. Örternas antal går til inemot 4000; alla prägtigt illuminerade. Det lärda Allmänna har i 20 år väntat på deras utgifvande och på Förklaringarne öfver dem. Hr *Gesner* följer Hr Ridd. *Linnés* Method. Arbetet skal heta: *Tabulae Phytographicae*. Namnen äro på Latin och Tyska. Han har de skönaste ritningar af coquiller, insecter, fjäri-

fjärilar, foglar, fyrf. djur &c. altſammans med de täckaſte färgor. Där år ock en *Tabula Synoptica avium atque animalium quadrup. Helvetiae*; men det alt år blott i ritning. Jag vill ingen ting mer nämna vidare om det öfriga af hans Cabinet; det år ſtort och i god ordning. Här fins hela *Scheuchzers Collection* &c. En eller annan rare piece, vi här ſågo, kan jag dock ej förbigå at nämna: til ex. et *Männiſkjo-petrificat*, beſtående i *Spina dorſi* och *Coſtae* med *Vertebrae colli*. Det år funnet i en Grufva i *Reutlingen* i Swaben. Et petrificerat el. *calcinerat ben af en Crocodil*, ſåſom *vertebrae dorſi* och en *dens*: funnet i *Maſtricht* i berget *St Pierre*, i et Stenbrott. *NB*. Hr *Gesner* viſade huru det går til, at *Dendrites* formera ſig i Marmoren. Han gjorde det medelſt et Experiment: han lade qvickſilfver uplöſt i Aqua forti på et glas, ſom inom en kort ſtund antog utſeende el. ſkapnad af grenar, blad &c. Vi ſågo vidare: et ſtort ſtycke *Ambre de Suiſſe*, funnet i *Weisholtz* i Canton Zürich. Det år rart, at den påhittas. Hr Gesners Lärjunge, Hr *Stocker*, har utgifvit i Leiden en Diſſertation öfver detta ämne. Jag ſåg de gamlas *Minium*, ſom kallas nu för tiden *Cinnabaris*; det år *Minera hydrargyri*, af en vacker och liflig röd färg, och jag ſer at det år med ſamma ſlags färg, ſom murarne i *Pompeji* äro öfverſtrukne. I Företalet til *Socrate Ruſtique* talas på et fördelaktigt ſätt om Hr *Gesner* och om des *Cabinet*; det ſednare beſkrifves åfven där korteligen. Hr *Gesner* år i brefväxling med åtſkillige namnkunnige Lärde. Han viſade oſs det omdöme, ſom af Hrne *Haller* och *Linné* fälles öfver Hr *Adanſon*. Hr *Linne* ſkrifver: *aut inſanit aut non eſt ſobrius*. Hr *Haller* kallar honom: *lepidum caput et æmulo L - - - dignum*. Hr *Gesner* år en belefvad och älſkvärd Lärd ſamt har godt min-

minne och vidſträckta kunſkaper. Vi voro ſedan i *Bibliotheca Carolina*; där ſåg jag de tryckta pappe-ren angående *Duraeus.* Afſkeds-beſök aflades hos Hr *Gesner* Poëten, och derefter voro vi hos Hr *Jean Jaques Gesner*, Prof. i Hebr. ſom viſade oſs en ſamling antique Medailler; ibland flere en af gull, föreſtällande Kejſ. *Romanus* med Jungfru Maria; Inſcriptionen är på Grekiſka. Han viſade oſs ſin Diptyque af elfenben, ſom föreſtäller *Flavius Areobinolus*, Romerſk Conſul år 434. Beſkrifningen deröfver lämnar Hr *Hagenbuch* i ſin Appendix *de Diptycho Bixiano*. Det är den äldſta Diptyque, ſom vi ſett. Det andra ſtycket deraf fins i Stads-Bibliotheket. Hr *Gesner* recommenderade oſs, at läſa *Bodelot d' Airvals* Bok om *Reſors Nytta*, tryckt i Paris: hvareſt talas om en *Diptyque i Dijon*, ſom nu för tiden bör vara i Paris.__Hr Doct. *Hirzel* berättade om en beſynnerlig Sjukdom, ſom Fru *Turretin*, Syndici Fru i Geneve, har. Det är en *Aphonia periodica*: hon blir mållös ſkoftals och i et ögnablick; en ſtund efter börjar hon åter tala &c. Hr *Hirzel* håller det före vara en Nerf-ſjuka.

Hr *Heſs*, Decanus Capituli, kom til oſs *den 28 Oct.* ganſka bittida; han lofvade mig et *Utdrag af Förtekningen* på de Handlingar i Archivet, ſom röra Gustaf Adolph, des Ambaſſadeurer i Sweitz &c. *). Vi gingo

*) Detta Extract, ſom jag igenfunnit ibland vår afledne Väns Papper, följer i Affkrift härhos til tjenſt för dem, ſom interesſera ſig för denne Store Konungs Hiſtoria:

Note des Memoires, Inſtructions & autres Pieces, qui regardent les affaires du Roi de Suède Gustave Adolphe avec les Cantons Suiſſes Proteſtans, depuis l'an 1610, jusqu'à l'an 1632, les quelles pièces ſe trouvent dans l'Archive du Canton de Züric.

go sedan i sällskap med våre lårde Vänner, Hr *Hess*, Råds-Herren och Poëten Hr *Gesner*, samt Hr *Hirzel*

1. Creditif du Roy de Suède pour S:r Blasius Pellizzari, pour la permission d'enroler 1000 Soldats Suisses. A:o 1610.
2. Creditif du Roy de Suède pour son Secretaire Philip Sattlern A:o 1629.
3. Creditif du Roy de Suède pour le Chevalier Christoph Louis Raschen A:o eod.
4. Copie de la Harangue que l'Ambassad. de Suède, le Chev. Chr. L. Raschen a prononcé à la Diete des Cantons Suisses à Bade au mois de Decembre 1631.
5. Copie d'une Lettre ecrite au Canton de Berne & à l'Ambassad. de Suède, concernant la Harangue du dit Ambassad. à la Diete de Baden au Decembre 1631.
6. Lettre à l'Ambass. de Suède dans la quelle on excuse le style, dont les Cantons Suisses se sont servi dans leur Lettre sub N:o 5. 1632.
7. Notice des Articles, lesqu. l'Amb. de Suède a proposé à Züric le 8 Mars 1632.
8. Instruction pour nos Deputés à la Diete à tenir à Arau, regardant la Negociation avec le Roy de Suède 1632.
9. Reponse proposée à Arau, qu'en tout cas on pourroit donner à l'Ambassad. de Suède 1632.
10. Proposition de l'Ambassad. de Suède faite à Arau aux IV Cantons Protest. assemblé à Arau.
11. Mr l'Ambass. de Suède donne avis aux Deputés à Arau, d'un Traité de passage pour quelques troupes contre Sa Maj. de Suède, du coté de Milan, avec une Exhortation de prévenir ce Traité 1632.
12. Creditif de S. M. de Suède pour son Ambassad. à la Diète d'Arau 1632.
13. Lettre de Remerciment à S. M. de Suède pour Sa bienveillance avec des excuses, pourquoi les Cantons ne sauroient pas, à l'heure qu'il est, accepter la proposition de Son Ambassadeur.
14. Lettre des Cantons Suisses à S. M. de Suède, comme Recreditif, envoyée de Zuric à Geneve à Mr l'Amb. 1632.
15. Monitoire du Roy de Suède aux Cantons Suisses, dans lequel il les invite à la Neutralité & qu'ils ne per-

zel Sonen, uppå *Stads-Bibliotheket*, dår jag examinerade *Biblia Latina* in fol. och utan trycknings-år, fom man tror

mettent point de paſſage aux troupes des ennemis de S. M. 1632.

16. Le Roy de Suède demande, qu'on donne la permisſion aux 24 Compagnies ſous le Colonel d'Erlach, de ſe joindre à ſon Armée 1632.

17. Quelques Lettres des Cantons Berne, Schaffhouſe & Zuric, touchant le preſent deſtiné à l'Ambaſſadeur de Suède. — Berne trouve des difficultés à faire ce preſent. Schaffhouſe l'accorde 1632.

18. L'Ambaſſad. de Suède renvoye la Lettre des Cantons, ecrite au Roy de Suède & ajoute les raiſons de ce renvoy 1632.

19. Projet d'une Lettre à l'Ambaſſad. de Suède touchant le preſent à lui deſtiné de 1000 Ecus Imperiales. A cauſe du refus du Canton de Berne ce preſent n'a point lieu. 1632.

20. Zuric donne avis à l'Ambaſſ. de Suède de la Diete de tout le Corps Helvetique à Bade le $\frac{6}{16}$ Maj 1632.

21. Raiſons pourquoi les Cantons Catholiques ont demandé cette Diete de Baden, avec d'autres avis de leurs desſeins, donnés aux Proteſtans par Mr l'Ambaſſadeur de Suède 1632.

22. Inſtruction particuliere pour la Diete de Bade, à l'egard de la negociation avec la Suède 1632.

23. Projet d'une Lettre des 4 Cantons proteſtans au Roy de Suède 1632.

24. Relation de ce qui regarde les deux Capitaines, que les Suiſſes Catholiques ont envoyé à la Tourgovie, & de la Negociation du Colonel de Berodinguen à Milan 1632.

25. Recreditif pour Mr l'Ambaſſadeur de Suède, ecrit des Cantons à S. M. le Roy de Suède 1632.

26. Le Colonel Zollicofre envoye une Copie d' une Commisſion que la Suède lui a donnée 1632.

27. Excuſe de l'Ambaſſad. de Suède, qu'il n'a pû, ſelon ſes voeux faire ſes devoirs aux Cantons 1632.

NB. Pour l'an 1633 & 34 &c. ſe trouvent dans pluſieurs Volumes, du moins 3 à 4, des Lettres & Conventions par des Troupes Suiſſes, pour l'union de la Religion

tror vara den första som är trykt och i trå-snitt; ty på åtskillige stållen äro bokstäfverne sammanbundne. Denne *Bibel* finnes äfven i *Mazarinska Bibliothequet* i Paris. Vid sluter står *Menardi* Compendiosa Tabula Bibliorum, trykt med samma slags bokstäfver. Se *Wolfii Biblioth. Hebr. Tom. IV*, *p.* 58. och *le Long* Tom. I, p. 578. Den är ock trykt i *Nürnb. Bibeln* 1478. Se *Salthenii Biblioth.* N. 991. Conf. *Schelhorn.* — Vi sågo vidare *Officia Ciceronis* af Faust; hvarom jag förut talt ifrån Geneve. — Mycket nöje fan jag, at blädra igenom en *trykt Samling af 30 Voll.in 4:o*, som är rar at komma öfver, och innehåller Strö-skrifter angående 30-åra Kriget, Kon. Gust. Adolf i Sverige, och Kon. i Böhmen Fredric I &c. De börja vid 1618 och gå alt til år 1648. Hvart Band innefattar 20 à 30 stycken, allesammans trykte, dels i *Prag* &c. Denna Collection förtjente, at nogare undersökas. — Nu arbetas på Catalogen öfver de Böckerne, som äro upstälde uppe på Tribunerne. Förtekning på dem, som stå nedre i rumet, är redan trykt. Den är författad af Hr *Heidegger*, och Hr *Hess* skänkte mig däraf et exemplar. — Afsked togs både af Bibliotheket och af den Hedersmannen Hr *Hess*; samt sedan sluteligt farvål af Hr Råds-Herren *Gesner*: en öfvermåttan ällskvärd Man, i omgånget lika så ljuflig som i sina Poëmer; han är liten til våxten, men har ganska qvicka ögon. Vi aflade sista besöket hos Hr *Lavater*, och jag gaf honom et Portrait af *Olof Rudbeck*, Fadren; och vi lemnade Zürich emot middagen. — Vägen imellan Zürich och Schafhausen är mycket frequenterad, och mötte vi under hela resan Formån, som förde Vin, Såd, Salt

Lutherienne & Reformée avec le Chanc. Oxenstiern, le General Horn & le Colonel Pebliz; dont on peut donner notice, si on le souhaite. Hess.

Salt &c. Fälten voro väl upbrukade och angenäme. På Forvagnarne föras Varor, som komma från *Swaben*, och passera igenom *Schafhausen*, och inlastas därifrån på Båtar, som gå utföre *Rhenströmens Fall*, hvilket ger Schafhausen mycken vinst. Vi passerade den lilla Staden *Bülach*, och sedan *Rhenströmen* för första gången, helt nära til Staden *Eglisau* &c. Om aftonen ankommo vi til Schafhausen, som är 8 Lieues ifrån Zürich. På Vårdshuset *Kronan*, där vi togo qvarter, var en vacker *Concert*, vid hvilken Stadens förnämsta Fruntimmer och Herrar assisterade.

Vi hade ifrån Zürich bref til Hr *Peyer Imhof*, Råds-Herre, Syndicus och Bibliothecarie, samt til Hr *Im Thurm de Giersberg*; begge artige Mån och som hafva rest; Hr *Peyer* har länge vistats i *Köpenhamn*. De åtföljde oss *den* 29 *Oct.* til Herrar *Stockar*, 2:ne Bröder. Den äldre är Doct. Medic. och den yngre *Stats-Secreterare*. Bägge hafva studerat i Leiden, samt äga många insigter. Den yngre berömes såsom et Genie superieur; har äfven lagt sig på Orient. Språken hos *Schultens*, Sonen. Han är ung, men innehar redan et så högt åmbete i Republiken. — Vi foro sedan ut at se *Rhenströmens fall*, ½ lieue ifrån Schafhausen. Det hålles före vara et af de största i hela Europa; på oss gjorde det dock aldeles icke det majestätiska intryck som Cascaden i *Tivoli*. Högden af detta Rhen-strömens fall är ungefär 80 alnar (coudées); men vatnet faller icke ifrån en lodrätt högd, utan ifrån 3 à 4 afsättningar. Vattu-mängden är ansenlig, och utbreder sig i 4 Grenar emellan klipporne, samt formerar äfven så många Cascader. Den högsta är ej långt ifrån *Lauffen*, et Slott som tilhörer *Zürich*. Vi foro i båt öfver Rhen, och gingo up i et litet hus, bygdt vid den högste Casca-

stden,

den. Hår uppe vid detta fallet fångas åtskillig slags Fisk, och långre nedanföre *Lax* af 2:ne slag; neml. i Månaderne Mars, April, Maj tages hvad man kallar *Saumons* el. *Salm* på Tyska; och sedan ånda til Julii *des Bucores* el. Lax. Denne sen.res kött år hvitt, men den förres ganska rödt. Hr *Peyer Imhof* förfåkrade, at det år en och samma fisk, som åndrar namn och natur; och har jag sedermera i Manheim hört detsamma. Det märkes ej, at jorden gungar omkring denna Cascaden, ehuruvål den rusar utföre med et starkt dån och med et fradgande vattn, som utsprider et ouphörligt regn. Om vår-tiden ånda in i Junii står vatnet högt, men om vintren stundom så lågt, at man kan passera öfver Rhen på Klipporna. Det såges, at Rhen går under Costnitzer - Sjön på botnen och utan at blanda sit vattn med denne Sjöns. Visst år det nöjsamt, at bese detta Rhen - fallet; men ehuru mårkvårdigt och utropadt det år, tror jag dock, at det öfverträffas af vår *Trollhåtta*, hvilken jag likvål ånnu ej sett. — Men jag uppehåller mig för långe vid vatten och vattufall. Jag bör föreställa mig, at M. H. långesedan dervid år ledsen, och vatnas i munnen efter lårda Nyheter. För at upfiska sådane, besökte jag den lårda Cataracten, jag vill såga; *det offenteliga Bibliotheket*, som år tåmel. stort, och har åfven MSS. Det åger et MS, som innehåller *Pentateuchus* och *Megillot*, men det har blifvit utlånt för 2 år sedan til Hr *Michaelis* i Göttingen. Det år samma MS, om hvilket *Wolf* oriktigt såger, at det finnes i Zürich: *Tiguri in Bibliotheca Scaphusiana deprehenduntur Biblia Hebr. antiquæ Scriptionis in fol.* Se *Bibliot. Hebr. T. II, p. 310.* Jag såg hår en vacker *Alcoran* på Arab. in 8:vo, skrifven med mycken förgyllning. Åfven *Chrysostomi Homiliæ* på Grek. in fol. skrifven med ganska ren

 styl.

ſtyl. Detta MS tycks vara ur XIV Seculo. — *Vita S:ti Columbani* in fol. et Godt MS och ſom jag tror ur VIII Seculo. — Här fins ock en mängd Tyſka MSS rörande den Hel. Skrift, åſven Bibeln på Tyſka. *Caroli Magni Lefverne* på Tyſka in fol. och på papper, är et Document, ſom nog förtjente närmare underſökas. — *Fredric Nauzeas Correſpondance* vore ock vård några upmärkſammare ögonkaſt. Han var Biſkop i Wien och Deputerad til *Trident. Mötet.* Denna Bref-Samling är in fol.; börjar vid år 1551 och går til 1552, då *Nauzea* dog. Sedan vidtaga *Tillägningar* gjorde af *Hervagius*, Secret. hos Biſk. i Coſtnitz. De gå ända til Mötets ſlut. Här finnas åſven *Nauzeas Svar ad Gravamina Nationis Germanicae.* De äro tryckte, men ſå rara, at de ſökas förgäfves annorſtädes än här. Sedan äro åtſkillige *Prognoſtica* för åren 1554 o. f. til 1559 på Tyſka, men ſäkerl. ſkrifne af någon Proteſtantiſk Spåman; ty de ſpå emot Catholikerne och Påfven. Detta MS är intereſſant; ty det lärer at känna *Trident. Mötet* i många ſtycken; och har hvarjehanda ſaker, ſom voro okände af *Sarpi* och af *Sleidanus*; hvilkom Catholikerne vägra trovärdighet, likaſom vi neke vår tro åt Original-Acterne, ſom förvaras i le *Chateau de St Ange*; men hvad bör vägra at tro *Nauzea*, ſom är ſå aldeles ovåldig, och des egne Original-bref? Ty man ſer af deſſa bref: at *Nauzea* påſtod nödvändigheten af en Reformation *in capite & in membris*, och at han råkade ut för mistankar hos ſjelfve Catholikerne, ſom gynnade han öfver höfvan Proteſtanterne. NB. *Nauzea* var Deputerad ifrån *Ferdinand* och Biſkop i Wien. Hela des namn är *Nauzea Blancicampiani.* — Omkring *Schafhauſen* äro Vingårdar öfver alt. Landets vin är ganſka eſtimeradt. Man höll juſt nu på med *Vinbergningen*, ſom blir nog klen i år.

D. 30 *Oct.* gingo vi ut at bese den mårkvårdiga *Bron öfver Rhen-Strömen* el. *die Rheinbrücke.* Den år hel och hållen af trå; år gjord 1758-61. Des långd år 360 fot; jag måtte den med 165 af mine steg. Dår år blott en enda Sten-pelare midtpå, eller råttare midtunder; på hvilken bryggan ej hvilade i förstone, och Architecten, som var en Bonde ifrån Canton Appenzel, benåmnd *Gruberman*, påstod åfven, at denna pelare år aldeles icke nödig. Denna Brygga har kostat 40,000 Flor. el. 4000 Louis d'Or. Förut var dår en Sten-bro med 6 à 7 Arcader; och nu år dår endast en Trå-bro, litet uphöjd el. hvålfd midtpå, som underhåller sig af sig sjelf. Bron år betåkt med tak, och uplyst igenom 20 fönster. — Vi beságo sedan *St Johannis Bibliothek*;, hvarest finnas åtsk. MSS, Latinske Biblar &c. Såg dår ock en *Josephus* på Latin, Första Delen, 1 Vol. in 4:o; *Vita S:ti Martini*; *Boëthius* &c. MSS åro alla på pergament skrifne i VIII och IX Sec. Dår år också af *Beda*, des Historia öfver Skottland. — Vi besökte Hr Doct. *Amman*, och beságo des *Cabinet*, hvaruti finnas åtskilliga rare pieçer i Nat. Hist.; sårdeles Petrificater, fundne hår i Landet. Dår voro 2:ne stora *Stellæ Marinæ* petrificerade; den kallas ock *Palma Maris* eller *Encrinite à queue.* Hr *d'Auila* talar derom i sin *Catalogue systemat. & raisonné des Curiosités de la Nature & de l'Art, à Paris* 1767, in 8:o, i 3:dje Tomen p. 192 åfven talas derom uti *Hannoverske Magaz.* för år 1764, p. 509. Hr *Amman* har åfven en Hortus Botanicus. Sjelf har han också ritat Snåckorna efter Ridd. *Linnés* systeme. Defsutom må jag nåmna, at han har et vackert Bibliothek.

Det bör ingalunda i tysthet förbigås, at man har ånnu i behåll hår i landet åtskilliga *Ordspråk öfver Svenskarne*, sedan de voro hår på besök i 30 åra Kriget,

get. De gingo in i *Stein* under Gref *Horns* commando; de togo *Costnitz*, och voro ej fjerran ifrån *Schafhausen*. De beskattade hela landet håromkring på et sådant sätt, at man än i dag säger Ordspråksvis: *Eine Schwedische Wirthschaft*, då man vill säga: *alt är ruineradt*. Då man vill skrämma barnen, sker det ock med de orden: *Die Schweden kommen*. Detta är deras buse. Nu för tiden började dock dessa tale-sätt falla småningom i glömska, och äro de ej mer i så almänt bruk, som de voro tilförene. Man har än en Visa til åminnelse af Svenskarne, som just icke säger de vackraste sanningar; men den lyder dock emedlertid så här:

Der Schwede ist kommen,
Hat alles genommen,
Hat Fenster einschlagen,
Hats Bley daraufs g'nommen,
Hat Klüglen draufs g'ossen,
Hat Bauren erschossen.

Besynnerligit nog är det, at man midt i et Protestantiskt land fåt anledning til at författa dylika Klagovisor öfver Svenskarne. — Et ord bör väl också sluteligen tilläggas om Regeringen i Schafhausen. Den är Aristocratisk; men dock blandad med Democratie. Ypphets-Förordningar känner man ej här; utan lefver hvar och en som honom lyster. Här äro ej flere än 5 *Adeliga Familler* in alles: ibland desse äro Herrarne *Im Thurm*, *Imhof* och *Stockar*, med hvilka vi hade äran göra bekantskap, och som visade ols mångfaldig höflighet, de *första* eller de *förnämsta*.

Vi reste *den 31 Oct.* ifrån *Schafhausen* och, sedan vi lemnat denne Canton, passerade vi igenom *Schwartzwald*, hvilket land tilhörer Österrikiska Huset. Här voro elaka och af vatten öfversvämmade vå-

vågar. Vi foro öfver en stor Flod kallad *Gwetta.* Detta var en äfventyrlig resa; ty hästarne måste nästan simma öfver, och vi voro i fara at blifva med vagn och alt bortdragne af strömen. Sedan passerades Staden *Waldshut*, och följ. dagen *den 1 Nov. Laufenburg*, som är en tämel. vacker Stad. Derefter foro vi igenom *Rheinfelden*, hvarest gå broar öfver Rhenströmen: och derifrån ankommo vi til *Basel*, emot kl. 6 e. m. just då Stadsporten skulle stängas. Här upgåfvo vi efter vanliga bruket våra Namn. På tilfrågan hvad Landsmän vi voro, sade jag åt Officeraren, för at roa mig med honom: *Monsieur*, Swerge *est ma patrie.* I anledning af detta infall fingo vi vidare anledning at skratta, då vi kommo til Vårdshuset *Wilde Man*, där vi togo qvarter; ty man kunde ej förstå sig på billeten, som var skrifven vid porten: i stället för *Swerge* hade Offic. skrifvit *Seri* i Italien, men så olästligt, at man tog det för *Peru.* — Här i Basel räknas timmarne på et besynnerligt sätt. Man räknar kl. 12, då på andra orter räknas kl. 11, och man spisar middag öfver alt här vid denne timmen; när Solen är i middagslinien slår kl. redan 1 i Basel, o. s. v. avancerar man altid en timme före alle andre orter; af denne orsak tilslutes äfven Stadsporten i så god tid, och man spisade aftonmåltid kl. 7, som heter kl. 8 i Basel.

Vi besökte *den 2 Nov.* den lärde Doct. *Iselin*, en man vid 70 års ålder, men älskvärd. Vi hade bref til honom ifrån Doct. *Oltrocchi*, Bibliothecarius vid Ambrosianska Biblioth. i Mejland. E. M. voro vi i sällskap med en resande, hema ifrån Staden *Mühlhausen*, hvilken ort är införlifvad i Elsas, men allierad med Sweitz. Han berättade oss: at nysn. Stad kan hafva 10 à 12000 invånare, har många Tygsfabriker och ansenlig handel. Det är en sjelfständig Re-

Republik; des Regering är Aristocratisk, blandad med Democratie. De fornämste i Samhället äro 3 Borgmästare, som alla 6 månader ombytas. Detta är et af de minsta sjelfständiga Samhällen, som förmodel. finnes; jag vet knapt, om man bör anse *San-Marino* i Italien för mindre. Dock jag kommer ihog et ännu mycket mindre, näml. *Gerisau*, en enda by vid Lucerne-sjön, som är aldeles oafhängig; Regerings-sättet där är Democratiskt, och Republikens hufvud är en *Altman*; i hela Staten äro ej flera än 600 Själar inalles. — Vi gjorde besök hos Hr *Iselin*, som är Stats-Secreterare och Brorson til nysn. Doct. *Iselin*; han äger många kunskaper, i synnerhet i Politiken. Vi följdes åt ut på promenaden vid Cathedral-kyrkan, där man har vacker utsigt öfver Rhenströmen; hvarifrån han ledsagade ols til Hr Doct. *Beck*, Theol. Prof. och Lector vid *Institutum Freyo-Grynæanum*. Han visade ofs *Bibliotheca Freyana*, bestående af circa 8000 Voll. Fyra rum stå fulla med detta lärda godset. Det är et Legatum, gjordt af Sal. Hr *Frey*; han har desutom gifvit sjelfva huset, land-egendomar, vingårdar &c. af räntan lönas en Professor i Theol. och Österl. Språken. Hr *Frey* dog 1759; hade studerat Arabiskan i Paris hos Abbé Longueruë 1706. Jag såg här *Hist. Timuris ex Arabico Arabscidae* öfversl. på Latin ifrån början alt til det 43:dje Cap. Vid slutet af det 42 stå dessa ord: *Transtulit Parisiis Abbas Longuerue, sequentia proprio marte transtuli*, och så börjar han ifrån det 43.dje Capitlet, som svarar emot 104 sidan i Golii Edition, och fortfar ända til 89 Cap. el. *pag.* 250 *i Golii Arab. Edition.* Sedan äro några blad med rent papper, efter hvilka komma *Carmina in mortem Timuris composita ab Arabschida* pag. 317 & sequ. hos Golius. Han har öfversatt dem alla på Latin. — Vi

sågo

ſågo åfven en del af *Saladins Lefverne* af *Boheddin*, öfverſatt ifrån Arab. på Latin af Hr *Frey*; men ſedan, då han fick veta at Hr *Schultens* arbetade derpå, öfvergaf han detta arbete. — Jag ſåg *Buxtorfii Dictionarium Rabbinicum* apoſtilleradt af honom ſjelf: där voro många anmärkningar ſkrifne i bråddarne, ſom ſkulle förtjena at läggas i dagsljuſet, men ock åtſkilliga andra ſom äro af föga vigt. I detta Bibliotheque äro åfven Arabiſke MSS, ibland andre en vacker Alcoran in 8:o. Vi följde Hr *Iſelin* hem, och funno hos honom Hr Capit. *Frey*, Chevalier de l'Ordre de Merite, ſom har öfverſatt *le Socrate Ruſtique* och flera böcker; han har redan läſt Hr *Ferbers* Bok, och ärnar kanſke öfverſätta den. Vi blefvo bekante med Hr *Schönborn*, Danſk, ſom reſer til Algier, ſåſom Handels-Secreterare hos Danſke Conſuln därſt.

D. 3 Nov. f. m. beſökte vi Hr Cap. *Frey*, ſom äger et vackert Cabinet i Nat. Hiſt. af Coquiller, Petrificater, Marmor-arter &c. Vi ſågo *Terebratula*, kallad: *Tuppen och Hönan*, i ſnäcka med djuren inuti; den är ganſka rar. Man har endaſt ſet den i petrification; men Snäckan är ſvår at finna. Hr *Frey* har åfven et vackert Bibliotheque. Vid måltiden gjordes bekantſkap med en *Fru*, ſom är gift med en Svenſk, Hr *de Stare*, ancien Capitaine de Cavalerie & Chev. de l'Ordre de St Louis; han bor 6 mil härifrån i *Altkirch*, på vägen ifrån Baſel til Belfort; han är 76 år gammal, gift för andra gången; han är född åt Stockholms-trakten. Fru *Stare* och des Bror, Mr le Chev. *de Betz*, bådo oſs hälſa på ſig; de tyktes vara älſkvärde. E. m. kom Doctor *Beck* och följde oſs til *almänna Bibliothequet*, ſom är juſt bredvid vårt qvarter. Man har i ſamma hus hållit Conclaven, för at välja en Påfve under Mötet. Nu nyl. el. år 1767, har huſet blifvit reperadt. Nedantil

åro 3:ne vackra Salar, garnerade med *Holbeins* Målningar. En Tafla, som föreställer *Holbeins Hustru* med 2:ne barn, är öfvermåttan vacker och naturlig. J. Chr. Lidande är et mästerstycke; den är conserverad i et skåp, som kan läggas ihop. *Nattvarden* målad af *Holbein* och *Frälsarens andelösa Lekamen* åro väl gjorde: denna senare är tagen af en drunknad månniska. *Melanchtons* Portrait i stort är äfven af Holbein. En bok med Estamper, graverade efter Holbeins ritningar, föreställer *Döds-dansen*. *Erasmi Portrait* i smått af Holbein. *Luthers Portrait*, såsom en *ung Munk* med *des Hustru*, åro gjorde af *Lucas Cranach* 1522. it. *Amerbachii* Portrait, som var Holbeins vän och arfvinge, af honom 1519. Vi sågo ock *Original-ritningar* af Holbein, så väl 10 st. i ramar, som en hel volume inbunden. Sågo ock en *Jord-Glob* af bronze förgyld, gjord af *Isaac Bruckner* ifrån Basel 1752. Här är desutom en Samling Snäckor och Petrificater; äfven Medailler; samt 3 st. små antique Statuer af bronze, fundne vid *Augst* el. *Augusta Rauracorum*: det är Mercurius, som håller pungen i handen, en *talare* på hvar fot, och två på hufvudet; den andra är en vacker Venus; och den 3:dje en Apollo. Vi sågo åtskillige MSS, som jag annoterade särskilt.

Jag besåg *den 4 Nov.* Cathedral-Kyrkan. Vid ingången sågos 3:ne Epitaphier öfver *Buxtorfierne* nemligen: *Johanni Buxtorfio Camensi Westphalo, Linguæ Sanctæ Professori per annos 38. B:ann. LXV. Ob. Id. Sept. 1629.* — *Johanni Buxtorfio F. O. 65. Ob. 1664 d. 16 Aug.* — *Johanni Buxtorfio, Prf. p. 28. annos, vixit 69, obiit 1732 a. d. 13 Cal. Quinctiles.* Man säger at han lärt Orient. Språken af sin *Proavus*, af sin *Avus*, och af sin *Patruus*. Fadren nämnes ej, ty han har varit Köpman, och at Bux-

torfii

torfii Famille har innehaft Professionen i dessa Språken i *CXIII* år. Des *Patruus* år ej begrafven hår. — Vi sågo Erasmi *Roterodami* Epitaphium, graverat i en stor rödaktig marmor, med stora förgylta bokståfver. Ned på Grafven sades ock vara Inscriptioner; men alt år förut copieradt ock tryckt på flera stållen, til ex. i sista Uplagan af *Laus Stultitiæ* &c. Vi sågo åfven *Drotning Annas*, Kejs. Rudolphi I Habsburgici Gemåls Graf, af år 1230: hon år föreståld på en röd Sten liggande. Nu reger. Kåjsar. Drotningen i Ungern har för några år sedan borttagit des ben, såsom det år stammen til Österrikiska Huset. — I Kyrkan gjorde vi bekantskap med Pastor *Huber*, den namnkunnige *Wetsteins* Systerson: han lofvade mig en Dissertation om des Exil &c. Vi sågo målningar af Holbein på *Orgelskårmarne*: de föreställa Helgon, Moses &c.

Vi besökte Hr *Mechel*, en berömd Graveur; han har kånt vår *Ljungberger* i Rom. Han har graverat *Hedlingers* Medailler, som han årnar publicera och, kan hånda, dedicera til *Konungen i Sverige*. Det blir et prågtigt verk. Han har graverade Plancher ifrån hela Europa. Han har två rum fulla med Taflor af *Solimene*, af *Paul Veronese*, *Roos*, *Albani* &c. Han årnar utgifva en Beskrifning öfver sina Taflor. Han talade om Hr *de Geer*, som passerade hårigenom i Aug. 1772, och berömde honom mycket Han visade oss Bref ifrån Riddaren *Berch* i Stockholm: uti et gifver han tilkånna sin fågnad öfver Revolutionen &c. Vi sågo en Tafla, målad af en Bonde detta år, vid namn *Johannes Colla*, boende i Staffen, en by vid stranden af Züricher-sjön: han år en naturens eleve, och gör Portraiter som likna mycket. Denna Tafla år en Copia af *Albani*, och föreställer en *Madelaine*.

Hr *Iſelin* förde oſs til den namnkunnige *Daniel Bernoulli*, Profesſor i Medicinen och Experimental-Phyſiquen. Han är liten til våxten, något fetlagd, munter och liflig, älſkar at badinera; des ålder år 74 år. Han talte med oſs politique, om Revolutionen i Sverige. Hr *Bernoulli* har väl kånt afl. Hr *Klingenſtjerna*; de hade ſtuderat Mathematiken tilſammans hos hans Far här i Baſel: ſedan har Hr *Klingenſtjerna* ſtuderat hos Hr *Jean Bernoulli*, ſom lagt ſig på Bergs-vetenſkapen. Hr *Iſelin* följde oſs ſedan til Hr *Jean Bernoulli*, Profeſſor i Mathematiken, den förenämndes yngſte Broder. Han är ock en ſtor Man, ehuru af liten växt; han år mera ſerieux, ſlånger litet på hufvudet, och gör grimacer med munnen och ögonen. Han år ganſka ålſkvård. Han läſte för oſs et Bref af Hr *de la Condamine*, i hvilket voro verſer öfver Jeſuiternes afſkaffande: Hr de la Condamine hade i ſin ungdom ſtuderat hos dem, och år ej ibland de otakſammas antal. Vi ſågo Hr *Bernoullis Fars* Graf, bredvid St Petri Kyrka: det var *Jean Bernoulli*; han kallas dår *Archimedes*.

Hr *Iſelin* följde oſs ſedan til Mr *d'Annone*, Prof. i Vältaligheten, men ganſka ſtark i Natural-Hiſtorien. Han har et ſtort Cabinet af Foſſilier och Petrificater m. m. har kånt Hr *Ferber*; äger et ſkönt Bibliotheque, alla Ridd. *Linnés*, Ridd. *Wallerii* arbeten, och Ver. Academiens Handl. på Tyſka, Hr *Bergmans Verldsbeſkrifning* &c. Vi ſågo hos honom *Krabban* el. Kräftan ifrån Moluckiſka Öarna, kallad *Monoculus Polyphemus*, petrificerad; hvilket år ganſka rart: det år en ſtor coquille. *Dens maxillaris Elephanti*, petrificerad och mycket ſtor, funnen några mil härifrån i Floden *Birſa*. Han äger ock en ſkön ſamling af Gull- och Silfver-Medailler. Vi ſågo *Nero Clau-*

Claudius Drusus Germanicus Imp. i gull som år ganska rar; det år Tiberii Broder: På reversen åro Tropheer, Sköldar i kors, Standarer, Trompeter, och ofvanföre står *De Germanis;* denna Medaille år Historisk. Vi sågo också *Claudius de Britannis*, åfven rar. Vi sågo en *Decius*, med: *Uberitas Aug.* i stållet för *Ubertas.* Vi sågo en *Hadrianus* sur une medaille fourrée, det år jårn öfverdraget med et koppar-blad, som år något ovanligt. Mr *d'Annone* år ej på sit råtta stålle employerad såsom Eloquent. Professor: han skulle vara en prydnad såsom Historiæ Naturalis Professor; men sadan Professior år hår icke. Man brukar hår en elak vana, alt sedan år 1718, at man gifver bort Professioner medelst Lottkastning, at undvika cabaler i de ambitieuse Famillerne &c. Men deraf hånder, at den, som vil blifva Professor, bör studera litet i alt, för at kunna komma ibland Candidaterne, då en sysla blifver ledig. Man utvåljer ibland Candidaterne 3:ne de skickeligaste, och desse 3:ne lottkasta sins emellan.

Den 5. Nov. voro vi uti *publique Bibliothequet*, dår vi hade åran göra bekantskap med den Påfvelige Nuntius, Monsi:gr *Valenti Gonzaga*, som kommer ifrån Lucern och reser til Spanien såsom Nuntius; han far endast igenom Staden; år en ålskvård och höflig man. Jag tackade honom för meddelandet af *Loccenius*, paraphraserad af Drotning Christinas egen hand, som år i hans Bibliotheque i Rom. Hr *Iselin* presenterade ols ock för Hans Excellence, Borgmåstaren Hr *de Barri*, som ock var uppe på Bibliothequet; han talar vål Fransyska; des Son har rest i Italien med Hr *Mechel.* Vi lårde också kånna Rector Magnificus, Hr *Ryhiner*, som åfven år Bibliothecarius, åfven som Doct. *Beck.* En del af Bibliothequet kallas *Buxtorfii Bibliotheque*; ty en stor del

del af hans Bokförråd är där; där äro många Rabbiner.

Vi språkade mycket eftermiddagen med Hr Prof. *Jean Bernoulli*, som besökte oss. Han sade oss, at *Newton* också varit mycket distrait. En gång tog han et Fruntimmers finger, och stoppade i sin pipa. Mr *de la Condamine* är ock mycket tankspridd. Hr Pastor *Huber* skänkte mig *Memoria Wetsteniana vindicata, auctore Jacobo Krighout, Amstelodami impressa*. Vi voro hos Pastor *Grynaeus*, som öfversat Jobs Bok på Tyska versar, efter Schultens Förklaring. Han har et vackert Bokförråd. Vi sågo där *le Mercure Suisse par Spanheim* för år 1634, hvarest är mycket, som angår Sverige. — Vi voro sedan hos Hr *Samson*, en namnkunnig Pitschers-stickare: han är *Hedlingers* discipel. Han graverar så väl, at man skickar honom arbete ifrån Paris. Et simpelt Pitscher kostar 2 Louis d'or; och et dubbelt eller med 2:ne Casquer kostar 4 à 5 dito. Han arbetar ganska fint; och liknar til Physionomien vår *Sergell* i Rom. — Sedan gingo vi til Hr *Haas*, Stylgjutare och Boktryckare: han har påfunnit en ny Tryckpräss, som ej fordrar mycken styrka; det är en imitation af en Balancier des Monnoyes. Det är Hr *Haas*, som skrifver åtskilliga Artiklar i *l'Encyclopedie d'Yverdon*, til ex. *Caractere*, *Fonderie* &c. Han är ganska skickelig. Vi sågo Stylgjuteriet: där äro 9 personer, som gjuta Stylar hela dagen. Han är Svåger til Graveuren Mechel. Vi sågo fönster-rutor färgade på encaustiska sätter. Året, då detta arbete gjordes, står anfördt, näml. 1579; och Påfven Gregorius XIII, Alexander den Store, Ulysses, Homerus &c. äro där målade med vackra färgor. Om denna konst är förlorad, så är det ej långeledan det skedde. Vi sågo gamla Stylar, gjutne på det sättet, at le fond var af

af bronze och le tige af bly. Hr *Haas* tror, at *Biblen utan datum*, tryckt i Maintz af Faust, blifvit gjord på detta sättet. Hr *Mechel* gjorde ols en beskrifning på det vackra Monument af bronze, som man har destinerat för *Gustaf Adolph* i Nürnberg: men conserveras alt ännu i Stadens Magazin, där han set det för 15 år sedan. Det är väl arbetat af *Schweikert*, en förträffelig Sculpteur i det förra Seculum. Där äro åtskilliga figurer. Konungen representeras där, såsom förd af Neptun i des vagn. Där är äfven en Inscription til Konungens ära, såsom Religionens Återuprättare, på latin i en tafla af bronze &c. Man har sedan ej rest detta Monumentet, utan tvifvel för politiske orsaker; det vore åtminstone ej at göra sin cour hos Kejsaren.

Vi voro sedan, *d. 6 Nov.* hos Apothekaren Hr *Bernoulli*, hvars Son har et vackert Cabinet i Natural-Historien. Hr *Wallerius* är des Orakel. Jag rådde honom at köpa des nya Edition af Mineralogien, som han utgifvit förledet år. Hr Prof. *Daniel Bernoulli* ankom under det vi höllo på at examinera Cabinettet. Han är ganska munter och lustig. Han hade set Konungen i Frankrike Ludvic XV för 12 à 13 år sedan. Mr d'Argenson sade åt honom i det han slog honom på axeln: Voilà le Roi. Konungen frågade Mr Bernoulli: om han vore Medlem af Vetenskaps-Academien i Paris? Han svarade nej, at han väl haft äran blifva presenterad 3 gånger hos Hans Maj:t, men hade ej haft den lyckan at blifva nämnd. Någon tid derefter nämnde Konungen honom, och Ministern skref honom til, at Konungen gaf honom det rummet han lofvat honom i Hunningen. Hr Bernoulli är ungkarl; liknar mycket Hr Prof. Johan Gottschalk Wallerius, men är mindre. — Vi voro hos Hr *Bruckner* som skrifvit *l'Histoire du Canton*

ton de Bâle ganſka omſtåndeligt, och har et Cabinet af ſnåckor, petrificater, antiquiteter och ritningar af bagaren *Buchel*, ſom år naturens eleve. Hr *Haller*, Sonen, talar med beröm om Hr *Bruckner* uti ſina *Conſeils pour former une Bibliotheque Hiſtorique de la Suiſſe* p. 16 och p. 105. Det år hos honom ſom nåſtan alla Antiquiteter fundne vid Augſt, eller Auguſta Rauracorum, finnas, hvaröfver han gifvit lårda Förklaringar uti XXIII:dje Stycket af ſin *Verſuch einer Beſchreibung hiſtoriſcher und natürlicher Merkwürdigkeiten der Landſchaft Baſel*, *Baſel* 1763 *in* 8:o, hvareſt Antiquiteternes Figurer åro i trålnitt. Vi ſågo en vacker *Lampa af bronze*, med et ormhufvud, tilbakavridet med et hår i munnen, en liten *Victoria* af bronze; klåderna voro kantade med franſar; draperiet deraf var måſterl. arbetadt. Vi ſågo en vacker grouppe af en Dans eller Bacchanale af 2 Satyrer, ſom danſa med 2:ne Nympher; men det år endaſt en Copia; ty Originalet år i England. Vi ſågo åtſkillige *Styli*, för at ſkrifva på plån med ena åndan, och för at ſtryka ut med den andra: de liknade juſt en liten ſked, och man ſkulle kunna taga dem för ſtora The-ſkedar, men handtaget år långre och ſpetſigt på åndan. Han har en ſtor ſked, ſom våre mat-ſkedar, med et kort ſkaft: jag tog den för en vanlig ſopp-ſked, men Hr *Bruckner* tager den ock för en *Stilus*; i ſjelfva verket år åndan ſpetſig, men litet krökt. Alt af bronze. Dår år en liten *Iſis* en emaille grönaktig eller emellan blått och grönt. Hr *Bruckner* har pröfvat den i ſkedvatn, och den har behållit ſin fårg, hvilket, efter Hr *Bruckners* tanka, bevilar at hon år antique; de falſka eller moderna förlora fårgen. Dår åro ock åtſkilliga Moſaïquer, men grofva. Vi ſågo åfven åtſkilliga Lampor af ler eller *terre cuite*; på botnen på den ena ſtod ſkrif-

skrifvit: SAECVL. Vi sågo äfven hos honom et *långt Glas-käril*, eller Erasmi Roterodami Pokal med dess läck: glaset är randigt och väl arbetadt, klart som en crystall.

D. 7 Nov. gingo vi til *S. Johans* eller Fransyska Kyrkan. Ute på Kyrkogården sågo vi *Dödsdansen* målad à fresco långs åt muren, under et slags Corridor eller skrank. Man kallar den Holbeins *Todtentantz*, ehuru man är säker på at dessa målningar äro äldre än Holbein; men här har man den vanan at tilägna denne berömde Artisten alla gamla målningar. Eljest har *Holbein* gjort en annan *Todtentantz*, hvaraf man ser Gravurerne i en bok i Bibliothequet. Den idéen synes i förstone nog baroque, at låta Döden dansa med de lefvande; men när man ser målningarne, förekomma de rörande och innehålla mycken moral. Döden dansar med alla Stånd, begynnande med Påfven &c. Hvar Dans har sin Inscription på Tyska. I början är en Conseil af alla slags människor, Konungar, Drotningar &c. och åtskilliga figurer af Döden föreställas, som står och lyssnar til; och sedan börjas Balen, som öpnas af Påfven. — Vi sågo i Kyrkan Förstinnan af Anhalt-Zerbst; hon har varit här med sin Gemål, Regerande Försten af Anhalt-Zerbst, i 6 år; han är litet - - - - - -: tror - - - i Basel incognito, och låter ej adressera sina Bref til Basel. — E. m. hörde vi i St Johannis eller Fransyska Kyrkan en Prädikan af en Präst ifrån Geneve. Han hade hatten på sig under Prädikan, och folkhopen likaså. Efter Prädikan förrättades et *Barndop*: Prästen stod qvar uppe på Prädikstolen, och Faddrarne kommo med barnet; Fadren sjelf var en ibland Faddrarne, och dessutom var blott en Mansperson och 2 Fruntimmer: et tekn at det var et Flickebarn; ty då det är en Gosse, har Fadren tven-

ne Mans-perſoner med ſig til faddrar, och endaſt en Qvinno-fadder. Qvinno-faddren bar barnet, men gaf det ſedan åt mannen. Barnmorſkan var ock med, főr at paſſa up. Pråſten låſte ifrån Prådikſtolen åtſkilliga bőner őfver barnet; Fadren ſvarade ingen ting. Sedan ſteg Pråſten ned ur Prådikſtolen, och ſtånkte vattu-droppar 3 gånger på barnets panna med de vanliga orden. Jag låter andra dőmma, om han efterkommer befalningen at βαπτίζειν, ſåſom Pråſterne hår i Sweitz pretendera at tro och fôlja endaſt den H. Skrift, utan at nu fråga efter Confesſioner, eller deras Fåders Tradition, ſåſom Calvinus.

I ſållſkap med Capit. *Frey* beſőktes Hr *Ryhiner*, főr at ſe des Cabinet af *Taflor och Ritningar*, i ſynnerhet *Ritningarne af Poeſtum*; men hans Fru låg dődeligen ſjuk, ſåledes kunde han ej emottaga oſs. Han har reſt mycket i Italien. Det år om honom ſom Hr Groſley talar vid Articlen Venedig, rőrande *Goldoni*, med hvilken han bodde tillſammans i Vårdshuſet *Scudo di Francia.*

D. 8 Nov. beſőktes Paſtor *Huber*: vi funno honom ej, men hans Mor emottog oſs őfvermåttan vål. Hon år Syſter til den namnkunnige *Wetſtein*, ſom dog i Amſterdam, och ſom utgifvit *Nya Teſtamentet.* Hon ſade: at *Ingen Prophet år ålſkad i ſit Fådernesland.* Det var en charmante Gumma; men hon talade endaſt Tyſka. — Hos Mr *de Mechel* ſågo vi *Holbeins Original-ritningar:* de tilhőra Ryſka Kejſarinnan, ſom lånat honom dem igenom den unge Prins Gallitzin; de åro alla inbundne i rődt Marroquin in 4:to; Ritningarne åro 44 ſt. och főreſtålla *Dődens Dans med de Lefvande;* Hr de Mechel copierar dem i Gravure, och vi ſågo flere Eſtamper vål exequerade. — Sedan beſågo vi de vackra Pappers-Fabriquerne, qvarnarne drifvas medelſt Rhen-ſtrőmens

mens

mens vatn: dår år en oåndelig hop hamrar eller pistoner. Papperet hårifrån år godt och mycket begårligt. Man påstår, at *Linne-papperet blifvit förſt upfunnit hår i Baſel.* Kanſke det kan vara ſant i anſeende til Tyſkland; men förſta upfinningen, tror jag, tilkommer Araberne eller Morerne, ſom införde den i Spanien. — Hr *Iſelin* förde oſs til Hr *Wolleb*, *Schultheis* eller Stads-Domare, ſom reſt mycket, ockſå ſkrifvit piecer emot Hr Voltaire rörande *Själen*, hvars odödlighet han bevilar igenom förnuftet; och han tror at Själen år en ganſka fin Materia; ty hvad Spiritus vil ſåga, kan han ej begripa. Han frågade mig mycket om Hr *Swedenborg*; han tror möjeligheten af deſs ſyner. — Vi hade ock åran gjöra bekantſkap med Hr *Weiſs*, Rådsherre och fordom Juris Profeſſor; han har varit Informator för *Prinſen af Oranien*, Ståthållaren. Han år en lård Man, bor eljeſt i *Augſt*, en bourg på det ſtållet dår *Augusta Rauracorum* varit, 2 mil ifrån Staden, hvareſt han har ſit Landhus. Han har blifvit arfvinge til aſl. Hr *Foeſchs* egendom. Vi gingo med honom at ſe deſs vackra Hus, vid St Petri promenade. Vi ſågo Cabinetet af Antiquer, Eſtamper &c. ſå mycket ſom deraf var öpnadt: ty måſtedelen var ånnu förſegladt, och icke ån lemnadt i des hånder. Bibliothequet, ſom år anſenligt, i ſynnerhet in Jure, ſågo vi; men Manuſcripterne åro ån förſeglade. Vi ſågo åtſkilliga rånnor af tegel eller terre cuite, funnen i *Augſt* på en pavé af antique Moſaïque: det år en antique *Spiſel*, ſom eldades under gålfvet för at upvårma det, och ſåledes hålla rumet varmt. Såſom de gamle Romare, i ſynnerhet de fattige, voro barfotade, ſå vål i Rom, ſom i deras Colonier, ſå behöfde de rått vål hår i Sweitz vårma fötterne om vintren. Under gålfvet år et hvalf, likſom en ugn, och under hvalfvet voro

E 2 des-

dessa uthålkade rännor, med öpningar ofvan och nedan, samt midtpå &c. Hr *Bruckner* ger ritning och beskrifning derpå i sit Verk; han äger flere af desse spislar.

D. 9 Nov. besökte Hr Schultheis *Wolleb* oss, och satt hos oss ända til middagen: han talade om åtskilliga Syner, som hans Syster haft. Han har känt åtskilliga Svenskar i Angers, Paris, London &c. — Vi besökte åter Hr *Bruckner*, och öfversågo på nytt dess Antiquiteter; han skänkte oss Planer och Gravurer af Augst. Vi sågo capitalen af en Colonne, som innehåller snäckor öfver alt, äfven inuti, ibland andra en Concha Veneris &c. det ser ut som stenen blifvit formerad af Snäckor, och sedermera hårdnat. Man har funnit detta i Augusta Rauracorum; således voro Snäckorne där, när Stenen blef huggen, och Staden bygdes. Det äro de som tro, at Stenarne gjötes eller smältes på det sättet, at man sönderstötte snäckorne och gjorde dem til kalk, samt blandade dem med sand, och sedan med hela Snäckor. Sed nugae. — Vi gingo til Hr *Bischof* eller *Episcopius*. Han bor i samma hus, som fordom beboddes af den namnkunnige Boktryckaren *Frobenius*, hos hvilken Erasmus Roterodamus bodde: vi sågo det rummet där Erasmus hade logerat; öfver spiseln eller spjellet är Erasmi vapen, neml. Guden *Terminus*, med sina utslagna hår, och denna Inscription: *Concedo nulli*; och rundt omkring läses: ΟΡΑ ΤΕΛΟΣ ΜΑΚΡΟΥ ΒΙΟΥ. MORS VLTIMA LINEA RERVM — och nedan före *Cubiculum* D. Erasmo Roter. *Sacrum MDXXXV*. — Vi besökte sedan Hr *Iselin*, Stats-Screteraren, som läste för oss et MS rörande *Beskrifningen på Basel*, gjord af honom sjelf. Han har blifvit ombeden at lämna den til Encyclopedien i Paris, och sedan

sedan til den i *Yverdon*; men han har ej velat. Denna Beskrifning visar, at Basels Constitution är ganska elak: Regerings-Sättet är Democratiskt under en apparence af Aristocratie; sysslorne gifvas medelst lottning, äfven så Professionerne alt sedan 1718. En Skomakare kan komma in i Conseilen; men Prof. Bernoulli kan icke. Emedlertid administreras Rätvisan väl.

D. 10 Nov. var hos flere Bokhandlare. Hos Imhof är Ungerske Bibeln in 8:vo tryckt, och Psalmer på samma språk; dessa böcker äro för Protestanterne i Ungern, och strängel. förbudne i Konungariket Ungern. — E. m. gick til St Petri Kyrka, där jag copierade *Jean Bernoullis* Epitaphium, Fader til de nu lefvande Herrar Professorer Bernoulli. Det är utan för kyrkan, så lydande: *Patri Ingeniorum S. Hoc sub lapide requiescit Vir, quo majorem ingenio Basilea non tulit, Sæculi sui Archimedes, non illis Europæ Luminibus, Cartesiis, Newtonis, Leibnitiis, Mathematum Scientia secundus, JOHANNES BERNOULLI, Philos. & Med. D. ill. Societt. Reg. Scient. Paris. Londin. Petrop. Berolin. & Bonon. Collega lectisf. Mathesin primum Groningæ ann. X. dein XVII in Basil. Acad. publice docuit. Cætera Scripta Inventa Viri annalibus & titulis melius testantur. Natus Basil. A. C. MDCLXVII. A. D. VI. Cal. Aug. Obiit ibid. Cal. Jan. MDCCXLVIII. Marito, Patri Desideratisf. Dorothea Falckneria Uxor & Liberi superstit. VI. justis cum lachrymis.* Ofvanföre äro Bernoullis vapen, 3 Oljo-qvistar, Glober &c. alt en bas-relief hvit. Om aftonen följde Hr *Bernoulli* och Hr *le Grand*, Professor i Grekiskan, på Concerten. — Man håller Concert här i Basel alla onsdagars aftnar. Där var en Italiensk Sångerska, som sjunger väl, fast hon är gammal. Concerten varade 3 timmar, ifrån

kl. 5

kl. 5 til 8 efter Bafelfke råkningen, d. å. ifrån kl. 4 til 7; ty kl. 7 fpifa alla hår afton-måltid. Hr Prof. Jean Bernoulli vifade mig et bref af J. J. Rousfeau, fkrifvit d. 31 Oct. 1765, då han for igenom Bafel; han uppehölt fig blott öfver en natt dår, och bodde gent emot vårt Vårdshus Wilde Man. Han ber om urfågt för det han ej kunnat emottaga Hr Bernoullis vifite, ej eller aflågga fin: à l'un des hommes que j'honore le plus, fåger han; han kallar fig malheureux, profcrit, malade &c.

Den 11 Nov. var jag i St. Petri Kyrka, och copierade Epitaphium öfver en annan Bernoulli, fom ftår i fjelfva Kyrkan fram i Choret. Han år Coufin til den andre ofvannåmnde, fom år begrafven utanför Kyrkan. Detta Epitaphium lyder fålunda: *C. S. S. (Nicolao Bernoullio) J. C. & Mathematico eximio (Angl. Boruff. Bonon. Acadd. Sodali) In Lycaeo quondam Patavino Mathematum (poft Logicæ primo) dein Cod. & Jur. Feudal. in Schola Patr. Prof. (Viro exempli per omnia fingularis) qui vixit annos LXXII M. I. D. VII. (&) Annæ Mariæ Birriæ (Feminæ fanctisfimæ) quæ vixit annos LXV. M. V. D. XXVII. (Urfula Bernoullia) filia unica (&) Emanuel Falknerius (gener) Parentibus Socerisque optime meritis (H. M. M. L. P.) A. ER. CAR. MDCCLIX.* Ofvanföre ftår Bernoullis Vapn, 3 Oljo-qviftar, och defs Huftrus Vapn, 3 Liljor, Mathematifka Inftrumenter &c. Jag fåg bredevid Choret, i et Capell, et Epitaphium öfver en *Socinus*: denna Famille år ånnu ganfka florerande hår i Bafel, år til urfprunget ifrån Italien, fåfom *Fauftus Socinus.* — Vi befökte fedan Rådsherren *Weifs*: han berömde Prinfen af Oranien, nu varande Ståthållaren, för defs Snille och Infigter; han har mycket godt minne och ftor eldighet i tankarne; han låfte Hora-

tius

tius med smak. Hr *Weiss* har varit hos Prinsen i 7 år. Vi talte om *Språken* i almänher, huru de grunda sig på et Folks seder. Om Cicero kom til Sweitz, skulle han falla i förundran deröfver, at han ej kunde uttrycka våra maner, våra tankar och seder, sade Hr *Weiss*; men, invånde jag, han skulle väl råka värre ut i Paris, når denne Romaren ville nämna deras Fruentimmers Coeffurer &c. Latinska Språket är Krigsmåns och Hjeltars Språk: et Språk af et Folk, som helt och hållet var intaget af kärlek til Fäderneslandet; men nu äro Italienarne små, och hafva derföre diminutiva utan ända. Hr *Weiss* sade, at Holländarne grundat sit Språk på Handeln och Navigationen: de säga til ex. *denne mannen har haft god vind*, i stället för at säga: *lyckan har &c. Il a mis ses brebis à sec*, d. ä. han har undsluppit olyckan: phrasen är tagen af en dam, som brister löst, och af fåren, som löpa fara at dränka sig. De hafva äfven diminutiva; de säga altid *Sonnetie* lilla Solen, *Hundtie* liten hund. Likaså är Arabiska Språket grundadt på orden *Kamel* och *Dadelträd*. Hr *Weiss* berättade oss, huru Hr Formey skickat til Academien i Leiden en Dissertation sur *l'Existence de Dieu*, som var oförlikneligen väl skrifven. Den lärde *Hemsterhuys* åtog sig at öfversätta den på Latin; men en månad derefter sade han, at han ej kunde finna ord för at uttrycka dessa sublima ideer; ty i hela det gamla Rom förstod man sig ej på dessa philosophiska ideer om det Högsta Väsendet, som vi hafve. Jag berättade, huru det samma hade händt mig, når jag på Svanå i Sverge ville öfversätta *Vår-tankar* på Latin; huru jag ej kunde finna ord at uttrycka allahanda barn-lekar med, såsom at gjöra qvarnar, små hus &c. På samma sätt hade Prinsen af Oranien funnit, at han ej väl kunde öfversätta Horatius på Fransyska. Vi talte sedan om

Luxen.

Luxen. Hr *Weiſs* tror, at Yppighets-Förordningar äro onödige, och at de ej kunna verkſtällas. Man talar illa om Svenſka Öfverflöds-Förordningen i le *Journal Oeconomique* par Mr *Mirabeau* och Mr *du Pont.* Här i Baſel kan man ej båra Gull på kläderne, men man kan förgylla hela ſit hus, ſåſom en Köpman vid S. Petri Torg har galler och förgylde vaſer utſatte för allas åſyn. Hr *Weiſs* vill, at man börjar med at förbättra Sederne och Tänkeſättet medelſt en god upfoſtran.

Hos Prof. *d'Annone* ſåg jag *Beſchreibung von Tſchudi Gallia Comata* af Tſchudi, Conſtantz 1758 in fol. *Gallati* har varit utgifvare deraf: han har öfverſatt på Tyſka Tſchudis verk, ſom ſkrifvit en Patois Suiſſe, och man är ej ſäker på, at han altid träffat Författarens mening. Jag har ſedt där p. 267, at *Inſula Veneta* ligger i *Lacus Venetus*, ſom är *le Lac de Conſtance*, hvarom *Pomponius Mela* talar L. III. C. 2. På denna ö är *Dives Augia* beläget, eller *Richenau*: et Abbot-Stift, ſom innehafves af *Benedictinerne*, ſom påſtå at *St Marc* kommit til dem ifrån Alexandria i Egypten, och at det är om denna Öen *Veneta*, ſom *la Legende de St Marc* talar &c. De viſa ock hans Kropp, och gjöra ſåledes i ſjelfva verket mer än Venetianerne, ſom aldrig viſa den. Deſs ſäga, at Dogen allena vet, hvar Kroppen är. — Äfven ſåg jag hos Mr d'Annone *Diarium Helveticum Domini Calmetis Abbatis* &c. Einſidlen 1756, i ſt. 8:o; denna bok är ej almän. Såg äfven *Hiſtoria Lombardica* eller *Legenda Aurea*, impreſſa in Reutlingen anno Domini 1485 in fol.

Med Hr Prof. *le Grand* voro vi hos Mr *Paſſavant*, Band-köpman, ſom har af denna vara et ſtort Magazin. Midt emot Hr *Mecheis* qvarter ſågo vi en Band Fabrique; hvareſt är en Våf-ſtol, på hvil-

hvilken man gör 26 band på en gång; en enda person sätter den ganska lått i rörelse. I *Basel* åro circa 20 Band-Fabriquer; men måstedelen åro ute på landsbygden. Republiquen gör dermed en Handel för 400,000 Franska Livres, också åro banden ej dyra hår. — Sedan gingo vi igenom Margrefvens af Baden-Durlach Trågård, som år stor och vacker, samt har Vatnkonster. Vi sågo Palatset, som ej ån år fårdigt. Prinsen år Borgare i Basel, som des Förfäder; ty, utan at vara det, kunde han ej åga hus i Staden. Han bor sjelf i *Carlsruhe*; men Baden-Durlachske Husets Archiver förvaras hår ifrån långre tid tilbaka; de åro i et hus bredvid Palatset. Det är för såkerhetens skull; ty i Prinsens Stater, såsom i Carlsruhe, åro ofta ödelåggande Krig, såsom Österrikiska Huset gör prætensioner på Elsas &c. de små Foglarne åtas stundom up, då de åro ibland de store. Sal. *Schoepflin* har håmtat mycket ur dessa Archiver för sin Historia om *Badenska Familien* och för sin *Alsatia Illustrata*. Den Botaniske Trågården hår år föga mårkvärdig. Trågårdsmåstaren sade oss om en gammal Botanisk lunta ur förra Seculo, at den var bättre ån Linnæus, ty denne sednare har åndrat så mycket. Se, sådan smak hade han! — Vi gingo sedan up på *Almånna Bibliothequet*. Hr Rector *Ryhiner* visade oss Dödsdansen efter Hr *Buckels*, en Bagares i Basel, ritningar; och flere ritningar af samma Måstares hand, som föreställa Mårkvårdigheterne i Cathedral-Kyrkan, Vi sågo åtskillige sorter Papper, gjorde af trå, af bark &c. som år påfunnet i Regensburg af Hr Pastor Schæfer; och en annan sort inventerad chez les Grisons à Coire. Vi sågo Holbeins Original-ritningar i *Encomium Stultitiæ*, gjorde i bråddarne af Frobenii Edition i Basel. På et ställe har han målat Erasmus, men ganska ung. När

Erasmus såg sit portrait, sade han: *Ohe! Ohe! si talis esset Erasmus, duceret uxorem;* hvilket man utsatt i brädden. Vi sågo åtskilliga Originalbref af Erasmus på Latin, en hel Volume; de äro ineditæ; måste delen äro skrefne til *Amerbachius*, hans boktryckare; han talar däri om sina arbeten. Vi sågo Medaillen, som föreställer *Konungarne i Sverige* i silfver, gjord af Hedlinger: den är gifven hit af en Svensk, som skrifvit sit namn i Bibliotheks-boken; men jag har glömt det. Jag såg där eljest flera Svenska namn: såsom Hr *Emanuel de Geer*, *Gyllenstjerna*, *Dahlman*, *Scheffferus* &c. Denna boken har blifvit börjad kring 1670; men där är ingen ordning. Vi sågo en liten Medaille af Cromwell, som är öfvermåttan rar, den är af silfver; råtsidan föreställer hans buste, han ser up åt högden, har en mörk och alfvarsam mine; han är lagerkrönt; omkring läses: *OLIVAR. O. C. RP. ANG. SCO. ET. HIB. &c. PRO.* På reversen äro Ängelska Republikens Vapn med en Konglig Krona ofvanföre, och omkring: *PAX QVAERITVR BELLO.* 1658. På sjelfva kanten omkring Medaillen står: *HAS. NISI. PERITVRVS. MIHI. ADIMAT. NEMO.* Man säger, at det är Cromwell, som börjat at låta märka myntet med bokstäfver omkring kanten, och at de andre sedan låtit imitera des exempel, för at göra myntet säkrare, såsom i Sverige: *Manibus ne laedar avaris;* och i Frankrike: *Salvum fac Regem Domine.*— Aftonen tilbragte vi i en *Estaminette* eller *Tobachie*, kallad: *der Himmel*; där voro Republiquens Styresmän, Hans Excellence, Herr Borgmästaren *de Bary*, Prof. *Iselin* och flere. Man röker där tobak, pratar, spelar kort &c. där äro endast karlar; ty Fruentimren gå ganska litet ut i Basel, såsom öfveralt i hela Sveitz.

D.

D. 12 *Nov.* tilredde vi våra ſaker, at ſkicka dem med Packvagnen, eller le Roulier, til Strasburg. E. m. beſökte oſs Mr *Daniel Bernoulli*, den yngre. Han följde oſs til *l'Egliſe des Dechausſés* eller *Barfüſſen*, ſom har det högſta Chor, ſom fins långs utåt Rehn-ſtrömen; taket år ock ganſka högt. Dår ligger begrafven *Jacob Bernoulli*, Johannis Broder; des Epitaphium lyder ſåledes: *C. S.* (*Jacobus Bernoulli*) *Mathematicus incomparabilis* (*Acad. B. ſil.*) *ultra XVIII annos Prof.* (*Acad. item Reg. Pariſ. & Berolin.*) *Socius* (*editis lucubrat. inluſtris*) *morbo chronico* (*mente ad extremum integra*) *Anno Salut. MDCCV. d. XVI Aug.* (*Aetatis L. m. VII*) *extinctus* (*Reſurrect. pior. hic præſtolatur*) *Julitha Stupana XX annor. uxor* (*cum duobus liberis*) *Marito & Parenti* (*eheu deſideratiſs.*) (*H. M. P.*) Under Epitaphium år en Logarithmiſk Spirale förgyld, med denna Inſcription: *Eadem mutata reſurgo.* Naturen af denna kroklinien år den, at, om hon ombytes eller developperas, ſå blir hon dock altid en Spirale. Mr Bernoulli har varit des påfinnare; och ſåledes år hon ſatt på hans Graf, ſåſom en Sinnebild af Upſtåndelſen. Öfvanför Epitaphium år des Vapn, 3 *Oljoquiſtar med 2 Lejon*, ſamt åtſkilliga Mathematiſka Inſtrumenter. På Grafſtenen, ſom år på gålfvet, år ock en Spirale ofvanföre, med ſamma ord: *Eadem mutata reſurgo*; ſedan en Inſcription på Tyſka, innefattande des Titlar, Ålder, &c. och nedantil år et latinſkt Diſtichon, ſom år ganſka vackert, i ſynnerhet för en Mathematicus:

Hic jaceo mundi ſatur, aſt anima incolit aſtra.
Sauguis, Chriſte, tuus Gloria Spesque mea eſt.

Således har jag copierat Epitaphierne öfver de 3 *Bernoulli*, *Jacob* och *Johan*, två bröder, och *Niclas*,

deras Cousin. Nu lefva än 2:ne Bröder Bernoulli, Daniel och Johan, söner til ofvannämnde Johan. Bägge två äro namnkunnige Professorer i Basel, och hedra os med deras vänskap. *Daniel* har aldrig varit gift, är 74 år gammal, har varit flere år i Petersburg. *Johan* är gift, och har flere söner; af hvilka en är i Berlin, 2:ne här i Basel, en i Strasburg hos Prof. *Spielman*, at studera Chemien och Botaniquen.

Vi voro och togo afsked hos Prof. *Iselin*. Han visade os sit vackra Bibliotheque, som är stort och ganska utvaldt; han ärnar sälja det: en Bokhandlare har budit honom 6000 Tyska Riksdaler. Där såg jag *Chemnitz Schwedische* &c. in fol. den förste Volumen är tryckt i Stetin 1648, och den andre i Stockholm 1653; detta arbete är ganska rart, och står på *Vogts* Lista. Han äger äfven Chronica af *Sebald Schleyer*, trykt i Nürnberg af *Coburger* 1490; den är rar. *Vogt* talar derom. Man kallar den *Coburger-Chronica*. — Hr *Iselin* har många böcker i Historien och Jurisprudencen. Han berättade os infall af den berömde *Baudius* i Leyden: han älskade at taga sig et rus alla dagar; han gick i en Estaminette på gatan, *Breitstrasse* kallad; Arminius råkade honom, och frågade: *Quo tendis, Baudi?* Han svarade: *per latam viam in coelum*; ty Estaminetten eller Källaren kallades: *der Himmel*, likasom här i Basel. En gång råkade Arminius på honom ensam kullfallen på gatan, och sade i förbigående: *Dedecus Academiæ!* Den andre uplyftade hufvudet, såg på honom och sade: *Pestis Ecclesiæ!* Hr Iselin har varit flera år Professor i Leyden. Vi togo afsked af denne älskvärde och lärde man. — Sedan gingo vi til des Brorson, Stats-Secreteraren *Iselin*, som gaf os åtskilliga Recommendations-bref och Underrättelser

på

på vår resa. Han gaf oss äfven åtskilliga *Tal*, hålne i et Sällskap af Lärde och Vänner i *Schinsnach*, som är et Bad i Canton Bern. Man samlar sig där alla år i Maji månad 4 à 5 dagar. Hr *Iselin* var påfinnare af denna inrättning. Man började 1762, och hvar gång utsättes tiden til Sällskapets sammankomst för nästa år. Detta Samfund kallas: *Die Helvetische Gesellschaft in Schinsnach.* Hr *Iselin* har skrifvit åtskilliga arbeten: *Gesch. der Menschheit* &c. Han är en ganska solid och reel man; han blir Republiquens Chef, och har redan lottat en gång; han förtjenar at vara det. — Sedan sökte vi Hr Capit. *Frey*, som öfversatt: *le Socrate Rustique, le Voyage de Sicile de Baron Riedesel*, och *le Code des Loix de l' Imperatrice de Russie.* — Vi voro hos Mr *le Grand*, designatus Professor i Grekiskan. Han visade sin Boksamling, som är vacker i des Fäderneslands Historia. Vi sågo där: *Acta und Handlungen der Execution* &c. den angår Sveitz uti Westphaliska Freden; är trykt 1651 in fol. stället är ej utsatt, men är Basel. Där äro 2 à 3 Bref ifrån *Joh. Oxenstierna*, signerade af honom sjelf, och af *Adler Salvius* längre ned. Denna bok är ganska rar. *Chronologia Helvetica &c. Joh. Henr. Suizeri*, *Hanoviæ* 1607, in 4:o, rar. *Basel, Basel* &c. *von Jacob Henric Petri in Jahr* 1693, in 4:o, en bok, som är strängeligen förbuden, och rar: han klandrar Regeringen i Basel. *Renner*, eller Tyska Poësier, af *Hugo von Tryinberg*, trykt i Frankfurt am Mayn 1549 in fol. Det är en af de förste Tyske Poëterne; han lefde kring år 1300. Vi sågo alla *Respublicæ Elzeviriorum* in 16:o; de utgöra 58 små volumer; några äro trykte i Strasburg; den öfver *Athen* fattas honom. Vi sågo *Methodus Apodemica in eorum gratiam, qui cum fructu in quocumque tandem vitæ genere peregrinari cupiunt,*

a

a Theodoro Zwingero, *Basiliensi*, Basileæ 1577, in 4:to; en bok, som år ganska rar. Författaren föreslår såsom exempel för en resande de 4 Ståderne: *Paris*, *Padua*, *Basel* och *Athen*.

D. 13 *Nov.* bittida om morgonen reste vi ifrån Basel; vi gingo och sågo *Urverket* på bron vid Rhenströmen; sedan satte oss i Diligencen, och lemnade Basel kl. 8 efter Baselska råkningen, det år kl. 7 om morgonen. Man betalar för denna Diligencen 20 sols hvar person för hvar post, det år 10 sols för hvar lieue, och 1 sol åt Postillonen för hvar lieue; man har ej mat för detta priset; man har blott den beqvåmlighet, at man kan lemna Diligencen vid hvar post om man vil; man betalar förut. Man ombyter håstar vid hvar 1½, 2 eller 2½ post. En post råknas vara 2 lieues; men det år ej mer ån 24 lieues ifrån Basel til Strasburg, och man råknar dock deremellan 14½ post. När vi bytte om håstar i *Otmarsheim*, gingo vi at se *l' Eglise des Chanoinesses*, som har varit et *Templum Martis*. Få resande veta af denna Antiquitet, och vi hade, liksom andra, farit den förbi, om ej Herr Stats-Secreteraren Iselin derom förekommit oss. Detta Tempel år rundt: har en Peristile af 8 Arcader; på hvar Arcade åro 4 Colonner ofvantil, på hvilka åro desutom andra små Colonner; l'Ordre d'architecture est antique, mais rustique & sans noblesse; la Rotonde n'est pas eclairée par en haut, comme à Rome, mais par des croisées par derriere les Colonnes. Man sade oss, at dans *le Val du Vilais* år ånnu et annat antiquet Tempel. Vi foro förbi åtskilliga förstörda Slott af *Svenskarne*; rudera synas ån på backarne; deraf år ordspråket: *der Schwede ist kommen*, &c.

Vi ankommo til Staden Neuf-Brisac, 12 mil ifrån Basel och lika så många ifrån Strasburg. Hår ligga

ligga 2 Franſka Regementer i Garnizon. Staden är tämmeligen vacker; alla huſen af lika högd, 2 våningar; ſom bäſt paſſa för en befäſt Stad; ty vallarne äro ſå höga, at fienden blott ſkulle kunna ſkada taken. På ſtora torget är en vacker Fontaine; där ſer man Stadens 4 portar. Gatorna äro räta. Den ene af portarne är altid tilſtängd; ty den behöfves ej.

Vi kommo til *Kraft* kl. 1 efter midnatten. Vi hvilade ej; utan fortſatte reſan til *Strasburg*, dit vi ankommo *d.* 14 *Nov.* innan Porten öpnades. Vi foro in kl. 7, då porten öpnades. Qvarter togs *au Corbeau.* Vi gingo genaſt ut at ſe Staden, och erforo med miſsnöje, at le Regiment Royal-Svedois ej var här, utan låg i *Fort-Louis*, 6 lieues härifrån; och at det ej hitkommer förr än efter en månad. Staden Strasburg delas i 2 delar igenom Floden *Ill*, ſom faller i Rhen-ſtrömen. Vi gingo at beſe *Cathedral-Kyrkan*, där Catholſk Gudstjenſt hålles. Archi-Biſkopen har ſtörſta inkomſterna af alla de öfrige i hela Frankrike, undantagandes Archi-Biſkopen i Paris. Kyrkan är af Göthiſk Architecture; många figurer och ornementer utanpå vid dörren, och et tämmeligen vackert torn. Vi ſågo ſedan Lutheranernes Cathedral-Kyrka, ſom hvarken är mycket ſtor eller vacker. Där ſågo vi *Comte de Saxes Graf*, ſom är i et hörn vid ingången til vänſter. Man väntar hit det Monument, ſom Pigal i Paris öfver honom förfärdigar. Bredvid Kyrkan är *Offenteliga Bibliothequet*, både Univerſitetets och aſl. Schoepflins. — Vi beſökte Rid. och Majoren, Hr Baron *Sinclaire*, ſom tagit afſked; är 75 år gammal. Vi kände honom 1769 i Compiegne; är ganſka älſkvärd, ehuru något ſjuklig. Hans Son, commenderande Öfverſte vid Regim. Royal-Svedois, hade ſtåt Brudgumme i går, och kom nu til ſin Far med ſin Fru. — Sedan

gjorde

gjorde vi beſök hos Prof. *Koch*, Bibliothecarius; han år en lård Lårjunge af afl. *Schoepflin*, och nu ſyſſelſatt med at ſkrifva des Lefnad, ſom blir fullſtändigare ån den, ſom förut är ſkrifven. Vi träffade hos honom Hr *Lobſtein*, ſom vi hade kånt i Paris 1767 och 1768: han år nyſs kommen ifrån Göttingen, tillika med Prof. *Schlözer*. Vi gjorde ock bekantſkap med Hr *Gambs*, Archiviſt, hvars Syſter år gift med Danſke Envoyén i Stockholm Hr Bar. Gyldencrone. Hos Hr Prof. *Oberlin*, ſom ſkrifvit åtſkilligt, råkade vi Hr *Schlözer*, Prof. i Göttingen, ſom förut varit det i Petersburg. Han kan vål Ryſkan; arbetar i Ryſka och hela Nordens Hiſtoria; han kan åfven Svenſka; har varit i Sverige, och utgifvit i Sverige och på Svenſka: *om Phæniciernes Handel*. Han årnar nu reſa i Frankrike. Hr *Oberlin* viſade oſs en liten Medaille af bronze, ej ſtörre ån en Svenſk Halföre. Den föreſtåller på råtſidan Konung *Carl XII Buſte*, omgifven af en Cirkel; Konungen år ſig rått lik, klådd i ſin Konglige mantel, med bart hufvud; omkring ſtår: *Carolus XII D. G. Rex Svec.* På reverſen år en Obelisque, på hvilken et Lagerträd ſtiger up i ſpirale linea ånda til ſpetſen; midtpå Obelisquen år Svenſka Vapnet, Tre Kronor, på hvilket åſkan, ur et halföpnadt moln, ſlår ned; omkring ſtår: *Non Lauri fulmina terrent*; ſom har alluſion til de gamle Romare, hvilka trodde at åſkan ej rör vid Lagerträdet; ſe *Plin.* och *Sueton.* På Exerguen låſes: *Tot abſtulit victorias una ad Pultavam 27 Jun.* 1709. Denne Medaille år vål ſlagen; bokſtåfverne ſmå och fina. Alt hittils har ej funnits någon Medaille ſådan ſom denne, hvilken Hr *Oberlin* åger, och har han beſkrifvit den i ſina *Miſcella Litteraria*, *Argentorati* 1770 *in* 4:*to*.

D. 15 *Nov.* gingo vi at beſe *Offenteliga Bibliothequet*. Dår åro 2:ne hopfogade; men dock icke

ſam-

sammansmålte: nåml. det *Academiska*, som kan hafva 18000 volumer, och det andra, Hr *Schoepflins*, af 12000 dito. Dår år ock *Museum Schoepflinianum*. Hr *Oberlin* har utgifvit en del af Beskrifningen deröfver med Kopparst. Dår åro ock MSS. Hr *Koch* visade alt detta. Vi sågo 2:ne Blad af *Psalterium*, trykt i Maintz af Joh. Faust och Petr. Schoeffer, 1457, in fol. Det år den första bok, som blifvit trykt med årtal, ort och Boktryckarens namn. Vi sågo *Dictarium Testium magni Consilii anno Dni* 1439, 2 Voll. in fol. i MS på et papper, som år mårkt eller ståmpladt med en Vågskål; det år Joh. Gutenbergs Procefs i Boktryckeri-saken. Afl. Hr Schoepflin har trykt en del deraf i sina *Origines Typographicæ*. I Schoepflinska Bibliotheket finnes: *Olai Verelii Index Linguæ veteris Scytho-Scandicæ sive Gothicæ, ex vetustis ævi monumentis maximam partem manuscriptis collectus atque opera Olai Rudbeckii editus Upsaliæ anno MDCXCI.* in fol. en synnerl. rar bok. I samma Volume voro åtskilliga *Sagor* &c.

D. 16 *Nov.* voro vi på Parade-platsen, och sågo Troupperne paradera; vi tråffade dår Hrr Ridd. *Möllerstjerna* och *Armfeldt*. Vi voro på stora Caffehuset, kalladt: *Caffé du Roi de Suede*. Skylten föreståller en Svensk Konung; det skal vara Gustaf Adolph. Spisade hos Hr Capit. *Möllerstierna*. E. m. voro på bibliothequet, och sågo åtskilliga Antiquiteter. Vi besökte Mr *Gueruler*, Pastor vid Reform. Kyrkan; han år åldrig och åger mânge insigter. De Reformerte hafva ingen Kyrka i *Strasburg*, utan en lieue ifrån Staden. Många Kyrkor nyttja Catholiquerne och Lutheranerne tilsammans. Når i en by åro 7 Catholska Familler; så hörer Choret Catholiquerne til, och le Nef de l'eglise til Lutheranerne: enligt et Konungens Påbud. Mr Gueruler talte om Hessen-

Darmſtadtſke Hof-Rådet, Mr *Pfeffel*, ſom bor i Colmar; han förlorade ſin ſyn vid 18 års ålder; han vet mycket, och har et godt minne; men det beſynnerligaſte år, at han ſkiljer fårgorne åt medelſt fingrarnes tact, hvilket beſtyrker Hr *Wallins* idée *de Senſibus vicariis*. Han talte om Hr *Zollicofers* Mor, ſom bodde i *St Gall* i Sveitz, ſom under 22 års ågtenſkap ej hade något barn; men i ſit 49:de år födde hon et barn; och ſedan fortfor hon at föda 12 barn inalles. Mr *Zollicofer*, Banquier i Strasburg, år det 9:de barnet. Det yngſta föddes, då hon var 65 eller 67 år. Detta år något beſynnerligt, och, kan hånda, utan flera exempel, at en gumma får 13 barn efter ſit 49:de ålders år, och utan at föda tvillingar. Han talte om Hr *Fleiſchman* ifrån Strasburg, Geheime-Råd hos Landgr. af Heſſen-Darmſtadt, en vördig Man af 82 års ålder, ſom handlat åtſkilliga dyrbara ſaker ur *Crozas* Cabinet i Paris. Det var Hr *Fleiſchman*, ſom gaf *Holbeins Ritningar*, ſamma bok, ſom vi ſågo hos Hr *de Mechel*, ſom graverar dem i Koppar, til ſkånks åt Prins Galliczin. Han gaf åfven åt Ryſka Kejſarinnan 10 Voll. in fol. af K. Ludvic XIV bref i MS; det var copian. *Ludvic XIV* ſkref ſina bref med mycken préciſion och renhet i Språket. Des Secreterare var Mr *Roſe*. Originalerne til deſſa Brefven finnas ej mera i Frankrike; de åro i Bibliotheket i Dresden. Grefve *Hoim* ifrån Dresden hade köpt dem af Roſes arfvingar i Paris; under den tiden togs en Copia af dem, hvilket ſkedde medelſt deras vårdslöshet ſom borde vakta dem.

D. 17 *Nov.* beſökte vi Hr *Brunck*, ſom låter gjöra en vacker Edition af *Anthologien*, hvaruti åtſkilliga Epigrammata inedita för förſta gången. Han har et ſtort utvalt Bibliotheque, vackra och prågtiga Editioner, vål inbundne. Han år rik, Financier & Re-

ceveur de l'argent du Roi. Besökte Herr Professor *Stoeber*, en lärd man, som rest i Ångland, Tyskland och Frankrike. Hos honom såg jag afl. Archi-Biskopens *Troilii* Portrait, som Hr Uno von Troil gifvit honom, når han for igenom Strasburg. Hr *Stoeber* har utgifvit år 1744 en god Edition af *Feithii Antiquitat. Homericæ* med tilökning och noter; och som alle Exemplaren blifvit sålde, årnar han snart gifva ut en ny uplaga; har ock utgifvit en god Edition af *Manilius* &c. — Besökte Hr *Herrman*, Prof. i Natural-Historien, som visade oss sit Cabinet; har månge *Foglar*, och en *Elefants Oxeltand*, funnen i Rhen-strömen. Hr *Herrman* år en ålskvård man; bad mig hålsa Ridd. *Linné*, til hvilken han skrifvit et långt Bref med Doct. *Ribben*, men ej fått svar. Han årnar utgifva en ny uplaga af *Systema Naturæ*, ökad med Noter och Observationer af de Italienske Auctorerne och af Mr *Buffon*. — Sedan voro vi hos Hr *Spielman*, Professor i Chemien och Botaniquen, som har et stort Bibliotheque. Han har Chartorne öfver Frankrike, bestående af 100 Blad, hvilka alla tilsammans skola utgjöra en enda Charta; alla Bladen åro icke ånnu utgifne. Han åger Hr *Buaches* Chartor, som föreställa Bergs-kädjorne och Hafven såsom Bassiner; de åro utgifne år 1744. Jag såg hos honom: *Herbarius Moguntiæ impressus Anno &c. LXXXIIII.* med Fausts Vapn. Denna rara bok år den första trykta skrift, som handlar om Botaniquen; Örterna åro dår i Tråschnitt och illuminerade, men ganska simpelt; se derom *Blackwellianum Herbarium* af Hr *Trew*, i Företalet på bladet G. — Sedan gingo i sållskap med Hr Prof. Schloezer, at bese Archiverne. De åro stora och vidlyftiga, och ibland de båsta som finnas i Tyskland; de hafva aldrig undergåt vådeld. De åldsta Documenter börja

 vid

vid år 1129. Hr *Gambs* år Archivist. Han visade oss åtskilliga Sigill i vax af Keis. *Rudolph* I Habsburgicus; Stadens *Standart*, som fördes på en vagn framför Arméen: Italienarne kallade den *Carrotium*. Hår finnas alla *Acta Cameralia* eller Dossiers de Spire, som Ludvic XIV låtit taga i Speyer: det år en stor Collection af Diplomer, som angå åtskillige Tyske Prinsars Processer. Landgrefven af Baden-Durlach har reclamerat sina. Vi sågo *Luchi Opus Genealogicum Heraldicum*, 27 Voll. in fol. i MS. *Luch* var Archivarius åt Grefven af *Ribaupierre*, Germ. Rapoltstein, Lat. Rupispolitani. Detta Verk år det enda i sit slag. Vapnet år illumineradt. De Tyske Canonici och Adelsmån komma ofta och consultera det som et Orakel, då de vilja bevisa sit Adelskap. Vi sågo den namnkunnige *Scherz's* Glossarier i 5 Voll. i fol MS. En Volume har denne Titul: *Glossarium Linguæ Francico-Theotiscæ, ex omnibus fere monumentis Theotiscis antiquis, quorum nomina sequens pagina monstrat, magno labore & cura collectum a Joh. Georg. Scherzio J. V. D. & in Acad. Arg. Prof. Publ. Ord.* Ned på sidan har Scherz med egen hand tillagt: *Hoc Glossarium, in duobus reliquis, quos ego P. J. G. Scherz collegi, Tomis allegare soleo nomine Glossarii CAROLINI.* Detta Glossarium innefattar alla gamla ord af Caroli Magni tid, i Alphabetisk ordning, même les analyses grammaticales, ad instar Opitii Lexicon Hebraicum; altsammans i en Volume in fol. De andra 4 Volumerne in fol. innehålla *Glossarium Germanicum* posterioris aut medii ævi; men titeln finnes ej derpå. Stor skada, at detta verk ligger bortglömt; det år samme Scherz, som har så mycken del i *Schilters* Glossarium. Hr *Gambs* berättade mig, at Hr *Lidén* ifrån Upsala copierat mycker ur detta Glossarium. Hr *Gambs* följde oss til

Bibliothecarien Hr *Oberlin*, som mycket berömde P. *Fabricys* arbete. — Vi voro sedan hos Philos. Adjuncten Hr *Schweighau er*, som vi förut kånt i Paris. Vi besökte, med Hr *Koch*, Baron *Dietrich*, Sonen, som rest et år i Italien, år Riddare af l'Orde de Merite, en aimable man; har et skönt och rikt Mineral-Cabinet. Han öfversåtter nu på Fransyska Hr *Ferbers* Resebeskrifning, och årnar öka den med sina egne noter och anmårkningar: aldrig kunde vår Ferber falla i båttre hånder. Vi följde Hr *Schaefer* ifrån Regensburg, at se Anatomie-Salen, och talte mycket med Hr *Lobstein*, som år Anatomiæ och Chirurgiæ Professor, och estimeras mycket af Hr *Haller*: han år Bror til Magister *Lobstein*, som vi kånne.

Sedan gingo vi på Bibliothequet. Dår sågo vi en vacker Inscription ur Pertinax; Statuer, Glas, Medailler, Sestercier, Quinarier. Vi sågo 2:ne bitar af antiquet trå, som voro satte at hopfoga les blocs de pierre af en Romersk mur i *Odil*, et berg, som utgjör en del af *Vogesus*; de åro inlagde i et foderal, på hvilket Hr *Schoepflin* skrifvit: *Subscudes vel Securiculæ in muro Odiliano repertæ*. Deras figure år denna: |⎯⎯⎯⎯|; dock något bredare åt åndarne; långden år ungefår en fot. På Tyska kallar man dem *Schwalbenschwantz*. Vi sågo ock en *Mumia af trå*, som de gamle Egyptier brukade vid sina Fester; de dansade framför dem, för at påminna, det de en gång borde innestutas i en dylik Trå-machine. Se *Herodot Lib.* II. *c.* 78. Min uppmårksamhet fåstade jag sårdeles på *MSS.* Hår åro några *Hebraiske*, men icke en enda *Pentateuchus*, åtskillige *Evangelia* på Latin, men inga *Grekiska*. *Theophylacti*, *Bulgariæ Episcopi*, *in* 12 *Prophetas*, *Commentarius* år en Codex ineditus, på Grekiska, MS in fol. Men det mårkvårdigaste Manuscriptet år en *tjock Volume* in fol. på Turkiskt papper, och icke

på

på Bomulls-papper, ſom Hr Oberlin trodde. Alt är på Grekiſka, och innehåller följande: 1:o *Euclidis Elementa* cum Comment. *Theonis*. Emellan den 2 och 3 Definition är ingen åtſkilnad, men emellan de öfrige är et ſtreck med rödt bläck, men de äro ej numererade: 2:o Ὑψικλέους τὸ εἰς ευκλειδην αναφερόμενον; 3:o Προθεορία τῶν τοῦ ευκλείδου δεδομένων ἀπὸ φωνῆς μαρίνου φιλοσόφου; 4:o *Euclidis Optica*: 5:o *Damiani Lariſſaei Heliodori* Hypotheſes Opticæ; 6:o *Euclidis Catoptrica*; 7:o *Apollonii Pergaei Conica*; 8:o *Sereni Tractatus* de Sectione Coni; 9:o *Sereni* Tractatus de Sectione Cylindri; 10:o *Theodoſii Sphærica*; 11:o *Autolycus* de Sphæra mobili; 12:o *Euclidis Phænomena*; 13:o *Theodoſius* de Habitationibus; 14:o *Theodoſius* de Die & Nocte; 15:o *Ariſtarchus* de magnitudinibus & diſtantiis Solis & Lunæ; 16:o *Autolycus* de Ortu & Occaſu; 17:o Ὑψικλέους ἀναφορικὸς; 18:o Θέωνος αλεξανδρέως λογικὴ ἐφωδος εἰς τοὺς προχειρους κανονας τῆς ἀστρονομίας τοῦ πτολεμαίου. Detta MS har tilhört *Conradus Daſypodius*; är väl och tydel. ſkrifvet; det kan vara ur det 14 Seculo. Ur Bibliotheket gingo vi at beſöka åtſkillige Lärde, ſåſom Hr *Brunck*, Hr *Spielman*, Heſſen-Darmſtadtſke Geheime-Rådet Hr *Fleiſchman*, ſom vid en ålder af 82 år ännu äger i behåll et lyckeligt minne, ſamt mycken både kropps- och ſinnes-ſtyrka. Han viſade oſs en ſkön Collection af Ritningar och Taflor af namnkunnige Mäſtare; han har köpt dem ur det bekanta *Crozas* Cabinet i Paris, til ex. flere Taflor ifrån *Paul Veroneſes* och af *Vandyks* hand; af *Valentin* åtſkillige, ſom äro rare. Han har en Original-ritning af *Raphaël Urbino*, ſom föreſtäller hufvudet af *Cardinalen Medicis*, hvilken ſedan blef bekant ſåſom Påfve *Leo X*; tillika med 2:ne hufvuden af Romerſke Soldater: alla deſſa 3 hafva ganſka marque-

querade Physionomier. Desutom Ritningar af *Titien* och Taflor af *Zuccaro*. Det var ock Hr *Fleischman*, som ägde *Holbeins* ritningar; men han gaf dem åt Prins *Galliczin*, och nu äro de, som jag förr nämnt, hos Hr de *Mechel*, där vi sågo dem. Hr *Fleischman* hade handlat dem til sig på auction ur Crozas Cabinet ganska dyrt; ty då varande Svenske Ambassadeuren i Paris, Hr Grefve *Tessin*, stegrade dem för honom. Gr. Tessin sade til honom: apparemment, Monsieur, Vous êtes de ce païs-là? och han svarade: non, mais je connois les merites de Holbein. Han ville ej säga, huru mycket han hade betalt. Äfven äger Hr *Fleischman* et stort och tillika utvaldt Bibliothek. De gamle Auctorerne hafva sin särskilde plats, och de nyare sin, at förekomma al oenighet dem emellan. Han hade ock ägt 10 *handskrifne Volumer in folio*, innehållande Copier af *Ludvic XIV Bref*; men har skänkt dem åt Ryska Kejsarinnan, som ansett detta ganska nådigt och skickat honom tilbakas alla de *Gull-Medailler*, som äro slagne under hennes Regering. Hr *Fleischman* hade först fåt se dessa *Bref* i Paris hos Landgrefvens af Hessen-Darmstadt Envoyé, Hr *Boehmer*, som i hemlighet tagit af dem en afskrift åt sig sjelf, når han låt copiera dem åt Grefve *von Hoim*, som var Konungens i Polen Ambassadeur i Paris, och som fåt dessa Brefven af Hr *Portail*, Förste President i Parlamentet och måg af Hr *Rose*, Kon. Ludvic XIV:s Secretaire. Hr *Fleischman* hade då gjort utdrag ur denna interessante Bref-Samling; och sedan, når Hr *Boehmer* dog, skref han til Paris och feck alla dessa 10 Volumerne til skänks. Man plägade säga ordspråks vis: at Ludvic XIV aldrig talade bättre, än då *Rose* dicterade; och at han aldrig skref bättre, än då Rose höll i pennan. Man måste ock bekänna, at dessa Bref-

ven

ven åro i anseende til stylen måsterstycken. Ibland dem finnas åtskilliga Bref ifrån Konungen til Drotning *Christina* och til andre Regenter, som åro rått skôna. Under den tiden Grefve *von Hoim* var i Paris, hade han kommit ôfver denna Bref-Samling hos Hr *Portails* arfvingar; och han plågade imitera dessa Brefven i sina, som han skref til Kon. *August* i Polen. Konungen mårkte genast en stor åndring i sin Ambassadeurs styl, och frågade honom en gång sedermera i Dresden, huru han kunnat skrifva så skôna Bref? Grefven nôdgades då bekånna sit plagium, och låt i Paris taga en mycket vacker afskrift af dem, samt binda in densamma prågtigt med Konungens vapn, och så kommo de til Dresden och skånktes åt Konungen. Under det samma, då man copierade dem åt Grefven, togs deraf en annan, ehuru mindre vacker, afskrift; och det var denna sednare, som Hr *Fleischman* fick. Grefve *von Hoim* gaf i commission åt Hr *Boehmer*, at låta taga denna afskrift; och han copierade då åfven et exemplar fôr sig sjelf; hvilket år just det, som Hr *Fleischman* skånkte åt Ryska Kejsarinnan. Eljest har man *Bref af Ludvic XIV* tryckte in 8:o; men de betyda ej mycket, och åro ej utvalde. Den stora Samlingen, på hvilken en så omståndelig beskrifning, i det som rôrer des ôden, nu blifvit lemnad, fôrtjenar visserl. mera upmårksamhet. Det tros, at sjelfva Bref-Concepterne, eller Hr *Roses* Originaler, och i hvilka Konungen sjelf ofta med egen hand skrifvit, åfven skola blifvit skickade til Dresden, fôr Grefve *von Hoims* egen råkning. Denne Grefve *von Hoims* sluteliga ôde torde ej vara obekant; nåml. at han sedan fôll i onåd, blef fångslad och hångde sig sjelf i fångelset.

D. 19 *Nov.* besågo vi Anatomie-Salen; besôkte flere Lårde Mån, såsom Hr *Beyer*, Hr *Brackenhoffer*,

Matheſ. Prof. ſamt Hr Prof. och Biblioth. *Koch*, ſom gjorde oſs det nöjet och läſte up et ſtycke, ſom var rätt vackert, ur *Schoepflins Lefverne* på Tyſka, hvilket han årnar utgifva både på Tyſka och Franſyſka. Hr Profeſſor *Koch* har äfven reſt uti Italien. — Hos Hr Prof. *Spielman* voro vi äfven, och ſågo deſs *Mineral-Samling*, ſamt den *Botaniſke Trågården*, ſom är rätt väl hållen; däruti finnas circa 3000 växter, och är han en af de ſtörſta vi ſet; jag undantager ej en gång den i *Bologna* och *Turin*. Hr *Spielman* nitälſkar för ſin Vetenſkap, och har al omſorg om Trågården.

D. 20 *Nov.* vore vi uppe i *Domkyrko-Tornet*. Uppe i Tornet på terraſſen äro många namn inritade i en ſten; ibland andre äfven ſtår VOLTAIRE &c. Där läſes ock en Inſcription rörande Jordbäfningen år 1728; den lyder ſålunda: *Terræ Motus, qvo die III. menſ. Aug. Anno MDCCXXVIII. ſummum templum cum civitate nec non vicinis longe lateque provinciis concusſum fuit, maxima vi ſtupendum ad modum aquas in dimidiam viri ſtaturam evectus, ex hoc receptaculo in ſubjectam aream octodecim usque pedes ejecit.* Man har härmed velat ſäga, at vatnet flödade öfver ur den baſſinen, ſom ſtår bredevid denna Inſcriptionen för eldsvådor eller äſkeſlag; men man har glömt anmärka på denna dumma Inſcriptionen, at ſjelfva Kyrkan ej i det ringaſte blef derangerad, oagtat den ſtarka ſkakningen. För ro ſkull kan jag ock nämna, at vi ſågo här uppe et *Valdthorn* eller en *Lur af Koppar*, i hvilken blåſes hvar natt 2 gånger, näml. kl. 8 och vid midnattstid, emot alla 4 väderſtreken. Sålunda blåſer man beſtändigt ut Judarnes vanåra, ſom ville år 1349 förråda Staden Straſburg åt fienden, medelſt et öfverenskommit tekn ur en dylik Lur, då fienden ſkulle komma och an-

falla Staden; de förgiftade tillika brunnarne; men deras förrådiſka tilltälning rögdes i tid, och de utjagades ur Staden; en ſtor del af dem brändes lefvande. Nu får ingen Jude bo inne i Staden, utan de hafva ſit tilhåll i byarne utanföre, och hvar Jude, ſom går in genom Tullporten, betalar 1 *petit Ecu* eller 3 Livres, likſom marknads-boſkap. För några år ſedan har en Jude arrenderat denna upbörden, och erlägger årligen en viſs ſumma åt Konungen. Tornvåktarne häruppe äro Lutheraner, ehuru ſjelfva Kyrkan tilhörer Catholikerne. Den ſtora Kyrkodörren är af måſſing, med mycket uphögdt arbete. Den oxen, ſom dragit ſten til Kyrko-bygnaden, har äfven äran at ſtå ibland figurerne. — Vi hade ſedan äran at beſöka Fru Grefvinnan *Lewenhaupt*; et ganſka ålſkvärdt fruentimmer, ſom talar Svenſka, ehuru hon aldrig varit i Sverige. Vi gjorde ock bekantſkap med Hennes ſon Herr Grefve *Lewenhaupt*, ſom är Capitaine, och har varit i Sverige et år ſamt talar tämligen väl Svenſka. — Med Hr *Lobſtein* gingo vi til *la Bibliotheque de St Jean*, de l'Ordre de Malthe. Böckerne äro gamle och af de förſta Editionerne. Catalogen öfver dem är trykt med denne titel: *Armamentarium Catholicum perantiquæ & pretioſisſimæ Bibliothecæ S:ti Johannis Hieroſolymitani - - - a Libris ab Anno Chriſti* 1463 *ad* 1522, *quo Lutheri Nov. Teſt. prodiit; opera Joan. Nic. Weiſlinger. Argentorati* 1749 *in fol.* af 824 ſidor. Detta är en Catalogue raiſonné, men dock irraiſonnable; ty där citeras Lutheri phraſer på det ſättet, at de äro ſlitne ur contexten och ſammanhanget; och på detta ſköna och beqväma viſet ſöker man beviſa, at hans Lära, efter hans egen bekännelſe, är af Djefvulen. I detta Bibliothek är ock en anſenlig mängd, omkring 600 ſt. af Latinſka MSS, af Patres, Biblar &c.

&c. Förtekning på dessa Handskrifter är ock tryckt; men är ej annat än en blott Lista på deras Titlar, utan några litteraira underrättelser. Den kallas: *Catalogus Codd. MSS. in Bibliotheca Sacri Ordinis Hierosolymitani Argentorati asservatorum, confectus a Joh. Jac. Witter, Prof. Philosopho, Canonico Thom. Argentorati*, in fol. 50 sidor, 1746.

D. 21 *Nov.* var uti *St Thomas Kyrka*, hvarest äro Epitaphier öfver åtskillige Lärde Män, som där ligga begrafne, såsom: *Sebast. Schmidius*, *Lederlinus*, den store Orientalisten *Scherzius*, *Boeclerus*, och den siste är den namnkunnige *Schoepflin*, hvars Epitaphium blifvit hitsatt, blott ad interim, måladt på duk; hans Buste är represénterad på en Vase, och därunder står skrifvit: *Joh. Danieli Schoepflino*, ex decreto Procerum heic sepulto, Sophia Elisabetha Soror et Hæres F. C. Obiit VII Aug. 1771. ætatis LXXVI. Mens. XI. — Sedan gingo vi på den stora Paradeplatsen; och sågo den stora Paraden, samt Corsicanska Cavalleriet; deras hästar äro små, men qvicke och vackre. Vi sågo äfven den Corsicanske Infanterie-Bataillonen; Soldaterne båra kappor, som äro upskjörtade bakpå ryggen (retroussés par derriere en dos) som ser rätt vackert ut, och är en Invention af Comte de Saxe. Här sågos åtskillige Franske Soldater, som voro *Svärds-Ordens Riddare*; de hafva nämligen på vänstra sidan på bröstet en Stjerna af rödt kläde, hvaröfver äro 2:ne värjor i Kors. Detta heders-teknet gifves åt alle Soldater, som tjent i 24 års tid; det utdelas med en viss högtidelighet; Officerarne tala til deras beröm offenteligen på Paraden eller vid Mönstringen, låta dem åka med sig i sin vagn, och Chefen bjuder dem at spisa vid sit eget bord. Det är öfvermåttan rörande at se Soldaterne vid dylika tilfällen; huru stort värde de sätta på den

hedern, fom bevifes dem; de greto af erkänfla. Detta vackra påfund är af Mr *Monteynard*, Miniftre de la Guerre. Det var ganfka rättvift, at låta Soldaterne deltaga i åran med Officerarne, då de få lof at taga få betydande del i mödor och befvår. Sedan vi en ftund med nöje betraktat deffe Martis hurtige busfar, ginge vi åter at upföka och beföka Minervae vittre Söner. Vi vore hos Hr *Weber*, fedan hos Hr Prof. *Müller*, och änteligen hos Hr Doct. *Reuchlin*, fom är Univerfitetets Senior: han härftammar ifrån *Capnio Orientalis* eller den namnkunnige *Reuchlin*; är en ganfka artig man, och befinner fig, vid en ålder af 84 år, rätt väl: hans Diet är at dricka mycket vatten, och at taga fig mycken motion.

D. 22 *Nov.* beföktes Hr *Lorentz* den äldre, Hift. Profeffor, fom fkänkte ofs fina Hiftorifka Tabeller. Där fåg jag äfven en ganfka rar bok: *J. V. Vondels Palamedes of vermoorde Onnozelheit. Treurfpel* &c. *Amersfort* 1707, in 4:to. Det är et Holländfkt Poëme öfver *Olden-Barnevelts* död, med flere gravurer, fom förefiälla händelferne. Boken har federmera blifvit förbuden, och är nu rätt fällfynt. — Vi voro äfven hos Hr *Lorentz* den yngre, Theol. Profeffor, fom gaf ofs fin Disfertation, uti hvilken han vil bevifa *Judarnes* Omvändelfe före Verldens ände efter *Rom. XI*: 25. — Hos Grefvinnan *Lewenhaupt* fpifades; och vid det tilfället gjordes bekantfkap med Hr Baron *Cronhjelm*, Öfverfte och Chevalier de St Louis, fom blifvit Catholik; han är ålderftegen, men har ej glömt bort Svenfka Språket. Vi lärde ock känna Hr *Balthafar* ifrån Pommern: han är Öfverfte vid Dragonerne famt Riddare af Svenfka *Svärds-Orden* och af den Franfka *pour le Merite*. — E. m. beföktes Mr le Confeiller *Brunk*, fom arbetar fnålt i Grekifkan, och har redan låtit trycka: *Analecta*

vete-

veterum Poëtarum Græcorum, Tom. I in 8:o. Hela verket ſkal utgjöra 3 Tomer.

D. 23 *Nov.* ſpiſade hos Hr de *Beyer*, ſom mycket vål kånt Hr *Rousſeau*, når han var hår i Strasburg. Vid ſamma tid uppehöll ſig ock Hr *Raſumowſki*, Cosſakernes Hetman, hårſtådes, och låt igenom Hr *Beyer* gjöra *Rousſeau* anbud, at fara til Ukraine och bo i ro på et Slott, dår han ſkulle få alla ſina beqvåmligheter, ſkrifva hvad han ville och derjåmte et eget Boktryckeri &c. Men Hr *Rousſeau* gaf til ſvars: *Je crains de mourir de froid avant d'y arriver*. Hr *Rousſeau* gik altid på Operan och Comedien hårſtådes. —- E. m. vore vi hos Fru Grefvinnan *Hamilton*. Hon år Enka efter Grefve *Hamilton*, ſom var Marechal de Camp och blef Catholik; men Fru Grefvinnan har ej kunnat förmås at vika ifrån ſin Religion. Hon år et vettigt och behagligt Fruntimmer, född *Lewenhaupt*, Faſter til Grefvinnan *Lewenhaupt*. — Aftonen tilbragtes hos den vittre och artige Hr Prof. *Koch*, ſom låt oſs ſe åtſkillige Brevets och Diplomer, ſom aſl. Hr *Schoepflin* fåt, ibland andra et af Czar *Iwan* i Rysſland, hvilket ſedan blifvit återfordrat, men *Schoepflin* gaf det ej tilbakas. Jag ſåg ock 3:ne Bref ifrån Hr *Arkenholtz* af år 1737, hvaruti han inviterade *Schoepflin* at ſöka Skytt. Profesſionen i Upſala, ſom då var ledig efter Hr *Hermansſon*.

D. 24 *Nov.* beſågo *Stadens Hoſpital*: dår åro ungefår 600 ſjuke, ſå Catholiker ſom Proteſtanter. De förre bo i den nederſta våningen, och de ſednare i de öfre. Hr Capit. *Möllerſtjerna* och Hr Major *Armfeldt* beſöktes ſedan.

D. 25. *Nov.* vore vi i *Stadens Archiver*. Dår råkade jag på åtſkilliga artiga ſaker i Chrönikorne, ſom angå Svenſkarne och *Guſtaf Adolphs* Krig. Konun-

nungen hade ſkickat til Strasburg en Ambasſadeur, benåmnd *Mark Rechlinger*, ſom var ifrån Augsburg; han kom hit *d.* 15 *Oct.* 1631. Sedermera en annan, *Johan Nicodemi*, d. 7 Maji 1632. *Oxenſtjerna* hade ſkrifvit et bref, ſom ankom til Strasburg *d.* 19 *Nov.* och ſom annoncerade Konungens bedrőfveliga dődsfall, men at Svenſkarne ej deſs mindre årnade fortſåtta Kriget; &c. — Hår fórvaras ock en *Samling* af de *fórſta Gazetter*, ſom utkommit i Europa, under titel af *Nouvelles ordinaires de divers endroits.* Den fórſta, ſom hår finnes, år dat. *Paris den* 19 *Decembre* 1631; den år numererad med pag. 1 &c. NB. Preſidenten *Henault* ſåger, at de fórſte Gazetter blefvo utgifne af *Renaudot* i Paris. — E. m. vore vi på *almånna Bibliotheket.* I afl. *Schoepflins* lilla ſkåp ſågo vi et Silfvermynt af Ryſke Czar *Iwan* af år 1741, ſom år mycket rart, emedan alla monumenter efter denne olyckelige Prints blifvit indragne. Jag fórfattade en liſta på alla Sal. *Schoepflins* Arbeten. — I ſållſkap med Hr *Oberlin* ginge vi ſedan til la *Bibliotheque du Seminaire de l'Archeveché*, ſom man nu håller på at ſtålla i ordning; det har tilfórne ſtåt under Jeſuiternes direction. Det enda jag nu år i ſtånd at ſåga år, at rumet år ganſka vackert. — Hårifrån ginge vi til Hr *Silberman*, ſom år Orgelbyggare och kånner vål Staden Strasburgs Hiſtoria; han har låtit gjóra åtſkillige Planer ófver Staden, efter olika tider och alt efter ſom Staden utvidgats. Han har ock fórfattat *Stadens hela Hiſtoria*, håmtad ur handſkrifne Handlingar; däribland åro åtſkilliga Copior ur *Joh. Walthers MSS*, hvareſt mycket fórekommer om vår *Guſtaf Adolph.* Hela detta arbete år ån i MS, och beſtår af ej mindre ån 12 *tjocka Volumer in fol.* alle ſammans ſkrifne med Hr *Silbermans* egen hand. Jag fóll i fórundran ófver at

ſe,

ſe, huru en Konſtnår, hvars hufvud-arbete år at bygga Orgel-verk, kunnat ſkrifva ſå mycket; och ån underligare år, huru han kunnat fatta ſmak főr ſådana ſaker, ſom han på intet fått år en Homme lettré. Han år ſinnad at utgifva *Strasburgs Hiſtoria*, indeld i 24 Capitel, och viſade mig hela ſin Plan. Han har åfven Planen af *Strasburg* i trå, med alla des Gator, Kyrkor &c. Åfven en Samling af alla *Strasburgs Mynt*, ſom år en aldeles unique Collection. Dårjåmte åger han *aftryck af de Medailler*, ſom Hr *Schoepflin* hade i Guld fåt af åtſkillige regerande Prinſar; men ſom ofőrſtåndigt vis, efter Hr Schoepflins dőd, ſåldes af des Syſter åt Guldſmederne; och ſkulle man ej en gång vetat af at de exiſterat, om icke Hr *Silberman* nu ågde aftrycken af dem i gips. Likaledes har denne curieuſe Samlare åtſkillige främmande Mynt och Medailler, åfven Svenſke af *Guſtaf Adolf*, *Carl XI*, *Carl XII*. Han har ock MSS på pergament, ſom åro vackre, men innehålla inga ſaker af vårde. Den aldrafinaſte *velin* år tilredd af ofődde kalſvar, eller af embryons, ſom blifvit ſedan beredde; och denna konſt har han lårt ſig af Sal. *Schoepflin*. Han har et MS af *Leonhard Baldner*, år 1666, ſom innehåller Ritningar på *Sjőfoglar*, *Fiſkar*, *Fyrfotade Djur*, *Inſecter* och *Maſkar*, ſom blifvit fundne i vatnet i och omkring Strasburg. Boken år på Tyſka, och Főrf. har arbetat på den i 20 år. På hvart blad år en vål illuminerad ritning, och főljande bladet innehåller Főrklaringen derőfver på Tyſka. Hår kan ock nåmnas, at Hr *Silberman* har en yngre Bror, ſom inventerat en *Claveſſin* eller *Forte piano à pedal*. Han ſpelade på detta Inſtrument, men utan Pedal. — Aftonen tilbragtes hos Herr Bibliothecarien *Oberlin*, hvareſt jag ſåg åtſkillige Medailler, ſom főreſtålla Kon. *Guſtaf Adolf*.

D.

D. 26 *Nov.* vore vi hos Hr *Scherer*, Prof. i Österl. Språken; ſom, ehuru han var opasſlig, emottog oſs ganſka väl. Han är Måg til afl. Prof. *Lederlin*, och äger des MSS, til ex. *Joh. Henr. Lederlini, Prof. Argent. Verſio Latina Alcorani.* Detta tjocka MS underſökte jag; det är in 4:to. Hela Alcoran är öfverſatt på Latin, och den andra hälften af hvar ſida har de *Arabiſka orden* med deras radices &c. Jag tykte, at denna Verſion var tydeligare än *Maraccii.* Hr Lederlin har haft biträde af en infödd Arab, benämnd *Carolus Dadichi,* ifrån Damaſcus, ſom kom hit 1717 och ſom bodde hos Hr *Lederlin* i 2 års tid; for ſedan til London, där han blef Translator i Österl. Språken. Hr *Scherer* ärnar innan kort utgifva denne Alcoran. Här ſåg jag äfven *Exercitia pietatis Religionis Mohammedicæ* af *Ahmed, Mohammeds Son, Saids Son,* väl öfverſatte ifrån Arabiſkan på Latin. Det är en nyttig Bok för at lära känna Mohammedanernes ritus, deras tvagningar, mått &c. Det Arabiſka MStet fins på Univerſitets-Bibliotheket. Hos honom ſåg jag ock *Theonis Sophiſtæ Progymnasmata*, copieradt efter et MS i Paris och collationeradt med et annat ur Bibliotheca Bodleyana. *Fabricius* talar om det i *Biblioth. Gr. L. IV. Parte altera, p.* 451. *Lederlin* var ſinnad at utgifva det, och Hr *Scherer* har nu ſamma tanka; men fruktansvärdt at det knapt lärer ſke, ty han är redan nog ålderſtegen. Vi ſågo äfven Hr *Scherer* Sonen, ſom varit flere år i Rysſland; äfven i *Sverige*, där han haft nåden tala med Hans Maj:t på *Gripsholm*: han priſade mycket vår Konung och des affabilité mot alla. I Upſala hade han lärt känna Hrr *Ihre* och *Linné*, ſamt blifvit Ledamot af Kongl. *Vettenſkaps-Societeten* därſtädes.

D.

D. 27 *Nov.* beſågo *Archibiſkops-huſet*, ſom år et vackert Palais, bygdt 1741 af Cardin. *Rohan*, den nu varande Archibiſkopens Farbror. Sedan voro vi på *Seminarii-Bibliotheket*, ſom år ganſka ſtort. Bibliothecarien år Mr l'Abbé *Louis*. Han viſade oſs MSS. Jag ſåg *Notæ Senecæ*, ſom titeln lyder, et MS på Pergament in 4:to. Jag hade förut i Geneve ſet juſt et dylikt. Jag collationerade det hår och dår med *l'Alphabethe Tironien de Dom Carpentier, Benedictin, à Paris* 1747 *in fol.* och fan at det år ſak ſamma. — *Virgilius* in fol. på Pergament handſkrifven ur X Seculo. — *Pontificalis Ordinis Liber*, et Pergaments-MS in fol. max. med ſköna miniaturer. Vi ſågo hår den bekanta *Latinſka Bibeln* utan Trycknings-år och ort; 2 Voll. in fol. Om denne Bibel har jag redan tilförene nåmnt ifrån *Zürich*; och hvad tankar Hr *Haas* gör ſig angående Trueknings-ſåttet, år anfört under *d.* 5 *Nov.* Artigt var at hår finna *Finſka Bibeln* af år 1642, dedicerad til Drotn. *Chriſtina.* — *Tyſka Bibeln* utan Trycknings-år och ort, 2 Voll. in fol. Detta år den åldſta Tyſka Bibel, ſom år trykt. — *Islåndſke Bibeln* med denne titel: *Biblia thad er oll heilög Ritning, vtlögd a Norrænu, med Formalum D. Mart. Lutheri, prentad ad nyo a Hoolum* 1644. in fol. — *Biblia Malebarica*, trykt i Tranquebar 1714, in 4:to, 2 Voll. Denna Verſion år gjord på Malabariſka Språket af 2:ne Lutherſke Miſſionairer, *Barth. Ziegenbalg* och *Joh. Ernſt Gründler*. Hår år åfven *Das New Teſtament* D. Mart. Luther MDXXXV i liten fol. på Velin, ſom år rart at ſe. Denna bok år af et ſkönt tryck och med Trå-gravurer. Den år trykt i *Augpur*, ſom det ſtår vid ſlutet. — Ifrån Bibliotheket gingo vi til Bibliothecarien, Hr Abbé *Louis*, ſom ſjelf åger et vackert Bibliothek af ungefår 6000 Band;

däribland var den bekante *Tewrdanck* på Pergament in fol. med trå-figurer, som voro rätt sköna, så i anseende til ritningen, som den fina gravuren. Denna bok är, som man vet, et Poëme öfver Kejsar *Maximilian I*, som for vilse, då han jagade, på et Berg i *Tyrolen*, så at man nödgades sätta up ställningar för at hjelpa honom ner därifrån. Förf. är *Melchior Pfinzing*, Probst in Nürnberg; och hela boken ser ut som den vore graverad, så täck är hon. Hr *Louis* äger ock *les Antiquités de Rome* en planches; detta arbete är af Mgr *Bianchini*. — Vi gingo härifrån til *Stadens Archiver*; och ögnade där vidare på åtskillige Documenter, som äro interessante för *Sverige*, signerade egenhändigt af den Store *Gustaf Adolf*, af *Axel Oxenstierna*, af *Gustaf Horn*, af Pfaltzgrefven *Johan Casimir* &c. Aftonen förnöttes hos Hr Prof. *Koch*, dit äfven Hr Prof. *Schlözer* kom. Hr *Koch* visade oss en bok, som är högst rar, öfver *Oroligheterne i Nederländerne* in 4:to. Den hörer til der Schoepflinska Bibliotheket; är utan Titel-blad, utan ort och datum. Vid ändan på sista eller 942 sidan är allenast nämnt, at detta arbetet skrefs 1765. Den börjar med innehållet öfver ämnena. Hr *Schoepflin* har anteknat på 1:sta sidan, at Förf. är Hr *Vandervynckt*, *Conseiller du Conseil de Flandre* - - - - - - - - - Detta är en tämligen vålldig Historia, öfvermåttan curieuse, ty den är hämtad ur Archiverne. Grefve *Cobenzel*, Ministre Plenipot. de S. M. Imp. & Roy. dans les Païs-bas, har ej låtit trycka mer deraf än 6 exemplar, allesammans utan titelblad, och skänkte detta exemplar åt Hr *Schoepflin* i Brüssel 1768. Här äro flere artiklar i Svenska Historien, om *Gustaf Adolf*, om *Axel Oxenstjerna*, om *Westphaliske Freden* och om Drotn. *Christina*. Den är full med Anecdoter. — Vi sågo ock hos

Hr

Hr *Koch Longueruana*, skrifne af *Schoepflin* sjelf, som skiljer i mycket ifrån den, som år tryckt i Paris; — åfven *Schoepfliniana* in 4:to och i Alphabetisk ordning. Vid artikeln *Aurora Borealis* observerade jag, at *Idacius* talar om detta phènomène redan år 450.

D. 28 *Nov.* dels besöktes vi af, dels gjorde vi besök hos åtskillige Herrar Officerare af våra Landsmån, såsom: Hr Major *Armfelt*, Hr Capit. *Toll*, nyss hitkommen ifrån Paris, och som förut varit i Wien; han år slågtinge til dårvarande Svenske Ministern, Hr Grefve *Bark*: E. m. voro vi hos Hr Capit. *Pontelin*, som vi hade kånt förut i Compiegne och Paris. Sedan hos Hr Baron *Sinclaire*, Colonel Commandant du Regiment Royal Suedois, Han har skrifvit en bok *sur le Militaire.*

D. 29 *Nov.* användes hela f. m. på *Archiverne*; e. m. hos Fru Grefvinnan *Lewenhaupt*; sedan upvaktades Prinsen af *Hohenzollern*, som år souverain Riks-Grefve: en artig Herre. Om aftonen voro vi hos Hr *Oberlin*, hvarest var et stort sållskap Lårde och Professorer; de låste Lårda Tidningarne och meddelade hvarannan underråttelser om de nyaste Böcker &c. Sedan de gått bort, reciterade Hr *Oberlin* för oss sin Latinska Dissertation öfver *Communications-Canalerne* i Sverige. Jag lånte honom *Tunelds Geographie* öfver Sverige, at dymedelst kunna råtta några små fel i sin Dissertation.

D. 1 *Dec.* Gjorde å nyo besök på *la Bibliotheque de St Jean*. Hr Abbé *Knepfler* visade oss åtskilliga rara böcker, såsom: *Speculum Humanæ Salvationis* in fol. — *Latinska Bibeln* utan årtal, 1 vol. in fol. utan på pårman år fastklistradt et *Papper*, hvar-

på står trykt et Symboliskt Hus och åtskillige caracterer i trå, hvilka innehålla namnen på de christel. Dygderna. Detta papper in fol. år såkerl. af det första Boktryckeriet, och ritningarna hafva åfven sin goda ålder, alt år de bois immobile. Hår år ock en annan *Bibel* utan datum, men med större och tydeligare bokståfver, 2 Voll. in fol. — *Tyska Bibeln* utan årtal ifrån åldsta Boktryckerie-Tiden, innan Luther blef född. Dessutom flere Bibel-Editioner. Hår förvaras ock den namnkunniga boken: *Friss Vogel oder stirb, das ist &c.* Strasburg 1526 in 8:vo. Förf. år den samme *Weisslinger*, som gjort Catalogen. Han ifrar hår emot Lutheranerne. Han har skrifvit flere böcker emot Luther, men alle anmans under retande och bedrågelige Titlar, såsom *Oraison funebre de Luther* &c.

D. 2 *Dec.* var åter uppe i *Archivo;* och Hr *Gambs* lånte mig de första Avisor, som blifvit utgifne i Frankrike uti 1 Vol. in 4:to, af hvilka jag i min Annotations-bok gjort sårskilte utdrag; ty de åro interessante, emedan de tala om Sverige, når det var i sin största glants, nåmligen under *Gustaf Adolf* och ånda til *Westphaliske Freden.* E. m. voro åter på *almånna Bibliotheket.* Dår finnas samma slags Biblar som i *la Bibliotheque de St Jean;* och Hr *Oberlin* visade mig ån en annan bok på Latin, som handlar om *Messan* &c. in 4:to. Den år ock ifrån första Boktrycks-tiden, men utan datum; nåstan efter hvart ord år en punct. — Sedan voro hos Hr *Baer*, en Guldsmed, och beságo en *Silfver-Pocal* af ciseleradt eller drifvit arbete, ganska fint. Dår föreståIles en Bataille, håstar, vagnar, &c. Han har arbetat på den i 4 år, och upvisat den för Academien i Paris, som admirerat den. Man har budit honom derföre 15000 Livres. Den år hel och hållen af et enda Silf-

Silfver-ſtycke. — Hos Hr Prof. *Müller* ſågo vi Kon. *Guſtaf Adolfs* buſte i vax: han har runda ögon, röda och korta hår, mouſtacher och pipſkågg; anſigtet aflångt och fylligt; om halſen har han en ring-krage, och är klädd i en ſkinn-köller, igenſnörd framföre med et rödt band.

D. 3 *Dec.* viſade oſs Hr *Scherer* Sonen åtſkillige MSS på Tartariſka Språket; de voro i rullor och på purpur-färgadt papper; de äro fundne i grifter i Siberien. En af desſa rullor var ſkrifven med Couſiſka bokſtäfver. Han har ock åtſkillige Arabiſke och Perſiſke MSS. Han viſade mig *la Verſion Latine du Livre Claſſique Chou-king par le P. Michel Benoit, Jeſuite François à Peking.* — P. *Gaubil* har ſkrifvit vid ſlutet, at denna Verſion är god och exact, *à Peking le* 20 *Mars* 1755. Detta MS är in fol. väl ſkrifvit på Chineſiſkt papper af Bambou. Han ſade ſig hafva betalt 100 Ducater för detta MS.

D. 4 *Dec.* Viſiter, och Spatſergång utom Staden til Fäſtningen eller Citadellet, ſom liknar en liten ſtad, är vacker och har breda gator; Fäſtnings-verken äro goda och väl garnerade, Grafven full med vatten och har flera vindbroar. — Byen *Kehl* är ej längre än en liten half mil härifrån: detta ringa afſtånd förorſakar täta rymningar, denne ort tilhörer Kejſarinnan-Drotningen af Ungern. — Vi återvände til Staden och til *almänna Bibliotheket*, där vi närmare examinerade de böcker ſom höra til *Svenſka Hiſtorien.* Där äro åtſkillige Strö-ſkrifter bundne tilſammans &c. — Sedan gingo til *Artilleriſternes Caſerner*, hvareſt afbrändes et vackert *Fyrverkeri.* Denne Luſteld var gjord af Soldaterne, ſåſom i dag var deras Feſt, eller *St Barbara*, Artilleriſternes Patroneſſa. Det är mycket, at ſimple Soldater eller handtlangare förſtå göra en ſå vacker eld; där fattades blott varieté.

D.

D 5 Dec. beſöktes, tillika med Hr *Lobſtein*, Mr l'Abbé *Rumpler*, Aumonier du Roi & Chanoine de St Pierre le jeune. Han viſade mycket nöje deröfver at åter träffa oſs; ty vi hade förut varit tilſammans i *Paris* och i *Rom*, hos Cardinalen *Bernis* ſamt på *Minervæ Bibliothek*. Vi ſågo hos honom åtſkilliga Taflor, ſom han köpt i Italien, och *Radbandet* han fåt af Påfven; det är af tämligen dyrbara ſtenar. — E. m. vore vi i *l'Egliſe de St Pierre vieux*, och hörde Hr Magiſter *Lobſtein* predika på Tyſka. Han är en ganſka pathetiſk Predikant; predikar lika väl på Tyſka ſom på Franſyſka. Kyrkan var full ſom et ägg. Detta anföres för at få vid ſamma tilfälle nämna, at Hr *Lobſtein* och Hr *Lorentz* äro de två Predikanter ibland Lutheranerne, ſom hafva måſta tilloppet. Därifrån beſöktes Kyrkoherden vid ſamma Kyrka, hos hvilken vi ſågo Taflor af Flandriſke Måſtaren *Picole*, ſom föreſtälla St *Maternes* Lefnad. Detta är *Strasburgs* Förſta Helgon vid St. *Petri* tid, ſom *Legenden* ſäger. Deſſa målningar äro på trä och ur gamla tiden; de här förekommande hufvuden och phyſionomier äro vackra och af en ſtark expreſſion; men ritningarne och hvad man kallar *le clair obſcure*, ſamt Perſpectiven, äro ej juſt ſå exacte.

D. 6 Dec. ſpiſades middag hos Hr Abbé *Rumpler* i ganſka godt ſälſkap. Efteråt ſågo vi de *Taflor* och *Ritningar*, ſom Hr *Rumpler* handlat i Italien. Däribland voro Original-målningar af *Guido-Rheni*, af *Titien*, af *Caraccio*, af *Vandyk*, af *Rubens*; *Raphaëls* Moders Portrait gjordt af *Rubens*; äfven Raphaëls eget Portrait. Han har ock en ſkön Samling *Original-Ritningar* och *Kopparſtycken* Han har verkeligen ſamlat med ſmak och med ſtor koſtnad. Hr *Rumpler* är Polſk Canonicus, och bär et kors i et rödt band. — Han följde oſs ſedan til Hr Capit.

Silf-

Silfwerstolpe, som vi icke förut varit i stånd at få rått på. Denne Officerare år ungefår 50 år gammal, Svåger til framl. Archi-Biskopen D. *Troilius*; har blifvit Catholik år 1766, och sådant har, som han sjelf sade, skedt af öfvertygelse. Han gjorde hela Finska Campagnen under Generalerne *Lewenhaupt* och *Buddenbrock*. Han berättade ofs åtskilligt om det Finska Kriget; åfvenledes gjorde han en relation om huru *Belgrad* belågrades och intogs af Prins *Eugene*. Ehuru denne General fick ordres ifrån Krigs-Conseilen i Wien, at han ej skulle risquera något, så stak han dessa ordres i fickan tils alt var vål gjordt, och då förft låste han dem. Han blef sedermera rappellerad, satt i fångelse och dömd af Krigs-Conseilen, för det han hade gjort sin sak för vål, at blifva halshuggen; men Kejsaren befriade honom, sågande: at han var Tyska Rikets Befriare &c. Hr *Silfwerstolpe* har af Hans Maj:t Konungen i Sverige blifvit utnåmnd til *Svärds-Ordens Riddare*; men Grefve Sparre, Generalen, har icke, ehuru sjelf Catholik, velat dubba honom eller gifva honom Stjernan; ty han har sagt: at som Catholik kunde han ej aflägga eden hel och hållen &c. — Vi passerade aftonen hos Hr Prof. *Koch*, som låste för ofs Stycken ur *Schoepflins Lefverne*, som han nu arbetar på. Då Schoepflin kom til London, sade *Bentley* åt honom: at han observerat, det de Språk, som hafva accenten på sista stafvelsen, åro Språk som talas af Trålar, hvilka gråta och jåmra sig; Romarne, sade han, hade inga dylika ord, men i flera andra Nationers Språk (och dermed syftades i synnerhet på Franska Nationen) förekomma de dess oftare. I *Leiden* hade Hr *Boerhaave* tillika med de öfrige Professorerne bedt Hr Schoepflin stadna qvar dårstådes, för at med tiden succedera P. *Burman*, som var mycket sjuklig och

och drogs med Hectik, och *Boerhaave* tänkte at han ej kunde långe lefva. Men Schoepflin lydde ej til sin lycka detta rådet. *Burman* lefde 10 år efteråt, och hant äfven öfverlefva *Boerhaave* sjelf. Så ser man, huru store Mån, äfven store Medici kunna bedraga sig i deras Calculer. — Hr *Koch* lånte mig en bok, som Hr Prof. *Schloezer* utgifvit, kallad: *Isländische Litteratur und Geschichte, Erster Theil*, Götting. 1773, in 8:o.

D. 8 *Dec.* spisades hos Hr Prof. *Stoeber* i godt sällskap; ibland andre Riks-Grefven af *Isenburg* och Hr Baron *von Floman* ifrån Lifland, hvars moder är en *Creutz*, Svensk. Hr *Stoeber* har utgifvit en ny edition af *Manilius*.

D. 10 *Dec.* skaffade Grefve *Lewenhaupt* ofs bekantskap med Hr General *Günther*, Marechal de Camp, som är en ganska munter och älskvård Herre. Sedan voro vi hos Hr *Oberlin*, Adjunct och Bibliothekarie. Vi afskrefvo Titlarne på de trykte Piecerne, som finnas i Bibliotheket och som angå Svenska Historien. Han visade mig Copior af *Scherzens handskrifne Glossarier*, som äro på Archivum: Hr *Oberlin* årnar med tiden utgifva dem. Sedan examinerade jag åtskillige Arabiske MSSter, Bibliotheket tilhörige. Ibland dessa var äfven Arabiska Originalet af: *Ahmed Ghaznaviensis* om Mahometanernes ritus, som Sal. *Lederlin* öfverfat på Latin, och hvarom är talt tilförene. — Vi besökte Hr Capit. *Bilang*, Svensk, som tjent vid Zweybrückiska Regementet: han ritar väl, och årnar sig innan kort åter til Fäderneslandet.

D. 11 *Dec.* voro vi på *almänna Bibliotheket*; där ögnade på en handskrifven Rouleau på Tartariska Språket; bokstäfverne äro gule, liksom voro de af gull; men jag tror dem vara af blott en gul färg; papperet är af violet eller purpur-färg. Detta MS har mycken likhet med det, som Hr *Scherer*, Sonen, äger.

ſager. Hr *Oberlin* viſade mig et Grekiſkt MS, ſom år aldeles uniquet; hvaraf hår dock finnas 2 exemplar, men i MS. De åro köpte af *Andreas Darmarius*, Epidaurius, eller ifrån *Dalmatien*, ſom har copierat det ena i Venedig, och det andra i Padua år 1580; ſedan ſålde han bågge til *Joh. Pappus*, ſom utgaf detta MS under titel af *Synodicon* &c. på Grekiſka med en Latinſk verſion, *Argentorati* 1601 in 4:to. Af denna Pappi Edition har ſedan *Juſtellus in Biblioth. Juris Canonici Tom.* IV. *p.* 1161, ſamt Editores Conciliorum: Labbé, Hardouin, Coletius, utgifvit en annan. Likaledes har *Fabricius* trykt den å nyo i ſin *Biblioth. Gr. Vol. XI. p.* 185. Bågge Manuſcripterne åro in 4:to, ganſka vål ſkrifne på vanligt papper. Detta var vårt ſiſta beſök på detta Bibliothek. Et dylikt gjorde vi ock ſedan på *Archivo.* Dår tråffade vi Hr *Silberman*, och tackade honom för den artiga preſent han gjort oſs, nåml. en hel aſk full med *Copior* af de förut omtalade *Schoepflins Medailler*, dem Hr *Silberman* aftryckt i Gips. — Såſom Fru Grefvinnan *Lewenhaupt* ej ſet *la Correſpondance de Mr le Comte de Scheffer avec le Roi de Suede*, ſå handlade jag et exemplar deraf hos Bokhandl. *Bauer* och ſånde det til henne, jåmte et exemplar af *Berättelſen om ſiſta Revolutionen* 1772. — Beſökte Hr Baron *Sinclaire*, Colonel commandant du Reg. Roy. Suedois. Han åger et ſkönt *Bibliotheque Militaire* i Zweybrücken; har educerat dårſtådes den unge Prinſen, åt hvilken han dedicerat ſin Öfverſåttning af les Memoires du *Comte de Kewenhüller*; men hans ſiſta Arbete, eller *Inſtitutions Militaires*, i 3 voll. innev. år, år tilegnadt *Konungen i Sverige.* Hr Baron beråttade oſs, at en viſs Biſkop i Sverige har varit Jeſuit, och ſedan åter åndrat Religion i Hamburg; han har fått veta denna nyhet af Mr *Pollet*, Öfverſte-Lieutenant

vid Zweybrückſka Regimentet, ſom varit des förtrogne Vän, och ſom noga känt denne Prelatens Jeſuitiſme.

- *D.* 12 *o.* 13 *Dec.* innehålla ingen ting märkeligt. På deſſa tvenne dagar gjordes afſkeds-viſiter. Hr *Lorentz*, Hiſt. Profeſſor, berömmes ſåſom en ganſka lärd man, ſåſom un tréſor caché; talar ej mycket, men vet deſto mera.

D. 14 *Dec.* lemnades *Strasburg* kl. 8 f. m. Vi paſſerade Citadellet, ſedan le Pont du petit Rhin, och derefter le Pont du grand Rhin, ſom är en af de ſtörſta broar vi ſett, circa $\frac{1}{8}$ lieue, af trå och ganſka ſimpel; vi paſſerade *Kehl* och *Biſchofsheim*. Om aftonen kommo vi til *Raſtadt*, en liten vacker Stad; Slottet är väl meubleradt; Margrefven af Baden-Baden dog där för 2 år ſedan; och nu har *Raſtadt* tilfallit *Margrefven af Baden*, ſom bor i *Carlsruhe*; derigenom har Raſtadt mycket förlorat, ty dit kommer nu mera ej ſå mycket folk. Staden kan hafva 10000 invånare. Vi reſte hela natten, och kommo

D. 15 *Dec.* kl. 7 om morgonen til *Carlsruhe*, ſom ligger omkring 20 mil ifrån Strasburg. Vi bodde på *la Croix d'or* eller Gülden-Creutz. Vi gingo genaſt ut at beſöka åtſkillige *Lärde*, til hvilka vi hade adreſſer; men då ingen af dem träffades hema, beſågo vi emedlertid Staden. Gatorna äro långa, räta och ljuſa; huſen låga, endaſt af 2 våningar, alla af lika högd. Staden blef grundad 1717 af Margref *Carl*, ſom varit i Sverge, och ſom ſkulle gifta ſig med Kon. *Carl XII:tes* Syſter; men Prinſen och hans Gouverneur hade ſtörre nöje för at reſa. Här var ej annat än en ſkog, då Prinſen här lät bygga et Jagt-hus. *La place du chateau* är den vackraſte och rymligaſte man vill ſe; här äro åtſkilliga ſlags träd, gångar, labyrinther, orangerier &c. Hela platſen är omgifven af palatſer och hus af en och

ſamma architecture; ſom gjör en admirabel ſymmetrie, en ſtåtelig coup d'oeil. Midt på Borggården är en Baſſin med 2:ne Vatnkonſter. Alt är öfvermåttan reguliert, och promenaderne ſtåtelige. Den är åtminſtone ſå ſtor ſom *la Place de Louis XV* i Paris. Men Slottet är ej nog ſtort emot Borggården; dock är des läge förträffeligt, och utſigterne på alla ſidor ſköne: på ena ſidan ſes ſkogen med des gångar, och på den andra har ögat den vackra borggården (la place) och ſtaden. Gatorne äro väl ej än ſtenlagde; men nu voro de torre och frusne. Eljeſt är längs åt huſen en liten ſtenlagd ſtig för fotgångare. De ſtörre gatorne äro obeqvämе för orenligheten. — E. m. vore vi hos Rådsherren Hr *Ring*, til hvilken vi fåt bref ifrån Hr Prof. *Koch*. Han är en lärd och angenäm man; han ſkrifver en ſkön Latin. Vi lärde hos honom känna Hr Prof. *Sachs*, denſamme ſom ſkrifvit *Baden-Durlachſka Hiſtorien* på Tyſka; han har troget följt aſl. Hr *Schoepflin*. Hr *Ring* gick up med oſs på *almänna Bibliotheket*, ſom ſtår på Slottet Vi råkade där Mr le Conſeiller *Molter*, til hvilken vi hade bref ifrån Hr Stats-Secreteraren *Iſelin* i Baſel. Han viſade mig MSS. Där äro 2:ne handſkrifne Codices af Hebreiſke Bibeln, ſom tilhört den bekante *Reuchlin*: den ena är ſkrifven i 12:te Seculo, och den andra tyckes vara ur det 13:de. Här äro ock åtſkillige af Reuchlins egne Hebreiſke Manuſcripter. — Card. *Mazarins* Bref-Samling, MS 4 Voll. in 4:to, med denne Titel: *Lettere del Emin. e. Reu. Cardinale Mazarini* dell 1647, 48, 49, 50 e 51; den innehåller många intereſſanta Politiſka ſaker; alla äro ſkrefne avant la Fronde; där är ock et Bref til Svenſke Ambaſſadeuren. — Såg äfven et Arabiſkt MS, ſom kallas *Muchtaszar Dſchami-Thewarikh*; och är et Compendium i Univerſal-Hiſto-

rien af *Ahmed ben Hhaſan*, ſom var en Lagklok i *Iſpahan*. Den kan kallas *Chronicon Iſpahanenſe*; år i fol. af 137 ſidd. — Såg ock en *Samling af 21 voll. in fol.* beſtående af *vål ritade Tulipaner*. Framl. *Margrefven*, ſom grundat *Carlsruhe*, var ſå ſtor ålſkare af Tulipaner, at han betalte blott för en Lök 100 Holl. Ducater; han ålſkade Örter, och låt på ſin bekoſtnad en Trågårdsmåſtare reſa til Africa. — Hår förvaras ock et MS, författadt utaf Margrefven *Georg Fredric*, öfver *Militairen*; dedicteradt til deſs Barn 1617, 3 tjocka Band in fol. med åtſkilliga Planer och ritningar; måſtedelen år ſkrifvit med Prinſens egen hand. Det var en ſtor Förſte; men olyckelig. — Hela detta Bibliothek kan innefatta omkring 24000 tr. volumer och 200 MSS. Utſigten ifrån Bibliotheket år ganſka vacker. Bibliothecarien år Hr *Molter*.

D. 16 Dec. beſöktes vi af Mr le Conſeiller *Groos*. Han talte med oſs om den namnkunnige Oeconomiſten, Mr *Dupont*, ſtor Vån af *l'Ami des Hommes*: han har reſt hårifrån til *Baſel* för 14 dagar ſedan. — Hr Major *Sandberg* gjorde oſs åran och beſökte oſs. Han har viſtats hår i 20 år; har glömt bort at tala Svenſka; han år ifrån Småland; tjente i ſiſta Kriget i Kejſerl. Arméen emot Konungen i Preusſen. Han år ock Kammarherre hos Hans Höghet Margrefven. Kort efter hans bortgång kom ock deſs Bror, Hr Capit. *Sandberg*, ſom ock varit hår i 18 år. Bågge åro de ålſkvårde. — Kl. emot 1 gingo vi up på Hofvet, dår vi i dag ſkulle preſenteras. Vi ſågo Hans Höghet *Margrefven* komma ur Conſeilen tillika med deſs Son *Arfprinſen*. Han hade blott en Löpare och två Laquaier; och åkte i en Vagn med et par håſtar, utan vidare ſtåt. Denne Herre år för mycket Philoſophe, för at ålſka

sådan granlåt. Han vill ej, at trumman skal röras då han passerar, utan vakten går endast i gevär. Han är klädd slätt och rått; brukar mäst altid stöflar och sporrar; tycker ock om at andre gå så klädde, om det ock vore til Hofs. Vi blefvo presenterade för honom; och Hans Höghet talte ganska nådigt med oss. Han är kunnig mäst i alla saker, och har rest i Ångland, Frankrike, Italien &c. Sedan blefvo vi likaledes presenterade för *Hennes Höghet*, Hans Gemål: en vitter Prinsessa, som älskar Konsterne och Antiquiteterne, och har et godt *Cabinet af Målningar*, men som än ej är satt i ordning. Vi blefvo vidare presenterade för *Arfprinsen*, och för Margrefvens bägge andre Söner. Vi blefvo qvarbudne til middagen: Hr Baron *Rudbeck* spisade vid Margrefliga bordet, och jag vid Hofmarskalkens; men dessa bägge bord äro dock i samma rum; ty Prinsen tycker om at se dem, som äta hans bröd, för sina ögon. Sedan gingo vi up i et annat rum at dricka Caffé, där Hans Höghet Margrefven behagade hålla et långt Samtal med mig. Vi talte om Storhertigen i Toscana, om Arabiska Språket, och om de Böcker, som Storhertigen behagat förära mig. Margrefven önskade, at känna desse Arabiske böckerne. Vi passerade hela vår dag uppe på detta angenäma Hofvet; hvarest om aftonen var en vacker Concert; man spelade ock Kort, men Margrefven spelar aldrig; utan han talte med mig om *Svenska Språket*, och huru svårt det i almänhet är för en Utlänning at väl lära tala et Språk för accentens skull, som ej är annat än et slags Sång. Vi talte ock om Chineserne. &c. — Jag hade nu tilfälle at gjöra åtskillige bekantskaper: såsom med Hr Marquis *Montpernis*, som hade känt oss förut i Paris, där han varit au *College des Grassins*; han är vän med Mr *de Villoison*. Vi förnyade ock

ock bekantſkapen med Hr Baron *d'Edelsheim*, ſom vi hade ſet i Venedig; han är Geheime-Råd hos Margrefven. Vi blefvo bekante med Hr Baron *Yxkull*, Öfver-Stallmäſtare; han är originaire ur Sverige. Likaſå Hr *Kniſtedt*, Gentilhomme de la Chambre, ockſå af en Svenſk Famille.

D. 17 *Dec.* gjordes flera beſök: ibland flere hos Hr *Schloſſer* i Cancelliet, til hvilken vi hade bref ifrån Hr *Iſelin* i Baſel. Vi gingo at beſe Slotts-rumen, och ſtego up i Tornet: där är Medel-puncten af 32 radier, ſom beſtå af vägar ifrån Skogen eller Parken, och ifrån gatorne i Staden. Utſigten är här aldeles unique; och då den är ſå angenäm om vintertiden, huru förtjuſande måſte den ej då vara om ſommaren? Man kan ej föreſtälla ſig alla deſſa behagligheter utan at ſe dem. Hr Majoren *Sandberg* ville hålla oſs qvar til middagen på Slottet; ty då en Utlänning blifvit en gång buden, gäller det för altid; men vi upoffrade i dag Hofmåltiden för det nöjet at fara ut och beſe *Durlach*, hvarom vi gjort aftal med Hr Hof-Rådet *Groos*. Vi infunno oſs hos honom kl. 1; han preſenterade oſs för ſin Fru; och vi foro ſamfällt til *Durlach*. Utanföre Porten af Carlsruhe äro vackra alléer, och en mur med en esplanade attachée, ſom gjör et ſorl i luften då man ſmäller med piſkan, eller då man ropar. På högra handen ſågo vi *Slottet* - - - ſom nu är förvandladt til en Ladugård, ſom man här kallar *une Hollandoiſe*. Detta har fordom varit et Benedictiner-Kloſter. Vi framkommo til Durlach igenom en lång och rät allée: det ligger blott 1 mil ifrån Carlsruhe. Staden *Durlach* är ſtörre til namnet och ryktbarheten, än til des etendue; den är ej eller vacker. Här bor Prins *Carl Auguſt*, ſom är Margrefvens Couſin: det är han, ſom hade kunnat blifva Konung

i Sve-

i Sverige, om han velat resa dit; så säges det åtminstone. Vi sågo murar, som blifvit ruinerade af *Fransoserne* i Kriget 1689, under Prinsens af Condé commando, och då Louvois var Minister. Jag var rätt glad deröfver, at man ej sade dem vara ruiner af Svenskarne; som man eljest är så van at såga och höra om Slotten i *Swaben*, *Schwartzwald*, *Elsas* och åfven *Lottringen*. Vi sågo *Durlachske* Trågården; den år både stor och vacker med et godt Orangerie. I Trågården sågo vi ock *les Colonnes Milliaires*, gjorde i *Antoninernes* och *Marci Aurelii* tid och fundne i Badiska landet. På dem har man utsatt huru många mil det var ifrån deras Bad AB AQVIS LEVG &c. NB. Det står altid *Levga*, men icke *Leuca*. Alla dessa Colonner och Statuer åro anförda i *Schoepflins Alsatia Illustrata*. På en sten ser man *Herculis Arbeten*; men bas-relieferne åro plumpa och aldeles Germaniske. — Vi besågo *Fayence-Fabriken*, som år stor och namnkunnig. — Vi foro sedan ifrån *Durlach* til et ställe, dår man fångar Villånder, och som på Fransyska kallas *la Canardiere*. — E. m. återreste til Carlsruhe.

D. 18 *Dec.* besökte Hr Prof. *Boeckman*, Matheseos Professor. Han år intime Vån med Hr *Bruns*; de åro ock begge ifrån *Lübeck*. Han har dels öfversatt, dels sjelf skrifvit åtskilliga Mathematiska arbeten. Han spelade på en *Clavecin* af besynnerlig inråtning, gjord af *Johan Klein* bey *Ochstadt* nåra vid *Freyberg*. Hans Maj:t Konungen i Sverige har låtit gjöra en åt sig af samma Måstare. Middag spisades i dag och måst alla dagar på Slottet; och e. m. voro på Bibliotheket ibland de Österlånske Manuscripterne. Aftonen tilbragtes hos Hr Hof-Rådet *Schlosser*, som har et vackert Bibliothek, det han ock flitigt nytjar.

D.

D. 19 *Dec.* besöktes Hr Prof. *Tittel*, Philosoph och kåck Latinist: han är ock stark i det, som rörer de Europeiske Regenternes Genealogier. E. m. foro vi åter med Hr *Groos* til *Durlach*, för at gjöra visiter. Vi ville upvakta Hans Höghet Prins *August*; men han var opasslig. Sedan begåfvo vi oss til Palatset, där Prinsessan, Margrefvens Fru Moder bor; men hon har i några år varit ganska svag. Vi besökte Hennes Öfverste-Marskalk, Baron *von Knobelsdorf*, hvars Fru, Madame *von Holck*, är ifrån Cassel. Hon talte mycket om Konung *Fredric* I i Sverige. Hon hade set och talt med Konungen 1731, då han besökte sina Tyska Arfländer. — Vi foro tilbakas til *Carlsruhe*, och voro hos Hans Exc. Presidenten *von Hahn*, som är Margrefvens Premier Ministre. Det är en Herre af stora förtjenster och insigter.

D. 20 *Dec.* besökte Hr Prof. *Sachs*. Han är Theolog, och nu Academiens Rector; har studerat i *Halle*. Han berättade för mig, huru tiltagsen Doct. *Semler* är i Theologien. Sedan voro vi på Slottet.

D. 21 *Dec.* gingo i sällskap med Prof. *Boeckman* at se de *Marmor-bord*, som arbetas här; man finner här ganska vackra Marmor-arter, ända til 70 sorter; här äro ock Dendriter och Geographiska Chartor i marmor. Sedan var jag i Bibliotheket och arbetade med de Arabiske Manuscripterne. Efter vanligheten åto vi på Slottet, och efter måltiden var Hennes Höghet Margrefvinnan så nådig, och visade oss Sjelf de *Ritningar*, hon sjelf gjort. Hon har ritat Hans Höghet Margrefven, som sitter och läser i en bok; han är ganska väl träffad. Han har ock ritat i pastel en *Venus*, som kommer ur badet, et skönt stycke, med många Genier, Amourer &c. Men det för-

förnämsta verket, som denna älskvärda och vittra Prinsessa företagit sig, är at låta rita och gravera Örterna, efter Hr Ridd. v. *Linnés* Method, ej allenast Genera, utan ock Species, som gå til 10000. Hon har låtit komma ifrån Paris en snäll Graveur, Hr *Gautier*, och hon låter ej sätta flere än en Ört med sina pistiller &c. på hvart blad; således kan hon ändra om dem och lägga dem i hvad för ordning som hälst, i fall Hr v. *Linné* ombyter. Hon tror at det skal hinna et godt stycke med detta arbete inom et par år. Hon förstår Botaniken så väl, som en Professor. Hon kan Latin och Grekiska; hon har et vackert Bibliothek uti Natural-Historien, som kostar ungefär 30000 floriner. Hon har alla de arbeten, som Hr v. *Linné* citerar, äfven de som Hr *Wallerius* anförer. Hon har et skönt Cabinet, som dock ej än är arrangerat.

D. 22 *Dec.* voro och sågo *Vakt-paraden.* Soldaterne exercera rätt väl. Sedan sågo vi folket ströma til ifrån alla kanter, och infinna sig hos Margrefven, som gifver audience åt hvar och en alla Onsdagar. Här voro Supplicanter, som kommo hit på hela 60 milen, altifrån negden af *Basel.* Prinsen hörer dem alla; och detta rörande Spectakel påminte oss ganska lifligen vår Nådige Konung *Gustaf* III, som med lika faderlig ömhet bemöter sina undersåtare och lemnar dem frit tilträde.

Vi hade *d.* 23 *Dec.* den nåden, at, sedan vi efter vanligheten spisat på Hofvet, blifva presenterade för H. H. Prins *August af Durlach*, som betygade med mycket gracieuse termer sit misnöje deröfver, at han ej kunnat emottaga oss på *Durlach.* -- Sedan gingo vi med Hr Baron och Kamarherren *Mindelsheim*, at bese den vackra Modell-Kammaren; och

 det

det återstående af dagen tilbragtes dels på Bibliotheket, dels hos den ålskvårde Hr Majoren *Sandberg*.

Vår Jul-afton blef i år ej mindre nöjsam än de förre, som vi firat i Frankrike och Italien; ty vi firade den uppe på Hofvet. Och den påföljande Juldagen firades äfven på et med dagen öfverensstämmande sätt, d. å. med rikt nöje för hjertat. Vi bivistade Gudstjensten i Slotts-Capellet, och sågo hela Hofvet gifva et lika så upbyggeligt som lysande efterdöme af Gudsfruktan och af helig vördnad för Religionen. *Margrefven, Margrefvinnan, de bägge Prinsarne*, deras äldste Söner, och Prins *Christoffer*, Margrefvens Broder, communicerade offenteligen och med mycken andagt, sedan de i går varit til Skrift i samma Capell. Efter Communion gingo de up på Låktaren, och Gudstjensten började s. Predikan hölts på Tyska. Eftermiddagen var ock hela Hofvet i Kyrkan, och afhörde Aftonsångs-Predikan. — Sedan behagade Prinsessan föra oss in i sit förträffeliga Natural-Cabinet, och visade oss alla de vackra Saker, som i Brefvet til Hr Linné äro omnämnde. Hon lät oss se *Djuren i Hr Buffons Verk*, som hon sjelf med de vackraste naturliga färgor illuminerat. Aftonen passerades på Hofvet, och vi roade Deras Högheter med berättelsen om våra Svenska Julseder. — Hos Hr *Ring* såg jag det af Hr *Moehsen* i Berlin utgifna verket öfver *Mynt och Medailler*; där anföras äfven åtskilliga Svenska. Han talar ock deruti om vår *Linné*, och om Prof. *Rudbeck*, samt meddelar den förres Lefvernes-beskrifning. Hr *Ring* har jag ock at tacka för bekantskapen med Hr *Bouginé*, som är Professor i Grekiskan, en ganska lärd och solid man. Han har utgifvit en Latinsk version af Gesners *Chrestomathie*, och årnar nu gifva ut en ny Edition af alle Grekiske Auctorerne, begynnandes

ifrån

ifrån *Lucianus*. Han är af den tanken, at så väl de Grekiske som de Hebreiske Accenterne blifvit införde, sedan dessa Språken uphört, at vara lefvande Språk; men at de nu gjöra mycken nytta; och ogillar han aldeles den edition af *Lucianus*, som *Seybold* utgifvit, utan accenter. Hr Bouginé skickade til mig en Fransysk Öfversättning af et gammalt MS *de Tribus Impostoribus*, och et annat MS näml: *la Vie & l'Esprit de M. Benoit de Spinoza*. — Jag har förut nämnt et par ord om Hr *Gautier*, som med så mycken skicklighet graverar plåtarne til den sköna och fullständiga Ört-samlingen, som Prinsessan låter sticka i koppar; bör väl således här tillägga den omständigheten: at Hr *Gautier* är *Correspondant de l'Academie de Toulouse*, och känner tillika Anatomien ganska väl. Vi vore dagen före Nyårs-afton hos honom, och hade då det nöjet, at se huru han aftryckte en Koppar-plåt, på nya sättet, med färger. För at gjöra en figure, måste man hafva 4 Koppar-plåtar. Deras Durchleuchtigheter, regerande Margrefven och Margrefvinnan, tillika med de 2 äldste Prinsarne, hedrade och upmuntrade äfven den unge Artisten medelst deras närvaro. När en Konstnär under så uplysta ögon får utöfva sina talenter, måste han naturligtvis arbeta med dubbel upmärksamhet; han har ock af sin flit dubbelt soulagement. Men jag får ofta anledning at anföra flere exempel på detta höga Herrskapets aldeles egna sätt at vårda sig om Konster och Vetenskaper, och at befrämja sit Lands och sine Undersåtares sanskyldiga bästa. Nu bör jag väl ock nämna et ord om Margrefvens eget Hand-Bibliothek, som är utvaldt och vackert; där äro ibland annat *Cassinis Chartor*, och en *Turkisk Atlas*, samt en stor mängd sköna Gravurer. En myckenhet af de bästa böcker i Hushållningen, Natural-Historien &c. har Margref-

grefven låtit taga ned utur detta Bokförråd, och befalt at sätta dem i det *Almänna Bibliotheket*, på det ingen, som har lust, måtte sakna tilfälle at begagna sig af sådana almånt nödiga och nyttiga Skrifter. År icke detta genast et ståteligt vedermåle af hvad jag nyss anfört om denne Prinsens Tånkesått? — Uti Hr *Cassinis* Resebeskrifning finnas eljest utförligare underråttelser om detta Margrefvens enskilta Bibliothek. Men efter jag börjat tala om Margrefvens ådla gerningar och hjerta, må jag ån långre uppehålla mig vid et så angenåmt åmne. Af en pålitelig man, nåmligen af Hr Baron *von Palm*, har jag hört en ganska interessant beråttelse om Margrefvens resor i öfre delen af Margrefskapet (eller dans le Haut Marquisat) emellan *Rastadt* och *Basel*, och huru han gjort besök hos alla bönder, samt huru en Landman af 80 års ålder, som var Chefen och Åldermannen i en by eller sokn, som kallas *Bahlingen*, skulle tala med Prinsen, men kunde ej framföra et enda ord för tårar; likaså gick det ock med Prinsen sjelf. Gubben kyste Prinsens hand, vånde sig bort och uplyfte ögon och hånder til himmelen, samt tackade Försynen för en så god och ömsint Landsherre. Denne gamle Landman hade kånt Margrefvens Farfar; han har ock altid utmårkt sig som en idog och råtskaffens Landman; ty han har icke allenast sjelf varit en oförtruten arbetare, utan ock upmuntrat sine Sokne-boer at skjöta jorden på et sådant sått, at denna Soknens bönder åro nu de förmögnaste som finnas i landet; i det stållet at de förut voro nedsånkte i låtja och yttersta armod, som år en dotter af den förra. Jag måste ock nåmna denne vördige Jordbrukarens namn: han heter *Jené*, och år just denne ortens *Klyogg*. Denna rörande Scene tildrog sig år 1762. — Ofvannåmnde Hr Baron *Palm* åger

äger månge kunskaper, et skönt Bibliothek, och i synnerhet en ståtelig *Mynt-samling* af alla Europeiska Rikens Mynt. De Svenska Mynten börja med *Sten Sture den Yngres* rara Penning af år 1512: den år af Silfver, och har på ena sidan St Eric. Hr Bar. Palm har betalt den med 6 Louis d'or. Detta Sturens mynt står stucket i koppar uti *Hamburger-Relationerne* in 4:to. Dessutom har han Silfvermynt af *Gustaf Wasa*, af *Johan III*, af *Carl* IX och af de följande Gustavianske Konungarne. Ja, han har ända til våre Svenske Mynt-plåtar, näml. en 6-dalers-plåt af år 1711, och en 6-marks dito &c. Af Ångelska Mynt *Carl Stuarts*, *Cromwells* &c. Han äger ock den förste Medaillon, som nånsin blifvit slagen: den föreståller *Ludvic XII*, Konung i Frankrike, på ena sidan, och på den andra dess Gemål. Denne Medaillon är mycket stor och aflång, af måsfing med uphögde kanter. Korteligen: detta Mynt-Cabinet är både utsökt och i god ordning. — Sedan språkade vi åtskilligt med Bar. *Palm*, angående Margrefvens nyttiga Författningar; i synnerhet dess vård om Åkerbruket. I *Linckenheim*, som ligger några mil ifrån *Carlsruhe*, är nu en bonde benämnd *Lange*, som upgifvit och verkstält det nyttiga Förslaget, at förskaffa sin Sokn en tilökning af 320 arpens god ängsmark och 150 arpens åker, medelst et Kärrs aftappande. Hela arbetet har kostat 5000 Floriner, hvaraf Margrefven sjelf förskutit mästedelen. Huru stor är icke sådan vinst för en Prins, och hvilka sköna eröfringar utan vapen och utan blod! Huru ofta blifva icke tusendtals människjo-lif upoffrade för en långt mindre jordtorfva? Dageligen lemnar denne dygdige Förste det ena beviset efter det andra på sit förträffeliga hjerta, och at han verkeligen älskar alle sine undersåtare, ända ned til de ringaste, såsom sina barn.

Hår-

Häromdagen spaserade han til fots och helt allena ut til Durlach, samt kom på samma sått åter om aftonen. På vägen gaf han sig i samtal med en bonde, som gick och talade med honom såsom med en sin kamrat, utan at känna honom; och då han sedan märkte at det var Prinsen, ville han ej längre beledsaga honom med hatten på hufvudet. Men den charmante Margrefven nödgade honom at göra det, med tilläggning: at han väl kunde på det sättet gå i sällskap med den, som vore sit Folks Fader. Böra icke sådane Anecdoter bevaras? Tänk, om Historien vore rik på dylika händelser; huru nöjsam blefve hon då ej? — I sällskap med Mr le Conseiller *Molter* togo vi i ögnasigte *Rit-Scholan*, som ock är en af Margrefvens sköna Inrätningar. Där få 50 ynglingar, en time dageligen, fri undervisning i Rit-Konsten, af en Fransysk Ritmästare, Mr *Melling*, som är Hof-målare och en Lärjunge af *Vanloo*. Margrefven gifver honom en årlig Pension öfver 200 floriner, för det han lemnar desse ynglingar en times undervisning. Afsigten är ej at formera Målare, utan at preparera ungdomen til Handtverk och Slögder: jag behöfver ej visa nyttan af en sådan anstalt; den är så solklar. Jag vill endast säga, at härigenom händer stundom, at geniet igenom detta tilfälle developperar sig medelst den ständiga öfningen, så at mången blir en snäll Målare i stället för Handtverkare; hvaraf här äro redan et par exempel, ehuru det är blott 7 år, sedan Inrättningen gjordes. Man har tagit den framl. Margrefvens Voliere på Slotts-gården, och deraf gjort en Ritare-Academie. Hofvet består ved och ljus eller olja, som kan stiga til 100 flor. årl. så at hela denna nyttiga Scholan ej kostar mer än 300 flor. ungefär årligen med Lärarens lön. Papper och blyertspennor hålla Lärlingar-

garne ſig ſjelfve. Om ſommaren arbeta de utan lampor, ty den runda bygnaden år eclairerad medelſt många fönſter. Timen år emellan 5 och 6 om aftonen. Se, ſå ſträcker ſig Prinſens omſorg för ſit folk ned til de minſte ſaker! Och håraf måſte naturligt-vis våckas en almån tåflan ibland underſåtarne, at vinlågga ſig om dygd och flit, når Regenten ſjelf förelyſer dem, och når de ſe, at det år den enda och råtta utvåg at behaga honom.

Vår Store Kon. GUSTAF III:s Födelſe-dag, d. 24 Jan. 1774, firade vi i år på et obeſkrifvel. angenåmt ſått vid detta dygdiga Hofvet, ſom ſå uprigtigt deltager i de Svenſkas lyckſalighet. Af hela Hofvet dracks den Svenſke Monarchens ſkål; och det mårktes lått, huru ſom alle, ånda intil ſjelfve Courtiſanerne, voro intagne af vördnad för en Konung, ſom medelſt alla ſina gerningar viſar, huru mycket han år Månniſkors och Månſklighetens vån. Vi begingo hela denna Dagen nåſtan med lika högtidlighet, ſom hade vi firat den midt i Sverige; och den ſlutades medelſt en Bal, ſom var anſtåld hos Geheime-Rådet Baron *Edelsheim*, dår hela Hofvet åfven var nårvarande; och dår jag, under det de andre roade ſig med dans, hade den nåden at hela aftonen tala med Margrefven. Man kan lått föreſtålla ſig hvad ſom var åmnet för våra diſcourſer. Margrefven betygade ſin innerliga fågnad öfver Kon. Guſtaf. III:s Födelſe, af hvilken Sverige håmtat ſå ſtora förmåner. Se, ſå tånker denne Furſte, ſom ock i alt ſjelf ſå nåra liknar Kon. Guſtaf. Behöfver jag vål til alt detta tillågga, at Margrefven ålſkar Studier och Vetenſkaper? Han år ſjelf Författare til et verk, hvilket, likaſom hans öfriga gerningar, år alt för vida öfver mit loford. Detta Des arbete ſtod förut infördt i *les Ephemerides du Citoyen* 1772; men nyligen har Mr *Dupont* låtit trycka det ſårſkilt under

der denne titel: *Abrégé des Principes de l'Economie politique par S. A. S. Monsgr le Margrave regnant de Baden.* Jag hade den lyckan, at af Prinsens egen hand få emottaga et exemplar af denna förträffeliga skrifs, hvilken jag så mycket långtat at få se; men denne gode Prinsen har af modestie låtit taga bort sit namn af titeln. Den är omtryckt i Basel 1773 in 8:o. Likaledes behagade Hennes Durchleuchtighet Margrefvinnan några dagar förut förära mig en Prospectus i MS af Des prägtiga verk: *Icones omnium Specierum Plantarum Linnei Equitis.* Men nu måste jag väl ock nämna något i andra ämnen, ehuru outöseligt det ämnet är, hvilket jag nu på en stund vidrört; men just detta gifver mig skäl til at snart lemna det. Vi anställe som oftast promenader i den sköna trägården. Den snälle Trägårdsmästaren Hr *Müller* har visat oss alla här befinteliga Naturens skönheter och rariteter, såsom til ex. Campher-trädet, hvilket är det största som finnes i Tyskland; äfven den oäkta *Canelen*, hvilken Trägårdsmästaren lade vara giftig. Här ses ock *Magnolia*, som är et öfvermåttan rart Amerikanskt träd. Vi sågo en Hermaphrodit af *Palm*-slägtet, som bar frukt innan hannarne hade blommat och innan någon pollen var synlig: denna frukten är god och kan växa, men han vänder ocksä up och ned på Systema Sexuale.

Den 28 *Jan.* var stor Fête på Hofvet, såsom det var den regerande Margrefvens Namnsdag, äfven Hennes Durchleuchtighets Margrefvinnans, som heter *Carolina Lovisa*, och H. H. Arfprinsens, hvars namn är *Carl Ludvic.* Man publicerade äfven vid detta tillsället på Hofvet H. H. Arfprinsens Förmälning med Prinsessan *Amalia* af Hessen-Darmstadt, som är hans Cousine. Således emottogos dubbla lyckönskningar. Festiviteterne i anledning af Förmälningen fort-

fortſattes åfven den följande dagen; då alle Domſtolarne, Rector Magnificus och de öfrige Profesſorerne vid Univerſitetet hos Prinſen aflade lyckönſkningar. Det öfriga af dagen gik förbi under nöjen och pragt, likſom i går. Jag roade mig i ſynnerhet, at ſpråka med en *bonde*, ſom är Prevot eller Schulteis i byn Bergshauſen, hvilken var uppe i Matſalen, och vi drucko Öfverhetens Skål tilſammans. När detta efteråt berättades Margrefven, betygade han deröfver ſit nådiga nöje, ſägande: *at det äro bönderne, ſom underhålla oſs öfrige.* Hvarvid jag tog mig frihet gjöra den tilägning: at icke deſto mindre finnas ſå många Vattubi, hvilka icke nöja ſig med at ſuga til ſig deſſa Arbets-biens honung, utan åfven förfölja och förtrycka dem på alt ſätt.

Efter deſſa förſtröelſers ſlut, delades åter tiden emellan Bibliotheket och omgånget med Ortens lärde Män. Ibland vittre Män i Carlsruhe äro Herrarne *Ring*, *Sachs* och *Bouginé* redan nämnde. Hr *Ring* har utgifvit *Vita Schoepflini* in 4:to. Hr *Sachs* är Författare til *Hiſtoire de Bade*, och Hr *Bouginé* har i ſit ſköna Bibliothek åtſkilliga rara Böcker, ibland hvilka må anmärkas: *Liberii Epiſtolæ Theologicæ*, hvartil *Joh. Clericus* är Auctoren. — Ibland vittra Fruntimmer i Carlsruhe kunna nämnas tvänne Mamſeller eller rättare Fröknar *Geiſau*, ſom äga vackra och ſällſynta Kunſkaper. — På Bibliotheket underſöktes åtſkillige Turkiſke och Arabiſke MSS; åfven aflades beſök i Judarnes Synagoga och hos Rabbinen *Jedidi*, ſom äger en ſtor Collection af Hebreiſka Böcker och af Talmudiſke MSS af 3 à 400 års ålder.

På Hofvet upvaktade ock dageligen: ty där var mycken Lärdom både för Snille och Hjerta at häm-

ta. Til de redan omnämnde Märkvärdigheter på Slottet i Carlsruhe kan äfven tilläggas: at här förvaras Portraiterne af de *Svenske Konungarne af Zweybrückiska Huset*, såsom *Carl XI*, *Carl XII* (af honom finnas här 2:ne Portraiter), och *Ulrica Eleonora*. Likaledes *Carl XI:s Gemål*, Drotning *Ulrica Eleonora*, med de 4 *Prinsarne*, hvilka hon förlorade den ene efter den andre: hon är föreställd i en ganska andägtig och resignerad ställning, med ögonen uplyftade mot himmelen, och med et papper i handen, hvarpå står: *Dein Wille geschehe*. Där är ock Kon. Carl XI:s *Moder* Drotn. *Hedvig Eleonora*, väl målad; och af hela denna Famille fattas blott Kon. *Carl X*. — Enligt Hennes Durchleuchtighets, Margrefvinnans, åstundan öfverlämnade följ. Historiska Anmärkning, rörande Ryska Kejsarinnan *Catharina Alexiewna*: "Catherine Alexiewna fut née l'année 1682 dans la Westrogothie en Suede, au fief *Germunderyd* dans la paroisse de Toarp, du Territoire d' *Ås*, pas loin de la Ville *Ulricæhamn*. Son pere, *Jean Rabe*, etoit ce temps *Regiments-Quartermästare* du Regiment d'Elfsborg. Elle est venue depuis en Livonie, où elle fut la bonne des filles du Curé Glück. Elle fut mariée à un Caporal; eller fut ensuite connue de Menzikoff & de *Pierre le Grand* après différens changemens de la fortune. Elle fut mariée à cet Empereur 1712, & après sa mort Elle devient 1725 *l'Imperatrice & l'Autocratrice de toutes les Russies* &c. Voyez l'Histoire de Charles XII en Suedois in 8:o, p. 355, la Geogr. de Tuneld, Edit. de Stockh. 1762, p. 270, les Memoires sur la Famille de Rudenskjöld p. Mr Hülphers in 4:o. Je sais par une Dame de sa Cour, que l'Imperatrice Catherine, étant élévée au Throne, a reçu chez elle les deux filles de Mr *Glück* pour Dames de Cour: qui la servirent si fidellement, comme elle les

avoit

avoit servies autrefois; et que son mari le Caporal est venu à Petersbourg, pour voir une Souveraine, jadis son Epouse, à qui Elle donna une somme d'argent; il se retira depuis à Riga, où il vivoit de ses rentes - - - J' ai dressé cette petite Note, pour revendiquer à la Suede une personne si remarquable, que les Historiens Allemands, François, Anglois & Italiens font venir de la Livonie; à Carlsruhe le 2 Fevrier 1774.

En annan artig bekantskap här å orten må ock anmärkas. Hr Capit. *Gaupp*, som en liten tid uppehölt sig i Carlsruhe, men eljest lefver i sit lugn i *Pfortzheim*, har varit Gouverneur i Angelsk tjenst i Indien, där han vistats 8 år; är en älskvärd Man, med vidsträkte insigter; har kunnat *Persiska* Språket, men glömt det, sedan han förlorat sina Böcker och Manuscripter, samt i brist af öfning. Han gaf mig del af 2:ne *Persiska* och et *Malabariskt* bref, för at visa det moderna och vanliga sättet at skrifva i Indien. Han hade fåt dessa bref, då han var Commendant i *Changalaput*. — Hr Capit. *Gaupp* har 2:ne Söner, som upfostras i *Hertigens af Würtemberg* anlagde *Militair-Schola* à la Solitude. Han berömde högeligen denna Inrätning, den han anser för unique i Europa. Där underhållas 300 ynglingar, som få lära alt hvad de önska. Professorerne äro ungefär 18. Denne Schole-anstalt kostar Hertigen årligen circa 50000 Flor. Hr *Gaupp* tänker grundeligen i Upfostrings-vägen, han vill at ungdomen skal ledas til industrie och inöfvas i slögder; han har ock sjelf skrifvit en afhandling *de l'Education rurale*, den han i MS lemnat til Hans Durchl. Margrefven. Efter Hr G:s återkomst til sit hemvist i *Pfortzheim*, skickade han til mig en *Fullmagt af Kon. Carl XII* för des Fader, *Georg Jac. Gaupp*, at vara Fänrick

 i Öf-

i Öfverste *Carl Breitholtz's* Regimente; den var daterad i Lägret *Winiecz* d. 11 Dec. 1707.

D. 8 *Febr.* företogs en Lustresa til Staden *Etlingen*, belägen 3 timars våg ifrån Carlsruhe. Igenom denne Stad går vägen ifrån *Paris* til *Wien.* Hela Staden är Catholsk. Jesuiternes Hus och Kyrka besågos; och sedan *Slottet*, som är Enke-Säte för Margrefvinnan *Maria Josepha* af Baden-Baden, född Bäjersk Prinsessa; hon uppehåller sig nu ej mera hår, utan år i Bäjern. Rumen äro vackra. I *Slotts-Kapellet* förvaras S. *Faustini* och S. *Faustinæ* Kroppar; så föregifves åtminstone; men jag, som kättare, tror at Påfven tagit dem utur Catacomberne, döpt dem sedan med Helgona-Namnet och skänkt dem åt framl. Margrefven, då han var i Rom. Sist besågs Orangeriet, som är vackert och väl hållet; och återvägen til Carlsruhe togs genom Durlach. Om aftonen frågade Margrefven mig, om jag sedt den gamla Inscriptionen i *Etlingen*, hvarpå jag svarade: at jag adresserat mig til den Lärdaste i hela Staden, eller til Jesuiternes Rector, för at få underrättelse om Stadens Antiquiteter och Curiosa; men at denne försäkrat: at där vore ingen ting at se. Förmodeligen lära desse andelige Herrarne nu för tiden icke stort fråga efter Antiquiteter och *Fornsaker*, sedan de hafva så många bekymrande *Nyheter* at bry sin hjerne med. Om denna Inscription talar eljest Hr *Schoepflin* i sin *Alsatia illustrata*, T. I. p. 490.

Hofvet afreste *d.* 12 *Febr.* til *Darmstadt*, hvarifrån de återkommo *d.* 21 om aftonen; och följ. dagen eller *d.* 22 var en svår dag för oss, i anseende til afskedstagandet ifrån detta artiga Hof, där vi så nådigt och ömt blifvit bemötte. Afskedet af *Deras Durchleuchtigheter* togs med tårar och halfbrut-

na

på ord. Cette Cour charmante, heter det i Journalen, le domicile de l'humanité & de la sagesse, est faite pour s'attacher les coeurs sensibles & pour être admirée. — Sedan aflades ock afskeds-besöken hos de öfrige bekante i Staden: Mr le Conseiller *Groos*, Mr le Baron *Mindelsheim*, som visat oss tusen slags höfligheter, och Hr Major *Sandberg*, samt Hr *Rivg* lämnades ej utan med ömaste erkänsla och saknad.

Följande dagen, eller *d.* 23 lämnades Carlsruhe. Vägen togs öfver *Durlach* och *Bruchsal*, som är Residencet för Prinsen Biskopen af *Speyer*, Grefve af *Limburg-Styrum*. Han residerar ej i Speyer, efter den är en *Riks-Stad*. Han är nu Souverain, men hade förut en vidrig lycka, ty då han var Doyen du Chapitre de Spire, blef han anklagad och afsatt. Det säges, dock utgifves det ej för vist, at han har i sinnet anslå en summa penningar til Academien i *Göttingen*, såsom oväldig, til premier för Frågor, som skola upgifvas dans le Droit Canonique. Det Mandement eller *Herda-bref*, hvilket han låtit utgifva, såsom Biskop, til sin hjord 1772 in 4:to, är ej författadt af honom, utan skrifvet af dess Suffraganeus, Hr *Seelman*. Vi besågo *Biskopens Palats*, som är väl meubleradt; hade äfven tilfälle, at se och hälsa på *Biskopen* sjelf i förbigående, då han kom ifrån sin promenade.

Resan fortsattes så vidare til *Heidelberg*. Staden ligger vid floden *Necker*, emellan 2:ne backar: *Heiligberg* och *Geisberg*; den förre skal hafva gifvit Staden sit namn, ehuru andre säga, at *Heidelberg* bör hänledas af *Heidenberg* eller Hedningarnas berg. Men Hr *Lamey* tror, at dess rätta derivation är af *Heydel: Lingon*, och *Berg*. På den sednare backen står Slottet, Churfurstarnes gamla Residence. Detta Slott är nu måst förfallet, men har varit af Architecture

cture Gothique. Öfver fenstren voro väl gjorde Medaillons af de Romerske Kejsare. Spaniorerne förstörde Slottet i 30-åra Kriget, sedan Fransoserne år 1679, och åskan förstörde resten för några år sedan. Churfursten bodde dock här ända til 1720, då han flyttade til *Manheim*, af harm emot sine hårdnackade Heidelbergare, som ej ville cedera hela Cathedral-Kyrkan åt Catholikerne, utan innehafva desse blott Choret i Kyrkan, och de Reformerte hela den öfriga delen. — Om det namnkunniga och ofanteliga *Vinfatet* har jag icke mer at berätta, än den för alla torstiga Själar så ledsamma nyheten, at denna deras tröste-källa är nu för tiden aldeles uttorkad; ty på 6 år har där ej funnits en enda droppe för misväxt skull. — Vid nedgåendet ifrån Slottet besågs S:ti *Nepomuceni Stod.* Den hel. *Nepomucenus* var Böhmens första Helgon: dess Kropp ligger begrafven i *Prag*. På Statuen äro jämförelser skrefne emellan *Johannes Döparen* och *Nepomucenus: Ille loquendo, hic tacendo vitam perdidit*, heter det; ty Nepomucenus ville ej uptäcka för Kon. *Wenceslaus* Drotningens Confession, och derföre lät Konungen kasta honom i floden: *Sub aquis Muldavæ mersus, flumine rebaptizatus est, ut Johannes Baptista sanguine.* Fruentimren hafva visserligen alt skäl, at vörda detta Helgons tunga. — Nu komme vi åter til de lärda Nyheterna och Bekantskaperna, hvilka hädanefter, som hittils, böra utgjöra hufvud-ämnet. I sällskap med Hr *Carl Wund*, Philos. Professor och Kyrko-Råd, som rest i Tyskland och studerat i *Göttingen* i 4 år, där han äfven lärt känna vår vittre Hr *Lidén*, besöktes Hr *Büttinghausen*, som är Theol. Professor, och som skrifvit: *Beyträge zur Pfältzischen Geschichte*, *Manheim* 1773; det är ock han, som har mycken del i *Schelhorns Amoenitates*, ty åtskillige

ge Artiklar äro från hans penna. Sedan beſågs *St Petri Kyrka*, och de många Epitaphier där finnas. Utanföre Kyrkan är infäſtadt i muren Epitaphium öfver den *lärda Italienſka Frun ifrån Mantua*, *Olympia Fulvia Morati*, hvilken varit Profesſor här i Heidelberg och dog tidigt, blott vid några och tjugu års ålder. Hon var gift med *Andr. Gründlerus*, Svevifordianus, Medicus & Philoſophus. Hon dog år 1555. Man har utgifvit en bok in 8:o af 278 ſidor, ſom är öfvermåttan rar och kallas: *Olympiæ Fulviæ Moratæ, Fæminæ Doctisſimæ ac plane Divinæ, Orationes, Dialogi, Epiſtolæ, Carmina tam Latina quam Græca, cum eruditorum de ea teſtimoniis & laudibus, Hippolytæ Taurellæ elegia elegantisſima. Ad Serenisſ. Angliæ Reginam D. Eliſabetham. Baſileæ MDLXII.* Den ſiſtn. *Hippolyta Taurella* var gift med *Balthaſar Caſtilio*, Envoyé ifrån Mantua til Påfven Leo X. *Cælius Secundus Curio* har dedicerat boken til Drotn. Eliſabet, och talar där om ſtora och lärda Fruntimmer. — Ingalunda förſummades, at påhälſa Jeſuiterne i deras Collegium. Deſſe föraſſkedade Apoſtlar kallas nu: *Herren*. De äro Profesſorer här vid Univerſitetet i Theologien och in Jure. Här äro endaſt 2 Reformerte Theol. Profesſorer, och 2 uti Philoſophien; de andre äro alle Catholiker. Hvardera Religionen har ſin Doyen eller Decanus; och när en Catholik blir creerad til Doctor Juris, ſå ſvår och lofvar han at påarbeta Proteſtantiſka Lårans utrotande, ibland annat ſåger han: *Condemno & anathematizo omnes eos, quos condemnavit & anathematizavit Sanctisſima Synodus Tridentina*; och detta ſker offenteligen i alle Theologernes närvaro: det bör lära dem fogelighet och tolerance. Ibland Herrar Ex-Jeſuiterne gjordes i ſynnerhet bekantſkap med Pat. *Jung*, Prof. i Theol. och Hiſt. Eccleſ. Han har ſkrifvit

vit åtſkilligt: ibland annat har han förbättrat Sättet at ſimma utan lifsfara; derom talas uti *Berliniſche Geſchichte* för år 1766. En af hans diſciplar har, klädd i *Tröjan*, ſom han inventerat, pasſerat öfver Rhenſtrömen, i Churförſtens och hela Hofvets närvaro. P. Jung viſade oſs ock *Bibliotheket*, de *Turkiſke* och *Arabiſke* Manuſcripterne, hvilka dock ej innehöllo annat än Mahometanſka aſcetiſka Skrifter och Böner på vers. *Collegii - Bibliotheket* är eljeſt tämligen ſtort. Där förvaras *Riks - furſteliga Råds-Collegii i Regensburg Protocoller* ifrån år 1663 til 1699, 8 voll. in fol. MS på Tyſka: de angå Tyſka Rikets och åfven främmande Prinſars domeſtique affairer. — En annan af härvarande Ex - Jeſuiterne, P. *Schmidt*, ſom är Profeſſor i Jure Canonico och en i ſin ſak ſvåra lärd man, viſade, tillika med Hr *Metzger*, Cabinetet, där de Phyſiſka och Mathematiſka Inſtrumenter och Machiner förvaras; ibland annat et *Perpetuum mobile*, ſom ſättes i rörelſe medelſt 30 ſt. Elphenbens - klot, m. m. Där äro ock Mineralier: en *Calcedoine* af ovanlig ſtorlek, i form af en Druſklaſe. Detta Cabinet ſtår under den ſnälle Aſtronomens P. *Mayers* inſeende, men han var nu i *Manheim:* det är han ſom exequerat et Inſtrument, kalladt *Harmonica*, beſtående af Glas - Klockor; han gjorde det genaſt då han hade ſet det, och hört en Ängelsman ſpela derpå. — Univerſitetet här i Heidelberg är anlagt år 1346 af *Rupertus*, och ſåledes det äldſta i Tyſkland, om man undantar det i *Prag*. Univerſitetet i Paris har tjent til mönſter, och ſamma inrätning och regler äro följde. *Aula Theodoriciana* beſågs: den är ſtor och vacker. Uti Förſtugan är en Sten - tafla, på hvilken läſes en lång Inſcription til Prinſens åra, ſom ſtiftat Academien. Där ſäges, at detta Univerſitet är *dicata Orthodoxæ Religioni.*

Nu

Nu för tiden, då 2:ne Religioner här äro lika rådande, blefve svårt at uplösa den frågan: hvilkendera här borde förstås med *Orthodoxa?* Eljest tolereras här alla Religioner, Judar, Anabaptister &c. — Det var ej tillfälle at få se *Academiska Bibliotheket*. Det är ej publikt; och hvilken skam är icke det? Man har sagt, at *Groevii Bibliothek* skal vara dermed förenadt, och at han testamenterat det til Universitetet af erkänsla; ty han har studerat här. Eljest äro de bäste Böcker och MSS tagne härifrån til *Manheim*, och blott doupletterne qvarlemnade. *Hottingers Bibliothek* skulle finnas här, enligt hvad som sades i Zürich; men det har blifvit såldt på Auction; och Manuscripterne äro följagteligen skingrade Få se! någon del deraf torde påhittas i *Manheim*. Hvad *Bibliotheca Palatina* angår, som nu står på Vaticanen i Rom, så har det fordom haft sit rum här uti Cathedral-eller *Dom-Kyrkan*. Det var ansedt såsom det förnämsta Bibliotheket i Tyskland, emedan man ditsamlat de mäst curieusa skrifter och papper, som funnos hos Biskoparne, i Klostren och Capitlen, under Reformations-Tidens buller. Det blef bortfördt af Churf. i Bäjern til *München*, och sedan skänktes det åt Påfven. Det är dock visst, at icke alt kommit uti Påfvens hand; åtskillige Manuscripter hafva blifvit skingrade, och några finnas ännu qvar i *München*. Hr Prof. *Wund* berättade sig hafva sedt *Trithemii Chronika* egenhändigt skrifven, 1 vol. in fol. — I *Carmeliternes* Kyrka är Prins *Fredrics* af Zweybrücken Graf: han var Broder til den regerande Prinsen och General en Chef i Tyska Riks-Arméen under sednaste Kriget. Han var af en ofantelig, nästan jättelik växt. Den regerande *Churfursten* har lätit gjöra honom denna prägtiga Graf. Han kallas på Monumentet: *Liberator Saxoniæ* &c. Det var för-

denne Prins *Fredric* och för des *Broder*, den nu regerande Pfaltzgrefven i *Zweybrücken*, som vår Baron *Lantingshausen* var Gouverneur, efter Hr *Nemeitz* ifrån Pommern, som skrifvit *Sejour de Paris* och som sedan bodde i Strasburg, där han ock blef död. — De öfriga Inrätningarne här å orten togos äfven i ögnasigte; i synnerhet *Fabrikerne*, som blifvit för några år sedan anlagde. Här är en *Pappers-Tapet-Fabrik*, som är i godt stånd; i samma hus en *Fabrique de Gobelins de basse-lisse*, men den kommer sig ej särdeles fort, och nu arbetades där ej. Man visade eljest några *prof-stycken*, ganska täcke, med blommor, tjenlige til Spis-skärmar; de kosta 25 à 30 flor. hvardera, alt efter storleken. Här är ock en *Vax-Fabrique*, där Vaxet blekes på samma sätt som i Venedig; det är vanligen i *Maji* Månad, som man börjar bleka det i Solen. Vaxet hämtas ifrån Polen. *Silkesstrumpe-Fabriken* är i god gång: där äro ungefär 17 Våf-stolar af jern, och flere skola inrättas. Silket fås i landet. I en Trägård bredevid Fabriquen är en stor mängd Mulbärs-träd. Sedan besågs ock *la Fabrique des Indiennes*, eller det slags tyget, som Indianerne kalla *Ziz*. Denna Fabrique är ganska vacker: mäste delen af tyget tilverkes med nålen, eller *à pinceau*, i det stället at i Sweitz trycker man på färgerne. För denne orsak är detta tyget, som här gjöres, mycket vackrare, samt äfven nästan dubbelt dyrare. Man hämtar sjelfva tyget ifrån Indien öfver Ängland. Alla dessa Fabriquer hafva blifvit inrättade medelst Churfurstens goda omsorg: han går sjelf i penninge-förskott, samt har del i Fabriquerne. Således skaffar han skickelige Artister bröd, och tillika vinner landet. Han sjelf och hans Hof fourneras äfven med inhemska tilverningar; och penningarne resa ej ur landet, såsom til

til ex. för *Silkes-strumpor*, utan alt blir qvar samt gjör en ren vinst för landet. — Men då Fabriker omtalas, bör ej eller den lärde Kramhandlens tilstånd glömmas. I Staden är ej mer än en enda Bokhandlare, Hr *Pfähler*, som är Academiens Bokhandlare och försedd med godt gods. Et skönt verk har blifvit utgifvit här i Heidelberg år 1743-48. näml. *Scriptores Historiæ Romanæ veteres omnes, notis variis illustrati, edente Haurisio Prof.* in fol. 3 Tomer; med många kopparst. — Vid Afskeds-visiten hos Hr *Faesch*, som är Svärfar åt Hr Prof. *Wund*, visades en Medaille öfver de begge namnkunnige och olyckelige Bröderne *Witt* i Holland. På ena sidan föreställas busterne af desse begge Bröder, klädde på Holländska viset, och deras namn. Under busterne stå dessa ord: *Hic armis maximus, ille toga.* Bredvid begge busterne står: *Integer vitæ* efter den ena, *Scelerisque purus* efter den andra. Reversen föreställer 2:ne Män, som sönderslitas af åtskilliga Vildjur, såsom et *Lejon*, en *Tiger*, et *Vildsvin* &c. Rundt omkring läses denna Inscription: *Nunc redeunt animis ingentia Consulis acta Et formidati Sceptris Oracla Ministri.* I exerguen stå dessa ord: *NobILe par fratrVM sæVo fVror ore trVCIDat — XX Augusti.* Omkrig uti Myrtenqvistar stå några ganska små bokståfver, som säga: *Mens agitat molem et magno se corpore miscet.* Längst ned står Medailleurens namn: *AVRV. F.* Denne Medaille är af första storleken. Beskrifningen på denne Medaille torde blifvit nog vidlyftig; men det kan hjelpas igenom följande, som kan hända interesserar mera. Hr *Faesch* lät skicka til Hr *Wechter*, för at begära den Medaillen, som Hr *Wechters* Bror, hvilken nu är i Petersburg, gjort öfver Hr *Voltaire*. Han återskickade endast den andra Editionen; men af den första,

N 2 som

ſom blifvit ſå rar, ågde han ej mer något exemplar. Han ſade: at han gifvit den enda han haft åt Churfurſten. Om denne Medaille lärer förr vara utförl. nämnt i Brefven ifrån Geneve. Hr W. har ock gjort en dylik öfver *Rousſeau*. På ena ſidan ſtår Philoſophen, klädd i Armenianſk drägt, och omkring, hans namn: *J. Jo. Rousſeau, Citoyen de Geneve, né le* 28 *Juin* 1712. På reverſen ſtå i en Lagerkrants desſa ord: *Ingenio & Libertati Patriæ*; och nederſt: *Wechters* Namn.

D. 27 *Febr.* ſkedde afreſan ifrån Heidelberg. Utanföre Staden, på Spetſen af berget *Heidelberg*, viſades et förſtördt *Torn*, ſom är en lemning efter *Tempelherrarne*, hvilka hade bodt och befäſtat ſig där. På långt håll ſågs ſedan et litet Hus, ſom blifvit upfört för at betäcka *de gamla Romerſka Baden*, hvilka man ej ſå länge ſedan råkat på under jorden: det har varit et *Laconicum*, eller en ort at ſvettas på. Likaledes ſågs på afſtånd en Pyramid, til åminnelſe af Churfurſten *Frederic I*, eller *Fritz Toll* kallad, och deſs bataille 1462.

Manheim ligger ej längre än 4 mil ifrån Heidelberg; och ankomſten dit ſkedde efter 2 timars reſa. Staden är väl befäſt, vacker och glad; har åtſkillige tämligen angenäme promenader, och gatorne äro ſnygga, lodräta och väl eclairerade om aftnarne, medelſt lyktor å ömſe ſidor hängande på trä-pelare. Straxt efter ankomſten beſöktes den lärde Ex-Jeſuiten P. *Mayer*, en namnkunnig Mathematicus, och ſom reſt i Italien, Ryſsland, ja äfven i Sverige, med hvilket land han på alt ſätt var nögd. Aldrig hade han någorſtädes reſt för lindrigare pris och med ſtörre ſäkerhet; han berömde Svenſka Almogen för des ſnygghet, höflighet och tjenſtagtighet. Han talte

långe och med en flags förtjusning om vår *Wargentin* och des stora förtjenster, fårdeles angående des *Observationer på Jupiters Drabanter*, hvarföre man egenteligen har at tacka honom. Han berömde ock högeligen Hr Prof. *Lexell* i Petersburg, och framvisade flera bref på Latin, och upfylde med Calculer, ifrån honom. Han gladde fig nu deråt, at hafva träffat Svenfkar, emot hvilka han kunde få visa någon höflighet för den, som Svenfkarne hade visat emot honom. Han gjorde ofs bekante med Bibliothecarien och Geheime-Kyrkorådet Hr *Maillot de la Treille*; och med Hr *Haeffelin*, som år Kyrko-Råd och Directeur öfver Medaille-Cabinetet. — Sedan besöktes den lärde Hr *Lamey*, Hof-Råd, Bibliothecarius och Secretaire perpetuel de l'Academie des Sciences: han ålfkar och känner grundeligen de Romerfke Antiquiteterne. I få kunnig Ledares fällfkap hastade man til Bibliotheket, där han visade en öfvermåttan curieuse och vigtig *Samling af MSS*, som tilhört *Camerarius*, och af H. D. Churfursten i *Pfalz*, medelst Hr *Lameys* goda förforg, blifvit köpt af Camerarii Arfvingar för 1200 Florins. Denna Collection är et dyrbart *Archiv*, utur hvilket många uplysningar stå at hämta, dels för Reformations-dels för Politiska- och dels för Lärdoms-Historien, och består af *Bref*, de flåste Original-bref, ifrån Konungar, Prinsar, Påfvar, Ambassadeurer, Theologer och andre Lärde, skrifne til åtskillige perfoner, åfven til *Camerarius* sjelf. I synnerhet finnes här mycket som hörer til vår Svenska Historia kring Kon. *Gustaf Adolfs* tid, och som förmodeligen än icke af någon Svensk blifvit skördat. Där finnas Bref ifrån *Gustaf Adolf* den Store, Drotn. *Christina*, *Luther*, *Melanchthon*, *Cosmo de Medicis*, *Baronius* m. fl. Där är et ifrån Drotn. Christina, som är underskrif-

vet

vet af hennes Förmyndare, och ställdt til *Hugo Grotius* i Paris, hvaruti man beklagar sig, at man så sällan träffade lägenhet at skrifva honom til och at få bref ifrån honom m. m. Deraf lärer kunna slutas, at viss och ordenteligen reglerad Postgång då än ej var inrättad; hvilket är suprenant nog för den tiden. Hvem skulle kunna tro, at ingen ordentelig Postgång varit i Norden i *Gustaf Adolfs*, *Christinas* och *Axel Oxenstiernas* tid? I *Frankrike* daterar denna beqväma Inrätning sig ifrån Carl IX:s tid; ty förut afsändes expresser då angelägenheten det fordrade. Af denna Bref-samling skulle många Upplysningar stå at hämta. Jag fann på denna anecdoten vid första hastiga påögnandet. Jag fann äfven däribland Inscriptioner, som skulle få sit rum på *Gustafsburg*, bredvid *Oppenheim* och på det Svenska Monumentet; äfven en Relation om Slaget vid Lützen m. m. hvilket alt jag låtit min flitige Rese-kamrat Hr Baron Rudbeck särskilt copiera. Hela denna Bref-Collection utgjör nästan et helt *Bref-Bibliothek*, bestående af ej mindre än 73 *tjocka Band in folio*, utom åtskillige piecer, som ännu ligga i Buntar, ibland hvilka äfven finnes et *Grekiskt Bref* til Kon. *Gustaf Adolf*, som jag ock afskrifvit. Således rik Skörd på detta fält at gjöra för en Man, som har lust at mätta egen och andras nyfikenhet. Här äro tusende saker angående Reformationen; och man måtte väl önska med Hr *Lamey*, at någon skickelig man af våre Resande Lärde måtte hafva det courage och gifva sig ut på detta lärda djup, för at undersöka det: hans egen tid och ögon räcka ej til; och hvad Catholikerne angår, så kunna de omöjeligen finna sin räkning vid detta arbete; icke heller äro de i stånd at gjöra det väl och med nödig critique: ty de förstå ej at tilbörligen värdera de lärde och förtjente män,

som

ſom lade hand vid Reformationen, ej at inſe vår Svenſke Hjeltes Storverk och nit för låran. Således, om denna lårda Reviſion ej nu anſtålles af et uplyſt och ovåldigt öga, medan Hr Lamey år Bibliothecarie, ſå torde man, efter hans tid, kaſta alla desſa MSS affides, eller ock upoffra dem åt lågorna. Emedlertid vill jag hår inrycka et kort innehåll af det vigtigaſte och måſt interesſante, i ſynnerhet rörande Svenſka Sakerne. *Vol.* 1. innehåller några *Luthers* egenhåndiga Bref til *Erasmus Roterodamus* och flere; Item åtſkillige *Melanchthons* Bref, hvaribland des Grekiſka Bref til Conſtantinopolitanſke Patriarchen *Joſaphat*. *Vol.* 2 likaledes *Melanchthons* Bref til flere, af hvilka några blifvit tryckte, men åtſkillige ånnu otryckte. *Vol.* 3 beſtår af 347 Bref; ganſka många dåribland åro högſt låsvårde; ſåſom 11 ſt. ifrån *Luther*; 2:ne ifrån Erasmus *Roterodamus*: det ena til J. *Camerarius*, det andra til *Melanchthon* &c. *Vol.* 4 beſtår af 393 Bref; de flåſte af vigtigt innehåll i Reformations-vågen, och gifva mycket ljus åt denne tidens Kyrko-Hiſtoria. I detta Band finnes åfven Svaret på Grekiſka på Melanchthons Bref til Conſtantinopolit. Patriarchen, hvilket ingenſtådes blifvit tryckt. *Vol.* 5, 6, 7, 8 angå likaledes Kyrko-Hiſtorien. *Vol.* 9 innefattar 377 Bref ifrån de berömdaſte Juriſter i XVII och XVIII Sec. Item: hvarjehanda litteraria et eccleſiaſtica. *Vol.* 10 innefattar 345 Bref, dels til *Melanchthon*, dels til *Camerarierne* &c. öfver hvarjehanda åmnen. *Vol.* 11 år af lika beſkaffenhet. *Vol.* 12 har 207 Bref, och ibland desſa åro 9 Grekiſka, ſom höra til Correſpondancen emellan Melanchthon och Patriarchen i Conſtantinopel; item et ifrån Tycho Brahe. De följande Volumerne alt til den 25:te innefatta Bref ifrån Miniſtrar, Lårde Mån och Theologer, ſom handla

om

om Politiska, Theologiska, Litteraira &c. ämnen. I den 25:te *Vol.* förekomma Förbunds-puncterne emellan *Kon. Carl I* i Ångland och *Christian IV* i Danmark af år 1625; it. Conditiones restituendi Electoratus auctoritate *Christinæ* Reginæ Sveciæ in gratiam haeredum Friderici V. Boh. Regis A:o 1633. it. Neutralitets-vilkoren som Kon. *Gustaf Adolf* föreskref *Churfursten i Trier*, sine anno. *Vol.* 26 innefattar 13 Relationer, i hvilka åtskillige Venetianske Såndebud och andre ifrån flera Beskickningar återkomne Ministrar på Italienska Språket beskrifva de Nationers Seder, Religion och Politiska Förfatning, til hvilka de varit sände: dessa Relationer åro ur Slutet af 16 Sec. *Vol.* 27 år en berättelse om Philippi *Camerarii* detention i den svåra Romerska Inquisitionen och des befrielse ur densamma A:o 1565. Detta Band innefattar dessutom åtskilligt annat, rörande Cameraniska famillens öden. I *Vol.* 28 förekommer, utom annat, et Riks-Cantzlerens *Oxenstiernas* bref til Joachim Camerarius, Ludvigs Son, i hvilket han anhåller om underrättelse angående Turkarne, til bruk för den Svenske Legaten, som skulle sändas til Sultan. *Voll.* 29 och 30 tractera hvarjehanda Politica, hörande til Tyska Riket. *Vol.* 31 innebegriper *Holländska sakerne*, så vida de angingo 30-åra Kriget, i synnerhet ifrån 1623 til 1636. *Vol.* 32, 33, 34 angå åfven *Holland*, samt *Böhmen* &c. I den 35:te beskrifvas affairerne emellan *Churfursten i Pfalz* och Konungarne i England, Sverige och Frankrike 1632, 33. It. de restituto ope Svecorum Palatinatu. *Vol.* 36 innehåller hvarjehanda Politica; it. *Joh. Camerarii* hemliga Bref til des broder Ludvig. *Vol.* 37 består förnämligast *af 6 skrifter*, hörande til *Arcana Status Regni Sveciæ*; ibland annat: *Imperii Svecorum Status, Forma & Constitutio, auctoritate Senatorum in Conventu generali Holmiæ*

die

die 29 *Junii* 1634. (Det år just den Regerings-formen, som af Kon. Gustaf Adolf och Ständerne hade blifvit Drotn. Christina föreskrifven). It. Drotn. Christinas Föreställningar til Ständerne, at vara betänkte på Freds erhållande 1640 &c. Acter angående Drotn. Christinas Abdication, på Svenska. Utdrag ur Svenska Regerings-formen 1660, äfven på Svenska. *Vol.* 38 innefattar Acta publica Imp. Romano-Germanici ifrån 1619 til 1629; *Vol.* 39 åtskillige Europeiske Konungars och Magters Pacificationer, Transactioner och Confederationer ifrån år 1570 til 1636, såsom Förbunden emellan *Sverige* och *Danmark*, emellan *Sverige*, *Polen* och *Ryssland* &c. En Tractat på Arabiska och Fransyska öfvermåttan nitid tryckt i Kongl. Boktryckeriet i Paris på 46 sidor, innehållande Förbunds-vilkoren ingångne 1604 emellan Kon. *Henric IV* och Sultan *Achmet* &c. I *Vol.* 40 förekomma 50 Skrifter, hörande til Westphaliska Freds-Historien, såsom: *Diarium arcanum Joachimi Camerarii, Ludovici filii, in Comitiis Monasteriensibus Legati Svetico-Palatini* A:o 1645. *Vol.* 41 innehåller hvarjehanda Bref til och ifrån bemälte *Joach. Camerarius* &c.; *Vol.* 42 Pfaltziska Husets rättigheter; *Vol.* 43 Documenter uplysande Politiska tillståndet i Pfalz; *Vol.* 44 Documenter til Kyrko-Historien, såsom: Altingii Historiska berättelse om Församlingarne i Pfaltz alt til Joh Casimirs tid; åtskillige Engelske, Franske och Tyske Theologers råd til at befrämja Enigheten emellan Protestanterne; it. några Anteckningar om Ethiopernas Lithurgie. *Vol.* 45 innehåller Chur-Furstens i Cöln *Gebhardi* egenhändiga Historiska Anteckningar. *Vol.* 46 består af Programmer och Academiska Orationer &c. *Vol.* 47 innefattar de saker, som afgjordes på Riksdagarne i *Frankfurt* och *Worms* ifrån 1633 til 1635; it. Acta emel-

emellan *Axel Oxenſtierna* och de confoedererade Magters Legater, åt hvilka Konungen i Frankrike lofvat biſtånd. *Vol.* 48 har Documenta Politica för åren 1632, 33, 34. *Vol.* 49 innebegriper 36 Protocoller, hållne vid Congresſen i Oſnabrüg A:o 1646 och följande, ganſka nitid ſkrifne. *Vol.* 50 beſtår af 323 Bref, dels ifrån Printſen af Nasſau, dels ifrån *Salvius* och andre, til Ludvig Camerarius, ifrån 1622 til 1650, ſom gifva ej ringa ljus åt den tidens Hiſtoria. *Vol.* 51 och 52 innehålla Litteraria, Theologica, Politica &c. *Vol.* 53 år af mycken vigt; ty den innefattar 120 egenhändiga Bref ifrån Ludvig och Joachim Camerarius, Ludov. fil. ifrån 1622 til 1650, och ibland andra de Bref, ſom *Ludvig Camerarius* ſkref til ſin ſon *Joachim* ifrån 1632 til 1648, når denne var *Svenſk och Pfaltziſk* Miniſter vid Weſtphaliſka Freds-ſlutet; it. Joach. Camerarii Bref til Fadren ifrån 1641 til 1650. *Vol.* 55 har 180 Skrifter, ſom angå Negotia *Suecico-Belgica*, hvilka voro anförtrodde åt Ludvig Camerarius, ifrån 1624 til 1645 &c. Här förekomma åtſkilliga Bref teknade med Kon. *Guſtaf Adolfs* egen hand; flere *Axel Oxenſtiernas* Autographa, och ganſka mycket ifrån *Svenſka Råden*, ſom voro Drotn. Chriſtinas Förmyndare; något åfven ifrån *Carl Guſtaf*. *Vol.* 56 innehåller hemliga Bref ifrån *Axel Oxenſtierna* til Ludvig Camerarius, och några af Kon. *Guſtaf Adolf*. De följande Volumerne åro ock digre på interesſante åmnen; men icke egenteligen något vidare om *Svenſka Sakerne*, utom *Vol.* 62, hvaruti förekommer åtſkilligt om Drotn. Chriſtinas Abdication 1654, och ytterligare berättelſe om denna Svenſka Drotning alt til 1656. — Utur detta Archivum gick jag ned at beſe det *ſtora* eller *egenteliga* Bibliotheket, ſom viſades af Hr *Haefſelin*, hvilken år Vice-Bibliothecarius och en Broder

til

til fören. Direct. *Hæffelin.* Bibliotheket blef anlagt för 14 à 15 år sedan, men är stort: ty det innehåller omkring 40 à 50000 Voll. Sjelfva rumet är högt och prågtigt; har på ena sidan stora fönster, och defsutom där ofvanföre flere så kallade oeils de boeuf: det liknar en Kyrka, likasom denne Flygel är emotsvarande emot den hvarest Kapellet är. Här äro lönn-trappor för at gå up på de 2:ne läktare, som äro ofvan på rumet; och där sågs en Machine, som föreställer *Copernicanska Systemet:* den går beständigt medelst en pendule, såsom et urverk; den är stor och väl arbetad; alle Planeterne med deras Satellites äro i rörelse. Detta Konst-stycke är gjort för några år sedan af en Engelsman benämnd *Orari.* Vid det tilfället, då alt detta besågs, gjordes ock bekantskap med Hr *Necker*, som skrifvit emot Hr *Linné* och Hr *Haller*, för at bevisa det *Läran om Örternas Kön* ej är almän; särdeles äro *Mässarne* derifrån undantagne. Ce Mr *Necker* est un vrai Mr *Adanson.* — Efter talet nu just är om de *Lärde* och om *Bibliotheker*, må härstädes ock nämnas något om den lärde Ex-Jesuiten *Desbillons*, med hvilken jag blef bekant. Denne Lärde Man har skrifvit *Æsopi Fabler* på latinsk vers, och flera Arbeten, som äro estimerade. Han är väl hema i Antiquiteterne och i Critiquen af de Latinske Auctorerne; äger därjämte et skönt *Bok-förråd*, i hvilket finnes en mängd af rara böcker, såsom: *Ciceronis Opera*, 4 voll. in fol. tryckte i Mejland 1498. Detta är den 1:sta Edition af *Ciceronis Opera omnia*, sammantryckte på et ställe, at *Minutianus*, och är så rar, at man knapt känner i hela Europa 5 completta exemplar af denna uplaga. — *Phaedrus* in 12:o tryckt *Augustobonae Tricassium* (*Troyes*) 1596, den första Edition. — *Virgilius*, Heidelbergæ 1599 e Bibliopolio Commeliano

in 8:o, med många handſkrifna Noter af *Guyet*, ſom var en ſå ſtor vån af *Menage* i Paris; han har öfverſtrukit åtſkilliga ſtycken hos den Romerſke Poëten, ſäjandes: at de ej voro honom vårdige. I förra Seculo gik man i Paris til *Menage*, at beſe denne *Virgilius* ſåſom en raritet; detta anföres uti des Terentius. — *Lucanus* ex emendat. Hug. Grotii, Lugd. Batav. 1626, likaledes full med handſkr. Noter af Guyet, ſom ock där utſtrukit en ſtor del. — *Photii Epiſtolae*, per rev. virum Richardum Montacutium latine redditae & notis ſubinde illuſtratæ, Londini 1651, in fol. med åtſkillige handſkrifne noter af *Capperonnier*. — *Dantis, praecellentiſſ. Poetæ, de vulgari Eloquentia Libri duo* - - ex libris Jac. Corbinelli, Pariſ. 1577, 8:o. Den är dedicerad til Henric III. Af denna bok inhämtas, at Dante har ſkrifvit på Latin. Hr *Valhebert*, ſom var Secreterare hos *Menage*, har fåt detta verk af Menage ſåſom et MS, i anſeende til de noter, ſom Menage därvid bifogat. — *Apologies, isquels ſe decouvrent les abuz, folies, ſuperſtitions, idolatries & impietés de la ſynagogue du Pape, et ſpecialement des prêtres & des moines d'iceluy. Traduits d'Italien. Chez Jean Gerard MDLIIII in* 12:o (*à Geneve*). Boken är ſå rar, at man ej känner den på någon Catalog, näml. den Franſka Öfverſättningen. Förf. är *Ochini*, ſom var Capucinernes General: han diſputerade med S. *Ignatius*; begaf ſig ſedan ifrån Rom til Geneve, där han blef Proteſtant och ſlutel. Socinian. *Debure* talar i ſin Bibliographie inſtructive p. 436 o. 437 om Italienſka Hufvudſkriften och om en Tyſk Öfverſätning. — *Diſputa di M. Bernardino Ochino da Siena intorno alla Preſenza del Corpo di Gieſu Chriſto nel Sacramento della Cena. Stampata in Baſilea M. D. L XI.* 8:o. På titulbladet står ſkrifvit: *Di Sebaſtiano Caſtilione*; hvar-

hvaraf man ser orthographien af hans namn med dess egen hand skrifvit. — *Cabbala Denudata* i 2 Voll. in 4:o, en rar bok. — *Plutarchus* på stort papper af *Henr. Stephanus*, in 8:o, 1572, på Grekiska, 6 Voll. rar. — *Epistolæ Gerberti*, *Episc. Ravennatium*, *postea Papæ Sylvestri XII*, & *Epistolæ Johannis Episc. Sarisberiensis* & *Epistolæ Stephani Episc. Tornacensis*, Paris 1611 in 4:to, med Noter och Addit. af *Steph. Baluzius*, *Tudelensis*, som ägt denna bok år 1671, och som skrifvit vid början: Has Steph. Tornacensis Epistolas contuli cum Codice 4353 Biblioth. Regiæ. Många af dessa Bref stå ej hos *Molinet*. — *Huetii Poëmata Latina & Gallica MSS inedita.* Denna Bok har tilhört *Simon de Valhebert*, Secreterare hos Menage, och har han däruti skrifvit sit namn år 1695. Han har copierat desse piecer af *Huetii* egenhändiga MSS. Där äro åtskilliga stycken af Franska Poëmer skrefna til Madame *Montespan*, med hennes Svar; de äro författade sedan hon föll i ogunst, när hon bodde i la Communauté de S. *Joseph* i Paris. Et Poëme är af år 1692, då hon inviterade *Huetius* at spisa hos sig 13:de dag Jul i St Joseph. — *Ouvrage del Casa* in 4:to, med handskr. noter af *Menage*. Titeln derpå är: *Rime & Prose de M. Giovani della Casa in Venezia per Bevil Acqua* 1558, med ampla noter af *Menage*. — *D. Bartholomaei de las Casas*, *Episcopi Chiapensis*, *viri in omni doctrinarum genere excercitatissimi* &c. *Opera*, *edita cura & studio Wolfg. Geilstetteri.* Francof. ad M. 1571 i liten 4:to, ganska rar bok; 2:ne gånger tryckt och 2:ne gånger supprimerad. *Mezerai* citerar den i sina *Mem. Hist. T. I, p.* 10, såsom rar, och säger at den finnes i Mr *de Thous* Bibliothek. Se äfven *de Bure* i dess *Bibliographie instructive*. Förf. talar emot Carl V och Philip II, och om deras

ras Tyranni i America. Han har ock ſkrifvit en annan Bok, eller: *Hiſtoire des cruautés des Eſpagnols en Amerique*; men den år icke rar ſåſom den förre. — *Civitas Dei Auguſtini, cum Commentariis, Moguntiæ* 1473, in fol. tryckt med ſamma ſlags Caracterer ſom Maintziſke Bibeln. — *Hyginus*, Venetiis 1482, in 4:to, den förſta Edition, ganſka rar, med Holtzſnitter, ſom för den tiden åro gode nog. — *Utdrag af St Britas Uppenbarelſer*, med Reflexioner (emot Dominicanerne). Des titel år: *Onus Mundi*, på Latin, tryckt i *Rom* 1485, i liten 4:o. — NB. Den blef tryckt innan hennes *Revelationer* trycktes; år en liten brochure, men mycket rar. *Maittaire* talar derom i T. I, p. 358, under år 1475, men miſstager ſig vid detta årtalet. — *Grammatica Arabica Poſtelli*, Paris 1538, in 4:to, et vackert Exemplar: det år den förſta *Orientaliſka Grammatica*, ſom i Frankrike utkommit. Hårom kan utförligen låſas i det lårda Arbete, ſom P. *Desbillons* utgifvit under denne titel: *Nouveaux Eclairciſſemens ſur la Vie & les Ouvrages de Guillaume Poſtel, par le P. Desbillons*, à Liege 1773 in 8:o, och hvaraf jag åfven fick et Exemplar. P. *Desbillons* har ock det rara arbetet af *Poſtellus*, kalladt: *Les Raiſons de la Monarchie* &c. liten 8; likaledes *Poſtelli Diſſertatio de Ecloga VI:ta Virgilii*, ſom år ſå rar, at den år aldeles okånd: den beſtår endaſt af några blad in 4:to; det år en ſå liten och detacherad brochure, at den lått kan förloras; kanhånda, at detta år det enda Exemplar ſom fins. — Utom desſe ſågs hos denne lårde Pater en bok, kallad; *l'Hiſtoire des Rois non Catholiques ſur un Rojaume Chriſtianizé, & de la Reſiſtance continuelle des Catholiques contre leur Regne, contre l'impoſture des faux Politiques, diſant: que la Religion eſt & a toujours été ſeparée de l'Etat. Par Alain de Laval, Sieur de*

Vau-

Vau-doré, à Lion p. P. Rous CIƆ.IƆ.XCII. in 8:o, 208 sidor utom Register. Det är en af Ligisterne emot Henri IV. Han visar huru olyckelige de Konungar äro, som ej understödja och försvara sine Fäders Religion. Det är en så rar bok, at man ej en gång talar derom någonstädes. — *De Imitatione Christi* i liten 8 med Göthiska bokstäfver. Vid slutet står detta: *Tractatulus venerabilis Mgri Joh. Gerson de Meditatione cordis, Argent. impressus* 1489 *finiit feliciter.* Men desse äro 2 särskilde arbeten. Det första slutas således: Explicit liber quartus & ultimus de Sacramento Altaris Fratris Thomæ de Kempis de Imitatione Christi & de contemtu mundi devotum & utile opusculum finiit feliciter. Incipit Tractatus de Meditatione Cordis Mgri Johannis Gerson. Uti de andra uplagorna, til ex. den af 1487, har man ej utsatt Auctorernes namn; och deraf är det misstaget kommet, at man tillagt Gerson denna bok *de Imitatione Christi.* — *Varii Tractatus & Disputationes de eo quod sit utile &c. Authore R. P. C. de Capite Fontium, ad Sixtum V. Paris.* 1586, in 8:o, ganska rar; men en annan bok af samme Författare, kallad: *Epitome Novæ Illustrationis Christianæ Fidei adversus impios Libertinos, Atheos &c. a Christoph. de Capite Fontium, Paris.* 1586, in 8:o, är än rarare och curieusare än den förra, ehuru den ej i Frankrike är mycket eftersökt. Författarens namn är *Chef-Fontaines*, och en Bas-Breton kallas han *Penfenteniou.* — *Leonis Baptistæ Alberti Momus, Romæ* 1520, in 4:o, är ganska rar och föga känd. Se *Clement*, som talar derom. Det är en Satyre emot Hofmän. — *Protevangelium &c. Bibliandri, Basileæ*, rar Bok; P. *Desbillons* talar om den i sit ofvannämnde Verk. — Denne lärde Pater roar ock sig vid lediga stunder dermed, at tvätta dammet af gam-

gamla böcker; han nytjar dertil endast rent vatn, och bladen blifva ganska hvita; hvarjämte han sjelf ock har god Kropps-öfning. — *Jesuiternes Kyrka och Collegium* i Manheim äro begge rymliga och hafva skön utsigt åt Rhen-strömen och landsbygden. Uti *Refectoiren*, som är vacker och målad, står Chur-furst. *Philips* Portrait, med denna inscription: *Dixit Philippo: ubi emamus panes, ut manducent hi?* Då Chur-fursten läste dessa ord, svarade han: *Ego dabo vobis panes;* hvilket han ock gjorde, och han har låtit bygga både Kyrkan och Collegium. Denne Chur-furste plågade stundom besöka desse Apostlar, och höll til godo at spisa med dem i deras Refectoire. — Ifrån *Bibliotheket* kommo vi til *Konst-*och *Målnings-Galeriet.* Ej mindre än 9 Salar i Slottet äro upfylde med de skönaste Tableaux, den ena täckare än den andra. De vackraste sitta i det sista rumet. *Senecas Död* af *Espagnoletto* är et superbt Stycke. 2:*ne Hufvuden*, som stå i små skåp: det ena föreställer en *Gubbe*, det andra en *Gumma*, målade af *Denner* ifrån Hamburg, hafva kostat 1000 Ducater; ockiå äro de så förträffeligen naturlige, at man skulle taga dem för lefvande. Här äro öfver 600 Taflor af de största Mästare, af *Michel Ange*, af *Guido Rheni*, *Giordano*, *Rubens*, *Titiani* &c. Af *Raphaël* finnes här ej något stycke, men väl af des Lärjungar, såsom af *Jule Romain* &c. Öfver hela detta Cabinet har en Catalogue raisonné blifvit författad, som likväl än ej är tryckt. Imedlertid finnas åtskilliga underrättelser om så väl detta Cabinet, som de öfrige synvärde saker i Manheim, uti Almanachan eller *les Etrennes Palatines.* Uti Förstugan stå stora Vaser af Albaster med bas-relief. Uti et annat rum förvaras Antique Mosaïquer ifrån *Villa Adriani;* en *St Peter* i moderne mosaïque, som är en Present af Påfven, m. m. I en annan Sal

ses

ses den prågtigaste *Collection af Estamper*, som fins i hela Europa: den år arrangerad efter Scholarne, nåmligen den Italienska, Franska, Hollåndska, Ångelska och Tyska. Dår åro circa 400 Volumer inbundne, utom en stor del en Cartons. Hår sågs den första Gravure, som blifvit gjord af en Guldsmed i *Florentz*; sedan hafva *Antonini* och *Alb. Durer* perfectionerat samma Konst. Raphaels Estamper åro dedicerade til Drotn. Christina. Alt hvad sållsynt kan kallas, år hår hopsamladt. Murarne åro beklådde med *Originalritningar* af de største Måstare, af *Raphael*, *Michel-Ange*, *Jule Romain* &c. De åro betåckte med glas, omkring 500 st. men desurom vål 1000, som ligga i foderaler. Denna Collection har blifvit köpt i Florentz, och år rar. Inseendet öfver alt detta har Hr *Pichler*, som år en fin och god Kånnare. — Af Hr *Haeffelin* visades *Mynt-Cabinetet*: dår ligga ock Svenske Medailler, af *Gustaf Adolf*, af Drotn. *Christina*, ja af *Johan III* och des *Gemål* in duplo; samt af *Sigismund*. Ibland Gull-Medailler sågs en, som nu regerande *Konungen af Danmark* hitskånkt: den var af *Christiern Tyran*, och hela Reversen var fullpråglad med smicker. — *Naturalie-Cabinetet* står under Hr *Colinis* upsigt, som år Geheime-Secreterare hos Churfursten, och en mycket ålskvård man. Han år Italienare, hema ifrån Florentz, har förut varit Secreterare hos Hr *de Voltaire*, och skrifvit åtskilliga lårda Arbeten: ibland andra en *Precis de l'Histoire du Palatinat*, tryckt i Frankf. 1763, in 8. Innan man kommer in i *Nat. Cabinetet*, passerar man genom en Corridor, dår *Antiquitets-Cabinetet* står, öfver hvilket Hr *Lamey* har vården; och som hastigast våndes et ögonkast på de *Romerska Inscriptionerna*, som blifvit fundne dans le Palatinat: dår år ock en Columna Milliaris ifrån *Remagen* lat. *Rigo*ma-

magus, ſom marquerar XXX mill. ifrån *Cöln*, lat. *Colonia Agrippina*, och den är funnen juſt 30 Romerſka mil ifrån *Cöln*; dåpå är en Inſcription angående *Antoninus Philoſophus*. — *Naturalie-Cabinetet*, ſom af Hr *Colini* viſades, beſtår af 4 rum fulle med Stenar, Petrificater, Snäckor, m. m. Alla Ryſslands Mineralier och Marmor-arter äro ſatte tilſammans, ſå at de formera en Pyramid, hvars baſis är et ſtycke af Graniten ifrån den ſtore Piedeſtalen af *Peter I Stod* i Petersburg. Här ſågs en Sten-tafla (Ardoiſe), ſom innehåller et petrifieradt *Caput Meduſæ* af en famns längd. Man kallar den på Tyſka *Lilienſtein*. Om deſſe ſlags Stenvandlingar talar Hr *Guettard*. Denna är funnen i Wurtembergſka landet; och ſåledes lärer Hafvet fordom ſtåt öfver det. Äfven ſågs en ſtenvandlad *Oreille Marine*, ſom ock är rart at ſe, m. m. — Derefter beſågs ock *Bild r-Salen* eller *le Sallon des Statues*, och där fägnades ögat af de vackraſte Italienſka Statuer och Grouper: de voro i gips eller en plåtre, men formerade efter originalerne, och följagteligen kunna de tjena i ſtället för Antiquer, ſåſom det är på flera ſtällen, til ex. i l'Academie de France à Rome, hos Hr *Farſetti* i Venedig &c. Vi befunno oſs ſåledes nu å nyo midt ibland våra gamla Italienſka, eller Romerſka och Florentinſka bekantſkaper, ſåſom *Apol o de Belvedere*, *Hermaphroditen*, *Hercule Farneſe*, *Flora*, *Venus de Medicis* &c. Vi förſummade ej eller at upleta Konſtnärerne. Hr Hofråder *Medicus*, Directeur öfver Botaniſke Trågården, följde med oſs til den ſnälle Landſkaps-Målaren, Hr *Kobel*, ſå mycket märkvärdigare, ſom han är en Naturens Eleve och har lärt ſig ſjelf Konſten, men blef ſedan på Churfurſtens bekoſtnad ſänd til Paris, för at vidare uparbeta ſig, och hans penſel tilſkapar nu på duken de täckaſte

paï-

paїsager. Sedan visade Hr *Medicus* oss den *Botaniske Trågården*, som står under hans inseende. Den ligger utanför den Tullporten, som vetter åt Heidelberg. Så Trågården, som Orangeriet, äro i god ordning och väl hållne. Öfver Trågårds-växterne är Catalog författad, som af Hr *Medicus* meddelades. Alt är stådadt efter vår v. Linnés Method. Alt lyder här Naturens och Linnés Lagar; undantagande bygningarne af Drif-huset, som hafva Adansons plan til basis. Här sågs Caffé-trädet, som bar frukt; det var ganska stort. I denna Örtagård finnas circa 2000 Species af Växter; och har Hr *Medicus* sjelf upräkt 14 à 15 nya Species, som vår Linné ej känt. Han visade en, som han kallat *Spielmannia* efter Hr *Spielman* i Strasburg. Af dessa nya Växter lofvade Hr M. at meddela frön åt Hr v. Linné; och han försäkrade at han sjelf fått dessa frön ifrån Paris, samt at han sålunda gjort desse upräkter; men tillade, at man icke känner dem i Paris, som härrörer af Växternas elaka arrangement efter Tourneforts Systeme. Man har skrifvit til Hr M. ifrån Paris, då man fått se hans lilla tryckta Catalog, och begärt af honom frön til åtskilliga växter; hvarpå han svarat, at dessa Växter ofelbart måste finnas i Paris, efter han sjelf fått sina frön därifrån. Hr M. har den öfvertygelsen, at man aldrig kan vara rätt säker på at känna en Växt, om man viker ifrån Linnés Lära. Af alt detta redan anförde ser man således, huru alt står i fagraste bloma i Manheim. Vetenskaper och Konster florera, och deras Idkare trifvas väl. Nu lärer ock gerna något hvar vilja närmare känna den Mannen, som hägnar, som upmuntrar dem, och medelst hvars omsorg de fått det skick de nu äga. Det är Hr von *Stengel*, verkeligt Geheime-Råd, Referendarius och Vice-Cantzler af St Huberti Orden, samt Vetenskaps-

Academiens Directeur, som är detta Lands Mæcenas; och af alle des anförde Titlar lårer denne siste i alle Lårdoms-idkares öron låta vackrast. Han har grundat och inråttat Academien, och alt hvad som angår Vetenskaper och Konster i Churfurstendömet; han har skaffat Fonden til at pensionera Academisterne med. Hos honom upvaktade vi i sällskap med Hr *Lamey*, och blefvo med alskjöns ynnest bemötte. Han är en god man, utan sjås och krus; talar litet, men talar väl och med styrka; äger gode kundskaper, god smak och et godt Cabinet, hvarom båttre fram mera. Han är mycket älskad hos Regenten, och kunde redan hafva varit des Premier-Ministre; men fiker ej efter det lysande, utan fäster fast mera hugen och omtankan på det solida och på at göra godt. Han är ej af någon gammal Famille, icke heller hans Fru; men en lång rad af dygder och förtjenster, som kunna framvisas, är til alla delar nog så prydelig, som en lång rad af anor. Han har ock den meriten, at han kan upvisa en lång rad af barn, nämligen 10 stycken, som få en god upfostran. Hvad *Academien* och des beskaffenhet angår, så lemnades af Hr *Lamey* därutinnan all uplysning. Academien hölt sin första sammankomst den 27 Oct. 1763. Den utdelar belöningar af 50 Ducater i guld, och desutom Jettoner vid hvar sammankomst, liksom Academien i Paris; hvar Jetton svarar i värde emot 50 Kreutzer. På stora *Pris-penningen* står Churfurstens Bild, och på Reversen uti en Palmkrans dessa orden: *Doctrinae Victrici.* I Matrikeln eller Boken, där Academiens Ledamöter stå inskrifne, sågs äfven *Schoepflins* Namn; han var den förste Lagstiftaren, ty Academiske Lagarne äro upsatte af honom; och har han tagit därvid Academierne i Paris til mönster. Hr von Stengel dref sedan igenom denna Inråt-

råtning, och recommenderade den hos Churfursten. Denne gode Prints ger nu årligen 6000 Florins Academien til fromma; och dessa Pensioner regleras af Hr von Stengel; alle de ordinaire Ledamöterne åro pensionnés, men olika; de åro 8 inalles, som hafva Pension; ty Presidenten, Directeuren och Heders-Ledamöterne hafva intet. Academiens beståndige Secreterare år Hr *Lamey*; han recommenderades dertil af *Schoepflin*, hvars i alla måtto vårdige Discipel han år. Han har 1000 Floriners pension, och år dessutom pensionné såsom Directeur vid Antiquitets-Cabinetet: så at han inalles njuter årl. 1500 Floriner, jåmte fria rum, ljus och ved. Han har Academiens Boktryckeri i samma hus, dår han bor, hvilket år ganska vigt för honom, såsom Secreterare. Directeur öfver Boktryckeriet år Hr *Kremer*. Hr *Lamey* år ock nu tillika Academiens Skattmåstare. Denna Vetenskaps-Inråtning kostar således Churfursten 6000 Floriner årligen; men han vinner ock för denna sål. anvånde summa et odödeligt Namn, och prisas af Efterkommande, såsom Vetenskapernes Stiftare och Fader i sit land. Acta Academiæ utgjöra nu 3 Volumer; men det som rörer Physiken, tryckes sårskilt: deras Sammantråden ske alle *Lördagars* förmiddagar. — Ibland besök och nya bekantskaper bör nåmnas den med Hr *Benzel*, en ung Officer i Churfurstens tjenst: han år hema ifrån Maintz, och Brorson til den namnkunnige Cantzlern *Benzel* i Maintz, som dår stålt Upfostrings-verket i det goda skick, at de okunnige Catholikerne börjat mumla öfver desse gode anstalter, sågande: at han gynnar Haeresien; likasom vore en god Upfostran et Kåtteri. Besöket hos Hr *Niesen* år ock altför mårkvårdigt, för at icke hår få sit rum. Denne Hr *Niesen* har lårt en blind Yngling Arithmetiquen, Geometrien, Trigonometrien, Geographien &c.

Har

Har åfven utgifvit en *Rechenkunst für Sehende und Blinde*, Manheim 1773; af hvilken bok han gaf oss 2:ne Exemplar. Han kallade in den blinde Ynglingen, som har 24 års ålder, och anstälde Examen med honom. Artigt var at se, huru han resolverade åtskilliga Problemer i Mathematiken, demonstrerade Hypothenusa; och på Chartan utvisade han Våderstreken, pekade på Stockholm och Petersburg m. m. Men Chartorne åro til den åndan inråttade eller preparerade på det sått: at Hr Niesen fastklistrat Sandkorn på Chartan, för at utmårka de stållen hvarest Hafvet år; Öarne har han marquerat med tale, och Fasta landet år kringlagdt med silkes-snören, Floderne med ståltrå; Hufvudståderne åro utpekade medelst et knapnåls-hufvud. Denne blinde Lårjungens ögon sitta sålunda på finger-åndarne; och man kan såga, at han har 10 ögon i stållet för 2. Han kånner för sig och trefvar sig fram, och tager på det viset rått på föremålen. Ånnu besynnerligare var det, at han spelade på Flute-traversiere efter Noter, gjorde af måssing; men man måste likvål såga för honom claven och noterne förut; och på 14 dagar lårer han sig en air; han har så stor fårdighet, at han spelat på Concerten i Hofvets nårvaro. Han kan skilja på Skogar, Alléer och Trån, medelst luften; men at kunna gjöra skilsång på *Fårger*, det tror han ej vara möjeligt: ty hvar Superficies kan hafva åtskilliga fårger, och vice versa; til ex. *Klåden* af olika finhet kunna dock vara blåa &c. Han har dock någon idée om de förnåmsta fårger, ty han har set dem i barndomen,* innan han miste synen i kopporna vid 6 års ålder. Denne Blindes namn år *Weissenburg*. Detta har någon slags likhet med Hr *Saboureux de Fontenay* i Paris, som år blind och döf född, men dock kånner och förstår flera tungomål, utan at kun-

na bruka sin egen tunga. Jag tycker mig med skål kunna förutsäga, at denne blinde man blir med tiden en annan *Saunderson*, ja, torde hånda, åfven med tiden öfverträffar honom; ty han förstår at skrifva en tämligen läslig styl, hvilket Saunderson mycket regretterade, at ej hafva lärt sig. Han äger alla Saundersons arbeten; åfven förstår han dem. Således slår i detta särskilta fallet in, hvad eljest i Theologiskt, i Moraliskt och i så många tusende andra afseenden blir en evig omöjelighet: *at den ene blinde kan leda den andra.* Han har också Eulers och Wolfs Skrifter. Alla dessa framsteg har han gjort blott inom 2 år; hvad kan man då ej vänta af honom, efter längre tids öfning? Des Fader ärnade sända honom til Academien i Göttingen, för at fortsätta Studierne. — Det är bekant, at Hr *Necker* skrifvit dels för, dels emot vår *Linné.* Han påstår, at alla *Mosse-slagen* och *Ormbunkarne* icke hafva något Kön. Han tror, at Hr *Commerçon* i Paris skal en gång blifva densamme, som skal regalera den lärda verlden med et sanskyldigt och naturligt Systema Botanicum: ty han har 3 gånger omfarit Jordklotet med Hr Bougainville, och under dessa resor samlat 25000 Species af växter, då *Linné* ej hunnit längre än til 8000: med alt detta säger dock Hr Commerçon sjelf, at han ej har $\frac{1}{4}$ af desse Växter. Se *Natal. J. de Necker Physiologia Muscorum per Examen analyticum &c. Manhemii* 1774, pag. 156. Hr *Necker* har ock utgifvit en *Flora Gallo-Belgica.* — *Skattkammaren* i Manheim besågs åfven. Där förvaras många rara och rika Piecer; stora Fat af guld m. m. en Plat de menage af guld, som blifvit skänkt åt Churfursten *Carl Philip* af Invånarne i Tyrol, hvilkas Gouverneur han hade varit; 2:ne ganska stora Vaser af *Jaspe sanguin* eller blodfärgad Jaspis. Men den dyrbaraste af

alle

alle desse Skatter är den *Manheimska Pärlan.* Här lägs ock den *Böhmiska Kronan*, som Churfursten *Fredric V* emottog, och som kostade så mycket blod; men dock bar han henne ej längre än en vinter, och blef derföre kallad: *Winter-König.* Han dog i Maintz af sorg öfver tidningen om vår Store Kon. *Gustaf Adolfs* Död. — Ifrån Tornet på det nya Observatorium i Manheim, som bygges på Churfurstens bekostnad, och vid hvilken bygnad den lärde Pat. *Mayer* har inseendet, betraktades genom en telescope det så kallade *Pfaltzische Baum* eller *Pfaltzerbaum*, som står icke långt ifrån byn *Westhof*, omtränt 6 timars väg ifrån Manheim. Detta träd är namnkunnigt derföre, at K. *Gustaf Adolf* har spisat och camperat därunder; och i sista Kriget hade Fransoserne nyttjat detsamma til sin vägvisare: ty de togo detta träd til en synpunct, hvarefter de inrättade sin marche. Det är en ganska stor *Lind*: den gamle stammen är nu borttorkad; men i det stället har en ny skjutit fram ur den gamla. Rundt omkring detta vördiga trädet stå åtskillige små träd planterade. Et annat dylikt träd, under hvilket Kon. *Gustaf Adolf* äfven spisat, står 6 à 7 mil vester om *Nürnberg*; och har jag en *ritning* på detta träd af Hr *Miller*, som jag af honom i London fåt til skänks.

Nu til annat. Den förr omnämnde Hr *von Stengel*, Vetenskapernas och Konsternas Vårdängel i detta Land, hade icke förgätit at anmäla oss hos regerande Churfursten *Carl Theodor*; och hade vi den nåden at upvakta denne uplyste Förste *d.* 13 *Martii*, beledsagade af Hr *Lamey*. Vi emottogos mycket nådigt, och behagade Hans Durchleuchtighet språka med oss i halfannan times tid, altid muntert och glädtigt. Samtalet angick idel vigtiga och nyttiga åmnen. Vi betygade vår glädje öfver alla de vackra saker vi hade

de sedt hår i Manheim, och hvartil Hans Durchleuchtighet sjelf var första Stiftaren. Med förundran hade vi betraktat, huru Vetenskaper och Konster, genom Dess nådiga befordran och hägn, hår blifvit både började och bragte til sin högd. Academiens inrättning, Bibliotheket, Cabinetterne, Observatorium &c. äro talande bevis på, at han är sit lands Augustus & un Créateur de belles choses. Jag tillade: at de Lärde altid äro tacksamme; de predika om upplyste Förstars förtjenster til den senaste efterverld; de hafva *Rycktet* i sina händer eller, så til sägandes, under sin Disposition, och de förgäta aldrig välgjörande Förstar, m. m. Churfursten är ganska affabel och upplyst; har kärlek för Vetenskaperne; studerar flitigt de gamle Auctorerne, och hade den sköna och justa expressionen: *on trouve tout chez eux, excepté l'Histoire moderne.* Han har mycken ömhet för Upfostrings-Verket; har god smak i belles lettres, och sade: at det är skada, at man ej mera skrifver i Vetenskaperne på Latin; nu måste så många Språk läras i stället för et enda, och härpå spilla de Lärde bort så mycket af deras tid. — Churfursten var ock så nådig och begåfvade oss med en ganska hederlig Present, näml. *Suiten af Pfaltziske Churfurstarnes Medailler*, som han låtit gjöra. Han berättade för oss, at han på en auction i Holland låtit köpa Rudbecks bok, kallad: *Mannheim.* Titeln hade bedragit honom; han ville se hvad Rudbecken sade för godt om Manheim &c. Denna sällsynta bok betaltes ganska dyrt; ty flere ville hafva den: det är dock blott den 1:ste Vol. af Atlantican, och står den nu på Bibliotheket. — Hår i Manheim fick jag första gången se Öfversättningen af *Henriaden* på Latinsk vers. Den är så noga, at Urskriften följes vers för vers och phrase för phrase. Därjämte lärde jag ock känna

Öfversättaren, Hr *de Caulx*, som vistats här i 15 år, ehuru boken blifvit tryckt i *Zweybrücken*. Hr *de Caulx* är född i Normandiet; har varit Rector vid Universitetet i Nantes, och nära lierad med Hr *de Voltaire* i Paris. Han har ock skrifvit: *Odes Heroïques & Morales*, tryckte i Manheim 1768 in 8:o, öfvermåttan vackre. Hos Hr Geh. Rådet von *Stengel* beságs dess sköna Collection af Mineralier, Caméer och antique Medailler. Såsom något sällsynt förtjenar at anmärkas en *Electrisk Sten*, som blifvit funnen vid *Heidelberg*: den gifver gnistor i mörkret, då man gnider honom emot trå; och om man lägger bitar af denne Sten i vatten, så synas äfven gnistor, då man sqvalpar om vatnet i en bouteille. Han visade ock en slipad Sten ifrån *Åland*, som han fått af en Officerare: det var en Flintsten, dock nog tyngre än de vanlige. Hr *Stengel* har låtit slipa honom, och nu är den så klar och lysande, at man lätt kunde tro det vara en diamant. Det torde löna mödan, at eftersöka flere dylike Stenar på *Åland*. Sedan betraktades den namnkunnige *Agaten*, som fordom föreställde et *Skepp för fulla segel* helt naturligen; men i Paris har man skämt bort denna curieusa piece. Man företog sig at anställa prof därpå, förmodeligen medelst eld; och det slog så olyckligt ut, at Skeppet led skepsbrott och förlisan, så at nu ej mera däraf märkes än flaggen. Detta Hr Stengels Cabinet är i synnerhet märkvärdigt för *Agaterne*: det är rart, at på et ställe finna et så rikt antal. Där äro åtskillige Agater ifrån Zweybrücken: de se utanpå ut som Flint-stenar; men sedan de äro sågade och slipade, se de mycket täcke ut och som randiga band. Samlingen är ganska vacker; har åtskillige slags Stenar, fundne i Floden Neckar, samt stenvandlade Träsorter ur samma Flod: altsammans är arrangerat geogra-

graphice efter hvart land. Han har ſkänkt Mineralierne åt Churfurſten. — Vid detta tilfälle må ock et par ord ſägas om *Antiquitets-Cabinettet* i Manheim, dit Hr *Lamey* förde oſs. Där är en mängd af *Vaſes Etrusques* fausſes; Urnor af Albaſter med uphögt arbete, desſa urnor äro 7 eller 8 ſt. inalles; en Bas-relief föreſtäller *Ulysſes* och deſs *Reſe-ſälſkap* på et ſkepp, och Syrenerne med deras inſtrumenter ſyna bredvid: Ulysſes är faſtbunden vid maſten med händerne på ryggen; han ſer ut ſom vore han färdig at danſa; en annan Bas-relief föreſtäller *Iphigenies offrande.* Mera kunde tilläggas; men tyckes vara onödigt, emedan *fullſtändig Beſkrifning* på detta Cabinet förekommer i den lilla Manheims-Calendern. Det var ej ännu ſatt i ordning. — Lieutenanten vid Fortification härſtädes Hr *Denis* är ock ägare af et artigt Naturalie-Cabinet, ſom är i god ordning. Där äro många Agater med naturliga tråd uti; en ſtor ſamling af Snäckor; en anſenligen ſtor *Elefant-tand*, calcinerad, ſom är funnen uti *Neckar.* Man hittar ſom oftaſt på benknokor af *Elefanter*, ſå i floden *Neckar*, ſom i jorden emellan Manheim och Heidelberg. — Bekantſkap träffades, igenom Hr *Lameys* bemedling, med Bergs-Rådet *Arkenholtz*, ſom på långt håll är ſlägtinge til vår aſl. vittre Hiſtoricus, Hr Hof-Rådet *Arkenholtz*; men bägge Slägt-grenarne hafva blifvit ſkilde åt redan för mer än 100 år ſedan. Bergs-Rådet A. är född i *Nasſau*; har varit i tjenſt hos *Hert. af Würtemberg*, och ſedan kommit hit. Han har en Syſter i *Carlsruhe*, gift med Preſidenten *Reynard*; han är ſjelf ogift. Han förärade mig en bok, ſom han utgifvit i Manheim 1772 in 8:o, kallad: *Alte und neue Regierungsform des Königreichs Schweden.* Han arbetar nu på *ſina Reflexioner öfver desſa bägge Régerings-former*, ſom han ock årnar ut-

utgifva. Han har ock författat i MS et annat arbete, näml. Beleuchtung der Frage: *Ob die Statsverfung des Königreichs Polen dessen Nachbahren gleichgültig seyn müsse?* Han gaf mig ock en annan liten piece angående *Jesuiterne*, som han utgifvit 1773 in 8:o. Han talte mycket om Drotn. Christina, tycktes dock ej mycket beundra henne. Hos honom sågos ock 2:ne skifvor af *un Albâtre reluisant & d'une composition:* den ser ut som vore den blandad med guld och silfver, den reflecterar ljuset och är en rar piece. Lika så sällsynt är äfven en stor *Berg-Crystall med smält järn ofvanpå.* — Uti *Medaille-Cabinetet* härstädes, som visades af Hr Abboten *Haeffelin*, sågos *Hedlingers Medailler öfver Svenske Konungarne.* — Til det förr anmärkte om den lärde Ex-Jesuiten P. *Desbillons* och des rara böcker bör följande tilläggas. Denne lärde Pater har i MS en ganska vacker Edition af *Phædrus på Latin*, som han hade aldeles tryckfärdig innan han lemnade Paris. Alla Auctorer hafva begåt misstag, då de skrifvit at Phædrus var hema ifrån *Thracien*; här bevises at han var ifrån *Macedonien*. P. *Desbillons* har ock i MS en samling *Latinska Poësier*; likaledes des *egna Fabler* på *Fransyska* och i MS. Den Editionen af hans *Latinska Fabler*, som är tryckt i Manheim, är den vackraste, i anseende til Estamperne och Noterne; dessa Fabler utgjöra 15 Böcker, skrifne på en vacker Latin. Pariser-Editionen är väl ock god, men är mindre samt utan Estamper; och alle Noterne stå vid slutet. Man har äfven gjort deraf en Uplaga i *Skottland*, men den innehåller blott 5 Böcker. Gubben förespådde en stor och obehagelig Moralisk Revolution i Europa; Religionens förfall och Sedernes fördärf. Fruntimren, sade han, bortskämmas mer och mer genom *les sentimens*. Philosopherne

ne vända up och ned både på lärdom och seder: deras fackla sätter elden i alt, m. m. Haec sunt vaticinia senis doctissimi & litteratissimi. De äro ej til förakt-tandes, fast Propheten är Jesuit. Arbete hvar och en i sit Stånd och inom sin krets at förekomma, eller at åtminstone i det längsta utehålla en så sorgelig spådoms fullbordan! Regenter! Ädlingar! Lärde! Präster! Föräldrar och Ungdoms-ledare! Förenen Eder alla i *et* bemödande, i *enahanda* nit at främja det Goda, at kufva den tiltagande och tiltagsne Lasten! Denne gamle lärde Hedersmannen förenar med mycken erfarenhet mångfaldig och vidsträkt beläsenhet; i synnerhet är han stark i Latinen och i Historia Litteraria. Han sade: at han ej velat läsa mycket Grekiska, för at icke dervid förlora sin Latin. Han kände ingen mer än *Muretus*, som skrifvit väl på Latin, och därjämte var mycket bevandrad i Grekiskan. I Manheim är en mycket snäll Målare, Hr *Fratrel*, som förstår konsten at måla i vax eller *la Peicture en Cire*. Denna slags Målning ser lifligare ut, än den med olja allena. Han skänkte mig boken, som han utgifvit angående denna konsten. Så lyder Titeln: *La Cire alliée avec l'Huile, ou la Peinture à l'huile-cire, trouvée à Manheim par Mr Charles Baron de Taubenheim, experimentée, decrite & dediée à l'Electeur par le Sr Joseph Fratrel, Avocat au Parlement, ci-devant Peintre du Roi Stanislas* &c. Manheim 1770, in 8:o. Af denne Titel inhämtas således af hvem konsten först upfunnits. Man ser ä ven af Titeln, at Hr Fratrel är Advocat: han har studerat Lagfarenheten, och är Lärd par gout, men Målare par metier. Också har han förfärdigat en skön Tafla för Academien i Manheim, som föreställer Churfurstens Medaillon tillika med Minerva, Apollo och Muserne, med deras vanliga lärda sköldemärken

hoc

och ſinnebilder. — Af Hr *Lamey* fick jag en *Latinſk Oration*, ſom afhandlar *Pfaltziſka Churfurſtendömets Hiſtoria*: denna Oration var den andra ſom blef hållen efter Academiens inråtning; det förſta *Talet* hölts på Franſyſka af Hr *Colini*, och var et vanligt Granlåts-tal, eller regerande Churfurſtens Eloge.

D. 15 *Martii* anſtålde vi en Luſtreſa til *Schwetzingen*, ſom ligger 3 timars våg eller 3 Franſka mil ifrån Manheim. Vågen dit år angenåm; man reſer likſom genom en allée. Vid ankomſten beſågs förſt den vackre Trågården, anlagd efter ritning af Hr *Pigage*. Sedan beſökte vi *Minervæ Tempel*, ſom år tåckt; men hennes Statue år illa gjord, åfven ſom de öfrige. Vaſerne uti Templet åro bronzerade. Hår ſes desſutom en ſtor Vatn-basſin, åtſkillige Alléer och ſmå Parker i Ångelſke ſmaken (des bosquets à l'angloiſe) och hvarjehanda Inſcriptioner. Hår på ſtållet har ſtått et ſlag emellan de Romare och Germanerne; men ingen Hiſtoricus talar derom, ty la date en eſt ſi ancienne. Man har hittat på Urnor, Vapn, ben m. m. då man gråfvit i jorden, och desſa antiquiteter förvaras nu i Manheim. Ur Minervæ förfogade vi oſs til *Apollos Tempel*, hvilket mycket behagade; ty det år gjordt i god ſmak, liknar en ſamling af antique ruiner, ſå at det har et vördigt och majeſtåtiſkt anſeende. Templet ligger högt up på et berg: det år en Rotonda; men Apollos Statue år mycket olik den, ſom ſes på Belvedere i Rom, hvilken man med ſkål kan kalla le Dieu des Statues; denne år ganſka oformlig, ja ſå afvogt gjord, at han håller Lyran uti högra handen, och ſpelar med den vånſtra. Utförligare beſkrifning på alla desſa hårligheter bör låſas uti les *Etrennes Palatines*. Marmor-ſtoderne åro bortſkåmde; men några Bly-Statuer och Groupper, ſom kommit hit ifrån Luneville efter

Kon.

Kon. Stanislai död, åro deremot ganſka ſköna och i god ſmak gjorda. Sedan beſågs Obſervatorium, och ibland Inſtrumenterne en *Dollonds Tub*, ſom fördubblar Diametern af Objecterne 130 gånger. Derefter beögnades *Menageriet* och *Baden*, ſom åro gjorde med god ſmak, och kunna anſes för det vackraſte ſom år i Trågården. Man ſåger, at denne Trågården koſtar Churfurſten årl. ungefår 30000 Floriner. Slottet år gammalt, och ſer ej mycket vål ut utanpå; men rummen åro vål meublerade, och utſigten åt Trågården ſkön. Churfurſten ſjelf var åfven ſamme dag hår. Denne Luſtfart fullåndades ſamma afton.

Om Bergs-och Regerings-Rådet *Arkenholtz* bör tilläggas, at han år ägare af et ganſka rikt Naturalie-Cabinet, ſom ſkal vara det ſtörſta ſom af någon particulier innehafves. Det ſtår upſatt i ſjelfva Slottet, dår Churfurſten behagat lemna honom 2:ne rum för denna hans Samling; ockſå åro bågge deſſa rumen aldeles fulla af Mineralier, Petrificater m. m. omtrånt 16000 differente piecer, ibland hvilka åtſkillige åro ganſka ſtore. Ägaren årnar ſjelf utgifva *Beſkrifningen* öfver denna rikhaltiga Collection, ſamt bifoga uplysningar om Grufvornes djuplek och dimenſioner, i hvilka deſſa piecer åro fundne. Ibland annat ſågos hår 2:ne ſtycken af et *genomſkinligt blåagtigt glas*, likſom emailleradt, ſom funnits 80 fot under jorden, uti Naſſau i Zarbrücken, i en carriere beſtående af ſandſten: hela Glas-ſtycket, ſom man hår träffade på, vågde 200 ℔, och hade en irreguliere form. Man vet icke at gifva beſked, huru och hvarföre en ſå våldig Glas-klump kunnat komma ſå djupt ned i jorden, och hvartil den kunnat tjena; men Hr A. tånker, at alt detta torde vara verkan af en Volcan &c. De öfrige bitarne af den-

denna curieuſa Glas-masſa förvaras här och där i Cabinetterne. Här ſågs ock et ſtycke *rödt bly*, på franſyſka Plomb rouge, ſom ſkal vara nog rart: det är påhittadt i en Grufva. Än vidare: *Naturlig Cobolt*, ſådan han fås ifrån Indien, ſamt *Gul Cobolt*: Hr *Wallerius* har förmodat, at ſådan icke finnes. — Angående Tyſka Språket gjorde Hr A. den anmärkning, at han funnit det man talt god Tyſka redan för 1000 år ſedan i Tyſkland. Til bevis anförde han: at Gruf-folket vid de Hartziſka Bergverken, ſärdeles i *Ramelsbergs* Bergslag nära vid Goſlar, talar *Hög-Tyſka*, ſom eljeſt ej talas i landet deromkring. Det var Kejſ. *Otto I*, ſom förſt ditſkickade deſſe Grufmän, hvilke ſedan bibehållit Språket: de hafva bevarat åtſkilliga ord, ſom fordom voro almänt antagna i Språket, men hvilkas egenteliga bemärkelſe man nu mera ej får reda på. Til ex. en gammal Lag ſäger: at då någon dör, bör des *beſte hees* tilfalla Jordagodſets ägare. Detta ordet *Hees* är et nu aldeles obekant ord; men Hr A. hade ſedermera hört bönderne i Schwaben betjena ſig af ordet *Hees*, at dermed betekna *Klädning*. — Af Hr Hof-Rådet *Kazner* ifrån Stutgard fick jag den underrättelſen, at åtſkilliga Svenſka Bref ſkola vara tilfinnandes i Stutgard ibland de papperen, ſom tilhöra Grefl. *Degenfeld-Schönburgſka* Familien. Farfadren, Baron *Chriſtopher Martin von Degenfeld* har varit Öfverſte i Drotning Chriſtinas tjenſt under Tyſka Kriget. Närmare Kännedom af deſſa Brefs beſkaffenhet vore artigt at inhämta. — A propos af Drotning Chriſtina, minnes jag ej om i Brefven ifrån Rom blifvit anmärkt, at jag där ſåg i Hr Abbé *Pochs* Bokförråd en bok med följande titel: *Hiſtoire de la Vie de la Reine Chriſtine de Suède, avec un veritable recit du ſejour de la Reine à Rome; et la Defenſe de Monaldeſchi contre*

la

la dite Reine, corrigée et augmentée; à Stockholm chez Jean Plein de Courage 1682; in 12:o; består af 216 sidor.

Öfver Manheims Stads-port åt vågen, som går til Heidelberg, läses en Inscription, som för des besynnerliga innehåll skull förtjenar anmärkas. Den lyder således: *Deo Opt. Max. Auspicante, Manno Rege Nomen Dante, Anno post diluvium CCCLXX, Valentiniano Imp. urbem obvallante, Anno post Christum natum CCCLXXII, Friderico IV Elect. Reparante MDCVI, Joanne Wilhelmo Electore e cineribus suscitante MDCXCVIII, Carolo VI Imperante, Carolus Philippus Elect. Palatinus Hoc Munimentum exstruxit in Monumentum Domus Palatinae et Patriae Firmamentum Anno Christi MDCCXXII.* Sanningen har mycket at afpruta på denna Inscription. Ty först bör Konung Mannus, tillika med de 300 åren efter Syndafloden, aldeles försvinna. Sedan, hvad *Valentinianus* angår, finnes ej i gamla Historien något bevis at han belägrat denna ort. *Marcellinus* skrifver blott, at Valentinianus afledde Floden Neckar på det stället, där den stöter tilsammans med Rhen &c. Eljest äro inga Ruiner, inga Monumenter eller andra bevis fundne i jorden omkring Manheim. Således lärer man om denna föregifna Antiquitet få lof, at tro huru mycket man behagar. Det berättades, at en Jesuit författat denna Inscription. Skärtorsdagen förrättades af Churfursten i Slotts-Kapellet den vanliga Catholska Andagts-cerimonien med Fota-tvagningen. Alt skedde med pragt och ståt. Hela vakten paraderade; Churfursten var klädd i St Huberts Ordensdrägt, som består af en kort Spansk svart Kappa och af Ordens-Kådjan; alle Riddarne af Orden beledsagade honom; äfvenledes Prinsarne *Carl af Zweybrücken, Wilhelm af Birkenfeld* och den unge

Prins *Radziwil* från Polen. Måsſan började med en ſkön Muſik. Sedan communicerade Churfurſten, Prinſarne och de öfrige Riddarne; och ſiſt de 12 Gubbarne, ſom föreſtålde de 12 Apoſtlarne, och ſom voro hvitklådde likſom i Rom. Fota-tvagningen ſkedde inne i den ſå kallade *Ritterſal*, hvareſt de 12 Apoſtlarne ſatte ſig på en lång bånk, öfverdragen med ſvart kläde. Man tager årligen ſamme Gubbar, ſå länge någon af dem lefver. Pråſterne började måsſa Evangelium; och då de kommo til desſa orden: *depoſuit veſtimenta ſua*, lade Churfurſten ifrån ſig Kappan, Ordens-Kådjan och Handſkarne, ſå at han blott var klådd i våſten; men vårjan behöll han dock på ſig. När man ſöng: *et incepit lavare pedes eorum*, började Churfurſten tvagningen. Han lade ſig ned på knå på en dyna, gjöt vatn på Gubbarnes fötter, och torkade dem ſedan med en handduk, ſamt lutade ned hufvudet likaſom för at kysſa foten. Denna förråttning uprepades med hvar och en hela hvarfvet omkring. Sedan tog han åter på ſig kläderne, och betjente desſe Gubbar under måltiden, ſom gick ganſka ſnart för ſig: de ſmakade blott på råtterne, och togo dem ſedan bort med ſig. Churfurſten gaf desſutom åt hvar och en 5 Floriner; men den ſtackaren, ſom hade den oangenåme lotten at föreſtålla Judas, fick dubbelt emot de andre. För öfrigt erhålla de hvart år en ny klådning, och hafva frihet at gå omkring och tigga i huſen opåtalt.

Om *Lutherſka Kyrkan* i denne Staden må ock något anmårkas. Den år tåmligen ſtor, och beſökes af en mångd af våre Trosförvanter, ſom viſtas hår på orten: månge Officerare och Soldater vid Regementerne hårſtådes åro af Evangeliſka bekånnelſen. Denne Hjordens Herde var nu Hr *Liſt*, ſom utgifvit

vit en bok: *om Lutherſka Kyrkans Uphof och Öden i Manheim.* Denna Kyrka blef grundad år 1680. Churfurſten *Carl Ludvic* ville hår upbygga et *Templum Concordiae* för alla 3 Religionerne. Denna ſå vackre afſigt lårer dock, efter alt utſeende, hafva miſslyckats. Efter min tanke bör ofelbart förſta grunden til et Templum Concordiae låggas inom de Chriſtnas hjertan. — Judarne hafva ock en, dock ej ſårdeles lyſande, Synagoga uti Manheim.

D. 1 *April* lemnade vi denne Staden, ej utan ömaſte och kånbaraſte ſaknad. Skilsmåsſan ifrån den lårde och ålſkvårde Hr *Lamey* koſtade i ſynnerhet mycket på. Vi fårdades båtledes, eller med den vanliga Coche d'eau utföre Neckar- och Rhenſtrömen; och ankommo ſakteligen til *Worms* ſamme dagen kl. 5 e. m. Emellan Manheim och Worms råknas 4 lieues eller lika ſå månge timars reſa. Som viſtandet i Worms varade blott et dygn; ſå har man icke mycket derom at anmårka. Denne frie Riksſtad ſtyres, enligt Weſtphaliſke Freden, af et *Lutherſkt Råd*, och ingen af annan Låra kan deltaga i Regeringen. Magiſtraten beſtår af 13 Rådsherrar, ſom hafva en ſå kallad *Stadtmeiſter* til Chef, hvilken preſiderar i Rådet, men har dår icke mer ån en röſt, lika med de öfrige biſittarne. Utom denne högſte Domſtolen år en lågre Rått af 50 Ledamöter, hvilka våljas ibland Stadens Borgerſkap, ſom utgjör et antal af 500 perſoner. Staden år eljeſt tåmeligen fattig, drifver ringa handel, och år icke juſt ſårdeles vål bygd. Då man ſå nyligen kommit ifrån det lyſande Manheim, kunde Worms naturligt vis föga fågna ögat, ſom var vant at ſe vackrare ſaker. Det år ock Manheims ſå nåra granſkap, ſom bidrager at gjöra Worms til ungefår detſamma, ſom Södertelje år bredevid Stockholm. Man ſer ånnu hår i Worms

åtskilliga ruiner och taklösa Kyrkor, som äro minnesmärken af de Franskes grufveliga härjande år 1689. De Evangeliske hafva i Worms 3 Kyrkor; de Romersk-Catholske 13 med deras Kloster inberäknade, och de Reformerte hafva 1, ehuru denna rättighet ej blifvit dem tillagd i Westphaliska Freds-fördraget. Socinianismen och flere svärmerier, som nu på en tid och på så många ställen i Tyskland börjat breda sig ut, kan ej annat än verka et skadeligt intryck på Protestanternes Religions-frihet; och fruktansvärdt är, at anledning deraf med tiden torde tagas til et nytt Religions-Krig; ty igenom dessa Nyheter i Låran öfverträdes Westphaliske Freden, som assurerade Evangeliska Religions-Friheten in statu quo; men då man tilverkar en ny Låra, uphöra F rbindelserne at hålla Freden; och med et *Ergo*, som man för båttre eftertryck skull beledsagar med Canoner, torde man en gång få det infallet, at börja disputera om de Protestantiskes Privilegier och Immuniteter. — Catholikernes Cathedral- eller Dom-Kyrka besågs: den är bygd i Göthisk smak, och utsirad med vanlig andagts-granlåt. Churfursten i Maintz är dess Ärkebiskop. Bredvid denna är S. Johannis Kyrka, som är en Rotonda. Man föregifver, at bägge dessa Kyrkor stå bygde ofvanpå *gamla hedniska Tempel*. De Evangeliskes Stor-Kyrka är vacker: där ses ibland annat en Målning, som föreställer den frimodige Religions-Hjelten *Luther*, ståndande inför Kejs. *Carl V.* — Därifrån gick man at bese *Burgerhof*, där Stadens Rådhus fordom stått, men ännu märkvärdigare derföre, at det var på detta stället, som *Luther* stod inför Kejsaren och försvarade sit tankesätt i Religionen medelst et manligt och grundeligt Tal. Af den forna bygnaden är nu ej mera qvar, än muren och grushögarne. Här ses ock åt-

skilliga

ſkilliga figurer i uphögdt arbete, ſom föreſtålla Kejſarnes bilder, ſåſom *Ferdinand* &c. Man beſkådar ock på detta ſtålle et par ganſka ſtora antiqua Urnor med Latinſka Inſcriptioner på, hvilka copierades. Desſe Sarcophager hafva blifvit uptagne ur jorden. Några antiqua Inſcriptioner, ſom låſas vid den Stadsporten, hvilken kallas *Mayntzer-thor*, copierades ock. Ibland mårkvårdiga böcker ſågs *Keils Lefvernes-beſkrifning öfver Doctor Luther*, ſom förtjenar at kånnas och låſas. Keil var en afkomling af denne Kyrko-Reformatoren; och boken innehåller många anecdoter.

Ifrån Worms, ſom låmnades *d.* 2 *Apr.* togs vägen til *Oppenheim*, ſom år belägen på en högd $\frac{1}{4}$ mil ifrån Rhen-ſtrömen; men ſåſom denne ſtröm på detta ſtålle kröker ſig, ſå ſtöter han helt tått intil en af Stadsportarne. Hår emottogos vi med mycken höflighet af Hr *Coblitz*, Conſeiller de l'Adminiſtration Eccleſiaſtique de Heidelberg et Receveur de la Chambre des Finances Electorale Palatine à Oppenheim; en uplyſt och i alla affeenden artig man, ſom på alt uptånkeligt ſått gjorde vårt viſtande i Oppenheim angenåmt. Han kånde oſs aldeles icke förut; ty faſtån den förromnåmde Aſtronomen P. *Mayer* i Manheim hade adresſerat oſs til honom, hade dock en betjent begåt det miſstaget, at båra P. Mayers Recommendations-bref på Poſten, i ſtållet at han bordt lemna det i min hand; och detta bref var ej ån ankommit til ſin adresſe. Hr C. beledſagade oſs omkring, för at beſe ortens mårkvårdigheter. Vi beſågo den af Franske Troupperne afbrånde *Cathedral-Kyrkan*, hvars Chor ån ſtår utan tak; men ſjelſva Kyrkan (le nef) har blifvit åter i ſtånd ſatt til den Reformerta Förſamlingens bruk. Denna Kyrka har blifvit förſt upbygd år 1317, ſom ſes af detta i muren

ren inhuggne årtalet vid ingången til höger. På samma ställe ses äfven *en rund forme en bosse*, eller et märke, som utvisar hvad *storlek* et ordinairt bröd, som säldes til en *Heller*, eller ungefär et öre Kopparmynt, den tiden hade. Det är af lika storlek med det bröd, som nu för tiden säljes til 3 Kreuzer; och häraf kan slutas: at pretia rerum stigit 12 gånger högre, eller at penningens rarhet var då för tiden 12 gånger större. Hr Coblitz sade: at en *Malter* råg, som äger 170 ℔ à 16 lod ℔, gälde då ej dyrare än 40 Kreutzer, och nu varande markegången är 5 Floriner. I Kyrkan sågos åtskilliga gamla Grafvar, Statuer och Buster. På et Epitaphium lästes orden: *Edler und gestrenger Herr*, som var Adelsmanna-titeln då för tiden eller omkring 1400-talet. Kyrkans Torn äro väl arbetade i Göthisk smak; de voro på vägen at ramla öfverända, men Hr Coblitz har hindrat deras fall medelst 2:ne starka järnband, som han låtit fästa dem med. I Staden äro ej flere än en enda Luthersk Kyrka. — Händelsevis fick jag kundskap om en Baron *Sparre*, som vistas här i Staden; och då jag hörde et så lustert Svenskt namn nämnas, kan man väl tänka at jag änteligen ville besöka och lära känna personen som bar det. Jag blef af honom väl emottagen; men fick af honom den underrättelsen: at han ej vore i skyldskap med Svenska Sparre-famillen, utan härstammade ifrån Westphalen. Han tillade, at den Svenska Sparre-Slägten tilförene burit namn af *Tofta*, och at han trodde den vara en yngre Famille, i anledning af Vapnet, som är en Sparre; men hans Sköldemärke består af 7 *Stjernor*. Han berättade därjämte, huru en af hans Förfäder varit Minister i Ängland hos Konung *Jacob*, och at en *Tofta* vid samma tid ditkom ifrån Tyskland samt vann Konungens ut-

utmärkta Nåd; och såsom denne tillika var intime Vän med Ministern *Sparre*, så kallade Konung Jacob honom par plaisanterie för *den andre Sparren*, hvaraf han fick anledning at taga sig detta namnet. Så lyder åtminstone denna Westphaliske Sparrens berättelse. Nysnämnde Herre har varit Canonicus, sedan tjent vid Militairen, och härtil kan läggas at han varit 3 gånger gift. Sålunda har han fått försöka *tria M. desperata: Monachus, Miles, Maritus*. Vid en ålder af 76 år är han så munter och rask, at man knapt skulle hålla honom för 60 år gammal: han är Riddare af den Bäjerske S. Michaels Orden. — I sällskap med Hr Coblitz reste vi sedan 2 knappa mil utom Staden framåt Rhen-strömen, hvilken vi passerade, och gingo sedan at bese och besöka den namnkunniga så kallade *Schwedische Säule*. Detta Monument är uprest i en Ek-skog på en jämn terrain; man har varit nödsakad at flytta denne Minnesvård 2 gånger, emedan Rhen-strömen stigit högre up; i förstone stod den helt nära vid stranden, ja just ned i vatnet; men nu ungefär 80 eller 100 steg därifrån. Ritningen på den finnes uti *Rheinische Antiquarius*, *Europeische Fama* och hos *Merian* &c. Och denne Obelisk blir et altid talande Monument om vår odödelige GUSTAF ADOLPH, hvilken, liksom Julius Caesar, på detta ställe passerade Rhenströmen, eller Tyska rikets gränts. Man har icke inhuggit någon Inscription på fotstålningen; och jag tycker sådant vara mera majestätiskt, än om Stoden vore fullristad med de sinrikaste Påskrifter: le Monument parle par lui-même, le Rhin parlera et l'Allemagne s'étonne. Denne Vård står uprest på det Darmstadtske Territorium, nära vid byn *Ersfelden*, som ligger blott ½ mil därifrån; och följagteligen borde den snarare hafva sit namn af Ersfelden än af Oppen-

penheim. På andra sidan västerut är *Knoblauchsau*, som är une Maison du Maitre de forêt, hvilken tilhörer Pfaltz. Detta hus eller boställe ligger blott några bössefkott ifrån det Svenska Monumentet. Här framflyter ock en å, som likaledes kallas *Knoblauchsau*, hvarmedelst Pfaltz och Darmstadt skiljas åt. Man berättade äfven här på orten den anecdoten: at Konung Gustaf Adolf hade qvarlemnat sit Portrait i Vårdshuset i Ersfelden, där han camperade, innan han gick öfver Rhen. Monumentet är i ganska godt stånd; och Sverige upfyller troget den angenäma pligten, at underhålla sin Hjeltes och sit eget minne; ty därifrån sändes en viss Summa til Darmstadt, för at reparera och beständigt bibehålla detta ärofulla Svenska Minnesdöme. Man stiger up på piedestalen medelst 3:ne trappsteg på alla 4 sidorne (NB. Merians ritning har 5 trappsteg, hvilket är misstag, eller ock, kan hända, de voro så många innan Stoden flyttades). Sedan kommer Piedestalen, och des Façader äro så huggne, at Inscriptioner därpå kunna, i fall så skulle beslutas, beqvämligen inristas. Ofvanpå Piedestalen äro 4 st. Sten-klot eller Glober, på hvilka sjelfve Obelisken, som är nästan lika hög med de kringstående Ekarne, hvilar. Obelisken slutar sig i en Spets; men ofvanpå är en 4-kantig Capital; och på Spetsen står en Half-glob. Därpå återigen hvilar et Lejon, i sittande ställning, med Krona och Casque, samt håller i högra ramen et stort draget Svård, hvarmed det pekar åt Rhen-strömen, och åt det stället gent emot, där Konungen hade passerat Floden. Lejonet är vändt åt Rhen, och ser ut som det vore af bronze; men säges vara af en gråagtig Stenart, som til färgen liknar bronze. Svärdet är af koppar; och det öfriga af pyramiden är af en rödagtig och mjuk sten; jag förvarade där-

af 2:ne lösfallne bitar: man sade, at detta slags sten finnes vid Heidelberg; dock träffas den i ymnighet längs ut åt Rhen-strömen och omkring Maintz. På Piedestalen ser man allehanda slags Scripturer af: namn, ziffror och bokstäfver, skrifne i åtskillige façoner. Pyramiden består ej af et enda helt stycke, utan är sammansatt af flere staplade på hvarandra i fyrkant. At den är iholig inuti, kunde slutas af 2 Bi-svärmar, som tagit sig qvarter up emot spetsen; och berättades, at ännu en 3:dje Bi-svärm hade logerat nedanföre utmed de 4 kloten: hvilken dock för någon tid sedan blifvit bortjagad af ungdom för honungens skull. Desse *Bi-svärmar* på Svenska Konungens Monument väkte hos oss hvarjehanda reflexioner; jag utbrast: *capiamus augurium, accipiamus omen; mellificent GUSTAVO III!* Hr Coblitz, som ej sjelf haft tilfälle at följa med hit, hade haft den höfliga omsorgen för oss, at han låtit inlägga i vagns-magazinet en provision af sit bästa Rhenska vin; och vi fingo således *libare Genio loci:* på knä drucko vi GUSTAF III:s, Fäderneslandets, Vänskapens m. m. skål, under musik af Wallthorn, som blifvit medförde. Jag graverade sedan på vestra sidan af Piedestalen hvad som altid var djupt graveradt i mit hjerta, näml. detta Votum: VIVAT GUSTAVVS III REX! 1774. Därunder inristade jag sedan mit, och Hr Baron Rudbeck sit namn; hvilken sistnämde ock föll på det artiga infall, at inlägga et Visit-kort i et hål af Piedestalen. Änteligen skildes man ej utan saknad ifrån detta kära Monumentet; och man for öfver Rhen-strömen just på samma ställe, där Kon. Gustaf hade farit öfver. Vägen togs åter til Oppenheim. Då Hans Kongl. Maj:t vår nu regerande allernådigste Konung passerade igenom Oppenheim til Paris 1771; ärnade han besöka detta Monument; men i brist af

 tid

tid upſköts ſådant til återreſan; och ſåſom Konungen då tog en helt annan våg, kom han icke at få taga det i ögnaſigte.

D. 4 *Apr.* afreſte vi ifrån Oppenheim, och ankommo ſ. d. til *Mayntz*, belägen 4 mil ifrån fören. ort. Staden Mayntz är eclairerad på ſamma ſätt ſom Paris, men år icke nog reguliert bygd; gatorne åro ſmale och krokige.

D. 5 *Apr.* ſökte vi Baron *von Benzel*, Churfurſtens Premier-Miniſter; men denne Herre var ute på ſina Gods. Beſökte då Hr *Iſenbiehl*, L. L. O. O. Prof. vid hårvarande Academien, och en Lärjunge af Hr *Michaëlis*. Gingo i ſällſkap med honom at beſe Baron *Dalbergs* Bibliothek: dår finnas många gamla Böcker, åfven MSS. Vi ſågo des *Stamträd* eller Arbre Genealogique, ſom börjar ifrån Chriſti tid; och Familien har conſerverat et Bref, ſkrifvit på Hebraiſka, angående Frälſarens Död. Crede, ſi vis; non eſt Articulus Fidei. Så mycket år oemotſäjeligt, at han år den *förſte Baronen i Tyſka Riket;* och då Kejſaren dubbar Riddare, frågar han: om någon af denna Familie år tilſtädes, för at gjöra honom til Riddare. Vi hade åran gjöra vår reverence för Hr Baron *Dalberg*, en ganſka artig Herre: han år dock ej i ſkyldſkap med den Grefl. Åtten *Dalberg* i Sverige. — Beſökte *Collegii-Bibliotheket*, fordom Jeſuiterne tilhörigt. Sjelfva rumet år vackert med åtſkillige låktare; men år nog mörkt. Hr Canonicus *Heusſer*, ſom reſt i Italien, år des Bibliothecarius. Han viſade mig en *Hebraiſk Bibel* i ſt. fol. MS, dår Pentateuchus fattas; *Biblia Latina* Moguntiæ 1462, 2 Voll. in fol. den förſte Volumen år på pergament, den andre på papper; desſutom åtſkilliga flera gamla Bibel-Editioner — *Ciceronis Epiſtolae* på velin, *impr. a Jenſon Gallico* 1475 in 4:o

— *Liber*

— *Liber Lumen Animae dictus, qui per me Antonium Sorg civem Augustensem, characteribus stagneis* 1477 — *Alberti Magni Opus de Animalibus, impressum Mantuae per Paulum Joannis de Butschboch alumnum Moguntiensis Diœceseos sub anno* 1479, *regnante ibid. Frederico Gonzaga Marchione Tertio* in fol. max. characteribus semi-gothicis. — Dårifrån gingo vi at bese le College eller *Gymnasium*, som nyl år anlagdt. Det består af 8 Classer, men den 8:de år ån ej i ordning. Detta nya Upfostrings-Sått och Verk bőrjades i Nov. fŏrl. år, kort efter Jesuiternes afskaffande. Alle dagar hålles Examen med 2 Classer ifrån kl. 4 til 6. Dessutom är månateligen en publik Examen med alla Classerne. Hr Baron *Benzel* infinner sig måst dageligen, at åhőra dessa Examina; och det år ifrån honom, som denna skőna inråtning leder sit ursprung. Hr Caniken *Hardt* år Rector vid detta Collegium. Vi åhőrde en Examen med de 2 lågsta Classerne. Fŏrst fŏrhőrde *Professoren i Geographien*, och sedan *den i Tyska Språket*. Ynglingarne gåfvo vackra svar, och bevisade at de voro vål instruerade. Besynnerligast fŏrekom mig, at de hunnit låra alt detta sedan sistl. Nov. Det år et Paradoxon, at Catholikerne låra Tyskan; och denna inråtning i Mayntz har den åran at gifva fŏrsta exemplet i en så nyttig sak. Vi besågo ock en annan Scholae-anstalt, som syftar på at bereda skickelige Sokne-Scholmåstare: vi őfvervoro en Fŏrelåsning, som gafs af Prof. *Steigendesch* i Physiska Astronomien, och Scholæmåstarne assisterade dårvid, fŏr at inhåmta hvad de behőfva veta; de få en Ecu i veckan. Hår åro åfven utlåndningar. Abboten i Fulda har hitsåndt åtskillige fŏr at formeras. — I sållskap med Hr *Isenbiehl* besőktes fŏlj. dagen, eller *d.* 6, en *Sokn-Schola*, dår Ungdomen bőrjar sina Studier:

den bestod af 3 Classer. I den första läres läsa och skrifva Bibliska Historien &c. I den andra inhämtas Historien, Chronologien, första grunderne i Physiken och Natural-Historien; och i den 3:dje läses Hr *Sacys* Biblisƒka Historia, Arithmetiken och Algebra. Barnen gjorde så vackert besked för sig, at man måste falla i förundran deröfver: hvad lära de då icke blifva med tiden? Säkert komma de at formera et nytt Seculum. Sålunda lägges första grunden i *Sokn-Scholarne*, därifrån flyttes ungdomen til *Collegium* eller *Gymnasium*, och så vidare til *Universitetet*; och sedan måste de, som vilja antagas til Lärare vid Sokn-Scholarne, ytterligare formera sig i de ofvannämnde *Lärare-Scholarne*. Här äro således de bäste anstalter vidtagne, at tilreda et tilkommande uplyst Tidehvarf. Denna slags inrätning är aldeles unique, och vet jag mig ej någorstädes hafva sedt någon dylik. — Besök gjordes hos Hr Baron *Unneval*, för at beskåda det *besynnerliga Claver*, som han låtit förfärdiga. Tonerne kunna mångdublas in infinitum; ty där äro 2 Alphabeter; antingen *piano*, *pianissimo* eller *forte*. Denna Clavesin imiterar alla slags instrumenter; och består af 4 Register. Detta instrument är det enda i sit slag. Hr *Unneval* arbetar ännu på at bringa det til högre fulkomlighet; och det har redan kostat honom 1000 Carolins eller Louisd'or. Han äger ock et vackert *Cabinet i Natural-Historien*. Han har *Snäckorne* så lifligen ritade, at man tycker dem ligga på papperet in natura. — Vi gjorde en spatsergång til *Kostheim*; och passerade derifrån öfver Mayn, för at bese det stället där *Gustavusburg* stått. Där synes nu intet annat än sjelfve platsen eller *l'enceinte du bourg* och några stenar; dock kallas än i dag stället, äfven af almogen härstädes, för *Gustavusburg*. Det var just på samma

ma plats, som *Adrianus* haft et Castrum; och Konung Gustaf Adolf låt här upföra en Borg. Belågenheten är på en holme, där *Mayn* och *Rhen* flyta tilhopa. Mig berättades; at då Kon. Gustaf Adolf låt gräfva här, för at bygga nyssnämde borg, så hade man i jorden funnit åtskillige Antiquiteter, Inscriptioner, m. m. Gustavusburg ligger gent emot *Mayntz*. — Vid återkomsten til sistnämnde ort, begåfvo vi oss til *Cathedral-Kyrkan*, och sågo Churfurstel. *Skatten* eller *le Tresor*. Den är tämligen dyrbar. Det var denne Skatt, som blef samlad af Churfursten *Albert af Brandenburg*, och som gaf anledning til Reformationen; vide *Hornii Hist. Eccles.* — Sedan besågs *Drusi Monument*, hvilket man nu kallar *Eichelstein*; ty där ofvanpå stod fordom en *Örn*; det är bredvid Citadellet. Det är et Monument, som har mycken likhet med *Pompeji Graf* i Albano. Gustaf Adolf hade ock där gjort början til Citadellet, och sågos bastionerne. — Aflade besök hos Pater *Goldhagen*, som utgifvit *Novum Testamentum Græcum* cum Lectionibus variantibus in 8, dessutom skrifvit åtskilligt annat, och nu håller på at skrifva mot Voltaire.

D. 7 *Apr.* visade oss P. *Fuchs*, Benedictiner-Munk och Prof. i Theologien samt snåll Antiquarius, sin bok öfver *Mayntziska Antiquiteterne*. Han har förut varit Militaire, och tjent vid Artilleriet. E. m. begåfvo vi oss til *Cartheuser-Klostret*, som är en stor och skön bygnad, med täck utsigt åt Rhen. Kyrkan är prägtig, och har åtskilliga gamla målningar. Kyrkans Skrud eller Skatt är tämligen rik. I *Biblioteket* finnas många Latinska MSS af Classiske Auctorer och af Patres; men snart sagt allesammans äro illa copierade. Man träffar här många Böcker af första Boktrycks-tiden. I synnerhet förtjenar märkas, at man

man här äger: *Psalterium Davidis per Joh. Faust Civem Moguntinum et Petrum Schoifer de Gernsheim Clericum A:no Dom.* 1459. *XXIX die mensis Augusti* in fol. med ganska stora Bokstäfver och med Sång-noter. Af denna Psaltare finnas här 3 Exemplar, och Munkarne betjena sig af alla 3 vid Gudstjensten dageligen. Alla 3 äro på pergament. En Holländare ville tilhandla sig et Exemplar, och erböd sig at öfvertäcka det med Ducater. Detta Psalterium är så rart, at man uti Strasburgska Biblioteket upvisar 2:ne blad deraf, såsom något öfvermåttan sällsynt; och här har man 3 hela Exemplar deraf, som gå i dagligt bruk. Här i Bibliotheket ses ock åtskilliga andra af de äldsta Bibel-uplagor, såsom *Biblia Latina* utan Trycknings-år eller ort, 2 voll. in fol. med stora bokstäfver; flere *Latinske Biblar* in 4:o, likaledes *Tyske*; men den af 1462 har blifvit såld; *Opus Vitæ Christi secundum seriem Evangelii per Leutholphum de Saxonia, Argentinae* 1483 in fol. &c. — Sedan togo vi i ögnasigte det *Huset*, där Boktryckeri-Konsten först upfants och utöfvades för första gången: det är beläget på den så kallade *Schustergasse*; är stort, och bebos nu af flera hushåll. I samma Hus är ock *die Kapelle der 3 Könige.*

D. 8 *Apr.* reste vi ifrån Mayntz med le Coche-d'eau eller das Marktschiff upföre Mayn til *Frankfurt am Mayn*, som är ungefär 4 Tyska mil ifrån Mayntz. Staden är ganska vacker, har angenäme promenader, och eclaireras tämligen väl om aftnarne. — *D.* 9 *Apr.* gjordes åtskilliga besök: ibland andra hos Hr Baron *von Benzel*, Geheime-Råd hos Churfursten af Mayntz och des Envoyé aux Etats du Haut-et du Bas-Rhin. Til honom aflemnades det bref, vi fått af des Son i Manheim. Hr Geheime-Rådet är ganska älskvärd, likasom des Fru,

och

och des Broder le Grand-Doyen; des andre Broder, Premier-Ministern hos Churfursten i Mayntz, och som gjort de förr omtalte förträffelige Upfostrings-anstalterne, hade i går återrest härifrån til Mayntz, och fingo vi således ej tilfälle at personligen lära känna denne ståtelige Man. Besågo äfven i dag *Stadshuset*, som man kallar *Römer*: det är där som Churfurstarne eller deras Fullmägtige förrätta Romerska Konunga-valet. Hela Staden Frankfurt är indeld uti 9 Qvarter, efter antalet på Churfurstarne, som hvar och en i dessa Qvarter har sit Hus eller Palats. Således har til ex. Churfursten i Mayntz sit eget Hus, kalladt *la Compostelle*, där Hr Baron *Benzel* logerar; och hvarest äfven Churfursten sjelf bor, då han hitkommer, för at kröna Romerska Konungen. Ingen utländning kan uppehålla sig här under Kröningen, utan at stå under den Churfurstes beskydd, i hvars Qvarter han bor. — Det forna ordspråket är än i dag sant, som säger, at i *Frankfurt hafva Lutheranerne Regeringen, Catholikerne Kyrkorne, och de Reformerte Rikedomarne.* Dock försäkrades mig, at desse sistnämde nu för tiden ej äro så förmögne, som de fordom varit; deras Handel har mycket aftagit; dock finnas ännu åtskilliga ganska väl behållna Hus ibland dem. Et Catholskt Handelshus härstädes, *Bolongari et Gravenna*, är svåra rikt: de hafva ock et annat Handelshus i Amsterdam. — E. m. voro vi hos Hr *Göthe*, Juris Doctor och mycket artig man, som åtföljde oss til *Gymnasium*, hvars Rector är Hr *Purman*. Sedan besågs *Stads-Bibliotheket*, hvars Föreståndare är Hr *Lichtenstein*, väl bevandrad i alla de stycker, som fordras af en Bibliothecarius. Bibliotheket är väl fourneradt med tryckta Böcker. Alla *Ludolfs* MSS hafva och blifvit hit leguerade. Här är en mängd *Ethiopiska* och *Amhariska*

bariska MSS med Latinska uttolkningar, samt Grammairer och Dictionnairer öfver detta Språk. Catalogen på detta Bibliothek är tryckt 1728 in 4:o. Här träffar man ock på en *prägtig Collection* af alt, hvad som blifvit tryckt angående 30-åra Kriget: en Samling som är högst interessant för Svenska Historien. — Den består af 115 tjocka Band in 4:to, och det 116:de innehåller Manuscripter. Denna sköna Samling blef gjord af framl. Borgmästaren *Zum-Jungen*, hvars hela Bibliothek såldes til Staden för 4000 Florins. NB Cardin. Mazarin hade erbudit för detta Bibliothek, blott för nyssnämnde Samlings skull, 16000 Flor. Här förvaras 1) Et *Original-bref af Kon. Sigismund* til Drotningen, dat. Grodno d. 24 Sept. 1609. Det är underteknadt, *Sigismundus MP.* Han talar däruti om sin resa ifrån *Wilna*, och at vägen var god. 2) Et Bref ifrån *Melanchton* och några af *Luthers* Originalbref. 3) Et Bref ifrån *Thomas Schweckert* til Joh. Hartman, skrifvit med fötterne: det är signeradt i Hall d. 17 Maj 1594. 4) *Ludolfs MSS.* des handskr. Bref; andre Lärdes d:o til honom; 2 voll. 5) *Manuale Svethicum. Thet är: Svenska vanliga Handböcker, hvilka på nästföljande bladet finnas anteknade. Gedruckt zu Frankfurt am Mayn bey Caspar Rödtel* 1632 in 16:o. Denna bok blef trykt när Svenskarne voro i Frankfurt. Den består af 13 Afdelningar: Davids Psalmer, Lutheri Cateches, Athanasii Symbolum, Kyrkoböner, Evangelier och Epistler, Svenska Psalmboken &c Boken är inbunden i rödt Sammet. 6) *Hist. Metropolitanae Ecclesiae Upsaliensis in Regnis Suethiae et Gothiae a Johanne Magno Gotho Sedis Apostolicae Legato et ejusdem Ecclesiae Archi-Episcopo collecta. Opera Olai Magni Gothi ejus Fratris in lucem edita. Romae ex Officina Vincentii Luchini*

chini MDLX, 179 ſidor i ſtor 4:to. Olaus Magnus har tilegnat boken åt Påfven Paulus IIII och Dedicationen år daterad in aedibus divae Brigidae viduae 20 Febr. 1557. Johannes Magnus har författat denna Hiſtoria *Gedani* 1536. Vid ſlutet ſtår: *Excuſſit Romae* in aedibus divae Brigidae. Och ſluteligen fins *Johannis Magni Epitaphium*, begrafven i Rom prope vultum ſanctum in Eccleſia S:i Petri, vixit LVII annos. Olaus Magnus poſuit Fratri optimo MDXLIIII. 7) *Reyſe van Chriſtina*, *Koninginne van Sweden*. Amſterd. 1660 i 16:o på Holländſka, med figurer. 8) *Meſſenii Scondia Illuſtrata*, och *Rudbecks Atlantica*, de 2 förſta Tomerne och den med Figurerne. 9) *Servetus de Trinitatis Erroribus*, Libri VII, A:o 1531, in 8:o. 10) *Les Heros de la Ligue, ou la Proceſſion Monacale, conduite par Louis XIV pour la converſion des Proteſtans de ſon Royaume*; à Paris chez Peters à l'enſeigne de Louis le Grand 1691, i ſt. 4:to. 11) *Pasquillorum Tomi duo* &c. Eleutheropoli 1544 in 8:o (Vid. *Vogt* & *Freytag*). 12) *Pſalterium Davidis Hebraicum* in 12:o, jämte *Inſtitutiuncula in Hebraeam Lingvam* Autore *Volphango Fabro*, Profeſſore Theologiae. Baſileae menſe Novembr. A:o MDXVI. Denne Pſaltar har tilhört Doct. *Luther*; och på förſta ſidan ſtår denna antekning: *pn D. Martino Jo. Langius*. Man ſer där åfven af en annan annotation, at han har ſkänkt den til D. *Tillemannus Schnabelius*, ſom åter har gifvit den åt *Juſtus Victor*, Pfarrer i Ahlsfeldt, hvilken gifvit den åt ſin Son *Jeremias Victor*, ſom ſkrifvit denna nota; han ſäger ock, at man på flere ſidor finner annotationer af des egen hand. Sedan har boken varit ägd af *Petrus Victor* A:o 1603. Denna Edition af Pſaltaren år rar. Vocalerne äro där, men ej accenterne, utom *Atnach*. I ſtället för

יהוה står altid יְהוָה och för אלהים läses אלהים; men i Ps. 145: 1 skrifves יהוה ex errore Scribarum. Versernes numer-tal fins där ej. Därjämte finnes här en artig Collection af Grekiske och Romerske Antiquer, Medailler och alle Romerske Asses; et Skåp fullt med Elfenbens-arbeten; Busterne af de 12 Caesares i gips; de Ethiopiske Stylarne eller Characterererne at trycka böcker med på detta Språket, som äro et arf efter Hr *Ludolf*, samt dennes Arbeten med des egne handskr. noter i bråddarne; men senaste Editionen af des Ethiopiska Lexicon, trykt i Frankfurt 1699 in folio, är icke noterad.

D. 10 *Apr.* besöktes Hr *Schmidt de Rossau*, som är Churfurstens af Pfaltz och Margrefvens af Baden Resident härstädes. Han visade oss all höflighet. Han har mycket arbetat med de *Egyptiske Antiquiteterne*, och vunnit flera Priser af l'Academie des Inscriptions & B. L. à Paris; men är nu blifven Baron, och arbetar ej mera. Han sade oss, at han öfvergifvit detta slags Studium, och at han i stället sysselsätter sig med de *Sweitziske Antiquiteterne*. Man har eljest satt denne Mannens Antiquariska Lärdom i mycken fråga. Några föregifva, at han altför mycket profiterat af *Jablonski;* och när ingen ting mera fants at hämta hos honom, lade ock så Hr S. ned sin penna. Andre åter påstå, at alla dessa Dissertationer, medelst hvilka han vunnit så många Priser och sådan lärd Reputation, äro et arf efter des Fader, som var Conrector vid en Schola i Sweitz, och som sammanskrifvit alla dessa lärda arbeten. När Fadren dog och när des efterlemnade MSS blifvit uttömde, stadnade äfven Sonens Lärdom tvärt af. Sådana misstankfulla omdömen fäller man här om Hr S. Dem jag dock ingalunda hvarken vil gilla eller vederlägga. Med mig ville han dock för ingen del gå ut på

djupet

djupet i ſamtal om Egypten; ehuru han fordom anſågs för ſå ſtark, at man ſkref om honom i Berlinſke Journalen: at han ſnarare tyktes vara född i gamla Egypten ån i Sweitz. Nu talade han håldre om Natural-Hiſtorien och om Politiquen, ån om Egyptiſka Antiquiteterna; år icke des mindre en lård och förtjent Man.' E. m. åhörde vi en Concert, ſom hölts i det ſå kallade Maiſon rouge, hvarvid Hr *Woſchitka* ſpelade måſterligen på Violoncelle; han år nåſtan ſå ſtor Måſtare, ſom Hr Baron *del Abaco* i Verona. Ockſå blåſte Hr *Ponto* på Waldthorn: han råknas för den ſtörſte Måſtare på detta Inſtrument; har fordom varit vid Hofvet i Mayntz. Vi fingo tilfålle, at vid denna Asſemblée göra åtſkilliga goda bekantſkaper; och denne förmon var af högre vårde ån Muſiken. Samlingen beſtod af de förnåmſte och måſt anſedde både i Frankfurt och ifrån Mayntz.

D. 11 *Apr.* voro vi på *Stadshuſet* eller *Römer*, och ſågo förſt den *Gyllene Bullan*, ſom år et ganſka ſimpelt MS på pergament in 4:o; och likvål år denna bok, ſom ſer ſå ſimpel ut, *Grundlagen i Tyſka Jus Publicum*. Den år utan all utvårtes prydnad, och förvaras i en Sköldpadd-doſa; men jag tror knapt at detta MS år Originalet. Man ſkånkte oſs en trykt Copia af denna Bulla tillika med Beſkrifningen. Sedan beſågs *Råds-Salen*, och den *Store Salen*, dår Kejſaren ſpiſar, då han år krönt. I detta rum ſtå alle Kejſarnes Portraiter, ifrån *Conrad I*, ſom blef Kejſare 912, ånda til den nu regerande *Joſeph II.* Alle deſſe Kejſare åro 43 til antalet; hvilket utgjör circa 20 år för hvar och en; men det var ock et Interegnum ifrån 1254 til 1273. Beſynnerligt år, at *Carl VI* Portrait år det ſidſta, ſom fåt rum i den raden, ſom går fram åt muren:

det sitter just i sjelfva fönstret, och man skulle kunna anse sådant för et Omen, at hans Famille skulle gå ut med honom. Man säger, at *Carl VI* frågat, då han kröntes: hvar man ärnade sätta hans Portrait? Och då man visade honom det sista rumet i raden vid fönstret, sade han: det är mig okärt, at bli den sista på denna raden. Sedan har man upsatt de följande emellan Speglarne i façaden af Salen, och det befinnes händelse-vis, at den siste eller nu Regerande *Joseph II* är just gent emot *Rudolphus Habsburgicus*, som är Stamfadren til den Österrikiske Grenen: denna stälning skal mycket hafva behagat Kejsaren. Nu mera är ej något rum öfrigt för de tilkommande Kejsare; då man tager undan et Vägg-ur, som står i rumet, får man plats för en; men de öfrige får man lof at sätta i litet format under de förre. Desse Portraiter äro aftagne efter Kejsarnes Medailler: men ifrån *Carl V* tid äro de målade efter Originalet. Ifrån denna Salen kommer man i den *Salen*, där Ambassadeurerne samlas för at välja *Romersk Konung*. Här måste de förena sig om Valet, innan de begifva sig til Domkyrkan uti Conclaven. Men sedan man hållit 30 Deliberationer eller Sammanträden, och ändå ej blifvit ense om den Romerske Konungen; så spisar man Churfurstarne eller deras Fullmägtige med vatn och bröd, tils de blifva enige. Supporterne i denna Assemblée-Salen bestå af taflor, föreställande de 5 Riks-Insignia. Den första föreställer *Kronan* med dessa orden: *Emicat populo majestas summa coronis*. Man säger, at Kronan väger 13 ℔. 2) *Spiran* och *Äplet* med *Korsset: Hoc augusta manus radiat moderamine mundi*. 3) *Svärdet: Tuentur et armant*. 4) *Kejserlige Mantelen*, som liknar Påfvens Kåpa, då han är klädd i sin Högtidsskrud, med dessa ord: *Nil hoc ornatu*

ser-

ſervat Germania majus. 5) *Toſlorne*, ſom åro purpurfårgade: *Gradiens his imperat orbi.* I denna Sal finnas åfven nu regerande Kejſ. *Joſephs* och des Faders *Frantz I* Portraits. Man ſade, at når Kejſaren, eller den Romerſke Konungen, ſpiſar i denna ſtora Salen, ſå ſitter han enſam til bords, och har Kronan på hufvudet. De nårvarande Churfurſtarne ſpiſa hvar och en vid ſit bord, och åro ſerverade ur deras eget Kök; men Ambasſadeurerne asſiſtera vid måltiden ſtående, och åta icke, ehuru man åfven ſerverar för dem. — Hårifrån gingo vi til Dom-Kyrkan, i hvilken Romerſke Konungens Krönings-act förråttas; och år det Churfurſten i Mayntz, ſom ſåtter på Kronan. Fram i Choret år Conclaven, dår Konunga-valet förråttas; det år et litet oanſenligt rum. Hår i Choret ſtår ock Kejſ. *Günthers von Schwartzburg* Statue, hvilken Kejſare blef dödad i en Bataille emot den andre Kejſaren år 1349: ty då man har utvalt 2:ne Kejſare och Churfurſtarne aldeles icke kunna förlika ſig om endera; ſå måſte de bågge valde ingå Enviges-Kamp hår på Frankfurter Territorium, och Seger-vinnaren behåller Kejſare-Kronan: detta hånde med *Günther von Schwartzburg*; han blef på platſen, ligger begrafven hår i Kyrkan, och man firar årligen des årsmots-dag. Man kröner Kejſaren altid hår, ehuru *Achen* altid proteſterar dåremot; och *Frankfurt* gifver vid hvar Kröning ifrån ſig et *ſkriſteligt Bevis*, at Kejſaren år hår krönt. *Kronan* och *Svårdet* förvaras i Achen, och de öfrige Regalier uti *Nürnberg*. För öfrigt finnas i denna Kyrka några goda Taflor. — Vi beſökte en hår varande Banquier, Hr *Gogel*, ſom åger et ſkönt *Cabinet af Taflor* ſamt i *Natural-Hiſtorien*; dårjåmte et Bibliothek af curieuſa och rara böcker. Når Hans Maj:t Kon *GUSTAF III* och des

det Herr Broder *Hertigen af Östergöthland* passerade härigenom til Paris, behagade de taga dessa Cabinetter i ögnasigte. Den 1:sta Tafla, vi observerade, föreställer *Frankfurts intagande af Kon. Gustaf Adolph.* Hela Armeen är i anmarche framför Staden vid Saxenhausen (så kallas den del af Staden, som ligger til vänster om Mayn). Konungen ses til häst, klädd i en röd Mantel, med ringkrage eller une fraise om halsen, en röd hatt och en stor vårja vid sidan. Hästen är stor och ljusbrun, med hvit svants och hvita fötter. Konungen är sig ganska lik: de som äro omkring honom hafva blottade hufvuden. Denna Tafla har blifvit målad på sjelfva stället af *Hoffman.* Denna Tafla sitter i förstugan, och hade Hr Gogel glömt visa den för Hans Maj:t vår Konung, då han var här. Ibland flere vackra Taflor, som vi sågo, må här endast anmärkas *van der Meulens* Portrait, som var den förste Spanske Inquisitor i Nederländerne: det är målat af *Backer.* I Bibliotheket sågo vi flera rara verk; där voro äfven Svenska arbeten: *Dahlbergs* Svecia antiqua et hodierna; *Clercks Icones Insectorum rariorum*, som han fått til skänks af Kammarherren *Jennings.* Han har ock en stor Samling förbudna Böcker. Hr *Gogel* har varit i Sverige i 8 månaders tid år 1738, och är en stor vän af Svenskarne. Han känner ock Herr Grefve *Sparre*, som varit här, och berömde han denne Herre högeligen.

D. 13 *Apr.* voro vi på Bibliotheket, och granskade jag noga *Ludolfs* bref. Bibliotheket är blott öpet Ons- och Lördagar; men Hr *Lichtenstein* hade den höfligheten at öpna det enkannerl. för vår skull denne eftermiddag, på det vi måtte kunna få nyttja den körta tiden. — Vi besökte sedan Hr *Megerlin*, fordom Professor i *Tübingen*, en 70 åra man.

Han

Han har öfversatt Alkoran på Tyska; är ägare af et skönt MS af Alkoran in 8; han årnar flytta härifrån til *Stutgard*. Han har äfven skrifvit et Program emot Kennicott.

D. 15 *Apr.* gjordes bekantskap med Hr *Paradis*, som skrifver *le Journal Historique*; den utgifves här i Frankfurt hvar 10:de dag; han älskar Sverige, men icke Danmark: har varit Professor vid Militaire-Scholan därstädes; men Gr. *de St Germain* förestälde Konungen, at det vore bättre hafva 30,000 R:dlr i fickan än at hafva en Academie; således blefvo alla 24 Professorerne förafskedade. Också har Hr *Paradis* utgifvit en lång detail angående sista Danska Revolutionen, som ej är - - at läsa. Angående Svenska Revolutionen talar han et annat tungomål; den hedrar evinnerligen Konungen i Sverige. Han är i Correspondance med Hans Exc. Hr. R. Grefve *C. F. Scheffer*. Han är väl logerad här i Frankfurt, och har god trefnad.

D. 16 *Apr.* ögnade än en gång på Bibliotheket och på *Ludolfs* bref. Där är en mängd af Leibnitz's Original-bref til honom. — Samma Dag afreste vi ifrån Frankfurt med Post-båten eller le Coche d'eau. Hela denna resa på Mayn-strömen är ganska angenäm: ögat förnöjes på alla kanter af blomstrande träd och vackra ängar. En mil ifrån Frankfurt sågo vi byn *Bergen* och den Slätten, där Slaget stod emellan de Franske och Hannoveranerne 1759: i hvilket Slag äfven åtskillige Svenske Officerare af le Regiment Royal Suédois blefvo på platsen; ibland andre Hr *Hildebrand*. Prinsen af *Isenburg* var ock ibland de Slagnes antal. — Emot aftonen ankommo vi til *Hanau*. Vid pass $\frac{1}{4}$ mil ifrån Hanau ses et vackert Lust-Slott, kallat *Philipsruhe*, upbygdt 1711. Staden *Hanau* ligger nära

vid

vid Floden *Kinzig*. Vi gingo ut at bese Staden.

D. 17 *Apr*. aflade besök hos Herr Hof-Cantzlern *Homberg zu Vach*, til hvilken vi hade bref ifrån Herr Baron *Benzel* i Frankfurt: han lofvade anmäla oss på Hofvet. C'est un homme, qui a une grande droiture de cœur et beaucoup de sentimens. Han recommenderade oss at fara och bese Slottet *Aschaffenburg*, som för des vackra belägenhet och bygnad dragit til sig alle kännares upmärksamhet. Konung *Gustaf Adolph* hade synnerligt tycke för detta Slott: han bodde där i flera veckor, och sade: at det hade endast et fel, nämligen at det ej kunde flyttas til Sverige. Det tilhörer Churfursten i *Mayntz*, som vanligen kommer hit en gång årligen. — Icke långt ifrån Hanau ligger det gamla Slottet *Steinheim*, som ock hörer under *Mayntz*. När *Gustaf Adolph* intog detta Slott, blef hästen honom undanskuten framföre Slottet; men Konungen sjelf icke sårad. — Vi besökte Herr Assessor *Jassoy*, som vi lärt känna i Frankfurt och som var vår Resekamrat hit til Hanau, där han är etablerad. I des sällskap gjordes eftermiddagen en Spaserfart til *Parken* eller Djurgården, som ligger $\frac{1}{4}$ mil ifrån Hanau: där besågos Menageriet och Fasan-huset. Vi sågo där 2:ne *Foglar med Kronor*, som äro ifrån Öen Ceylon: de kallas *Touraco*, äro blåaktige til färgen, med röda ögon samt en stor vacker Krona på hufvudet. Det var hane och hona; men de yngla icke. Man har ock dessa Foglar i Holland. Härifrån foro vi til *Philipsruhe*, där Trågården är ganska vacker: där äro åtskillige Alléer, anlagde i form af portiquer; och man har här en skön utsigt åt Mayn-strömen. Slottet är mycket rymligt, och vid des bygnad har Slottet i Versailles tagits til mönster.

mönster. — Återkomne til Hanau, gjorde vi bekantskap med Herr *Bergsträsser*, Rector vid Gymnasium illustre, en lärd man uti Latinska och Grekiska Litteraturen: han utgifver et Real-Lexicon på Tyska, som hjelper at bättre förstå de gamle Grekiske och Latinske Auctorerne. Det öfverträffar det, som Herr *Sabbathier* i Paris utgifvit. Tryknings-orten är *Halle*, och äro redan 4 Volumer in 8:vo utkomne. —

D. 18 *Apr.* sågo vi *Prinsens Bibliothek*, som står på Slottet; är ej stort, men utvaldt: det består af omkring 3000 band. Här finnas många dyrbara Verk, ibland hvilka de dyrbaraste äro de MSS, som Prinsen skrifvit med egen hand, nämligen *Tysklands Historia*, samt Historiske Tabeller öfver de *Hessiske Land-Grefvarne* och öfver *Konungarne i Frankrike*; allesammans ganska väl skrifne. Denne Furste är stor vän af Studier; bor, så til säjandes, i sit Bibliothek. Des Bibliothecarius och tillika des Lecteur är Herr *Wegener*, som kommer alle dagar up i Bibliotheket kl 7 eller 8 f. m. och uppehåller sig där tils kl. slagit 1, återkommer sedan kl. 3 e. m. och blifver där tils Prinsen behöfver honom. Hr W. hade haft den näden, at visa Bibliotheket för Hans Maj:t Konung GUSTAF III, då han var i Hanau. Hans Maj:t uppehölt sig här i 3 dagar: och beság med synnerligt nöje den härvarande vackra *Samlingen af moderna Silfver-Medailler*, som är myeket talrik och classificerad, icke efter Länderna, utan efter Ämnena. Här finnas många Svenske. Vi sågo här äfven den vackra Medaillen, som blef slagen i Stockholm öfver Revolutionen d. 19 Aug. 1772. — Hr W. har ock känt Hr *Lidén*, då han var här; och talte om denne vår vittre Landsman med förtjent loford. — Kl. half 2 blefvo vi af Hofmarskalken och Öfversten, Hr Baron *de Gall* presenterade för H. H.

Wilhelm, Arfprins af Hessen-Cassel och regerande Grefve i Hanau. Han bemötte oss mycket nådigt, bad oss vara välkomne och önskade, at vi måtte finna oss lika så nögde här, som vi varit i *Carlsruhe*. — Sedan presenterades vi likaledes för des Gemål, Hen. Kongl. Högh. Prinsessan Wilhelmina Carolina af Dannemark, som talte lika så nådigt med oss. Vi spisade middag vid Deras Högheters eget bord. Alt går vid detta Hof mycket ordenteligen til, och utan luxe. Hoffolket är artigt och höfligt. — E. m. besöktes Herr Hof-Rådet *Cancrinus*, som är en snäll Mineralog, och äger et ansenligt, dock än ej arrangeradt, Mineral-Cabinet; har skrifvit åtskilligt i Mineralogien och Docimastiquen; äfven Beskrifningen öfver en *Resa*, som han gjort på Prinsens kostnad och befalning. Alla des arbeten äro skrifne på Tyska, och trykte i Frankfurt. Han är en Man af stor förtjenst. Han har äfven besörjt anlägningen af Salinerne i Hanau, samt Theatrens bygnad, som är tämligen vacker. — Vi besökte Hr Consistorial-Rådet *Iber*, som är Professor i Historien och Belles Lettres, samt räknas för den bäst bevandrade i Latinen ibland de Lärde här å orten. Hr Hof-Rådet Arckenholtz i Sverige talte han mycket om, såsom sin gamle vän. Sedan gingo vi til Hr Regerings-Rådet *Wegener*, Broder til Bibliothecarien. Han är ifrån Holstein, och Hans Fader var Informator för Hans Maj:t Kon. *Adolph Fredric* Hr W. känner Holstein i grund; och har haft nåden at tala med vår nu regerande Allern. Konung uti hela 3 timars tid, då Hans Maj:t var här på orten.

D. 19 *Apr*. sågo de Hannoverske Tropparne exercera. Konungen i England håller här en Garnison, bestående af 2 Batailloner; såsom han är Garant af Tractaten angående Hanaus Cession til Arfprin-

prinſen. Sedan Land-Grefven i Hesſen-Casſel antagit Catholſka Låran, har han velat revocera denna Cesſion; - - - - - - - — Vi ſpiſade efter vanligheten på Hofvet. E. m. beſökte Hr Regerings-Rådet *Lederhoſen*, en lård Man, ſom reſt mycket: har varit Informator för nu regerande Prinſen och des Bröder. — Vi påhälſade ſedan Hr *Stockhauſen*, Superintendent öfver alla Lutherſka Kyrkor i Grefſkapet Hanau och Inſpector öfver Scholarne: han har 10 Kyrkor under ſin Inſpection; år en ljuflig och lård man; han kände och berömde Hr *Lidén*. Desutom år hår en Superintendent öfver de Reformerta Kyrkorne, nåml. Hr *Schiede*, ſom år hema i de Öſterl. Språken. Vi beſökte denne Hedersman åfven i dag. Hos Hr Rector *Bergſträsſer* ſågo vi en *Cornelius Nepos*, dedicerad til Konung GUSTAF III kort tid efter Revolutionen.

D. 21 *Apr.* beſågo *Arbetshuſet*, en nyttig inråtning igenom Prinſens öma Förſorg, dår de fattige kunna förtjena ſit dageliga bröd. Karlarne åro uti et ſårſkilt rum, dår de ſticka Ull-ſtrumpor; och qvinnorna ſyſloſättas uti et annat med Silkes-redning. Uti öfre våningen år Tukthuſet. Policen år hår ganſka god; man ſer aldrig någon tiggare på gatan. Hår i *Hanau* år åfven et Barnhus för fattige barn af Lutherſka Låran, dår de åro vål hållne, födde och klådde; njuta tillika undervisning. J et annat hus hafva fattige barn af Reformerta Låran ſamma förmoner. Lutheranerne hafva hår endaſt en Kyrka. — Beſökte Hr *Heyneman*, Hof-Fruentimrens Skråddare, och ſågo des Bibliothek, beſtående af circa 2000 band: de flåſta åro Tyſka och Theologiſka böcker. Detta Bok-förråd koſtar honom 3500 Flor. Jag ſåg hos honom Tyſka *Nürnbergſka Bibeln durch Antonium Koburger* 1483, mit ſchö-

schönen Figuren in fol. Äfven Luthers första Bibel-Uplaga, som har denne titul: *Alte Testament Deutsch nach ursprünglicher Hebraischer warheit. Mit schöner der schwersten örter Auslegung. M. Luther. Zu Strasburg bey Joh. Knobloch im Wintermonat des Jahrs MDXXIIII.* in fol. men den slutar med Höga Visan år 1525 in Martio.

D. 22 *Apr.* besågo vi den vackre Parken (le Bosquet), som är straxt bredvid Slottet. Förut var där en Graf (fossé), och nu är där en täck Park med et Lusthus. Parken är i Engelske smaken, med flere irrgångar, alleer och åtskillige Trädslag. Så uphyssar och förskönar Prinsen Staden på alt sätt. Under afton-måltiden på Slottet talte vi med Hans Höghet i åtskilliga ämnen: ibland annat om det fria Tilträde, som Hans Maj:t Konungen i Sverige vissе dagar i veckan lemnar sine undersåtare af alla Stånd; och om *Margrefven af Baden,* som gjör på samma sätt, m. m.

D. 23 *Apr.* besågo vi på Slottet de rumen, i hvilka framledne Land-Grefvinnan, Arfprinsens Fru Moder, hade bodt. Hon var en Engelsk Prinsessa, Dotter af K. *Georg II.* Hon skilde sig ifrån *Land-Grefven* af Hessen-Cassel, sin Gemål, när han antog Catholska Läran, och lefde sedermera här i Hanau, såsom Förmyndarska för sin Son. Denna Prinsessa hade mycket vett, och älskade högel. Lecture. Det var hon som först begynte at upståda Hanau, och at gjöra denne Staden vacker. De rumen hon bebodt äro rätt angenäme, men stå nu aldeles tome. Slottet i Hanau ser ej mycket stort ut; men är dock ganska rymligt: här äro boningsrum för 300 personer. Konungen i Danmark med hela sin Suite, Land-Grefvinnan, regerande Prinsen och des Gemål, samt Prinsens bägge Bröder logerade

här

hår tilſammans på en gång, utan at åndå bo fór trångt.

D. 24 *Apr.* e. m. tåcktes Deras Hógheter tilſtådja, at vi beſókte Deras unge Son, Prins *Fredric*, blott 2 år gammal, men et charmant barn: han råckte oſs ſin hand at kyſſa flere gånger och med mycken grace, likaſom han redan fórſtått at han vore Prins. Slutel. ropade han åt oſs: à Dieu, à Dieu!

D. 26 *Apr.* ſkickade Hans Hóghet regerande Prinſen mig til ſkånks de Lik-Tal, ſom voro hållne ófver Des framl. Fru Moder Land-Grefvinnan af Hesſen-Casſel *Maria*, 2:ne på Tyſka och et på Franſyſka, alla 3 inbundne i ſvart Sidentyg, tillika med denna Prinſesſas Lefvernes-beſkrifning i MS, fórfattad af Hr Bibliothecarien *Wegener*. Det Talet, ſom Hr Superint. *Stockhauſen* hållit, år det båſta efter Tale-Konſtens reglor, tillika laconiſkt och précist.

D. 27 *Apr.* viſade Hr Rector *Bergſtråsſer* oſs Scholæ-inråttningen. I andre Clasſen låres Latin och Geographien. Scholæ-barnen visſte genaſt på tilfrågan ſvara mig, at Konungen i Sverige hette GUSTAF III, och at Stockholm var Hufvudſtaden; de explicerade ock Phaedri Fabler. Hår år ån en lågre Claſs, dår bórjan gjordes med Latinſka Språket; och ſedan flyttas man til den fórenåmnde. Hår äro 2:ne Scholar, en Lutherſk och en Reformert. Ur desſa kommer man ſedan up i *Gymnaſium illuſtre*, ſom år Reformert: de ſom frequentera Gymnaſium få båra värja och kallas *Studenten* eller *Gymnaſiſtae*. Hårifrån reſa de til Academien, antingen til Góttingen eller Giesſen, fór at dår antaga Graden; ty Profesſorerne i detta Gymnaſium tildela icke desſe Honores Academicos. — E. m. tåcktes Prinſen ſjelf beledſaga oſs in i ſit Bibliothek,

och gjorde oss present af 6 Estamper, som han sjelf både ritat och graverat; äfven skänkte han oss af sit egenhändiga Svarfvare-arbete, ganska väl gjordt en bosse, bestående af 2:ne Vaser, m. m. Vi sågo ock Prinsens egna MSS, nämligen: *Tysklands Historia*, som börjar ifrån Augusti och Romarnes tid, och går ända til Kejs. *Sigismund* 1470; *Hessisches Staatswerck*; *Historiska Tabeller* öfver Hanau, Frankrike, Cassel; *Genealogiska Tabeller* öfver Land-Grefvarne i Cassel och Grefvarne af Hanau; *Geographiska Chartor* öfver Cassel och Hanau, ganska exacte; *Ritningar och Planer af Fästningar* &c. altsammans af Prinsens egen hand. Sedan sågo vi åtskillige af de gamlas *Krigs-machiner*, exequerade med mycken nätthet af Prinsen sjelf, såsom *Aries*, *Catapulta*, *Balista* &c. Alla dessa Machiner äro gjorde efter *Polybius* och Chevalier *Folards* Verk. För det närvarande arbetar Prinsen på *Hanaus Historia*. Han har äfven med egen hand författat en *Beskrifning* på sin Samling af *moderna Silfver-Medailler*: den är ganska nitid skrifven, och utgjör circa 16 à 20 små volumer in fol. Korteligen: denne Furste är aldrig sysslolös; äfven när han roar sig med at svarfva, är Hr *Wegener* tilstädes och läser för honom. Han förlorar ej et enda ögnablick af sin dag; han stiger up ganska bittida, nämligen kl. 4 eller 5 om sommaren; går kl. 6 ut på paraden; ty han älskar högeligen Militairen. Sedan användes mäst hela förmiddagen i Bibliotheket. Måltids-timan är ock ganska reglerad. Eftermiddagen spatserar han en stund; och så går han åter in i Bibliotheket. Han söker at göra godt på alla kanter; är affable, höflig och populaire; han talar med folket med den ljuflighet, som utmärker en vacker själ, ehuru han än icke utsatt någon viss dag i veckan til offen-

fenteligt tilträde, såsom Konungen i Sverige, och Margrefven af Baden gjort.

D. 28 *Apr.* voro vi på *Ritare-Academien*, som blifvit inrättad här för et år sedan. Mr *Gallien* ifrån Paris, som är Professor vid denna Academie, visade oss Salen och Ritningarne. Scholairerne hafva redan gjort tämliga framsteg. Prinsen har gifvit 14 Silfver-Medailler til lika så många priser; och Prinsen är sjelf tilstädes, då de utdelas, för at upmuntra ungdomen. Handverkare infinna sig äfven här 2 gånger i veckan, för at lära sig rita. Samlingen af Taflor och Estamper har blifvit gifven til Academien, dels af Prinsen, dels af enskilte. Vi sågo en mycket rar Estampe, graverad af *Augustino Carraccio* 1595, föreställande Aeneas, som bär Anchises på sine axlar, och Ascanius går vid des sida. Denna Gravure är så rar, at den värderas til 10 Louisd'or; och är gifven åt Academien af Franske Prästen Hr *Roques*.

D. 1 *Maji* företogs, i Hr *Jassoys* sällskap, en resa, för at bese nedanstående orter. Vi foro ut genom den porten, som går åt Nürnberg; vi passerade längs efter Mayn-strömen, som lemnades til höger. Vi sågo på andra sidan om strömen Slottet *Steinheim*, och den lilla Staden; hvarefter passerades byn *Dettingen*, samt det stället där Slaget stod emellan de Franske och Engelske 1743, då *Konungen i England* sjelf commenderade, och segrade öfver Mr le Marechal *de Maillebois*. — Vi fortsatte vår våg vidare til Slottet och Staden *Aschaffenburg*, 5 à 6 mil ifrån Hanau. Här hade Svenske Hjelten *Gustaf Adolph* uppehållit sig någon tid. Staden är ej stor; men ligger väl til. Slottet är tämligen vackert, bygt i fyrkant, omgifvet af en Löp-graf; och har man ifrån detta Slott en ganska täck och vidsträckt ut-

utsigt: så at det ej var underligt, at Kon. *Gustaf Adolph* tyckte så mycket om at uppehålla sig här; och man säger, at det var detta Slott, om hvilket Konungen yttrade sig, at det blott hade et fel, nämligen at ej kunna flyttas til Sverige; ehuru andre mena, at Konungen fält denna utlåtelse om Slottet i *München*. Förenämnde Slott var nyss upbygdt, då Kon. *Gustaf Adolph* var här: ty det bygdes 1626 af Churf. *Johannes Svicardus von Cronberg*: det är gjordt af huggen röd Qvader-sten. Vi sågo *Källrarne*, hvilka äro så store, at man beqvämligen skulle där kunna anställa en Carrossel, och Slottsmurarne äro ganska tjocke. Vi gingo sedan up och besågo rumen, som bebos af Churfursten i Mayntz, då han plär komma hit Sommar-tiden. Högre up i Slottet är den så kallade *Chur-Furstarnes Sal*, i hvilken ses alle Mayntziske Churfurstarnes Portraiter ifrån år 13**, då Staden Aschaffenburg kom under *Mayntz*, intil närvarande tid. Den nu regenande Churfurstens är det sidsta; och är nu endast rum för et Portrait til öfrigt. I plafonden af denna Sal äro prågtiga bas-reliefs af förgyldt bly; men äro öfverstrukne med gips: det skedde i 30-åra-kriget för at dölja blyet för de Svenske. — Ifrån Slottet gingo vi at bese Jesuiternes *Kyrka*, och *Bibliotheket*, som tilförne tilhört denna Orden, men nu tilfallit det *Gymnasium Illustre*, och den *lägre Scholan*, som här blifvit inrättade. Så har man öfveralt härstädes employerat Jesuiternes egendomar. — Ifrån denne ort passerade vi Mayn-strömen öfver den stora Sten-bron vid Aschaffenburg, och ankommo til Staden *Seligenstadt*, som vanligen kallas *Selingen*. Vi besökte här *Benedictiner-Klostret*. *Abboten*, eller den regerande Prelaten, är en slags Souverain och rådande för hela lifstiden. P. *Dominicus* visade oss Bibliotheket, som är tämligen

gen ansenligt: där finnas ock några Latinske MSS, omkring 40 stycken, ibland hvilka et, som innehåller de 4 Evangelisterne, tyckes vara ur det X:de Seculo. — I Kyrkan är *Eginhardi* eller *Einharts* graf, som var *Caroli Magni* Cantzler, Secreterare och Måg. Kejsarens Dotter *Imma* eller *Emma* ligger ock i samma Graf. *Eginhart* har bodt här, och anlagt detta Kloster och Abbotskap. Munkarne hafva låtit resa åt *Eginhart* en ny Mausolée framme i Choret, af Marmor af flere färger. Desse Patres berättade oss par tradition, at när Kon. *Gustaf Adolph* passerade genom Seligenstadt, hade han nog drygt brandskattat detta Abbotsdöme, och at *Drotningen* hade med sig en Apinia, som satt bak på vagnen och var klädd i Capuciner-drägt med Rosenkrants och Capuciner-tonsuren. — Vi lemnade Seligenstadt, passerade åter Mayn-strömen, och foro at gjöra vår Cour hos Prints *Ludvic af Würtemberg*, som bor på *Wasserlos*, et Lån-gods, som hörer under Tyska Riket, och är beläget blott 2 mil ifrån *Hanau*. Denne Förste mottog oss ganska gunstigt, och framburo vi til honom hälsningar ifrån *Schweitz*, såsom ifrån Hr *Lavater*, Hr Doct. *Hirzel*, Hr *Iselin*. I en times tid språkade vi med honom om vår tids Philosopher, *Voltaire*, *Diderot*, *Rousseau*, *Helvetius* &c. som utbreda förödelsen öfveralt. Sjelfmord hafva kommit mycket i mode i Paris, sedan denna nya Lära blifvit den almänt härskande; och Prinsen sade, at man försäkrat honom, det inom 18 månader hade ej mindre än 800 personer i Paris afhänt sig sjelfva lifvet; och den Franska Nationen är likvål så lättlynnt och munter! Huru ansenligt större hade då ej antalet blifvit ibland et mindre glättigt folk? Den nya Philosophiens Apostlar taga sig dock väl til vara för at på sig sjelfva exequera hvad de inråda sina

lärjungar. Korteligen: denne Prints har ädla tänkesätt och är väl instruerad. Han har dragit sig tilbakas ur stora verlden, och lefver nu i en slags Eremitage, comme Spectateur des tourbillons. Hans barn äro i et Kloster i Paris. Han har commenderat de Franske Tropparne såsom General-Lieutenant vid *Minorca* och *Port-Mahon*. Han är gift med en Grefvinna af *Beichlingen*. Vi togo änteligen affked af denne älskvärde Herre, och återkommo sent om aftonen til vårt ljufliga *Hanau*. — *D. 2 Maj* under måltiden på Slottet frågade Deras Högheter oss mycket om vår Resa.

D. 4 Maj företog Hofvet sig en Lustresa til *Babenhausen*, 5 mil ifrån Hanau; och täcktes Deras Högheter äfven invitera oss, at på denna resan vara dem följagtige. Vi foro kl. 10 f. m. ifrån Hanau i sällskap med detta Herrskapet, som öfverhopat oss med så mångfaldig ynnest. Vi passerade å nyo *Steinheim* och *Seligenstadt*, och reste beständigt på Mayntziske ägorne, tils vi kommo in i *Babenhausen*, som är en stor Baillage eller et *Ampt*, tilhörigt regerande Prinsen i Hanau, ehuru det är enclaveradt i de Mayntziska Staterne. Då vi kommo fram til Staden *Babenhausen*, var folket samladt ifrån alla kanter för at få se sin Regent. Hela Staden är Luthersk. Slottet är omgifvit med 2:ne Löp-grafvar, och har en skön utsigt. På Borggården ses en Grouppe af gråsten, ganska väl arbetad af *Marterfleck*, en snäll Sculpteur för 50 år sedan; men denne Konstnär hängde sig sedan sjelf af Melancholie. Denna Grouppe föreställer en *Hjort*, som anfalles och förföljes af 2:ne Hundar: den tjenar til Fontaine. Öfver portarne stå Grefvarnes af Hanau vapen en bas-relief med årtalet 1572. Man visar ock här i Slottet en *Säng*, i hvilken D. *Luther* hvilat; den har blifvit renou-

velle-

vellerad sedermera af *Philip*, Grefve af Hanau, år 1591, och är utsirad med boiserier och åtskilliga Skriftenes Språk, alt i trå. Vi besågo ock den Salen, i hvilken Luther hade sofvit. — Sedan gingo vi at bese Mårkvårdigheterne i *Stads-Kyrkan*. Vår Cicerone var Hr Kyrkoherden *Blume*, en ung, men ganska kunnig och tillika modest man: han har författat en Beskrifning öfver Babenhausens Antiquiteter, ännu i MS. Framme i Choret åro Statuer af Sten, föreställande *Philip den Gamle*, Grefve af Hanau, död 1481, samt des Gemål och 2 Söner. Denne *Philip* var Grefve af *Hanau-Lichtenberg*, samt ägde dårjåmte et Grefskap i Elsas. Denna Grenen af *Hanau-Lichtenberg* bör skiljas ifrån den andra af *Hanau-Münzenberg*, af hvilken Gren ingen ligger begrafven hår i Kyrkan. Hår hvila inalles 16 Prinsar och Grefvar. Det åldsta Epitaphium år af *Vitalis de Babenhausen* Miles, A:o 1246. *Miles* betydde *Riddare*. Inne i Sacristian förvaras i et skåp *Bilder* eller Statuer af trå, föreståİlande Påfven *Gregorius hin Store* och 2:ne Cardinaler. Hr *Blume* trodde, at det vore den *Gregorius*, som arbetade på Scholarnes och Studiernes återiståndsåttande; och at man til tekn af erkånsla hade insat hans bild i Kyrkorne; men denna Statue år vist icke ifrån Gregorii tid, utan mycket yngre: hvilket man ock kan se af den 3:*dubbla Kronan* han bår på hufvudet, hvilken icke hörde til den tiden. Hår förvaras ock en mångd Helgedoms-skrin (reliquaires); men reliquierne hafva af Catholikerne blifvit borttagne. Desutom såg jag en Samling af gamla böcker: ibland dem voro några tryckte på 1400-talet. Hr *Blume* följde os sedan utom Staden, och visade os brêchen, som de Kejserlige gjort på muren år 1636, då de årnade borttaga staden ifrån Svenskarne. He-

la inneliggande Garnizonen bestod blott af 200 Svenskar, de dår likvål vårjde sig emot 6000 Kejserlige, som belågrade Staden i en månads tid, men kunde dock ej intaga den, utan nödgades uphäfva belågringen. — Hela Staden *Babenhausen* bekånner sig til Lutherska Låran; och finnas hår ej flere ån 16 à 17 personer af Reformerta Kyrkan, hvilka ej hafva hår någon offentelig Gudstjenst. Vi spatserade på Slotts-vallarne, hvarifrån år en ståtelig utsigt. Man ser på långt håll bergen i *Öfre-Catzenellenbogen*, dår de gamle *Catterne*, Hessarnes Stamfåder, bo. Äfven ses, medelst tilhjelp af en Tub, Slottet *Zwingenberg* i Pfaltz, dår Churfursten låter förvara sine Stats-fångar. — Slotts-vaktmåstaren på Slottet i Babenhausen beråttade mig, at hår vore et gammalt Portrait af Kon. *Gustaf Adolph*; men han visste ej, hvar det blifvit undanstuckit. — Kl. 6 e. m. återforo vi, i sållskap med Deras Högheter, til Hanau. — *D. 5 Maj* hade vi besök af en Svärdfäjare, vid namn *Almgren*, som varit bofast i Hanau i 27 års tid: han år barnfödd åt Upsala-kanten; har ån ej glömt Svenskan. Des bror år boende i Stockholm, äfven Svärdfäjare.

D. 6 Maj företogo vi oss åter en Lust-resa, i sållskap med Hr Cantzlern *Homberg*, til *Selbold* eller *Langen-Sebold*, beläget 2 mil ifrån Hanau, för at besöka dår boende Grefven af *Isenburg*. Godset åges af Prinsen af *Isenburg*; men nyssnåmnde Grefve har sit appanage hår, och har han låtit bygga et skönt och rymligt Hus. Detta Hus år bygdt af Svenskarne, plägar Grefven säga på skåmt; ty det år uprest af de rikedomar han samlat i Sverige, dår han varit 6 särskilte gånger, och senast 1750. Han var Öfver-Kammarherre hos K. *Fredric*, och har af honom blifvit begåfvad med en mängd Jouveler

och Snusdosor; men såsom han ej snusar, har han i stället förvandladt dessa dosor med det öfriga i penningar och bygnader. Huset är väl arrangeradt. Här ses en skön Samling Taflor af store Mästare; äfven åtskillige Svenske Portraiter, såsom K. *Fredrics*, Drottn. *Lovisa Ulricas*, Grefvinnan *Fersens*, Baronessan *Wrangels* &c. Des Bibliothek är ej talrikt, men utvalt, i synnerhet i Historien för alla Riken. Äfven finnes här en kostbar Samling af Kopparstycken, omtrånt 100 volumer i stor folio. Ibland dessa sågo vi: *Histoire Naturelle des Oiseaux, ornée de* 306 *Estampes, qui les représentent parfaitement en naturel, dessinées et gravées par Eleazar Albin, et augmentées de notes et de remarques curieuses par W. Derham, à la Haye* 1701 in 4:to 3 voll. är et skönt och rart verk, ganska tåckt illumineradt; item, *Metamorphosis Insectorum Surinamensium etc. per Mariam Sibyllam Merian. Amstelod.* 1705 in fol. max. etc. Grefven undfägnade ofs väl. Han älskar hjerteligen Svenskarne, och förgåter aldrig den höflighet de på alt fått bevist honom. Denne Grefve är en i alla måtto älskvärd Herre, och af et helt annat lynne än Brodren, Prinsen af *Isenburg*, som vi lärde känna under vistandet i Manheim och som antagit Catholska Läran. Vi återvände om aftonen til Hanau.

D. 10 *Maj* ankom Prints *Georg Carl af Darmstadt* til Hofvet i Hanau; och regerande Prinsen af Hanau behagade sjelf presentera ofs för honom. Det är en älskvärd Herre, 20 år gammal; men tycks vara så stadgad, som en åldrig man. Han är Riddare af S. Johans Orden, och Neveu til Marggrefvinnan af Baden. — E. m. beságo vi Hrr *Schreibers* och *Dietleins* Siden- och Sammets-Fabrik. Det är den första som blifvit inrättad i Hanau för ungefär 40 år sedan. De *Sammeter*, där tilverkades, skola vara af lika godhet med de Genuesiske.

D.

D. 11 *Maj.* beſågo vi *Rådsſalen;* dår ſitta alle Grefvarnes af Hanau Portraiter: den ſiſte dog 1736, och ſedan den tiden åger Heſſen-Caſſelſka Huſet Grefſkapet Hanau. E. m. gjordes i Deras Höghetens ſällſkap en luſtfart til *Philipsruhe.* Hår blef *Tallard* fången 1704. — *D.* 12 *Maj* beſöktes Hr Prof. och Conſiſtorial-rådet *Iber*, en ganſka lård Man och ſom har et ſtort Bibliothek. Han åger et MS af följande titel: *la Papauté convaincue d'imposture par la Sainte Ecriture, par l'Hiſtoire Eccleſiaque et par le Bon Sens.* 1748; beſt. af 430 ſidor in fol. Det år ſkrifvet af en Catholik och på Franſyſka, ehuru Författaren ſåger ſig icke vara född Franſos. Denna bok år ſkrifven med en ſtark penna. Hr *Iber* viſste ej hvem ſom vore dertil Auctor, ej eller hvarifrån den kommit: han fick den med poſten 1756. Detta MS har ingen hårſtådes låſt, utom Hr Iber och afledna Fru Margrefvinnan. Hr *Iber* lånte mig denna curiuſa Skrift til genomlåsning: den år mycket vål och med ſtyrka författad.

D. 16 *Maj* berättade Hr Prof. *Iber* oſs angående en man, hvilken hade tjent Drotn. *Chriſtina* i Rom ſåſom Page, ſamt lefver ån, viſtas hår i Hanau och har all ſin vigueur i behåll; och föregifves det, at man inom des Familie åger den vigtiga hemligheten, at medelſt et Elixir, hvars ingredientier ingen annan kånner, kunna förlånga hälſan och lifvet. Hr *Iber* lofvade at ſkaffa oſs rått på denne mannen, och vi fågne oſs emedlertid med hoppet om en rik ſkjörd af anecdoter, beträffande Drotningen och hennes Hofhållning i Rom.

D. 17 *Maj.* Vårt gårdags-hopp förſvann i en haſt. Vi hade ingen ro förrån vi fått beſöka Hr *Iber*, för at mana på honom at upfylla ſit gifne löfte; men han gaf oſs den obehageliga tidning, at den-

denne Christinas gamle Sven-tjenare, som bodt här i Staden hos en Guldsmed, vid namn *Fischbacker*, hade för 6 à 7 månader sedan gjordt en resa åt Italien. Des namn är *Urbino*, eller *Urbin*; han är född Romare, och är 99 år gammal. Han hade först tjent såsom Page hos Drotning Christina, och sedan i Frankrike såsom Öfverste-Lieutenant. Här i Hanau uppehölt han sig i 5 eller 6 år; ägde jämn god hälsa; var förut boende i Offenbach, där han hade en Farbror, som dog i en ålder af 109 år. C'est dommage que notre espérance de tant d'anecdotes s'evanouissoit; Mr Iber nous plaignoit aussi beaucoup. I Casselske Archiverne finnes et Bref, innehållande Svenska Anecdoter ifrån Mr *de Hof*, som var Land-Grefvens Wilhelm VI Envoyé vid Drotn. Christinas Hof: detta Bref är teknadt i Stockholm d. 16 Apr. 1646; och har Hr *Iber* deraf tagit afskrift, den han meddelade mig. — Hr *Jassoy* anmodade oss, at i morgon göra sig sällskap til Büdingen.

D. 18 *Maj* företogs den i går aftalte resan. Vi besökte först negderne omkring Hanau; beſågo Slottet *Ronneburg*, beläget på en högd, hvarifrån utsigten är täck och vidsträckt. Det bebos af Inspirerte och Anabaptister, som hafva här åtskillige Ullstrumpe-Fabriker. Slottet belägrades i 30-åra Kriget af de Svenske, men blef dock ej intagit. Nu är det i et mågta förfallet tilstånd, och äges af Grefven af Isenburg. — Vi begåfvo oss vidare til *Herrenhag*, en öfvermåtton vacker by, bygd såsom en stad af Zinzendorfianerne, som hade här deras bonings-plats ifrån 1741 til 1751, då en oförståndig Politik tog piskan i handen och utdref detta arbetsamma folket. Medelst detta steg förlorades på en gång 4000 nyttige Medborgare. De hafva bortsålt sina jordagods och hus åt Hr *Agricola*, en refor-

formert Pråstman, och hafva blott förbehållit Sig Kyrkogården såsom et heligt rum. Denne ort har et det angenåmaste låge. Ingen möda, ingen kostnad blef spard, för at gjöra stället lika så behagligt, som beqvämligt. Här ses en stor plats, liksom et torg, fullsatt med träd och med häckar. Här var brist på vatn, ty det ligger på en slätt; men Grefve Zinzendorf har låtit gråfva en ganska djup Brun: hvilket arbete kostade Communautetet eller härvarande Brödra-församlingen ej mindre än 80,000 Riksdaler eller 126,000 Floriner. Ifrån denna Brun kan tilräckeligt vatn utdelas åt alla husen, som hvart och et har sin särskilta Cisterne. Den kom at kosta en så dryg summa af den orsak, at man arbetade derpå i 7 år à plusieurs reprises; ty man öfvergaf arbetet flere gånger: den har inalles 534 fots djup: är murad af fyrkantig röd sten, som blifvit hämtad ifrån Budingen, men nederst på botnen är han uthuggen i klippan. Husen i Herrenhag äro stora och vackra: inalles 22 höga hus, liksom palatser; nu för tiden stå de dock tome, undantagandes det som bebos af Hr Agricola. Vi sågo den första Kyrkan, som anlades straxt vid Inrättningens början. Sedan besågs Storkyrkan, en skön bygnad; uppe i platfonden ses åtskilliga Målningar, föreställande Frälsaren efter Upståndelsen, som visar Thomas sin öpnade sida, etc. Det huset, där Grefve Zinzendorf, Församlingens Biskop, bodt, är en ståtelig byggnad: emellan det och Kyrkan är en Communication. Vidare ögnade vi på *Syster-huset*, som är ganska rymligt, af 3 våningar, och äro Sof-kamrarne i den öfversta. *Das Brüder-Haus* var inrättadt på lika sätt. Skada, at dessa sköna och toma husen nu så aldeles förfalla. Öfveralt märkes en utsökt propreté, som var rådande hos detta folket. Kyrko-gården

den ligger affides ifrån Staden. Grafvarne äro anlagde i räte och parallele rader, den ena efter den andra. Hvar Likften har antingen et Numer-tal eller et Epitaphium, där altid ordet *heimgegangen* förekommer i stället för: *han dödde den eller den dagen.* På Grefve Zinzendorfs 3 Söners Grift-ftenar läfes: *denatus;* och desfa Epitaphier äro de enda här fes på Latin. Vi fågo äfven en Svensks hvilo-ftälle; på Stenen var denna Inskrift: *Hier ruhen die Gebeine Heinrich Königs, geb. zu Gothenburg in Schweden d. 20 Apr. 1743, feelig entschlafen d. 6 Febr. 1751.* Vi voro nyfikne at veta orfaken, hvarföre man på denna Grift teknat *entschlafen* och icke *heimgegangen*, fåfom på de öfrige. Hr *Dorie* i Marienborn fade mig federmera: at det kom på et ut, ty båda ordfätten voro Bibliska: *Vår Vän Lazarus fofver; Jag vil vara hema när Christo,* &c. Imellan byn och kyrkogården är en allée af vackra träd planterad. Då Zinzendorfianerne voro här å orten bofatte, hade de anlagt åtskilliga goda Fabriquer, Urmakerier, &c. Vi lemnade änteligen detta ljufliga ställe, och begåfvo ofs til Büdingen, fom ligger blott ½ mil derifrån. Staden Büdingen har fit läge, 5 mil ifrån Hanau, vid floden *Seemenbach*, fom utfaller i *Nidder*. Här refiderar regerande Grefven af *Isenburg*, men Staden är ej vacker. Vi beföckte Hr *Pels*, fom tilförne varit Profesfor i Amfterdam, och nu är Rector vid härvarande Gymnafium illuftre. Uti det hus, där han bor, fes et gammalt Monument af et Torn, bygdt fom en Pyramid af ftora Sten-blockar. Defs mur är få tjock och ftark, at den liknar de gamle Romares Arbeten, ehuru han ej är äldre än ifrån 13:de Sec. af de gamle Grefvarne til Ifenburg. Nära vid *Büdingen* äro *Salt-verk:* Saltet kommer ifrån en källa; och alt-

sammans har likhet med Salinerne i *Lion le S. unier* uti Franche-Comté. — E. m. reste från Büdingen til *Marienborn*, hvars Slott ligger vål til. Hår bodde ock Herrnhutarne tilförene, och har Stället medelst deras åtgård blifvit ganska angenåmt. Nu åro hår af dem inge flere qvar, ån Hr *Dorie* från Glückstadt. Denne Mannen, som talte med en Evangelisk anda, förekom mig så vördnadsvård, som hade jag sedt en af Frålsarens Apostlar. Han visade oss Herrnhutarnes Kyrka, dår Bröderne höllo deras Synod år 1764. Kyrkan år vacker och har tåcka målningar. Hår har Grefve Zinzendorf ofta predikat; men nu predikas ej mera, utan år Kyrkan tilsluten. Hr *Dorie*, som år Pråst, har blifvit förbuden at predika. Alle Råds-Herrarne i Büdingen berömde med en mun Herrnhutarne för deras vackra och tadellösa upförande etc. Men det var medelst Ministern *Bauers* intriguer, som detta fredfårdiga folket skingrades. — Vi foro vidare til *Marköbel*, en småstad i Grefskapet Hanau, som njuter många Privilegier och betydelige prerogativer; år ock ganska vål bebodd, och landmannen hår år ganska vålmående. På denne orten lefver en ifrån verldens buller afskild Philosoph, Hr *Sigmund*, som i 16 år varit Gouverneur för regerande Grefven af *Witgenstein*, men nu satt sig ned i lugn på denne sin Födelse-ort, dår han lefver af sina revenuer och har refuserat den Pension Grefven tilbudit honom. Han år en djupsinnig Mathematicus, och åger utvalda böcker, hvilka han ock kånner ganska vål. Större delen af sin egendom har han anslagit til en Scholæ- och Bibliotheks-Inråttning för Landmåns barn. — Hårifrån återvånde vi til Hanau, som ligger 3 mil ifrån *Marköbel*. Och hade vi af denna lilla bi-resa håmtat mycket nöje.

D.

D. 19 *Maj* åſkådade Mönſtringen, ſom anſtåldes, på andra ſidan om Philipsruhe, med de Hannoverſke Tropparne, hvilka ligga i Garnizon hår i Hanau och commenderades af Öfverſten *Friſenhauſen*. Sedan vi åſkådat denna Militariſka Mönſtring och ſpiſat, efter vanligheten, på Hofvet, beſökte vi Hr Regerings-Rådet *Wagner*, och företogo oſs at anſtålla mönſtring med hans ſköna Bibliothek. Ibland annat funnos dår 4 handſkrifne Volumer, innehållande Collegier dicterade af *Bar. Wolf*. Hr W. åger ock et Original-Portrait af Svenſke Generalen *Ramſay*, ſom commenderade i Hanau under 30-åra Kriget. Man ſåger: at han gjort mycket godt åt landet, men mycket ondt åt då regerande Grefven.

D. 20 *Maj* beviſtades å nyo et Militariſkt Skådeſpel, eller Mönſtringen af regerande Grefvens i Hanau Troupper. Förut år anmårkt, huruledes H. H. år en ſårdeles vån af Militairen. I dag ſyntes han ock vara högeligen nöjd. Alt gick för ſig efter önſkan och til nöjes. Troupperne åro vackre och vål öfvade. Prinſen var alleſtådes ſjelf med, och altid i ſpetſen för busſarne. 2 à 3000 perſoner hade hitkommit ifrån Frankfurt, för at åſkåda denna vackra Mönſtring. — E. m. voro vi hos Hr Capitaine *Scheele*, och ſågo hos honom en bit *hårdt bröd*, eller et ſtycke af en ſkårpa, af hvilken Kon. *Guſtaf Adolf* hade åtit. Detta var åfven anteknat med blåck på brödbiten, och at det var bakat i Königsberg; men tillika ſtår påſkrifvit, at detta bröd år 180 år gammalt, ſom ofelbart år antingen miſsråkning eller ſkriffel. — Vi ſågo ock hos Hr *Scheele* en Statue af *Iſis*, liggande på knå och hållande mellan hånderne likſom et ſlags Smed-ſtåd: en Iſis i dylik ſtållning hafve vi ej ſet tilförne; hon år

af et ſlags ſten, ſom gjer ſtarkt ljud då man ſlår derpå, likſom vore den af bronze.

D. 21 *Maj* beſöktes Hr Prof. *Hundeshagen*, ſom viſade oſs Italienſka MSS. innehållande åtſkillige Venetianſke Ambasſadeurers Berättelſer til Senaten, om hvarjehanda hemliga Commisſioner, ſom blifvit dem updragne. De angå Conſtantinopel, Genua, Lucca, Rom etc. Desſe Miniſterielle Acter beſtå af 3 voll. in fol. I Hr Prof. H. Bokſamling kom jag ock för förſta gången öfver *Junckherroths Tyſka Öfverſättning af Nya Teſtamentet:* den år trykt i *Offenbach* 1732 in 8:o eller ſtor 12:o. Alla exemplaren hafva blifvit ſupprimerade; och har man mycken ſvårighet at råka på et enda complet exemplar. Man har ſagt mig, at Hr Hof-Råd. *Michaëlis* ej kunnat få deraf mer än några blad. Denna Verſion år löjelig och faſt oförſtåndelig. — Då vi upkommo på Hofvet at ſpiſa, råkade vi Mylord *Cavendiſh* med Mr de *Saint Germain*, ſom åro komne ifrån Lauſanne, och årna ſig til Casſel och Berlin. Vi hade lårt kånna dem i Lauſanne hos Monſeigneur *Broglio.* Mr de *St Germain* berättade mig, at i *Pau*, Hufvudſtaden i Béarn, ſes en Statua pedeſtris, ſom föreſtåller *Ludvic XIV*, och ſom blef upreſt under *Ludvic XIV:s* lifstid ſamt på des befalning, ehuru invånarne i Béarn håldre velat reſa en Stod åt *Henric den Store*, deras Landsman; och för den orſaken har man på piedeſtalen inſatt en Inſcription, ſå lydande: *C'eſt la Statue du petit fils de notre Grand Roi Henri IV.* Denna Inſkrift år författad på deras Patois, hvilket Språk år at anſe ſåſom et ſlags Provençalſka. Denna Inſcription liknar tåmligen det Epitaphium, ſom man ſatte på Pepins Graf: *Ci git le pere de Charles Magne.* Hr de *St Germain* år född i Béarn. Han ſade mig ock, at regerande Konungen i Eng-

England valt *Gustaf Wasa* och *Henri IV* til sina Hjeltar: detta Val grundar sig på goda skäl. — E. m. besökte Guldsmeden Hr *Fischbach*, hos hvilken ofvanomtalte Hr *Urbin* hade logerat. Han visade oss et bref ifrån hans hand. Han reser nu i Italien, i sällskap med en sin vån ifrån *Langenthal* i Schweitz, som också är en *Gulden-Rosencreutzer* eller Adeptus, liksom Hr *Urbin*. Hr *Fischbach* gaf mig löfte at genast skrifva honom til, och fråga honom om anecdoter rörande Drotning Christina. Han är född i Rom år 1675; var följagteligen vid Drotn. Christinas död 14 år gammal.

D. 23 Maj började gjöra Afskeds-visiter. Vi togo med rördaste hjerta afsked på Hofvet af Deras Högheter, som öfverhopat oss med så mycken och oförgåtelig Godhet, at vi ej måtte glömma bort Hanau, och huru vore sådant väl möjeligt? Hennes Kongl. Höghet, Prinsessan, behagade gifva oss et Bref til sin Syster, Hennes Kongl. Maj:t, vår regerande Drotning.

D. 24 Maj tilbragte hela f. m. at utskrifva de starkaste ställen ur det förromnämnde märkeliga MS, som Hr Iber lånt mig, rörande *Påfven*. E. m. besöktes af nyssnämnde Hr *Iber*. Han talte åtskilligt om Gr. *Zinzendorf*, som han personligen känt och hört predika i runda 2 års tid i Berlin. Konungen hade, emot Prästernes samtycke, lemnat honom tilstånd at predika; och då de deremot gjorde föreställningar, hade Konungen yttrat sig: *Vous autres vous vous amusez des plaisirs, des debauches et à jouer; et en cela vous suivez votre inclination; mais celui-ci aime à prêcher: chacun a sa marotte. D'ailleurs j'aurai tant d'accise par la consomtion des vivres de tant de personnes.* Ifrån Berlin kom Grefven til Herrenhag 1738. I Philosophien var han ej särdeles bevandrad,

drad, men eljest tämligen lärd, och - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - - -
at blifva namnkunnig. Han gjorde vidsträckta resor, och studerade menniskan i alla möjeliga lågen; gick äfven i den affigt på liderliga ställen, för at betragta mänskligheten i des förnedring; men deltog dock ej sjelf i de liderligheter där utöfvades.

D. 25 *Maj* aflades än nu åtskillige Afskeds-besök. Hr *Jassoys* ädelmod och tjenstagtighet voro de mäst rörande föremål för vår saknad. Han hade bevisat oss de reellaste Vänskaps-prof, större än de närmaste anförvanter, än bröder vanligen yttra mot hvarannan.

D. 26 *Maj* skiljdes vi från vårt charmanta Hanau. Vi embarquerade oss på Mayn-strömen. Vår ädla vän, Hr *Jassoy* beledsagade oss ända til *Rumpenheim*, framl. Land-Grefvinnans af Hessen Lust-Slott. Sedan passerades med saknad det täcka *Philipsruhe*; och så fortsattes resan vidare, förbi den lilla Staden *Offenbach* til *Frankfurt*.

D. 27 *Maj* tilbragtes med besök, och *d.* 28 vore vi i god tid uppe på Bibliotheket. Hr *Franc. von Lichtenstein* lät mig se *Ludolphi* MSS, särdeles des Brefväxling med *Leibnitz* och flere Lärde; ur denna lärda Bref-samling gjorde särskilte utdrag. Vi sågo äfven *Michaël Neanders* Original-bref til *Fabricierne*, samt *Epistolae Zaluskii*, et ganska sällsynt verk, bestående af 4 Tomer in fol. trykte i Brunsberg 1709. Vidare D. *Pauli Freheri Theatrum Virorum eruditione clarorum* etc. Norimb. 1688, som är täml. rar. Sedan sågos de *Ethiopiske Stylarne*, som blifvit hitskänkte af *Ludolph*: här är et nog tilräckligt antal at kunna trycka en hel bok på detta Språket. Vi besökte sedermera Hr Biblioth. *Lichtensteins* eget enskilta Bibliothek. Samlingen är tal-

rik,

rik, fårdeles in Jure. Hår finnes ibland annat Cardinalen *d'Osfats* Verk med *Housfaie de la Mothes* Noter, tr. i Paris in 4:o. Denna rara bok innehåller många nyttiga Saker fór en Politicus. Fór fórfta gången tråffade jag hår på: *Cenfura Librorum Apocryphorum adverfus Pontificios, inprimis Rob. Bellarminum* etc. *Prælectionibus* 250 *pofthumis in Acad. Oxonienfi tractata a Johanne Raynoldo, Anglo, Acad. Oxon. Prof. Theol. In nobili Oppenheimio* 1611. in 4:o 2 Volumer. Detta arbete år ófvermåttan rart. Se *Vogt.* Fórfattaren år ock mycket mårkvårdig af fóljande orfak: Raynolderne voro 2:ne bróder, Joh. Reinold och Wilhelm, af hvilka den fórre var Catholik och den fednare Reformert; de disputerade fins emellan om Religionen, och tviftens utgång blef: at bågge fórändrade tånkefättet i Religionen, och gjorde et inbórdes byte: Johan blef Reformert och Wilhelm Catholik. Se *Deutfche Acta Erudit.* Vol. 5, p. 171. Det år ock befynnerligt, at boken år trykt i *Oppenheim*, utan at något fkål anfóres hvarfóre en Ångelfk bok blifvit trykt på nyfsn. ort. Boken har icke en gång något flags fóretal. Såg åfven en annan rar bok, med fóljande Titel: *De Amplitudine Regni Coeleftis, Libri duo, quibus numerus electorum f. falvandorum in regno coelefti multo majorem futurum, quam reprobatorum; et Judæos hodiernos omnes ante extremum judicium ad veram Chrifti Mesfiæ agnitionem ac fidem esfe congregandos, ex S. Script. et Patrum* &c. *demonftratur; Caelio Secundo Curione S. S. Theol. in Bafil. Acad. quondam Prof. Auctore. Excuf. Francofurti A:o MDCXVII.* in 12:o af 248 fidor. Det år denfamme Curio, fom fkrifvit *Pasquillus Ecftaticus*, Genevæ 1544. — Ifrån Bibliotheket gingo vi at befe afl. Doct. *Senckenbergs Hus* och *Theatrum Anatomicum.* Han har anflagit

git 100000 Fl. til inrättande af et Hospital, en Anatomie-Sal, en Medicinsk Trågård och et Bibliothek; han ligger sjelf begrafven i Trågården. Han dog 1772, af et fall ifrån andra våningen ur detta Hus, då han såg på huru Murarne arbetade. Hospitals-bygnaden är än ej aldeles fullbordad. Inrättningen är ståtelig. Den ene af Hr S:s Bröder hålles i fångsligt förvar här i Frankfurt af Magistraten; och den andre är Hof-Råd i Wien. Afl. Hr S:s Bibliothek står under Hr Doct. *Reichards* vård; och innehåller omkring 10,000 Band i alle Lärdoms-delar; äfven flere rara böcker. Här ses Original-Portraiter på trä af Doct. *Luther* med årtalet 1577, af Doct. *Jonas* 1529; af *Melanchton*, *Erasmus*, *Raimund Lullius*, *Spener* och *Dippel* el. *Democritus*. Hr S. var stor vän af den sistnämnde, och adopterade hans principer i Medecinen.

D. 30 Maj besöktes Hof-Rådet Hr *Ehrenreich*, Fader til den Hr Ehrenreich, som var boende i Stockholm. Vi besågo des skjöna Cabinet: en aldeles ypperlig Samling af dyrbara Taflor, af Snäckor, Mineralier och Petrificater. Här ses Taflor komne från de största Måstares pensel; t. e. *Herdarne som tilbedja den nyfödde Frälsaren*, måladt af *Raphaël Urbino* på en svart Sten; är et fast uniqut stycke. Den svarta Stenen föreställer natten, och et ljus upplyser hela stycket; Josephs Hufvud är så väl gjordt, at man ej kan se sig mätt derpå; men tycks dock ej vara från Raphaëls pensel. Detta sköna Konststycke har kommit ifrån *München*, och blifvit dyrt betalt. Et Crucifix af *Vandyk* är et Mästerstycke. En Maria af *Jacobo Ponte Bassano* på sten är superbe. Jungfru *Mariæ Kröning*, målad på Lapis Lazuli di rocca vecchia med guld af *Paulo Veronese*;

den

den har varit ägd af Cardin. *Valenti* i Rom. Kon. *Carl Stuarts* Portrait, som blef halshuggen, måladt af *Kneller* 1681 i London: denne Engelske Målaren hade åtskillige gånger aftagit den olyckelige Konungen under det han satt i Arresten; men ej et enda Portrait blef fullbordadt. Et Portrait af de *Largilliere*, Portrait-målare hos Kon. Ludvic XIV, måladt af honom sjelf; &c. — I *Natural-Samlingen* fästades upmårksamheten i synnerhet på et *petrificeradt Fogelbo*, som år något rart. Vi sågo den sällsynta Snäckan, kallad: *Doppelter Spindelkopf*; den betales til och med 170 Floriner. Item den så kallade *Buccina Aruana*, som år ånnu rarare och tillika dyrare; ty den har kostat 250 fl. Vidare sågs en *Kula* eller en *Båll af trå, öfverdragen med en tjock skorpa af Tartarus*, som blifvit uttagen ur Uterus på en qvinna i *Marbach* i Würtemberg år 1729. Man vet ej huru denna Concretion där blifvit genererad; men en Soldat befriade hustrun ifrån detta plågo-åmne medelst en Järn-tång. Hustrun var så otacksam, at hon ej ville betala sin Läkare för des möda; han nödgades söka henne inför Domaren, som ålade henne at gifva Soldaten 1 Riksdaler eller $1\frac{1}{2}$ fl. Hr Ehrenreich äger sjelfve Original-Domen, tången, trå-kulan och en omständelig beskrifning om hela håndelsen. Denna Trå-kula, som hustrun burit i lifvet i 4 års tid, har $2\frac{3}{4}$ tum i diameter, och väger $5\frac{1}{2}$ unts: den år gråaktig til fårgen, af den öfverdragne skorpan af tartarus; den år nu hård som en sten, men var förmodeligen ånnu mjuk då Soldaten uttog henne.

D. 1 *Jun.* tilbragtes hela förmiddagen i Stads-Biblioteket, at examinera *Ludolphi* trykta arbeten. Hår äro flere exemplar af des Ethiopiska Lexicon, Londonska Editionen; alle äro fullskrifne med des

egenhändiga Noter för en ny Uplaga. Men den sista Frankfurter-Uplagan af år 1699 in fol. är ej vidrörd: et prof, at alla dessa noterne hafva deruti blifvit trykte. Följande Skrifter rörande Svenska Sakerne finnas i detta Bibliotek; 1) Rerum gestarum Narratio succincta, quæ in Dania et *Suecia*, aliisque his finitimis locis ab A:o 1510 usque ad annum 20, *Christiano II.* Rege Sueciæ, acciderunt, quibus adjecta est ejusdem Regis vitæ et coronationis brevis Descriptio, Autore incerto. Exstat in *Schardii* Scriptorum Rerum German. Tom. II. fol. Basileæ. 2) Vocatio Divina Regis *Sueciæ* pro redimenda Religione atque Libertate Germaniæ, in 4:o, Moguntiæ. 3) Relatio Historica de duobus *Gustavis*, Regibus Sueciæ, avo, nepote, August. Confessionis Defensoribus. 4) Succincta Narratio omnium eorum, quæ ab ultimis Comitiis septemviralibus Ratisbonæ habitis, in pacis cum Coronæ *Sueciæ* Regno negotio usque ad exitum Anni 1637 gesta sunt, in 4:o. 5) Sueciæ Historia Pragmatica, quæ vulgo Jus publicum dicitur, Holmiæ. 6) Regnorum Sueciæ, Gothiæ et Finlandiæ Descriptio, 8:o, Amstel. 7) Arma Suecica, oder Beschr. des Krieges, so Gust. Adolph König in Schweden wieder Ferdinandum II geführet, in 4:o. 8) Animorum in Europa et vicina Asia motus de *Suecici belli* motu in Polonia, in 4:o, Upsal. 9) Sedes et Origo belli Sueco-Danici, in 4:o, Francof. 10) Virgilius Christianus *Suecicus* s. Status Rom. Imp. centonibus Virgilianis descriptus et Adolpho Suecorum Regi oblatus a J. C. P. Ev. 4:o. 11) Idem Germanice. 12) Copia Litterarum nobilis cujusdam Sueci ad nobilem quendam Franconiensem, expromens intentiones et consilia tam cocta quam coquenda belli in Germania, hinc inde a *Suecis* et jam in Danos etiam adornati, in

in 4:o. Francof. 13) *Sueco*-Polonica Acta, s. Exegesis, commemorans caussas, quibus Ordines regni Sueciæ provocati Sigismundum III Regem Poloniæ ejusque progeniem Suecano diademate exuerunt, 4:o, Stockholmiæ. 14) Litteræ Hamburgo missæ continentes inter alia Naumachiam Sueco-Danicam habit. $\frac{13}{23}$ Octobr. A:o 1644 in 4:o. 15) Litteræ Suecorum Regis ad Radzwillium Magni Ducatus Lithuaniæ Campi-ducem, nec non Senatorum Regni Sueciæ ad Senatores Regni Poloniæ, in 4:o. 16) Caussae, ob quas Suecorum Rex *Gust. Ad.* tandem coactus sit, cum exercitu in Germaniam movere, in 4:o, Stralsund. 17) Oratio Panegyrica in laudem *Gust. Ad.* Suecorum Regis et Constantiæ Friderici V. Bohemiæ Regis a diversis Auctoribus in 4:o. 19) Rostochiana Funeralia super obitum Regis Suecorum *Gust. Ad.* in 4:o. 20) Senatus Universitatis Rostochiensis Lessus super Obitum *Gust. Ad.* in 4:o. 21) Famæ Posthumæ *Gust. Ad.* R. Su. consecratæ a Musis Stetinensibus in 4:o. 22) Oratio ad *Gust. Ad.* Suecórum Regem in 4:o, Francof. 23) Threni in Funus *Gust. Ad.* Suec. Reg. Musarum Stetinensium in 4:o, Rostoch. 24) Dania ad Exteros de perfidia Svecorum Authore G. Rosenkrants. Vid. Placcii Theatr. Pseudon. N:o 1084. 25) Panegyricus *Carolo Gust.* Reg. Suec. dictus in 4:o, Lugd. Batav. 26) Epigrammata de Tempore et Bello Suecico in 4:o, Lips. 27) Threni in funus *Gust. Adolphi* Reg. Su. in 4:o, Stetini. 28) Threnologiæ super obitum *Gust. Ad.* Reg. Su. Lips. in 4:o. 29) Epigramma in obitum *Gust. Ad.* Su. Reg. Vid. Catalog. Deduct. voce Ferdinandi III. 30) Germania ad Germaniæ trium Provinciarum imperio exemtos nobiles *Suedici* remonstratio foederis, in 4:o. — Åfven förvaras i Medaille-Cabinetet i Frankfurt en stor Silfver-Medaille, sla-

gen öfver *Gustaf Adolph* A:o 1634. På rät-sidan ses Konungens Lik i Konglig Mantel och Krona på hufvudet etc. med denna Legende: *Gustavus Adolphus Magnus Dei Gratia Suec. Goth. et Vandal. Rex Augustus.* Under Kongl. Liket står: *Natus 9 Dec. A:o 1594. Gloriose Mortuus 6 Nov.* 1632. På afstånd ses den flyende Fienden, förföljd af Soldater til häst, och ofvanföre i luften svåfvar en mängd Änglar, af hvilka en håller i högra handen et lågande Svärd, och i den vånstra denna legende: *Vel mortuum fugiunt.* Ofvanföre Konungen ses en annan grouppe Änglar, och strålar som nedbryta från himmelen under namnet יהוה, samt denna legende: *Euge serve fidelis.* På frånsidan ses Konungen i en Triumph-vagn, dragen af vingade hästar öfver drakar och andra monstra. Konungen håller i högra handen en bar vårja, och i den vånstra en öpen bok, hvaruti står skrifvit med ganska fina bokstäfver: *Verbum Dei manet in æternum.* Bakom Konungen ses en person, som håller en Colonne och som kröner Konungen med en Lagerkrants. På höger om Konungen synes en flygande Figur, hvilken tyckes vara Religionen: hon har Stjernor omkring hufvudet, och håller med högra handen en bok, på hvilken är et altare, och ofvanpå altaret ligger et brinnande hjerta. Ofvanföre denna figure står skrifvit: *Et vita et morte triumpho.* Legenden på denna sida är: *Dux Glorios. Princ. Pius, Heros Invict. Victor Incomparab. Triumph. Felix et German. Liberator. A:o* 1634. — E. m. besöktes Hr Rector *Purrman*, ägare af et skönt Bokförråd. Jag genomsåg Catalogen på *MSS af Uffenbachs Bibliothek*: däribland finnes mycket ang. Svenska Sakerne, Gustaf Adolphs Regering &c. Ibland de trykta böckerne, som tilhört Uffenbach, märkte jag, i 2:dre Tomen af Cata-

taloguen en med denne titul: *Argonautica Gustaviana, das ist, Nachricht von der neuen Seefarth und Kaufhandlung, oder der von Koenig Gustavo Adolpho angerichteten General-Handlungs-Compagnie, Frankf.* 1633 in fol. Uffenbachs Boksamling såldes på Auction för 20 år sedan: des Orientaliska och alla öfrige MSS. kommo til Hamburg til Philologen *Wolff*; men de MSS., som angå Frankfurt, äro här i Bibliotheket. Det Wolfiska Bibliotheket i Hamburg är äfven nu bortsåldt och skingradt. — Vi träffade jämväl 2:ne Landsmän bosatte här å orten; näml. Hattmakaren *Ekholm*, född i Jönköping, som har vistats här i 17 år, samt Hattmakaren *Iser*, som tillika är Capitaine vid Borgerskapet. Här äro 14 Capitainer, en för hvart qvarter. Han är välmående, och har i 40 års tid varit ifrån Sverige; talar dock ännu Svenska rätt väl. Vi åtföljdes til St *Petri Kyrkogård*, där min gamle Academiske Vän, Hr *Hildebrand*, hvilar. Hr *Iser* hade känt honom; äfven beledsagat honom til sit hvilorum. Förgäfves sökte vi, ibland de månge Epitaphierne här finnas, efter något öfver vår *Hildebrand*; en verkelig harm at man så försummat des minne. Här ligga dessutom 2 à 3 andre Svenske Officerare begrafne, alle utan Epitaphium; alle stupade de i Slaget vid Bergen. Hr Hildebrand hade lefvat 14 dagar efter sin undfångne blessure. Besökte sedan Bokhandlaren Hr *Varentrappe*, som är en af de bäst fournerade härst. Såg hos honom *Golii Lexicon Arabicum*, corrigeradt och noteradt öfver alt i bråddarne med Golii egen penna; dessa noter äro ganska nyttiga. Joh. Henr. *Majus*, Sonen, Prof. i Giessen, talar om dessa noter i sina arbeten. *Uffenbach* har ägt detta exemplar af Golius: han hade köpt det af en gammal Bokhandlare i Leiden, och denne hade handlat det på Golii Bok-

Au-

Auction. Hr *Varentrappe* vil föryttra det för 20 Holl. Ducater. Hr *Varentrappe*, som varit i Paris hos Hr *Briasson*, berättade mig den besynnerlige Anecdoten angående *Fourmonts Chinesiska Grammatica*: at då Hr B. ej såg sig kunna afsälja et tilräckeligt antal af exemplar, så lät han, för ungefär 3 år sedan, förvandla 100 exemplar til maculatur. Denna omständighet är så mycket vissare, som Hr V. hade varit executor af detta barbariska beslut, at göra maculatur af et så rart Verk, som är eftersökt öfver hela Europa, såsom den bästa Chinesiska Grammaire vi äge. Man hade sålt exemplaret til 1 Louis d'or.

D. 2 *Jun.* afreste från Frankfurt kl. 10 f. m. med det så kallade *Marktschif* eller la Coche d'eau. Vi beſågo Staden *Hoechst*, hörande under Maintz, och Slottet, som blef förstördt af de Kejserlige i 30-åra Kriget. Man sade oss, at vår Store *Axel Oxenstierna* uppehållit sig här någon tid, samt at man i Archiverne ännu finner gamla räkningar ifrån hans tid. Vi beſågo Porcellaines-Fabriquen, den enda här i negden. Vidare fortsattes resan til *Mayntz*, dit vi anlände kl. 4 e. m.

D. 3 *Jun.* upvaktades Hof-Cantzlern Hr Baron *Benzel*, som vi ej träffat under förra vistandet i Mayntz. Vi lämnade honom Brefvet ifrån des Neveu Hr Bar. *Benzel* i Manheim. Hr Hof-Cantzleren är en man af stora förtjenster: det är genom des välgjörande åtgärd, som Scholarne och Upfostrings-verket härst. fåt et förbättradt skick. Han är en ålskvärd och höflig Herre.

D. 4 *Jun.* besökte Hr *Isenbiehl*, Professor i Österländska Språken och Lärjunge af Hr Michaëlis. Han lät mig läsa sina *Theser*, hämtade ur Matthæi Evangelium; hvilka man här håller på at fördöma såsom stridande mot Orthodoxien. Men man ogillar härst. äfven de Schole-inrätningar, som af Churfursten, genom Hr *Benzels* och Premier-Ministerns Hr *Groschlags*

schlags åtgärd, blifvit gjorde; och man vill ogilla de böcker, som utdelas til priser åt ungdomen, såsom *Büschings Geographie* etc.

D. 5 Jun. afhörde i Slotts-Kapellet en Predikan hållen af en Capuciner-munk. Åmnet var: om *den hörsamhet man är Öfverheten skyldig.* Denne text blef drifven af den anledning: at en Präst, för 8 dagar sedan, i sin Prädikan hade tadlat åtskillige vidtagne Författningar, och genom detta ovisa nit förargat hela Församlingen. Chur-Fursten ville låta fängsla honom; men låt dervid bero, at den nitälskande Aposteln bekom en skrapa; och derjämte utgafs befalning: at man 6 söndagar å rad skulle i alla Kyrkor prädika öfver lydnaden emot Öfverheten, för at således utplåna det begångna felsteger. — Vi beságo jämvål *Domkyrkan:* det säges, at Svenskarne nytjat den til Stall-rum, då de lågo här i Staden.

D. 6 Jun. besågs *Domkyrko-Bibliotheket.* Där äro circa 3000 MSS, och et stort antal Böcker ur första Boktrycks-tiden; men inga Österländska eller Grekiska MSS. Alla Böckerne och MSS röra den *Hel. Skrift*, *Kyrko-fäderne* etc. Åtskillige MSS äro ur VIII Seculo. Det *gamla Bibliotheket* borttogs af Svenskarne i Tyska Kriget; det fördes til *Saxen-Gotha*, och däraf formerades det *Wolfenbüttelska*, eller egenteligen det *Weimarska*, som nyl. blifvit, tillika med Slottet, i aska lagdt. Förmodeligen var det *Hertigen af Weimar*, som låt bortföra detta Bokförråd. Man läser Historien om denna Boksamling i Företalet til *Bibliotheks-Catalogven*, gjord af en Capuciner-munk, hvilken äfven besungit denna förlust i et särskilt Poëme. Jag fan här 2:ne stycken af *Hebraiske Pentateuchus* i MS, som man användt til band på *St Britas Uppenbarelser*, MS in fol. Någon, som ägde god tid, skulle här kunna gjöra sto-

ra

ra uptåkter, så ur MStet, som angående första Boktryckerie-Historien: så mycket mera som detta Bibliothek ännu icke blifvit undersökt af någon, som förstått Critiquen. — E. m. gingo vi up på Slottet, och besågo *Tyska Riks-Archiverne*. Det Exemplar af *Gyllene Bullan*, som här förvaras, är vackrare och bättre skrifvit än det i Frankfurt: det är likaledes in 4:o men på finare pergament. Men et annat Document gjorde oss vida större nöje: näml. *Westphaliska Freds-Instrumentet*, teknadt af Drotning CHRISTINA, som egenhändigt underskrifvit sit Namn med stora Bokstäfver. Detta interessanta Document är på pergament i stor folio och mycket väl skrifvit: underskrifvit endast af Drotning Christina, och längre ned står: *Ad Mandatum Sacræ Regiæ Majestatis, GyldenClau*. Vid Documentet är häfrad, medelst tjocka Gull-snören, en stor, starkt förgyld Sigill-dosa. Inuti är Svenska Riks-Vapnet, och rundt omkring äro Provincie-Vapnen med Drotningens Namn och Titlar. Det var tröstefullt för Svenska ögon at se detta Instrument, Tyska Rikets Grundlag, vara teknadt och confirmeradt af en Svensk Drotning; men tillika gjordes icke aldeles så tröstefulla betraktelser öfver menskliga Sakernes obeständighet, i anledning af denna Drotnings senare öden. Äfven sågo vi *Confessio Augustana*, så den Förändrade, som den Oförändrade, och *Apologia Confessionis*; altsammans trykt 1540 in 8:o. Härifrån gingo vi til *Collegium* eller Scholen, och åhörde Föreläsningarne, som hållos i 7:de och 8:de Classerne. Den sednare är högste Classen, och har nyl blifvit formerad. Där läsas Grekiskan, Natural-Historien etc. Ur denna Classen flyttas man til Universitetet. Hvar Professor i Collegio läser 4 timmar dagligen, och samtelige Professores äro 12. Inga Ferier kän-

ner man. Alla eftermiddagar kl. 4 anstålles en Examen, som varar ungefår 2 timmar. Man förhör 3 Clasfer på en gång; och detta förråttas af 2:ne Professorer. Herr Cantzlern *Benzel* år ofta tilstådes vid desfa Förhören. Vi åhörde med nöje en dylik Examen: Ungdomen svarade fårdigt, och visade besynnerlig tåflan.

D. 7 *Jun.* reste ut til *Wisbaden*, 2 mil ifrån Mayntz; och beságo dårvarande varma Baden. Vatnet år så hett, at man ej kan sticka fingret dåruti. Det ledes til Baden genom åtskilliga rör eller pipor. Hår åro 7 fårskilta Bad på åtskilliga afstånd. Det så kallade *Rosenbad* år det snyggaste. Desfa Bad nytjas emot contracte Leder, Flusfer, Gikt och flere sjukdomar. Man påstår, at de gamle *Thermae Mattiacae*, hvilka Plinius L. 31, Cap. 2 omförmåler, varit hår, men andre mena at de varit i *Marburg*. Vi återvånde ifrån *Wisbaden* til *Biberach*, Prinsens af Nasfau-Usingen vanliga Residence: Utsigten år hår den ståteligaste man vil se; hårifrån ser Mayntz vackrare ut ån i sjelfva Mayntz. Trågården stor och vål inråttad. Vi besökte Herr Hofmarskalken, Baron *Dungern*, en angenåm och vål instruerad Herre, som besörjer sjelf sina barns undervisning. Hr Dungern presenterade ofs på Hofvet. Regerande Prinsen *Carl* år en god Fader, omgifven af sin Famille: han klåder sig en bon Bourgeois, utan vårja; likaså hela Hof-Staten, ånda til Officerarne: Prinsen har frikallat dem ifrån denna Etiquette. Prinsen år 62 år gammal och Enkling. Des Son och Arftagare, Prins Carl Wilhelm, år en god och vål upfödd Herre, som ålskar at låsa. Hela Prinsens Krigsmagt består af 150 man: ibland Officerarne år en, som år af Svensk hårkomst, Hr Lieut. *Tunder-*

feldt, hvars Fader var född Svensk. Vi återreste från detta charmanta ställe til Mayntz.

D. 8 *Jun.* beſågo vi det *Konst- och Natural-Cabinet*, som äges af Juden *Zacharias Lob Bamberger*, kånd hårst. under namnet: *Zacharias in der offenen Judengasse.* Han var sjelf vid *Wisbaden*; men des Hustru visade ofs det sköna och rikeligen förſedda Cabinettet. Hvad som måst våckte vår förundran och upmårksamhet, var at hår se Konung *Gustaf Adolfs Hufvud i guten måsfing* och af naturlig storlek. Hufvudet år mycket stort, håren knorlige med en kort toupée, hög panna, stor nåsa, spetsigt skågg, tjocka moustacher etc. Detta vackra Metal-Hufvud år iholigt och hvilar på en buste af trå med bildhuggeri-arbete och målad. Utom des hade Juden satt på vånstra sidan af bröstet en stor Crachat af ädla Stenar, och på Konungens Hufvud en Konglig Krona af perlor. Han har köpt detta dyrbara Svenska Stycke i Frankfurt, dit det kommit ifrån Hamburg; han utbjuder det til salu för 10 Ducater. Desutom var dår en *liten Stod af bronze*, föreſtållande samme odödlige Hjelte, klådd i Dalkarls-drågt, med en stor hatt på hufvudet. Denne Stod liknar til alle delar den i vax, som vi sett på *Bibliotheket i Bern.* Den år ifrån *Cleve*, dit den kommit ifrån Holland. Jag tilhandlade mig den af Judinnan.

D. 10 *Jun.* beledsagade Hr Regerings-Rådet *Kinningen* ofs å nyo til *Riks-Archivet*, dår Hr Secret. *Molitor* visade ofs *Instrumentum Pacis Westphalicae*, signeradt *d.* 18 *Nov.* 1648 af Drotn. Christina i Stockholm (Se mera hårom framföre under d. 6 Jun.). Detta Instrument år vål skrifvit, på Latin och på Pergament in fol. Det består af 38 Blad och innehåller XVII Artiklar. — Hår finnes ock

första

första *Originalet* til denne Freden, skrifvit på papper in fol. underteknadt d. $\frac{24}{14}$ Oct. 1648 af alle resp. Magternes Plenipotent. Ministrar, med hvars och ens Sigill, inalles 35, och med silkessnören under de förnämstes Sigill, såsom til ex. under de Svenskes, eller under *Joh. Oxenstjernas* och *Joh. Adler Salvii.* Namnen, Sigillen och Titlarne uptaga 4 sidor in folio. De Svenske Ministrarnes *Fullmagter* finnas ock i afskrift, daterade: *In Regia Nostra Stockholmiensi die* 10 *Decembr.* 1648. *CHRISTINA.* Men Kejs. *Ferdinands* Fullmagter äro dat. - - - d. 4 *Oct.* 1645. Äfven förvaras här det *Andra Westphaliska Freds-Instrumentet*, underskrifvit af *Konungen i Frankrike*, ganska vackert skrifvit på fint pergament in fol. bestående af 20 Blad och är inbundit i rödt Sammet. Exordium och Clausulerne äro på Fransyska; men resten är på Latin. Det är underskrifvit *à Paris le XXVI de Novembre* 1648, *de notre regne le 6:eme. Louis. Par le Roy la Reine Regente Sa Mere presente. De Lomenie*; och är beseglat med Stora Sigillet i gult vax. — Tillika finnes här *Originalet* af detta *Franska Instrumentet* på papper in fol. underteknadt af de Franske Ambassadeurerne och af de öfrige Ministrarne med deras Sigiller, såsom på det förbemälte; men de Svenske Ambassadeurernes namn stå ej utsatte. De Franske Ambassadeurernes Fullmagter äro bifogade. — Jag efterfrågade det Freds-Instrumentet, som *Kejsaren* sjelf underskrifvit; men det är besynnerligt, at det ej är til finnandes här i sjelfva Riks-Canzliet. — Sedan beságo och examinerade vi den *Gyllene Bullan*, som är inbunden i Pergament med svart Siden-Sattins öfverdrag; men på Pergamentet ses en gammal Latinsk Skrift, dat. år 1356, och följakteligen af samma datum som sjelfva Bullan; och skul-

le ur detta skälet kunna bestyrkas, at denna Bullan är et af de första Originalerne. Bullan består af 29 blad, i et slags liter folio-format: väl skrifven och på pergament. Orthographien är densamma som i Frankfurter-Exemplaret; inga Diphtonguer förekomma, och man läser öfveralt *ci* för *ti* framför en vocal, t. e. *eleccio* i stället för *electio* etc. många abbreviationer etc. Alt, ända til formen at bokstäfverne, utmärker den tiden, då Munkarne voro vårdslöse Skrifvare. Man finner ock *nichil* i stället för *nihil*, som tyckes förråda at Författaren, eller åtminstone Copisten, varit Italienare. För öfrigt finnas mänge olike Läse-arter emellan dessa begge Bullor: jag råkade på en genast, då jag slog up boken; jag har anmärkt några i mit tryckta exemplar. Sjelfva Bullan eller Sigill-dosan är lösfallen ifrån Documentet: det är en ganska tunn Gull-skifva, tunn som en Ducat; det röda vaxet är äfven sönderfallet, och förvaras bitarne i Gull-dosan, som är invecklad i et papper. Bullan har samme Stämplar och märken, som den i Frankfurt, näml. på ena sidan föreställes Kejs. *Carl IV* sittande på Thronen i Kejsare-skrud. På des högra sida ses den *krönte Riks-Örnen*, och på den vänstra et *krönt Lejon* med dubbel svants, såsom Böhmiska Vapnet. Omkring läses denna Legende i store Göthiske eller Munk-bokstäfver: *Karolus Quartus Divina favente Clementia Romanorum Imperator semper Augustus + Et Boëmie Rex.* På andra sidan är en Äreport eller Arc de Triomphe, med et Torn på bägge sidor: man skulle kunna taga det för Capitolium, sådant det var på sin tid; midt uti Portens öpning är skrifvit: *Aurea Roma.* Rundt omkring kanten läses denne Vers: *Roma Caput Mundi orbis regit frena rotundi.* Denna Bulla är på Latin, och inne-

håls

håller Tyſka Rikets Grundlag, gjord och publicerad af *Carl IV*, i Ståndernes och Churfurſtarnes nårvaro på Riksdagen i Nürnberg och Metz år 1356. Man hade trodt, at det blott gafs *et enda Original-exemplar af Bulla Aurea*, nåml. det i *Frankfurt*; men detta år et ſtort miſstag: ty hvar Churfurſte fick ſit exemplar, ſom gjör redan 7; och man kan lått föreſtålla ſig, at icke eller Kejſaren glömde behålla et för ſig. I *Nürnberg* finnes ock et exemplar. Kanſke, at åfven i Prag et dito förvaras, emedan Kejſaren dår hade ſit Cantzli ſåſom Konung i Böhmen. Det Maynziſka exemplaret förtjenar dock måſta upmårkſamheten, emedan det, ſåſom et aldeles authentiqut Document, år deponeradt i ſjelfva Riks-Cantzliet hos Churfurſten, Tyſka Rikets Archi-Cantzler. Frankfurter-exemplaret år hvarken original eller vackert, in ſumma: i ingen måtto mårkeligt; ehuru åtſkillige Lårde låtit bedraga ſig af denne fördom, ſom af okunnige Borgare blifvit alſtrad. — Vi ſågo äfven det åldſta Document, ſom finnes i *Mayntzer-Archivum* nåml. et Diplome af Kejſer *Ludvic II*, ſom regerade 855; des namn år ſkrifvet: HLVDOVICVS; han dog 875.

D. 11 *Jun.* afled regerande Churfurſten ganſka haſtigt af Slag. Föregående dagen var han friſk och ſund: vi ſågo honom åka ut i vagn, och var ſåledes detta både förſta och ſiſta gången vi fingo ſe denne Herre. Han årnade ock i dag fara ut, och var vagnen redan för porten. Han affomnade kl. ¾ på 5 e. m. juſt då han hölt på at underſkrifva några Depecher. Han dog i ſit 67:de år, och i det 11:te af ſin Regering. Han var af en ſtark Conſtitution, och hade ån kunnat lefva långe, om han ſkonat ſin hålſa och ej felat emot Diæten. — Til des en ny Churfurſte blifvit vald, beſtridas nu Rege-

ge-

gerings-årenderne af *Capitlet*, eller af *Domherrarne*, som åro 24 til antalet, utom *Domprobsten*, som aflemnar sit votum skrifteligen, utan at hafva såte i Capitlet. Som han år ålderstegen och boende ute på landet, så presiderar altid *Dom-Dechanten*. Detta *Andeliga Rådet*, som hår kallas *Gnådige Herren*, eller *Ihro Gnaden*, regerar landet ånda tils en annan Archi-Biskop af Mayntz, som tillika blir Churfurste, af dem blifvit utvald. De åro alle af urgamla Familler, och böra kunna upvisa deras 16 anor. Detsamma gåller ock i anseende til de så kallade: *Domicellar-Herren*, som åro 15 til antalet, men hafva ej såte och ståmma i Capitlet, förrån de blifvit valde til Dom-Herrar. Det år til önskandes, at desse Gnådige Herren måtte visa sig nådige emot Scholarne och de ståtelige Upfostrings-anstalterne, som under förra Ministeren åro vidtagne, på det icke dessa sköna Inråtningar upgifva andan med deras vålgjörande Stiftare. Det år til mårkandes, at under denna Vacancen afstadnar åfven Riksdagen i *Regensburg* aldeles, emedan Riks-Archi-Cantzlern år död, som år Directeur vid Riksdagen, och til den åndan altid har sin Ambassadeur på ståller. Til den ledige Churfurste-stolen saknas ej Sökande. Man anlågger planer, man spinner intriguer, likasom i Conclaven i Rom vid et Påfve-val. Ja, magten hår stråcker sig långre ån i Rom: ty detta Capitel, eller desse andelige Aristocrater kunna ombyta hela den förra Ministeren, gifva och borttaga tjenster, kortel. gjöra mycket godt; men ock mycket ondt. De kalla denna tiden *Interregnum*, och de åro de facto obundne Herrar, ehuru de jure de blott böra vara Administratorer. I Rom går man til våga mera hoffamt; ty i dylikt fall, eller *Sede vacante* (hvilket beskedeligt namn i motsats emot *Interregnum!*) företages ej ringaste

gaste ändring; Cardinalerne innesluta sig i Conclaven etc. Men desse nådiga Herrarne åka och löpa fritt kring Staden; och, hvad än mera år, de kunna binda händerna på Efterträdaren genom en Capitulation, hvarmedelst de tvinga honom at edeligen försäkra, det ingen ändring skal ske uti de Författningar, som Capitlet under varande Interregnum vidtagit, etc. Men sådant oaktadt kan dock Churfursten göra de ändringar, som han finner nödige, under den titel, at den eller den Författning ej kan förenas med det almänna Bästa, eller med Tyska Rikets Grundlagar; och i sådan händelse äger han rättighet at appellera til Riks-Cammar-Rätten i *Wezlar*, eller til *Regensburg*, eller ock til Hof-Rätten i *Wien* etc.

D. 12 *Jun.* var jag i Cathedral-eller-Dom-Kyrkan, där *Capitlet* var samladt och rådplågade i Sacristian. De hafva redan valt 3 eller 4 Stålhållare, som styra landet i Capitlets namn: de komma at bo på Slottet, och inlemna til Capitlet berättelse om alt hvad de företaga sig. — Vi besökte Hr *Behlen*, som är Episcopus Suffraganeus och Vicarius af Mayntz. Han har rest i Italien, vistats flere år i Rom, och är stark i Lagfarenheten, samt äfven kännare af Antiquiteterne. Han emottog oss ganska höfligt, och vi beságo des curieusa Medaille-Samling: där förekommer ibland annat et Silfver-mynt af *Carolus Magnus*, slagit här i Mayntz och ej större än et Svenskt 2-styfvers-stycke; han äger ock åtskillige piecer af *HLVDOVICVS*; man har funnit af dem 80 st. i en brunn här i Mayntz, liggande i en Skin-pung. Denne Herre har ock en skön Boksamling. Jag vill deraf blott nämna: *Acta Publica Pacis Westphal.* på Tyska af *Joh. Gottfr. von Meiern* trykte i Hannover 1735, in alles 9 tjocka Band in fol. J 5:te vol. finnas *Drotn. Christinas Bref*

til

til ſine Miniſtrar i Osnabrügge, *Joh. Oxenſtjerna* och *Adler Salvius*, på Svenſka, med Tyſk Öfverſättning bredvid. Detta är et vigtigt Verk. — Dagen at utvälja Efterträdare åt afl. Churfurſten *Emmerich Joſeph* är utſatt til den 18 *Julii*; ſåledes hafva Ariſtocraterne tagit ſig god tid at utöfva ſin myndighet på. Hvarjehanda förändringar, ſärdeles rörande Upfoſtrings-verket, äro redan gjorde. Åtſkillige de ſkickeligaſte Professorer äro ſuspenderade: man har casſerat den *Churfurſteliga Upfoſtrings-Commisſionen*, ſom arbetade ſå vackert på Smakens och Vetenſkapernas befordran: kortel. det ſynes tydeligen, hvarthån de andelige Ariſtocraterne ſyfta. Man kan ej påminna ſig hårſtädes, at Capitlet under någon vacance tagit ſådane ſteg ſom nu. Det kan ej annat än gå Hr Baron *Grosſchlag* och Hr Cantzlern *Benzel* nära til ſinnes, at alla deras Patriotiſka Företaganden ſå haſtigt omkullſtötas etc. Det Churfurſteliga förbättrade Upfoſtrings-Collegium öpnades för förſta gången d. 2 *Novemb.* 1773; ſed monſtrarunt hoc tantum terris: ty Churförſten hade knapt hunnit at blifva kall, förrån man haſtade at omkullſtörta alla desſa goda anſtalter; men man har dock utſått ſå goda frön, at det är til förmodandes, det denna goda ſåden ſkal gro på nytt, och en gång, ſnart eller ſent, gifva önſkad frukt. Den lärde Ex-Jeſuiten *Goldhagen* har, i ſtället för Hr *Haerdt*, ſom var *Directeur* vid Churfurſtliga Upfoſtrings-Collegium, men ſom hos Capitlet ſökt och fått ſit afſked, blifvit nämd til *Præfectus Collegii.* Han utarbetar nu en ny *Läro-plan.* Han finner, at man nog negligerat Latinſka Språket, och at man blandat altför många ſaker tilſammans, hvarigenom Ungdomen förvirrades och öfverlaſtades. Äfven tycker han, at antalet af 8 Clasſer var öfverflödigt; emedan ſamma

ma åndamål kan vinnas med de 4, inom hvilka Inråtningen nu mera blifvit inskrånkt. Den ifrån befatningen med Educations-verket entledigade Hr *Haerdt* år en man af mycken förtjenst. Sedan han gjort vidsträckta resor med Hr Baron *von Breidbach*, afl. Churfurstens Neveu, set och lårt kånna verlden, ville han, eldad af et patriotiskt nit, tjena sit Fåderneslånd medelst Upfostringens förbättrande och Ungdomens handledande, ehuru han ej omtrångde at arbeta för brödfödan, såsom varande Canonicus vid S. Mariæ Kyrka. — Vi hälsade på den lårde Pater *Fuchs*, och sågo åtskilliga Antiquiteter och Vaser, fundne hår i Mayntz: ibland annat en Glas-bouteille i aflång quadrat form, eller af samma slags form, som de ån brukelige Vin-bouteillerne i Mayntz. Den år funnen på mer ån 20 fots djup i jorden; åfven åtskillige andre kårl af glas, som, ehuru de legat under jord, bibehållit all deras klarhet: hvilket P. *Fuchs* hölt för nog besynnerligt, i anseende dertil at jordmånen hår håller mycket vitriol, som betager glaset des fårg. P. *Fuchs* har författat et vackert arbete angående *Antiquiteterne i Mayntz*, på Latin och Tyska; men Latinska Uplagan år den båsta, ty dåri förekomma många saker, som saknas i den Tyska, til ex. om *Hedningarnes Indulgentier*, hvarom han icke vågade skrifva på Tyska. P. *Fuchs* år en insigtsfull och solid man, som talar om alt på et ganska redigt och stådadt sått. Han visade mig et MS, kalladt: *Interpretatio Apocalypsis, Autore Bartholomæo Holzhausero, Parocho in Bingen*. Denne andelige Mannen lefde i förra Seculo, och har förespått Polens Delning, Rysfarnes Krig vid Donau, Österrikiska Famillens utslocknande på Manssidan, Jesuiternes Martyrium 1758, *Svenska Revolutionen* etc. etc. Af detta arbete, som aldrig år tryckt,

finnas flera handskrifna Copier; men sjelfva Original-MS:tet förvaras ännu af en Präst på landet. P. *Fuchs* har redan i sin ungdom set afskrifter af denna prophetiska Bok, och således tyckes arbetet ej kunna vara underslucket. Denne Pastor *Holzhauser* ville reformera Presterskapet, har varit en dygdig och exemplarisk Man, ganska väl ansedd af då regerande Churfursten von Schönborn, som hörde honom såsom sit Orakel. Han är begrafven i Bingen, och ingen törs trampa på hans graf, ty Folket vördar honom såsom et Helgon. Han dog 1648. P. *Fuchs* underrättade mig, at här i Mayntz äro 3 *stora Archiver*, näml. 1) *Tyska Riks-Archivum*, som jag redan set; 2) *Churfurstens*, som ock står på Slottet; och 3) *Capitlets*, hvaruti de äldsta och raraste Diplomerna finnas: det äldsta Diplomet är af Kon. *Clovis II* af år 652. — Vi besökte Hr Professor *Isenbiehl*. Han har nyl. blifvit suspenderad ifrån Syslan, utan at sjelf veta hvarföre: förmodeligen lärer det hafva skedt för hans Theser öfver *Matthæi Evangelium*, som man velat förklara för kätterske. Han är en altför stor Philolog och altför skickelig Lärjunge af Michaëlis för detta landet: han är dock innerligen nögd, sade han, at hafva varit Professor under den store *Emmerich Joseph*.

D. 14 *Jun.* besöktes *Universitets-Biblioteket*. På en Tafla, som hänger i Bibliotheket, är en Taxa affischerad, efter hvilken man måste betala för rättigheten at få nytja detta Bok-förråd: näml. hvar och en, som ej är inskrifven vid Universitetet, bör betala 3 Floriner årligen, och för at få läsa i en Foliant, betalar men 6 Creutzer. Bibliotheket är anlagdt 1740 af då regerande Churfursten, som ditskänkte sit enskilta Bokförråd. — P. *Fuchs* beledsagade oss at se åtskillige här befintelige Antiquiteter.

ter. Bakom Slottet ses några *Romerska Inscriptioner*: en står inhuggen i en stor Sten, och är först uptäckt af P. *Fuchs*, samt beskrifven i des ofvannämnde bok; den består af Latinska verser, författade innan Christi Födelse, och är den aldraäldsta som finnes här i Mayntz. Många bokstäfver och ord äro aldeles utplånade; ty Stenen stod under vatn, då P. *Fuchs* hittade på den. Desutom ses flere andre Stenar med Inscriptioner: en stor Sarcophag eller Urna etc. Men alla dessa Forn-lemningar stå ute i fria luften, exponerade för regn och oväder, samt förfalla mer och mer: et bevis, at smaken för Antiquitets-Studium ej ännu hunnit rota sig här å orten. I muren af *Churfursteliga Trägården* ses åtskilliga Hebraiska Inscriptioner, som P. Fuchs tror vara utur XIII Seculo. Han sade, at han hade funnit, icke långt ifrån Mayntz, i jorden en *Rulla på ganska fint pergament*, fullskrifven med bokstäfver, som voro utplånade, så at de ej kunde läsas; och en *Silfver-Medaille* af *Nero*, stor som en Conventions-daler, men tjockare. Han hade gifvit desse Ålderdoms-piecerne åt afl. Churfursten, som lagt dem i fönstret; och om natten föll snö, som öfvertäckte altsammans; då man sedermera sopade rent fönstret, utsopades tillika dessa Curiosa. Medaillen uphittades af en Trägårdsmästare, som lät smälta den.

D. 15 *Jun.* besöktes den namnkunnige Juden *Zacharias Bamberger*, som har et vackert Bibliothek, innehållande många curieusa böcker. Där sågs *Novum Testamentum Hebræo-Teutonicum, opera M. Christiani Molleri Past. Eccl. Landov. descriptum, Frankof. ad Oderum A.* 1700, in 4:o; i bråddarne har Juden Zacharias skrifvit åtskilliga anmärkningar. Han gaf mig artiga uplysningar, rörande de gamle handskrifne Biblarne, som funnos i *Worms*, men som

ſedermera blifvit ſålde och ſkingrade för ungefår 60 år ſedan. *David Oppenheim*, en Rabin ifrån Prag, har handlat den aldraåldſta af dem för ſit Bibliothek. Efter des död pantſatte Sonen hela Bibliotheket för 50000 Riksdaler hos Borgmåſtaren i Hamburg, och ſkal det ännu finnas i ſiſtnåmde Stad, liggande inpackadt i kiſtor; dåribland ſåges vara omkring 2000 MSS. En Jude i Berlin, vid namn *Daniel*, ſom år Konungens Facteur, vill tilhandla ſig denna rara Bokſamling. Den omnåmnde *WormſiſkeBiblen* har en ålder af 1300 år; det år en ſtor Foliant, endaſt *Pentateuchus*, på ſuperfint pergament. Man har copierat de 4 förſta Moſis Böcker, och utgifvit denna copia för gammal; men det år et Jude-bedrågeri, ty Rabbi *Sinai* hade påbegynt at copiera denne Pentateuchus innan den ſåldes, men hade ej hunnit fullborda afſkriften. Men Juden *Iſaac Zeckel Levi* i *Manheim* ſkal åga en ganſka gammal *Bibel* med Masſora complet och in fol. Han håller den förborgad; har bekommit den af ſin Farfar *Aaron Levi*, Judarnes Syndicus i Worms, för 30 år ſedan. Den beſtår af 6 voll. i ſtor fol. på gult och tjockt pergament. Hår må åfven anmårkas, at *Paul Chriſtian Kirchners Jüdiſches Ceremoniel* etc. nya Edition, tilökt af *Sebaſt. Jac. Jungendres*, Nürnberg 1726 in 4:o, år en god bok, ſom vål afhandlar ſit åmne. Den berömmes af Judarne ſjelfve, ſåſom ſann och tilförlitelig.

D. 19 *Jun.* beſöktes *Würdtwein*, Doyen de l'Egliſe Collegiale de Notre-Dame, en ganſka lård Man i Kyrko-Hiſtorien och Diplomatiken; han har ſkrifvit åtſkilliga arbeten, ſåſom: *Subſidia Diplomatica* in 8:o, hvaraf 5:te Volumen nu år under pråsſen, och åmnar han fortſåtta Verket; ſamt *Dioeceſis Moguntina* in 4:o, af hvilket 3:dje Volumen år under presſen. Åfven har han et vackert Målnings-Cabinet

binet och en Mineral-Samling; äger ock alla slags *Mynt*, som blifvit slagne i Mayntz ifrån år 1089 til närvarande tid. Besynnerligt, at ibland dessa förekomma 2 Mynt, som Drotning *Christina* låtit slå, då Svenskarne innehade Mayntz; men Hr W. har ej dessa i sin Samling, utan blott *Aftrycken i vax* och i *Kopparstick:* det ena är ifrån Hr Cantzli-Rådet *Berch* i Stockholm, och det andra har han fåt ifrån *Manheim*. På ena sidan ses Drotningens Bild, och på den andra står: *Moneta Aurea Moguntina*. Han har ock flera Copier af penningar, gjorde af *husblåss*, doppadt i Spiritu vini blandadt med vatn. Hr W. är desutom ägare af en talrik *Manuscript-Samling*, til ex. *Antiquitates Ecclesiasticae Moguntinae; Concilia Moguntina;* en ansenlig *Bref-Collection:* ibland andra et ifrån Drotn. *Christina* på Latin, underskrifvit af henne sjelf, dat. Stockholm 1651 Kal. Jun. det är et Recommendations-bref för *Heinsius* til Spanske Legaten i Neapel, för at skaffa honom MSS &c. Detta Bref är äfven trykt af Hr *Arkenholtz*, åt hvilken Hr W. communicerat det. — Vi ginge sedan at bese det stora och curieusa Cabinetet i Natural-Historien, Antiquiteterne etc. hvartil Hr *Becker*, Hof-Organisten, är ägare. Han har god smak, har arrangerat Mineralierne och Petrificaterne efter sit eget Systeme, utan at hafva nytjat andras vägledning; han förstår ej Latin, men är i Brefväxling med de förnämsta lärda Sällskaper i Tyskland; des Collection är så stor, at han ej har rum nog at upsätta altsammans. Han har en Österländsk *Onix*, den han högeligen värderar, som föreställer *Frälsaren* och *Pauli Omvändelse*. Hos honom såg jag äfven en bok, som är rar, med denna titul: *Solenne ac inclitum Repertorium Antonii Corseti Siculi, Juris Doctoris Bononiae*, tr. 1486, utan tryknings-ort; det är en tjock volume in fol.

D. 20 *Jun.* lemnades *Mayntz.* Vi fårdades på en *Cölner-Jakt* Rhen-strömen utföre. Resan på Rhen-strömen, sårdeles denna årstid, år ganska angenåm. Man har å ömse sidor de vackraste Situationer at sysselsätta och fägna ögat med. Åtskillige namnkunnige Vin-orter passerades, såsom *Rheingau*, *Rüdesheim*, *Bacharach* eller *Bacchi Ara* &c.

D. 21 *Jun.* kl. 5 e. m. ankommo til *Coblenz.* Staden år vål belågen, men icke stor; och råder hår en stillhet, liksom midt i en ödemark, sårdeles nu under Hofvets frånvaro i Augsburg. Vi beságo det fordna *Jesuiter-Collegium* och *Bibliotheket*, som innehåller inga sårdeles mårkvårdigheter, utom en Samling af *förbudna Böcker.* Vi skyndade oss at fara til *Tahl* eller *Ehrenbreitstein*, belåget på andra sidan om Rhen, för at besöka Madame *de la Roche*, som författat de så sköne och almånt vål kånde: *Memoires de Madam. de Sternheim.* Hr *Hirzel* i Zürich hade gifvit oss bref til detta makalösa Fruntimmer; som år i alla affeenden et fullkomligt mönster för sit Kön. Hon år gift med Churfurstel. Geheime-Rådet, Hr *de la Roche*, som nu vistas, såsom Envoyé, i Wien. Vi tilbragte måst hela dagen i denna dråpeliga Fruns interessanta Sållskap. Hon gjorde oss bekante med Hr Baron *von Hohenfeldt*, som år Grand-Chanoine de Bamberg, de Spire et de Worms, en ganska ålskvärd Herre; har rest långe i Italien, Frankrike, Ångland etc. åger många och artiga insigter, åfven i Natural-Historien; har låst alla vår *Linnés* Arbeten, hvilken han anser för en af de största mån som existera. Hohenfeldtska Famillen hårstammar af Carl den Store. Redan i XI Seculo var denna Famille ganska celebre. En Hohenfeldt infant sig hos Kejsaren, beledsagad af 32 sina Söner, åt hvilka Kejsaren gaf et sårskildt namn. Nu exi-

existera blott 4 Grenar af desse 32; de öfrige hafva dödt ut. Hr Baron Hohenfeldts Farfar var Protestant, och antog Catholska låran.

D. 23 *Jun.* besöktes i Coblentz Hr Hof-Rådet *Sontag*. Han talte med utmärkt agtning om Hr Prof. *Berch* i Upsala, och om den synnerliga nytta och nöje han hämtat af des utgifne Arbeten. C'est un grand homme, sade han; han tillade, at han på många stållen år mörk och svår at förstå; men sådant bör förmodeligen skrifvas på Öfversättarens, Hr *Schrebers* råkning.

D. 24 *Jun.* upvaktades Kejserl:ga Geheime-Rådet, Hr Baron *von Spangenberg*, 78 år gammal, född Holstenare; han har rest i *Sverige*, uppehöllt sig 2 månader i Stockholm; har åfven varit i Finland, Ryssland etc. Han år af den i Kyrko-Historien så märkeliga Spangenbergska Slägten. Han år en Lårjunge af den store *Leibnitz*, snåll i Astronomien, Mathematiquen, Lagfarenheten etc. Vid 63 års ålder lårde han sig sjelf Hebraiska, Syriska och Chaldaiska Språken. Han har upmuntrat Munkarne af St Norbert, eller de så kallade *Prémontrés*, at studera Hebraiskan, och har sjelf gifvit dem förelåsningar dåruti, under den tiden, då han tilbragte en sommar uti deras Kloster, beläget 2 mil härifrån. Han sade oss: at *Leibnitz* var en man af medelmåttig våxt, men hade et aflångt hufvud och en ganska spirituelle Physionomie. Han gick klådd i en lång svart rock med knappar ånda nedföre, såsom en Skolmåstare. Han berättade åfven, at han kånt *Helmont* i Hannover, som trodde Själa-vandringen. Då Churfurstinnan i Hannover, som ålskade honom högeligen, frågade: i hvad för et djur hans Själ efter döden skulle få sit qvarter, svarade han, i en Knåhund eller Barbet. När Helmont afled,

afled, kom en dylik hund til Prinsessan i Trågården, smekte henne och ville ej öfvergifva henne; man fick sedan veta, at H. upgifvit anden just på samma stund; och Prinsessan kallade sedermera altid denne hund *Helmontius*. Det år bekant, at *Tartarerne* tro, det deras Öfverste Pråsts eller den store Lamas Själ inflyttar i det barnet, som kommer til verlden i samma ögnablick som han dör: de efterforska detta nyfödda barnet i hela Riket, och göra det til Keisare.

D. 25 *Jun.* gjordes i sällskap med den makelösa Mad. *de la Roche* en Spatserfart til det så kallade *Embser - Bad*, beläget vid Floden *Lahn*, som utfaller i Rhen. Vatnets vårma i dessa Baden år ej så stark, at man brånner fingrarne. Vi besågo äfven det så kallade *Giftloch*: denna håla har samma verkan som la Grotta del Cane mellan Neapel och Pouzzoli. Vi anstålde försök med en Kyckling som förlorade sansningen inom en minut, och hade satt til lifvet, om man ej genast släppt honom i fria luften. Vi gjorde vidare experiment med et ljus, som slocknade straxt, icke allenast i hålans öpning, utan äfven på flere steg ifrån hålan vid marken. Omkring denna Gift-hålan våxer intet gräs. Verkan af denna dödande atmosphère ytrar sig endast nåra vid jorden, til ungefär 3 tums distance, men icke til 1½ fots högd, som vid Hunds-grottan. Då vi nedlutade oss til marken, kände vi en ganska stark lukt, såsom lukten af *Champagne-vin*, då det gäser.

D. 26 *Jun.* förnöttes hos Mad. *de la Roche*, som visade oss sin Mans vackra Boksamling. Hon läste sedan för oss några bref ifrån Darmstadske Hof-Rådet Hr *Merck*, skrifne under des resor med Land-Grefvinnan af Darmstadt i Tyskland, Ryssland etc. Mad. *de la Roche* berättade, at man i *Augsburg* förvarar ännu en *Spets - halsduk* efter Kon. *Gustaf Adolph*.

Konun-

Konungen hade där skämtat med en vacker Flicka, som slet sönder hans halsduk; då Konungen gaf henne den, med tilläggning, at den skulle förvaras i hennes Familie.

D. 27 *Jun.* såg i Cartheuser-Klosterts Bibliothek för första gången en bok utur första Boktrykstiden, näml. *Chronica que dicitur fasciculus temporum, Colonie Agrippine A:o* 1474. in fol. Des Författare var en Cartheuser-Munk med namn: *Werner Rulewink.* Boken börjar ifrån Adams, och går alt utföre til Författarens tid. Alla Nomina propria äro inneslutne i Cirklar, och på sidan äro åtskillige noter. Den är trykt med Göthiske bokståfver och med många abbreviaturer. *Påfvinnan Johanna* står ej nämnd i denna bok; men hos *Platina de Vitis Pontificum* omtalas hon. Äfven sågs här: *Diodori Siculi Bibliothece Historice Libri: Venetiis per Andr. Jac. Katharensem A:o* 1476 in fol. ganska väl trykt.

D. 2 *Jul.* besöktes Hr Baron *Spangenberg*, hvars Sällskap altid är lärorikt: han äger vidsträckte kunskaper i alle Lärdoms-delar, och förbinder dermed mycken erfarenhet. Han talade om *Gravamina Nationis Germanicæ*, som inlemnades til *Carl V.* och som gåfvo anledning til Reformationen; men redan lång tid förut, näml. 1361, voro de så kallade *Concordata* upsatte i *Aschaffenburg:* dock hafva Påfvarne ej velat höra talas derom sedermera. Detta ämne har å nyo blifvit upväckt i den namnkunniga boken *Febronius*, som blef förbuden i Rom och vederlagd af Jesuiten *Zacharias.* Dessa rörelser gjorde Portugisarne, Spaniorerne och Venetianerne nyfikne at känna denna boken; at öfversätta den på deras Språk, tillägga åtskilliga noter och skrifva til des försvar. Han sade tillika, at hvarken Biskopen af *Hontheim* eller Prof. *Neller* velat vidgå, at de va-

rit Författare til denna Skrift. *Ecclesia Germanica* har samma friheter som *Ecclesia Gallicana*, hvilka grunda sig på ofvannämnda Concordata et Gravamina. Många curieusa uplysningar i detta ämne förekomma uti Concordata Nationis Germanicæ integra, variis additamentis illustrata, Moguntiæ eller Francofurti et Lipsiæ, in 8:o. — Beledsagade af Baronerne *von Kerpen*, Far och Son, beságo *Bibliotheket* och *Archivum*, som tilhörer Directorium af la Noblesse immediate du Bas-Rhin. Hr Baron *Kerpen*, Fadren, är Chef de la Noblesse immediate, eller Ritter-Hauptman, och Sonen är en ibland Assessorerne, eller les Conseillers. Denna Boksamling står hos Dominicanerne i en Flygel, som hyres af Adeln: där äro goda Böcker i Jure Publico, i Tyska Riks-Historien och Diplomatiken. Ibland flere såg jag en sällsynt Bok: *Vertheidigte Freyheit und Ohnmittelbarkeit des heil. Röm. Reichs Ritterschaft in Franken, Schwaben und am Rhein* etc. trykt 1750 och 1752, samt ståld emot Hertigen af *Würtemberg*, som hade angripit immediate Adelns rättigheter. Detta Verk består af 2 tjocka Band in folio, och fås ej til köps, utan gifves det af Directorierne såsom en præsent. Detta arbete har kostat 100000 Flor. och är tryckt i *Schweinfurt* i Franken, ehuru orten ej är utsatt. Det är at märka, at den så kallade immediate Tyska Adeln formerar en Statum in Statu: den har Jus vitae et necis och Doms-rättighet inom sina gods etc. men kan ej hålla Soldater, har icke heller någon röst på Riksdagarne, såsom de immediate Grefvarne hafva etc. Detta slags *Adel* finnes endast i *Franken*, *Schwaben* och *Rhenska* Kretsen, hvilka 3 Classer äro fördelte i åtskillige Cantoner, som hvar och en har sit eget *Directorium* och sin Chef. Man kan se dessa Classer i *Varentrappes Almanach*.

I Saxen, Preussen, Österrike etc. är ingen dylik Adel. — Samma dags afton satte vi oss i båt och reste ifrån Coblentz til *Neuwied*, belägen 3 mil ifrån fören. ort. *Neuwied* är en tämligen vacker Stad. Här bo och förlikas tilsammans alla slags Religions-Förvanter, Catholiker, Lutheraner, Herrnhutare, Anabaptister, Mennoniter, Qvåkare etc. men inge andre få nytja Klockor än de Reformerte, hvilkas Lära är den rådande, och hvartil Hofvet bekänner sig. Regerande Grefven är ganska tolerant. Handelen är fri, och tvingas ej genom afgifter; Fabriquer och Manufactur-inrätningar florera här i bästa måtto, och äro talrike: Herrnhutarnes äro de bäste, äfven de dyraste; de bo i et särskilt qvarter.

D. 3 Julii voro vi på Hofvet, och blefvo där ganska nådigt emottagne. *Regerande Grefvinnan* berömde högeligen *Herrnhutarne* och deras vackra upförande. Under de 18 åren, som de vistats här, har man ej funnit det ringaste at klandra hos dem, ehuru illa de öfveralt blifvit utropade och afmålade. Detta omdöme, fäldt af en Reformert Prinsessa, vil säga mycket. Vi gingo i deras Kyrka, och afhörde en ganska rörande Predikan, hållen på Fransyska af Hr *Riessel*, Schweitsare. Alt går vid Gudstjensten ganska ordenteligen til. Sången är ljuflig och intagande.

D. 4 Julii besågs *Hattmakeriet* och *Porcellaines-Fabriquen*, hvartil leran hämtas här vid Neuwied. Detta Porcellaine är icke genomskinligt, men dock rätt vackert, finare och starkare än Fayance; man slår därpå med hammaren, så at märken synes efter hammar-slagen, utan at talriken går sönder; den liknar Ängelskt Porcellaine. Desse bägge Fabriquer drifvas för Hofvets räkning. Hr *Bar*, Schweitsare är dervid Directeur. — Vi aflade i dag

vår upvaktning hos *Regerande Grefven*, som är en ålskvärd Herre, och som tyckes hafva vidtagit det egenteliga och rätta médlet at befolka sit Land, dymedelst at han tillåtit en oinskränkt fri Religions-öfning. Här äro inalles 7 Secter, näml. Reformerte, Lutheraner, Herrnhutare, Inspirerte, Anabaptister, Catholiker och Judar. — Vi råkade här en Svensk, Hr *Jacob Wik*, som arbetar här hos en beröm̃d Ebenist; han har uppehållit sig här ibland Herrnhutarne i 10 år, och bor i *Broder-huset*. Fadren är Handlande i Stockholm. Vi spatserade tilsammans til Herrnhutiske Kykorgården utanför Staden. Grafstenarne äro lagde på lika sätt, som i Herrnhagen; Bröderne sätta mycket värde på deras Begrafnings-platsar; de anse dem såsom en helig jord. Qvinnorne hvila til vänster vid ingången, och Männerne til höger. Här sågs Svenske Prästmannen *Arvid Gradins* hvilorum med detta Epitaphium: *Arv. Gradin, né à Fahlun l'an* 1707, *décédé le* 14 *Sept.* 1757. Item en annan Svensk: *Eric Berg, né en Suède* 1723, *Décédé le* 9 *Juin* 1760; han var Krukmakare härst. Dito et annat Epitaphium: *Beate Becklind, née et decedée le* 26 *Fevr.* 1762. Hennes Far är Bokhandlare härst. men förstår ej et ord Svenska; han är född af Svenska Föräldrar. Alla Epitaphier på denna Kyrkogård äro författade på Fransyska; ty denna Kyrka var egenteligen och ursprungligen en Fransysk Colonie, men nu består den af alla slags Nationer.

D. 5 *Julii* gjorde vi bekantskap med Hr *Peter Kinzing*, som förfärdigar de namnkunnige Pendel-uren: han är Mennonit til Religionen, är ung och har stora naturs-gåfvor. Fadren var Mölnare, och lärde sig af sig sjelf at gjöra ståteliga Pendel-ur; sedan har Sonen lärt sig af Fadren, och vid 16 års ålder gjorde han sin första Pendule, som var rätt

god,

god. E. m. spatserade i sällskap med *regerande Grefven*. Han talte om en Hr *Nieroth*, Svensk, som tjent under Kon. Carl XII. och hade sedermera kommit hit: han hade negocierat Freden emellan de Franske och Kejserlige i Wien 1735, dit han af Cardin. Fleury blifvit skickad; han var på den tiden i tjenst härst. såsom Öfverste; han dog sedan i Österrikisk tjenst. Grefven talte ock om Hr *Stålsvärd*, som varit i tjenst härst. under et annat namn, näml. *Tjeder*, och som återreste til Sverige, hvar han förlorade hufvudet 1756.

D. 6 Julii besågs Herrnhutiska *Broderhuset*. Man kan anse det såsom et Kloster, bebodt af idel arbetsamt folk, af nyttige medborgare, och icke af lättingar och andelige dagdrifvare, såsom de Catholske Kloster-boerne. I stället för Munkar finner man här Skräddare, Skomakare, Graveurer, Urmakare, Snickare, m. m. Alla händer äro i rörelse; och detta folk berömmes öfver alt för flit och vackert arbete. Hvar arbetare har sit eget rum. Huset består af 3. våningar; Sof-rumen äro ganska snygge; in summa: alt är i bästa ordning. Här bo omkring 70 personer; allesammans ungkarlar. Då någon gifter sig, flytter han ur huset, och bosätter sig i Herrnhutiska qvarteret i Staden. Hos Bokhandlaren *Becklind* såg jag sal. Grefve *Zinzendorfs* Lefverne af Spangenberg; 5 små volumer in 8:o redan utkomne, men verket är än icke slutadt; det skal utgjöra inalles omkring 8 Delar. I denna Lefvernes-beskrifning förekomma många curieusa saker: alt är utförligt och omständeligt. Författaren, Hr *Spangenberg*, är Brödra-Församlingens Biskop; han bor i *Barby*, där de äfven hafva en Academie: han är broder til ofvan omtalte Hr Baron *Spangenberg*. — Sedan besöktes *Systerhuset*, bestående af 2 vånin-

våningar. Systrarne lefva här såsom Nunnor, men på et nyttigare sått sysselsatte: de tilverka silkesvantar, de sy, sticka m. m. Öfveralt råder ordning och snygghet. Dessa Jungfrur äro sedigt och snygt klädde: de bruka alla enahanda hufvud-bonad, näml. hvita mössor med röda band, som tilknytas under hakan medelst en bandros; de yngsta hafva rosenfärgade band. Enkorne, som bo i särskilta rum, hafva hvita band. Alla äro glättiga och muntra. Här äro särskilta Scholar för ungdomen af bägge könen. Flickorne få äfven lära Fransyska och Musiquen. De hafva alla sina sängar i en stor Sal. *Gosse-Scholan* består af 3 Classer. I denna Schola läres ock Fransyska. Alt förrättas med ordning och anständighet; och hjertat interesseras vid alla slags gjöromål. Det är både upbyggeligt och rörande, at se denna inrätning. — Vi besökte äfven en af de härvarande *Inspirerte*, Hr *Stradel*, Jouvelerare, hemma från Würtemberg; har inhämtat både sin religion och sin profession i Amsterdam. Han sade: at här finnas omkring 20 Inspirerte. Det är tillåtit för hvar och en at predika; dock få de ej bereda sig dertil förut. Deras Sammankomster ske Sön- och Thorsdagar. Jag såg åtskilliga af deras tryckta Skrifter, i synnerhet af Hr *Rock*, deras Chef, efter hvars död Inspiration uphört. Hr S. äger ock vår *Swedenborgs* arbeten, öfversatta af *Oettinger*. Jag bivistade en af deras Sammankomster, och hörde deras prednkningar. Hr *Nogel* i synnerhet hade tämligen god talegåfva: han citerade altid Skriftenes Språk, som åhörarne slogo up i sina Biblar och uprepade med hög röst. De genomgå och förklara den Hel. Skrift i ordning; nu var man kommen til sista Capitlet af St Jacobs Epistel. Hr *Nogel* är hitkommen såsom de Inspirertes General-Visitator; han är nu för tiden

den deras Chef. Jag mårkte, at Pietismen år deras hufvud-dogme; de predika Lagen och goda gerningar. Dock tala de mycket om Frålsaren; men anse honom mera såsom Lagstiftare och Konung, ån såsom et Offer för syndare. De begå ej Nattvarden, icke heller Dopet; de förklara alt på et mystiskt sått; de åro at anse såsom et slags *Qvåkare*; de differera från Anabaptisterne, som låta döpa sig, når de hunnit til så mogen ålder, at de sjelfve kunna svara för sig.

D. 7 *Julii* gjordes en liten bi-resa utföre Rhen-strömen, förbi det gamla Slottet, kalladt *Friedrichsstein*, bygdt af regerande Grefvens Fader; och vi ankommo til Staden Andernach, som såges betyda detsamma som *der ander nach Trier*, emedan den föregifves vara nårmast i ålder efter *Trier*, som år den åldste Stad i Tyskland. Emot denna Etymologie kan dock det betydande inkast framställas: at man ej talte Tyska då för tiden. Snarare tycks namnet vara taget af *AnteNethum* el. *Antenacum*, quasi Statio Romanorum *ante Nethum*. *Neth* år en Flod gent emot Neuwied, som utfaller i Rhen. Förjåfves sökte vi efter Antiquiteter. Under Rådhuset ses dock stora och djupa *hvalf*, hallade *Judenbad*, som hafva et ganska klart vatn: det sågs, at Judarne fordom hår haft deras bad; men nu för tiden finnas inge Judar i staden. Dessa bad torde kanske vara Romerska låmningar. Vi återvånde til Neuwied.

D. 8 *Julii* e. m. företogo vi oss en Spatserfart til *Niederbiber*, en by belågen ungefår 1 mil ifrån Neuwied. Pråsten dårst. visade oss åtskilliga Fornlemningar fundne i denna negden, såsom: Statuer af Marmor, Flaskor, Glas, Nycklar af bronze och et Lås af samma metall; en Medaille af Julius Cæsar, en dito af Antoninus etc. Det såges, at på

det-

detta ſtälle fordom varit en ſtor Stad, kallad *Weisse-Hall*, ſom ſträckt ſig alt til Rhen, och murarne finnas än under jorden. I Kyrkan ſes en Grafvård öfver en Grefve af *Wied*, ſom blef Churfurſte i Cöln 1515, men afſattes af Påfven, efter han antog Proteſtantiſka Läran. Han dog 1552. — I återvägen paſſerades åtſkilliga *Smedjeverk*. I detta Grefſkap äro åtſkilliga Järn-Grufvor, Ugnar och Smedsverk. Järnet är ganſka godt och ſmidigt. Här finnas ock Koppar-Grufvor, ur hvilka man hämtat flere 1000 quintaler; men nu arbetas ej mer i deſſa Grufvor, ty de äro ej nog lönande. Man finner äfven Gull i Kopparmalmen, dock föga rikhaltig. Utom Staden *Neuwied*, hvars Folk-numer ſtiger til 3 à 4000 perſoner, innehåller hela Grefſkapet emellan 14 à 1500 Familler.

D. 11 *Julii* beſågs det täcka Luſt-Slottet *Montrepos* eller *Ruheberg*, 2 mil ifrån Neuwied. Des belägenhet är öfvermåttan vacker, och ingen ting har blifvit åſidoſatt, för at gjöra ſtället förkjuſande. Alt är tagit af den vackra naturen; Konſten har blott hulpit til at ſtåda naturens ſkönheter. Både ögat och ſinnet förluſtas här af de mäſt rörande naturens varieteter. Altſammans är i god och ſimpel ſmak, och gjör mycken heder åt Regenten, ſom förſtår at värdera de ſannſkyldiga nöjen en oſkyldig Natur meddelar, framför all Konſtens granlåt. Igenom regerande Grefvinnans *Carolinas* anſtalter och utvalda ſmak har detta ſtället fått et ſå täckt utſeende, ſom hos oſs gjorde et ljufligare intryck, än alla de orter vi under våra reſor beſökt.

D. 18 *Julii* gingo vi ut til byn *Heddesdorf*, och beſökte Hr *Cæſar*, en lärd Reformert Paſtor, ſom grundeligen ſtuderat Philologien och Öſterländſka Språken i *Herborn* med Hr *Rau*, nuvarande Profeſ-

ſor

ſor i Utrecht. Hr *Caeſar* har nu under hånder et arbete rörande denne ortens antiquiteter. Han tror, at *Julius Caeſar* paſſerat Rhen-ſtrömen hår vid *Neuwied*, at han låtit bygga det ſå kallade *Weiſſe Thurm*, och at det år om detta Torn han talar i *Commentar. de Bello Gall. L. VI. Cap.* 29; åfven at det gamla Folkſlaget *Iuhones*, ſom hos *Tacit. Annal. L. XIII vid ſlutet* omförmåles bodt hår i negden; likaledes *Ubierne*. Se *Tacit L. I. Ubierne* voro fördelte i 2:ne Folkſlag, nåml. *Iuhones et Mattiaci*, och bodde imellan Floderne *Sieg* och *Lahn*. Han viſade oſs Romerſka mynt, ſom han funnit hår vid Heddesdorf, ſåſom af *Marcus Aurelius*, *Julius Caeſar*, *Antoninus Pius*, *Conſtantinus*, *Aggripina Auguſta* med en ganſka vacker Coëffure etc. Han viſade oſs den gamle Stadens emplacement, hvarefter ſes åtſkillige rudera, ſtenlagda gator, öfvertåkte med jord. Den Såden, ſom ſås hår, mognar tidigare, men år blekare, torrare och tunnare. Man tror, at denne Stad år en och ſamma med den vid *Ueberbiber*, dår man funnit ſamma mynt-ſorter. Vi beſågo Fabriken, dår man tilverkar *Kulor af tegel* eller terre cuite, ſom nytjas vid Sjö-batailler: ty deſſa kulor ſpringa ſönder i tuſende ſtycken, då de utſkjutas ur Canonen, och fördårfva ſåledes Fiendens ſegel. Man ſkulle kunna i Sverige utan möda tilverka deſſa behåndiga ſkade-vapen: de göras af terre glaiſe (jag minnes ej Svenſka namnet på denna jordart), och man brånner dem 2:ne gånger, hvarigenom de blifva hårde ſom ſten, men gå i ſtycken då de ſkjutas ur Canonen. Det år Doct. *Leygh*, Medicus, ſom inventerat denna Fabrik. Induſtrien år i full activité öfver hela detta lilla Grefſkap. En Guda-dyrkan utan tvång år dårtil hufvudorſaken. *Hier duldet man alles, was Gott im Himmel duldet*, ſade en

viſs man i Neuwied. Denna afton ankommo Hrne *Lavater*, *Baſedow* och *Göthe* til Neuwied. Alla fikade at få ſe och känna den förſtnämnde, och jag omfamnade med ſynnerlig fägnad denne ädle Mannen och Vännen, ſom jag altid älſkat ifrån den ſtund, jag förſt lärde känna honom förl. år i Zürich. Han emottogs på Hofvet med utmärkt agtning, och blef logerad i en Flygel på Slottet.

D. 19 *Jul.* gingo at närmare ögna på det ſå kallade *Weiſſe Thurm*, för at examinera om det vore en verkelig antique; men des conſtruction är aldeles icke af de Romares arbete. Det är en Specula eller et *Vårdtorn*, ſom tyckes vara 3 à 400 år.

D. 22 *Julii* afreſte från Neuwied Rhen-ſtrömen utföre til *Bonn*. För motvinds ſkull användes 9 timar til denna reſan, ſom eljeſt vanligen göres på 4.

D. 23 *Julii* beſöktes Hr Marquis *Trotti*, til hvilken vi fått bref ifrån Hr Baron *Kerpen* i Coblentz. Han är Churfurſtelig Kammarherre och Son af Öfverſte-Marſkalken vid Churfurſteliga Hofvet, Hr Marquis *Trotti*. Familien är ifrån Ferrara. Beledſagade af nyſsnämnde Herre beſågo vi utan för Staden Slottet *Poppelsdorf*, ſom förenas med Slottet inne i Staden genom 3 ſköna Alleer. Detta Slott är ſtort och vackert, men dock, oagtat ſå nära vid Staden, faſt aldeles öde. Det blef upbygdt af förre Churfurſten, ſom älſkade mycket at bygga. I en Sal på Slottet ſes i platfonden en målning, föreſtällande Kejſ. *Carl VII:s* Kröning af des Broder Churfurſten i Cöln, ſom förrättade denne Act i ſtället för Churfurſten i Mayntz, hvilken cederade denna Function åt nyſsnämnde Churfurſte, på det den ene Brodren måtte få begagna ſig af det ſällſynta tilfället, at kröna den andre. Vi beſågo ſedan den täcka

ka *Grottan*, på hvars förfärdigande Hr *la Poterie*, en Fransos, ensam arbetat i 6 års tid. Alt är af hans invention. Denne skickelige man lefver än, men svälter nästan ihjäl, ehuru han äger sällsynta talenter. Han förstår ock konsten at tilreda et lim eller mastic, för at förvara bygnader och skepp ifrån mask m. m. — Återkomne ifrån denna promenade, besågs *Slottet* inne i Staden: det är ganska rymligt. Natural-Cabinetet är synvärdt; ehuru man först för 3 år sedan börjat samla därtil. Här är en stor mängd af Foglar, hvaribland åtskillige Colibris: en är conserverad med sit tråd och sit bo. Vi sågo en *Ai* eller *Tardigradus* torkad, stor såsom en Hare, med långa stråfva hår, stora klor, och munnen är såsom på Apinian, hvilket djur han liknar. Chineserne säga: at detta djur gifvit anledning til Musiquen med sit låte: *Ai-ao;* och detta des rop är det enda vapn, som naturen gifvit det at försvara sig med. Här sågs ock et stenvandladt *Mennisko-hufvud*, med hjernan och vänstra käften med en tand inuti. Detta hufvud är funnet i *Billerbeeck* i Westphalen, 8 fot under jorden. Åtskillige vilja dock ej tro det vara annat, än en jeu de la nature. Vi sågo en knippa af *Linum montanum*, funnet i Grufvorne vid *Olpe* i Westphalen: det har ganska långa trådar, och man kan våfva tyg däraf. Vid samma tilfälle betraktades åtskilliga Mechaniska Machiner, gjorde af Hr *le Fevre*, som lärt sig sjelf Mechaniquen. Churfursten kostade på denne Naturens eleve at resa och lära, så at det nu blifvit en stor Mechanicus af honom. Han har förfärdigat en *Brännspegel* af metall, den största som lärer existera: han har $4\frac{1}{2}$ fots diameter; men sträcker ej sin verkan längre än til $1\frac{1}{2}$ fots distance, där han förmår at smälta järnet; des reflexion är så stark, at man kunnat läsa i Pop-

peldorf, ſom år vid 8 minuters afſtånd, om nattetid et bref, medelſt ſkenet från et vaxljus, ſom ſattes framfőr denne Brånnſpegel etc. Detta vidlyftiga Slott blef upbygdt af framl. Churfurſten *Clemens Auguſt*, Kejſ. Carl VII:s Broder Han ålſkade pragt; hade åfven råd at vara prågtig; ty han ågde utom Churfurſtendőmet 5 Biſkopsdőmen, ſamt var dårjåmte *Tyſka Ordens Stormåſtare;* och vi hafve ſet på Slottet hans Portrait, dår han ſtår afmålad i Commendeur-Salen, med harneſk, casque och vårja etc. ehuru han var Archi-Biſkop: ty då han officierade ſåſom Stormåſtare, var han i militariſk drågt. Denne Prins dog ganſka haſtigt i Coblentz 1761, då han var ſtadd på reſan at beſőka Churfurſten i Trier.

D. 24 *Julii* gjorde bekantſkap med Hr Baron *Sind*, Őfverſte och Főrſte Stallmåſtare hos Churfurſten, kånd főr åtſkilliga goda Skrifter, ſom han utgifvit i Manegen och l'Art Hippiatrique. Han år en Man af 70 års ålder, ſamt vålmående, och har ån i behåll et főrtråffeligt minne. Hans Majt, Konung *GUSTAF III* har ſkrifvit til honom et egenhåndigt och nådigt bref af *d.* 2 *Mart.* 1773, i anledning af det arbete, ſom Hr Baron S. ſednaſt utgifvit, och hvaraf han upvaktat Hans Maj:t med et Exemplar. Denna bok har főljande titul: *L'Art du Manége, pris dans ſes vrais principes, ſuivi d'une nouvelle methode pour l'embouchure des chevaux, et d'une connoiſſance abrégée des principales maladies* etc. av. des Figg. à Vienne 1774, in 8:o. Detta arbete, af hvilket han åfven tåcktes lemna mig et exemplar, berőmmes af kånnare. — Sedan beſőktes Preſidenten Hr Baron *von Gymnich*, ågare af et utvaldt Bibliothek, beſtående af circa 4000 Voll. åfven åtſkillige MSS. Ibland dem har et főljande titel: *Des Droits d'Armes par Honnoure Bouvet, Prieur de Chalons, Doct. en droit,*

med

med många besynnerliga ritningar; det är skrifvet omkring 1416 i Kon. *Carl VI* tid, på pergament in fol. Desutom finnes här samma Arbete äfven i MS, men i 4:o, på pergament, dock utan figurer och mindre väl skrifvet, under titel: *l'Arbre de Batailles.* Jag såg ock *Mammotrectus,* tr. af Schoiffer i Mayntz 1470. Detta Verk är ganska rart, och citeras af *Erasmus* in Colloquio *de Synodo Grammaticorum. Hartzheim* citerar det ibland de Cölniske MSS. Se des *Biblioth. Eccl. Metropol. Colon n.* 206. *p.* 161. Man tror det vara författadt af en *Franciscaner*- eller af en *Capuciner*-munk. Item: *Felix Malleolus de nobilitate et rusticitate Dialogus, facetiis refertissimus,* tr. i fol. sine anno. Författaren lefde 1444. En mycket rar bok. Item: en tjock Vol. in fol. MS på pergament, innehållande Historien för hela den mörka el. fabel-fulla tiden: den börjar vid Saturnus, Konung på Creta, och går ned til Trojas belägring; är skrifven på Fransyska.

D. 26 *Julii* företogs en Lust-resa, för at bese Lust-Slotten *Falkenlust* och *Brühl* eller *Augustusburg,* beläget 3 dryga mil ifrån *Bonn.* Det var här på *Brühl,* som Cardin. *Mazarin* tilbragte sin landsflygts-tid, då han fallit i onåd vid Franska Hofvet; också förvaras hans Portrait här på Slottet. Återreste samma dag til *Bonn.*

D. 28 *Julii* besågs hos Hr Gener. *von Kleist* des dyrbara Samling af *rara Estamper.* Han äger ock goda Böcker, särdeles i sin vetenskap; nästan en complett Collection af alla *Krigs-Reglementerne;* hvaribland: *Czar Peters Krigs-Reglemente* på Ryska och Tyska, tr. i Danzig 1716, förtjenar, såsom nog rart, at anmärkas. Likaledes sågs samme Kejsares Journal på Tyska.

D. 30 *Julii* besågs härvarande Premier-Ministerns

sterns Hr Baron *von Belderbuschs* stora och sköna Bibliothek, hvaribland förekomma åtskilliga sällsynta böcker, såsom: *Cæsarii Heisterbacensis Historia om Cölniska Landet* på Latin tr. 1599 in 8:o, best. af 902 sidor. Den har blifvit utgifven af *Jacobus Fischerus Harlemius.* I Företalet säges, at denna bok flere gånger blifvit uplagd, ock at den sista af de föregående Uplagorna var af år 1481; men at exemplaren blifvit så sällsynte, at de ej funnos annorstädes än in pervetustis Bibliothecis. Författaren *Cæsarius* var Cistercienser-munk, och af sidan 765 ses, at han skrifvit detta arbete år 1222. — *Geschichte der Wiedertäufer zu Münster in Westphalen, nebst einer Beschreibung der Hauptstadt dieses Landes aus einer Lateinischen Handschrift übersetzt. Mit Kupfern*, 1771, in 4:o. Med et Portrait föreställande *Johan Bockelsohn, König der Wiedertäufer zu Münster in Westphalen.* Den är författad på Latin af *Herman von Kersenbroick* år 1568; och har denna bok blifvit förbuden för de många Famille-anecdoter den innehåller. — *Ecclesiastica Historia Westphaliae vel Antiquae Saxoniae*, et Tyskt ganska dyrbart MS. Författarens namn är *Kleinsorg*; den går ända til år 16**. — *Bibliotheca Germanica*, s. *Notitia Scriptorum Rerum Germanicarum* etc. *Collecta a Mich. Hertzio. Histor. P. P. Erfurti* 1670, täml. sällsynt bok. — Förnämligast hvilade sig dock upmärksamheten vid et MS in 4:o kalladt: *Chroniken der Stadt Lübeck durch Reimarus Koch*, bestående af 3 band; och i det 3:dje eller sista bandet förefinnas åtskilliga omständeliga underrättelser rörande Kon. *Gustaf Ericssons* ankomst til och vistande i *Lübeck.* Af detta stycke skaffade jag mig et fullständigt Utdrag. Denna Chrönika är skrifven på Plattyska, och går alt til 1549. Sedan hafva de följande åren

alt

alt til 1561 af en ſednare hand blifvit tillagde. Man har anmärkt Kon. Guſtafs dödsår 1560; och at den förſte Lutherſke Biſkop i Lübeck *Eberhardus ab Holle*, Nobilis Brunswicenſis, tillåtit Canikerne at gifta ſig; han var den 34:de Lübſke Biſkop.

D. 31 *Julii* beſöktes de begge Bröderne, Hrr *Alſtaedten*, ägare af et vackert *Natural-Cabinet* ſamt et godt *Bibliothek*; hvaribland äro många curieuſa och ſällan förekommande böcker ur förſta Boktrykstiden. Af desſa rara böcker må blott anmärkas: *Roſa Urſina* ſ. *Sol ex admirando* etc. a *Chriſtoph. Scheiner*, Germano Suevo, e Soc. Jeſu etc. Bracciano 1626-1630 in fol. Han var den förſte ſom uptäkte Fläckar i Solen. — *Dialogus Salomonis et Marcolfi*, utan tr. år och ort, med Göthiſka bokſtäfver. Men *Andreas Gartner* har utgifvit den mutato titulo i *Frankfurt* 1578, och ſäger: at han är den förſte ſom i dagsljuſet framgifvit detta verk; dock ſkal denna Uplaga vara hela 100 åren äldre.

D. 2 *Aug.* ſkildes vi från *Bonn*, där vi, ſärdeles uti den älſkvärde Marquis *Trottis* hus, åtnjutit ſå mångfaldiga vänſkaps- och höflighets-prof, hvilka hos oſs förvaras i beſtändigt tackſamt minne; och fortſattes reſan til *Cöln*, belägen 5 mil ifrån Bonn. Staden är ganſka ſtor, men illa ſtenlagd: den har figur af en half-cirkel eller en half-måne, hvars båge är Rhen-ſtrömen. Vi gingo genaſt at upſöka Hr Baron *von Hüpſch*, ſom äger anſenliga Samlingar i Natural-Hiſtorien, Antiquiteter, Medailler, MSS och andra Curioſa. Vi råkade honom ej hema; men i det ſtället viſade hans *Piga* oſs Cabinetet: hon förſtod ſig ſå väl på desſa lärda Sakerne, at jag föll i förundran, och påminte mig hvad ſom hänt Baron *Holberg* i Paris i dylikt ämne. — Sedan beſöktes Hr *Alſter*, Vicaire de St André: en

man,

man, som är vål bevandrad i Cölns Historia, och har i detta åmne skrifvit flere volumer, ännu i MS. Han låt oss se hela Samlingen af de Skrifter, som äro trykte i Saken rörande Churfursten *Herrman*, som tillika var Grefve af *Wied:* denna Collection utgör en tjock volume in fol. och dessa Skrifter stå ej at finnas, åtminstone ej tilhopa, i hela Tyskland. Nu varande Churfursten har, oagtat alt efterforskande, ej kunnat öfverkomma mer än detta exemplar, som består af åtskillige Strö-skrifter på Latin och Tyska, dels för, dels emot Churfursten i Cöln *Herrman.* Denne Churfurste hade velat införa Protestantiska Låran i Cöln; och blef af denne orsak affatt och banlyst af Påfven *Paulus III* år 1546: han dog 1552, och år begrafven i *Niederbiber.*

D. 3 *Aug.* icke långt ifrån *Neumark*, et af de största och vackraste torg i hela Europa, år *St Petri Kyrka*, hvaruti ses et *Måsterstycke af Rubens.* Taflan föreställer *Petri Korsfåstelse*, med Hufvudet nedåt och Fötterne upåt. Kroppen har en Krökning, som år så naturlig, at ingen Målare kan imitera den. Kortel. hela Stycket år gjordt med den styrka och så måsterl. at man tviflar på, det något fullkomligare kommit ifrån Rubens pensel. Han har gjort denna Tafla i *Antverpen* 1642; och det säges, at han arbetat derpå i $1\frac{1}{2}$ år. *Rubens* var född hår i Cöln; och man säger, at han blifvit döpt i denna Kyrka. Han arbetade ofta hår i Cöln. Hår ses ock vackra stycken af *Cornelius Schut* och *Joh. Fayt*, Rubens Lårjungar.

D. 5 *Aug.* beságs Ex-Jesuiternes Seminarium och Collegium samt Bibliothek. Min upmärksamhet fåstades vid en Hebraisk Bibel i MS, 3 tjocka band in fol. på pergament: hvar sida år afdeld i 3 spalt eller columner. Den år nitid skrifven med vocaler

och

och accenter. Vid ſlutet af ſiſta Volumen ſtår årtalet, näml. A. M. 5046 eller A. Chr. 1286. I denna Bokſamling råkade äſven på en bok, ſom är ganſka ſällſynt: *Reponſe au Livre intitulé: Extraits des Asſertions dangéreuſes et pernicieuſes en tous genre, que les ſoi-diſans Jeſuites ont dans tous les tems et perſeveramment ſoutenues et enſeignées dans leurs livres, avec l'Approbation de leurs Superieurs et Generaux etc. L'Infidel'té du Redacteur prouvée par les Falſifications en tout genre contenues dans les Extraits; à Paris* 1762. in 4:o 3 voll. Detta Verk dedicerades til Franſka Pråſterſkapet, och i förſta Volumen är et exemplar af denna dedicace tillika med årtalet 1763, men utan utſatt trycknings-ort på titeln. Sedan har Förf. borttagit Dedicationen i alla de öfrige trykte exemplaren. Boken är ſkrifven af P. *Sauvage*, en Franſk Jeſuit i *Trier*, där boken ock är trykt. Han biträddes vid des författande af 2:ne andre Jeſuiter.

D. 6 Aug. viſade oſs Hr Borgmäſtaren *Mulheim* Stadens Curieuſitets-Cabinet. Där ſes omkring 130 Volumer in grandisſimo folio med Eſtamper af alla Scholorne. Ifrån Rom har man fåt alla de Italienſka Gravurerne. Likaledes 30 Voll. Original-ritningar af åtſkillige Mäſtare och Academier; 10 Voll. ibland desſa innehålla Original-ritningar af *Carlo Maratti.* Man tror, at denna Samling af Eſtamper ej har ſin like i Tyſkland. Vidare beſågs *St Mariæ Kyrka in Capitolio.* Vi nedſtego i de underjordiſka hvalfven; men funno där inga andra än *Kyrko-Antiquiteter*; aldeles inga efter de Romare. Hr *Huttanus*, Canonicus vid denna Kyrka, ſom känner väl Ortens äldſta Hiſtoria, ſade mig: at *Oppidum Ubiorum*, efter Taciti berättelſe, varit här innan *Colonia Romana*; och at Agrippina anlade här et nytt Rom, och följagteligen äfven et nytt Capi-

tolium, hvareſt Offren förråttades på ſamma ſtålle, dår *St Mariæ Kyrka* nu år. Men den *Bron*, ſom Jul. Caeſar låt göra, var icke på detta ſtållet, utan vid *Briſich*, nåra vid Andernach: det var *Conſtantinus Magnus*, ſom låt hår anlägga en brygga, hvilken gick ifrån Staden ånda til *Duytz;* och på den tiden delade Rhen-ſtrömen ſig hår och formerade en Ö. — Vi beſågo vidare Kyrkans Skatt, ſom år rik, och åtſkilliga *Reliquier*, ſåſom St *Marci möſſa*, *Eliſabeths bålte* etc. Hår viſas ock qvarlefvor efter St *Plectrudes*, ſom funderat detta Capitlet och ligger begrafven i Kyrkan. Det dyrbaraſte af alt, hvad jag hår ſåg, var et MS af de 4 *Evangeliſterne* på Latin i ſtor 4:o, ſom tyckes vara ur VIII Seculo.

D. 7 *Aug.* beſöktes Hr Abbé *Hardy*, en Måſtare at arbeta *Figurer i vax.* Han har pouſſerat Konungen i Preuſſen ganſka lifligen. År dårjåmte ſnåll Landſkaps-Målare; förfårdigar Himmels- och Jord-glober, ſamt Microſcoper, ſom i godhet öfvergå de vanlige. — S. d. voro vi i det Kloſtret, ſom innehafves af les *Frères Mineurs* eller les *Cordeliers*, och beſågo deras Bibliothek, måſtedels beſtående af gamla böcker. Hår åro *Downs* eller *Scoti* alla Opera i 14 à 15 voll. Den 1:ſte Tomen är rar, ſom år trykt hos *Koberger* i Nürnberg 1481 in fol. med Göthiſke bokſtåfver. *Downs* får dår namn af *Theologorum Monarcha.* I Kloſter-Kyrkan ſes fram i Choret den Graf, dår denne namnkunnige Doctor Subtilis hvilar. Hela Griften år öfvertåckt med måſſing, och ſes dår hans bild uthuggen, jåmte åtſkillige figurer af Ordens lårdaſte och namnkunnige Mån, ſåſom *Occam*, *Lyra*, åtſkillige Cardinaler och Påfvar etc. *Downs* eller *Duns* dog 1308, ſom inhåmtas af en Latinſk Inſcription med Göthiſke bokſtåfver.

D. 8 *Aug.* ſågs hos Dominicaner-munkarne en

en i sit slag ej mindre märklig Mans Grift, eller rättare det Skrin, i hvilket *Alberti Magni* ben gömmas: det visas i Sacristian. *Albertus M.* har ej blifvit canoniserad, utan endast beatifierad; som vill så mycket säga efter den Påfviska Rangordningen, at han är *beatus* och *venerabilis*, så at man kan vånda sig med sina böner til honom, och at man firar des fest; men han är icke et *Helgon*. Här beságos vid samma tilfälle 2 MSS på ganska fint sidentyg eller velin, som *Alb. M.* skrifvit: det ena in 4:to *de Animalibus*; det 2:dra in fol. De äro just icke de lättaste at läsa. Ovisst är, om de blifvit skrifne af *Alb. M.* egen hand, ehuru det ses, at en och samma hand skrifvit bägge. Kan hända har hans Secreterare fört pennan. *Alb. M.* var Biskop i Regensburg, och nedlade Biskops-stafven vid slutet af sin lefnad, samt retirerade sig hit til Dominicanernes, sine Ordensbröders, Kloster, där han ock dog. Men hvarken Epitaphium eller Mausolée är uprest öfver en så märkelig och sit tidehvarf öfverträffande man. På tilfrågan, hvarföre sådant ej skedt? svarades: Hans minne är tilräckeligen bevaradt medelst den offentel. heliga vördnad honom än i dag bevises. Man visade stället där han är begrafven, framme i Choret under altaret. Man förvarar och framvisar äfven efter Alb. M. 2:ne reliquier, af olika beskaffenhet: näml. dess Mässhake, funnen i jorden, där den skal hafva legat 400 år, utan at förmultna eller i minsta måtto fördärfvas; och i Sacristian gömmes en Pocal af Chrystal, eller af ganska klart och hvitt glas, som likaledes är en vördig lämning efter Albertus. Denne Glas-bägare är til formen rund, med ritade ränder; har genom någon olyckelig tilfällighet blifvit sönderslagen, och sedan hopsatt. — Hos Hr Borgmästaren *Mulheim*, som har et af de vackraste hus i Cöln, mottogos vi med

mycken höflighet, och sågo des Förfäders Portraiter; ibland dem hafva 4 varit Borgmästare. Af dessa taflor ses, huru modet i klädedrägten ändrat sig vid hvar generation. Borgmästare-drägten är en röd Kappa med svarta Oppslag; i anseende til snitten är den à l'espagnole. De 2:ne styrande Borgmästare hafva altid med sig en Commando-staf, då de gå ut, hvilken bäres efter dem af en gosse; och förbinder Borgmästaren sig edeligen, at han ej skal lemna ifrån sig denne Staf under hela året, då han innehafver sysslan. Denne Ämbets-staf är af trä, af ungefär 1½ Sv. alns längd: på ena ändan är Borgmästarens Vapen uthugget, och på den andra des Medbroders. Hvar Borgmästare förvarar i sit hus så stort antal af stafvar, som han varit regerande Borgmästare, samt desutom alle sine Förfäders, hvilke innehaft den värdigheten: sålunda finnes hos de gamle Familjerne et tilräckligt antal af dessa Stafvar. Churfursten och Staden ligga med hvarannan i delo, angående högsta Magten eller Souverainiteten. Den afl. Churfursten ville icke emottaga Borgmästaren med Stafven; följagtel. gick ej Borgmästaren til honom at göra sin upvaktning, utan man skickade en af de andre Borgmästarne, som för det året ej satt vid styret och som således ej representerade Folket; ty Borgmästarne äro altid 6 til antalet, af hvilka 2:ne årligen aflösa hvarandra i högsta myndigheten. Då Churfursten infinner sig i Cöln, kan han blott hafva med sig et litet Detachement af sin lifvakt, som ej får stadna qvar hos honom mer än 3 dagar; dröjer han längre tid här, måste han låta beqväma sig at vara utan vakt. — Vi besågo Stadens Arsenal, som kallas *Kornhaus*, emedan den tillika tjenar til Sädes-magazin. De där befintelige gevär och rustningar äro ganska tunga och obeqväma; särdeles en

Jagt-

Jagtbössa, som tillhört Generalen *Jean de Werth* ifrån Jülich, af hvars storlek man kan sluta, at denne krigsbuss varit af en mer än vanlig längd. Äfven sågs här et Harnesk, hvilket tilhört Svenske Generalen *Baudiss* i 30-åra Kriget: På bröstet ses märke efter en kula, som där gjort en concavité. Sedermera ögnade på åtskilliga ålderdoms-lemningar, samt Latinska Inscriptioner, hvilka afcopierades. — Hos Hr *Alster* förekom en mycket rar bok, näml. *Der Macedonische Held in seiner wahrhaften Gestalt, ein Gedichte, welches von Friedrich Freyherrn von der Trenck Kayserl. Königl. Obrist-Wachtmeister in seiner* 10-*jährigen Magdeburgischen Gefängniss A:o* 1760 *verfertiget, und ihm mit seinen übrigen Manuscripten abgenommen worden. Von einem Freunde der Wahrheit und schöner Wissenschaften zufällig copiret und hiemit in seiner wahren Gestalt gedruckt in Copenhagen* 1771. Boken består af 64 sidor i liten 8:o; och det försäkras, at Hr *Trenck* låtit sjelf trycka henne i *Münster*, ehuru det i Företalet heter, at des utgifning blifvit besörjd af en *Svensk*, som kommit at bese Hr *Trencks* Fängelse i Magdeburg år 1769, och som af detta MS erhållit många märkeliga underrättelser; äfven tillägges, at MS:tet af detta Poëme blifvit skrifvet med Hr *Trencks* blod; och hade genom Generalen och Commendanten *von Borck* kommit i Major *Geidelers* hand. Emedan desse begge sistnämnde voro döde, hade denne Svensken nu vågat på at utgifva detta MS helt och hållet, utan ringaste förändring. Han säger, at han sedermera lärt känna Hr Trenck personligen i Spa; och har vår Svensk teknat sit Företal i Köpenhamn 1771 in Januario, med dessa initial-bokstäfver: P. L. G. M. Därnäst läses Hr Trencks eget Företal, skrifvet i Magdeburg i Fängelset 1760. Poëmet består af en jäm-

jämförelse emellan *Cartouche* och *Alexander M.* men är öfverdrifvet.

D. 9 Aug. besöktes Hr *von Hillesheim*, som nyligen blifvit utnämnd til Stor-Canonicus, och är en ibland de 8 Doctorer, som hafva säte i Capitlet. Han tituleras *très-foncier*, ehuru det egenteligen är i *Lüttich*, som Stor-Canonici få titel af *très-fonciers*, quasi *Fundi Dominus*, men genom missbruk få de här samma titel; äfven så i Achen. Härvid bör anmärkas, at i *Stora Dom-Capitlet i Cöln* emottagas inga andra, än de som äro verkelige Tyske *Riks-Grefvar* och *Furstar*. Desse Capitulares äro inalles 16, samt utomdes 8 *Doctores*, hvilka til alla delar äga samma rättigheter. Ingen immediat Tysk Baron intages i detta Capitlet, emedan de ej hafva någon röst vid Riksdagen i *Regensburg*, såsom Grefvarne och Furstarne. Sålunda gör det ej tilfyllest, för at här vara chapitrable, at man kan upvisa sina 4 Quartiers, utan man måste äfven vara verkelig Riks-Grefve eller Furste. Hvad Doctorerne angår, borde rätteligen *Lärdomen* vara enda måttstocken vid deras intagande; men Cabalen verkar vanligen härvid det mästa, som af lefvande exempel lätteligen skulle kunna styrkas. Hr von H. är en ganska lärd Man, tillika Juris Professor; och i des vackra Boksamling ses en mängd rara böcker, lärdeles in Jure, samt åtskilliga artiga MSS. At *Vogt* ej känt alla rara Juridiska böcker, kan man se af denna Boksamling. — Uti *Brigittiner-Munkarnes* Bibliothek sågs en rar bok, näml. *Monasticum Anglicanum*, 3 voll. in fol. af särskilta Editioner: den 1:sta vol. är trykt i *London* 1682 och är af 2:dra Uplagan; den 2:dra vol. är tr. i *London* 1661, och den 3:dje i *Savoy* 1673. Författaren är äfven olika. Boken är mycket rar. Den kostade år 1717 öfver 100 Du-

Ducater; och man har anteknat i boken: at Jesuiterne här i *Cöln* för detta exemplar erbudit 100 pistoler eller 750 Floriner. Bokens sällsynthet härrörer deraf, at Parlamentet låtit förbjuda och upbränna henne, emedan den lemnar så många uplysningar angående Munkarnes rättigheter och egendomar i Ångland.

D. 10 *Aug.* beskådades uti *S. Ursulæ Kyrka* hvarjehanda andeliga Antiquiteter, såsom til ex. de 11000 Jungfrurs benknotor, arrangerade en Mosaïque, ehuru ej så prydelige, som de man visar i *Pavia.* S. d. besågs *Cartheuser-Klostret* och des Bibliothek: hvarest förvaras et mycket dyrbart Original-Document, näml. *Decreta Sacri Concilii Basileensis* på pergament. Desutom finnes här et ymnigt förråd af MSS i Theologien och Kyrko-Historien: *Jacob Junterbuck*, Cartheuser-Munk, har varit flitig skrifvare; här äro många volumer i MSS ifrån des penna; ibland annat har han copierat *Carl IV Bulla aurea af år* 1356. Alla *Junterbucks* MSS tyckas vara ur 14:de Seculo. — De lärda Kloster-visiterne fortsattes vidare til *Benedictinerne*, i hvilkas Boksamling ses många böcker ur första Boktryks-tiden. Här förekommer: *Conradus Pellicanus de modo legendi et intelligendi Hebraea. Basileae M. D. III.* in 4:to. Boken är rar, och Hebraiske Caractererne tyckas vara trykte med illa gjorde Trå-stylar. Vid slutet är en *Hebraisk, Latinsk och Grekisk Vocabulaire.* Denna bok är en af de äldsta trykta Hebraiska Grammaticor. Här finnas ock åtskillige MSS af Bibeln och af Patres etc. Item: *Historia Josephi translata de Arabico in Latinum per Fratrem Alphonsum Boni-hominis Hispanum de Ordine Prædicatorum A:o* 1337. MS in 4:o. På den tiden studerade Munkarne Arabiskan flitigare än nu sker. — Efter erhål-

hållet tilſtånd ifrån *Dom-Capitlet*, genom Hr Grefve *von Oettingens* benägna åtgärd, förfogade vi oſs, beledſagade af åtſkillige Stor-Canonici, at beſe *Capitlets Bibliothek*, ſom ſtår i Dom-Kyrkan. *Heinſius* var icke i ſtånd, at få ſe desſe MSS; men Följderne af detta nekade tilträde blefvo ledſame för Capitlet: hvarom ſe *et af des bref*, infördt i *Sylloge Epiſtolarum Virorum illuſtrium, collectarum a Petro Burmanno* in 4:o. Förſt ſågo vi *la Regiſtrature*, hvareſt förvaras: *Uniones Patriae Colonienſis Cis- et Trans-Rhenanae*, in Originali, med Churfurſtens, Capitlets, Adelns och Städernes vidhängande Sigiller; desſe 4 Claſſer utgöra *Ständerne* härſtädes. Utomdes finnas här åtſkilliga andra Documenter; i ſynnerhet alla de *Bevis*, hvarmedelſt Canonici ſtyrka ſit Capitel-måsſige Adelſkap. Vidare gingo vi up i Bibliotheket, ſom beſtår blott af MSS, 2 8 til antalet. Den Catalog, ſom Jeſuiten P. *Hartzheim* utgifvit öfver desſe MSS, är ej annat än en blott mager liſta, och på köpet illa gjord. Måſt alle desſe MSS hafva blifvit leguerade til Dom-Kyrkan af *Carolus Magnus*, och äro följagteligen desſa papper af ſtort värde. Här förekommer en *Codex Canonum primitivæ Eccleſiæ ex verſione Dionyſii Exigui* in fol. Ex Bibliotheca Caroli M. venit ad Eccleſiam Metropolitanam Colonienſem. Ärke-Biſk. *Hildebaldus* har däruti teknat ſit namn; han dog 819, men MS:tet är ännu äldre och ſkrifvet med litteræ unciales. Vid ſlutet är bifogad en liſta på Påfvarnes Namn och Regeringsår: den börjar med Apoſtelen *Petrus* och går til *Agapetus*, ſom lefde år 533; och följagteligen lärer detta årtal viſa MS:tets ålder. En annan hand har tillagt de 7 följande Påfvarne, och ſlutar vid *Gregorius Magnus*. Denne Catalog har aldrig blifvit utgifven. — Et annat MS härſt. innefattar ſamma Ca-

Canones, och har Copiſten vid ſlutet teknat ſit namn: *Sigebertus ſcripſit.* Det är märkeligt, at på hvarje ſida förekomma 2:ne ſlags ſkrifart: *Romana et Merovingica.* De ſiſta raderne på alla ſidor äro ſkrifne med Merovingiſke Caracterer; och har förmodeligen vår gode Sigebertus velat viſa, at han var ſnäll Calligraph, och at han i bägge Skrifſätten var lika öfvad. Här finnes äfven en *Cenſorinus de Die Natali* i MS. Titeln är: *Incipit Conſulti Ars Rhetorica.* Den är in 4:o med Uncial-bokſtäfver. Detta MS är åtminſtone ur VII:de Seculo; och ſkulle man därutur kunna ſamla betydande Varianter. Hr *von Hillesheim* har jämfört detta MS med de trykte exemplaren; men hans noter hafva fallit i annan mans hand. — Jag ſåg ock en *ſtor Bibel* med vackra Caracterer, MS in fol. Det ſå mycket omtviſtade Dictum om *de 3 vitnen i himmelen* fins ej i detta MS. Sål. kan detta MS beviſa, at vid Caroli Magni tid läſtes det ännu icke i Bibeln. Ibland detta dyrbara MSS-förråd vore mycket, ſom förtjente underſökas och framdragas; men tiden tillät mig ej, at företaga detta arbete. Man bör hoppas, at Hr *von Hillesheim* med tiden gifver en pålitelig och intereſſant Förtekning på denne ſkatt. Han har här et vidſträckt fält at viſa ſin lärdom, ſin ſkicklighet på. — Af flere här i ſtaden förekommande märkvärdigheter må jag blott nämna det ſå kallade *Ungerſche Haus*, där de logera, ſom hitkomma från Ungern par devotion för *de 3 Konungar*, hvilkas Graf viſes i *Domkyrkan.* Desutom ärſkilliga Inſcriptioner ifrån de Romares tid, ſom jag copierade. Vid Stadsporten ſes ock den ſå kallade *Eichelſtein*, et Romerſkt Monument; angående ratio denominationis äro flere meningar (jämf. *Rheiniſcher Antiquarius*). — Händelſe-vis råkades på gatan en Italienare från Nea-

 pel,

pel, som varit Advocat, och lärjunge af den store *Mazzochi*: då jag visade honom denne Mannens namn i mit *Album*, kyste han det; han visste ej at han var död, och då jag sade honom det, kommo tårarne honom i ögonen; han hade ej varit i Neapel sedan år 1749.

D. 12 *Aug.* sågs hos Hr *Merle* en fullständig Samling af alla *Cölniska Mynt*. Det äldsta som finnes i denna Collection är af *Pelegrinus*, som var den 2:dre Årke-Biskopen och Churfursten i Cöln, blef vald år 999 och dog 1021.

D. 14 *Aug.* besågs hos Benedictinerne *St Pantaleons Bibliothek*, hvaruti förekomma flera märkeliga MSS. Sedan besågs Kyrkan, där Kejsarinnan *Theophania*, Otto II Gemål, hvilar under en Mausolée af artificiel marmor, utan någon epitaphe. Denna *Theophania* låt hitföra *St Albini* Kropp, som än i dag är ganska vål conserverad: han blef halshuggen i III:dje Seculo i Ångland, och var *Protomartyr Angliae*; des ben och fötter hvila i Ångland. — Man sade oss, at den Corsicanske Konungen *Theodors* Secreterare, känd under namn af *Doctor Pranghe*, bodde här i staden; och nyfikenheten dref oss at besöka denne Mannen.

D. 16 *Aug.* Han meddelte åtskilliga underrättelser angående Hans Corsicanska Maj:t Kon. *Theodor*, som blef krönt til Konung 1737, regerade 1½ år, och nödgades med et Ångelskt Skepp retirera sig til Livorno. Hr *Pranghe* hade rest ikring på Corsica, såsom Ångelsman. Han visade oss en *Charta öfver denna Ö*, gjord under Kon. Thedor, *levée par Monsr. le Capit. Vogt, donnée au jour par Rencer et Ottens Geographes à Amsterdam.* Nedanpå Chartan stod antecknadt, huru många Soldater hela Ön kunde fournera,

nera, näml. in alles 22390 man, som kunde samlas inom 3 gånger 24 timmar. Han sade, at Baron *Neuhoff* varit en så älskvärd och kunnig man, at han ej känt des like; han var i stånd at förmå sin fiende at älska sig; han hade blifvit brukad i Sverige af Baron Görtz, med hvilken han träffat bekantskap i Paris. Han dog i fängelse för skuld i London 1757, ungefär 70 år gammal.

S. d. färdades vi ifrån *Cöln*, och ankommo mot aftonen til *Düsseldorf*, där vi *följ.* dagen besågo det namnkunniga *Målnings-Galleriet*, som visades af Franske Målaren Hr *Brulliot*. Där finnas inalles 358 *Original-taflor* i 5 särskilte Salar: i den 5:te, som är störst, förekomma *Rubens Målningar*. Här ses Stycken, som äro ovärderlige. Churfursten *Johan Wilhelm* har låtit göra denna Collection: han var mera Amateur, än Kännare; och var det hans Gemål, *Maria Anna Louisa* af *Medicis*, som gaf honom denna smaken. Det Mediceiska Huset har säl. ej allenast planterat Konsterne och Smaken för det vackra inom Italien, utan äfven omkring Rhenströmen, såsom här i *Düsseldorf* och i *Bensberg*, et Lust-Slott 2 mil ifrån Cöln; ja, äfven i sjelfva Paris; ty det var *Marie de Medicis*, som låt bygga *Luxembourg* med Galleriet, och som låt inrätta et Bibliothek af MSS komne från *Florenz* etc. En trovärdig man berättade ofs här i dag: at Drotn. *Christinas Cabinet af Caméer och graverade Stenar* finnes i *Brüssel*. Det handlades ifrån Rom af Prins *Carl af Lothringen*, Ståthållare öfver Nederländerne. Det tilhörde Odescalchis Famille i Rom. Prinsen har därföre betalt 100000 Brabantske Floriner. Samlingen består af et stort Skåp aldeles fullt. Vi besågo åtskilliga Statuer, gjorde af Italienaren *Gripelli*, såsom: Churfursten *Johan Wilhelm*, klädd i Mantel

och Ordens-drägt; det är en Statue pedestre af marmor; den står på Borggården. Samme *Gripelli* har äfven förfärdigat en buste, föreställande en Capuciner-Munk, vid namn Marcus, som hade rest i Indien; och denna piece är et mästerstycke. Hr *Gripelli* hade förut varit murare; och har han på Rådhus-taket representerat sig sjelf, såsom en Murare-Lärling, hållande en korg i handen: det är en liten hvit marmor-stod.

D. 18 *Aug.* besågs Målare- och Bildhuggare-Academien, som här ungefär 7 år sedan blifvit inrättad. Des Directeur är Hr *Krahe*, en ganska snåll Målare och artig man, som visade ofs tusende höfligheter. Hr *Krahe* förstår den konsten, at rengöra Taflor så väl, at de se ut som aldeles nya; och därjämte besitter han en än större hemlighet, näml. at transportera en målning ifrån en gammal och bortskämd duk på en ny, så at målningen ser ut, som vore den helt nyl. kommen ifrån Artistens pensel. Ofvannämnde Hr *Brulliot* förstår sig ock på samma konst. — Lutheranernes antal i denne Staden stiger til 1300 personer: de hafva här en Kyrka; likaledes Calvinisterne. Stadens Garnizon består af 4 Regimenter af åtskilliga Religioner. — Vi blefvo bekante med den vittre Tyske Poëten, Hr *Jacobi*, Canonicus i Halberstadt; har tilförene varit Professor i Halle; har studerat i Göttingen; är en ganska ljuflig Man.

D. 19 *Aug.* lemnades Düsseldorf. Vi passerade genom Staden *Keyserswerth*, belägen nära intil *Dusseldorf*. Den innehades förut af *Churfursten i Cöln*, men återställdes för 3 år sedan, medelst Konungens i Preussen åtgärd, til Churfursten af *Pfaltz*. Här uppehöllo vi ofs ej, utan fortsatte resan til *Duisburg*. I skogen vid *Duisburg*, som passerades,

skal

ſkal finnas en myckenhet af *vilda håſtar*; om vintren nåra de ſig af torra blan, bark etc. och då kölden år ſtrång, har man den omſorgen för dem, at ditföra foder til deras uppehälle. I *Duisburg* beſågs Academiſka Bibliotheket, ſom ej år ſtort. Et par MSS betraktades ſom haſtigaſt. I den ena Volumen innehålles *Juſtinus* epitomator Trogi: detta MS år ſkrifvet i XV:de Seculo; i ſamma Band år ock *Florus*. Et annat MS beſtår af et ſtycke af *Lactantius*. Bibliothecarien, Hr Prof. *Melchior*, ſade mig, at *Acta Duisburgenſia* långeſedan uphört; de författades af 2:ne Profesſorer hår vid Univerſitetet. Redan år 1750 utgaf Konungen i Preusſen förbud för hårvarande ſtuderande Ungdomen at båra vårjor; och år 1768 befalte Konungen, at man alla 6 månader til honom ſkulle inſånda Förtekning på de Studenter, ſom utmårka ſig antingen medelſt berömligt eller oanſtåndigt upförande. — Hår börjar redan nog almånt at talas en bruten eller bortſkåmd Tyſka, ſom ſtöter mycket på Hollånſka. Eljeſt mårktes redan i *Coblentz*, i ſynnerhet på landsbygden, at Tyſkan upblandades med Holländſk Prononciation; man ſåger: *wat* pro *waſs*, *grot* pro *groſs* etc. Vidare fortſattes reſan öfver Floden Lippe til *Weſel*, belågen 13 mils eller timmars våg ifrån Düsſeldorf. Staden år tåmligen ſtor och vål beſåſt. Konungen i Preusſen håller hår en Garnizon af 4 regimenter. Följande dagen

D. 20 *Aug.* foro vi til *Xanten*, en liten vacker Stad, 3 timars reſa ifrån Weſel. Hår ſöktes förjåfves den namnkunnige Catholſke Caniken Hr *Pauw*, ſom författat de bekante: *Recherchès ſur les Americains*; item *ſur les Chinois & les Egyptiens*. Han hade reſt til *Cleve*; och vi foro genaſt til ſamma ort. Staden *Cleve* har et ganſka tåckt låge och år tåmligen vacker: des Folk-numer råknas til 5000

men-

menniskor; här är aldeles ingen Garnizon af någon slags vakt. Jag begaf mig straxt til Hr Canonicus *Heiming*, i hopp at träffa Hr *Pauw*; men fick til min saknad veta, at han i går härifrån afrest til annan ort. Besökte sedermera Hr *Maas*, Conrector vid reformerta Scholan, en lärd Man och ägare af en utvald Boksamling. Han har öfversatt på Tyska Hr *Bachienes Beskrifn. om Palæstina*, trykt i Mastricht på Holländska, hvilken han riktat med sina noter.

D. 21 *Aug.* besågo Slottet. En gammal sägen eller tradition förmäler, at *Slottet i Cleve* blifvit anlagdt af *Julius Caesar*; men det har ej i ringaste måtto anseende af en Romersk Antiquitet. Utom Staden beságo vi den vackra Djurgården och Pyramiden af sten, på hvilken sten en Statue, föreställande Prins Maurice en casque; nedanföre läses denna Inscription: *Omnes natura judices, non artifices fecit.* Här i negden är ock et berömt hälsovatn, upfunnet år 1741 af Doctor *Schütte*. Öfver Källan har man bygt et tämligen stort hus, och bredvid en betäckt Amphitheater, där brunsgästerne kunna spatsera. Äfven sågo vi Adeliga Fruklostret *Elten*, hvars Abbedissa är quasi souveraine och kallas Prinsessa. Konungen i Preussen kan ej utöfva sin doms-rätt öfver detta Klostret mer än 14 dagar om året i junii månad, då han ditsänder vissa Commissarier at afdöma de mål, som hos dem anmälas; men vanligen hafva de ingen ting at göra: ty Abbedissans underhafvande hänskjuta ingen sak til denna Domstol, utan ställa så til, at de kunna dömas af Abbedissan; som är envåldig hela året utom desse få dagar: til den ändan uphöra alla parter med sina tvister under denna korta tiden. Detta är en besynnerlig Regerings-form; och man undrar på, at Preussiske Monarken lemnar detta bruk orubbadt; det sker förmodeligen af höflighet för

Kö-

Könet. — Återkommen från denna angenämna promenade, besöktes af Hr *Manzon*, en ganska vitter Fransos, af et satyriskt Snille, men ganska behageligt omgänge, samt Författare til *Courier du Bas-Rhin*, som bor här. Han är altid i Contradiction med Cölniska Gazetskrifvaren, Ex-Jesuiten Hr *Jaurinvilliers*. Hr Manzon sade mig, at den bekanta försmådeliga boken: *Systeme de la Nature* blifvit författad af Hr *Mustel*, som ockfå skref Amsterdamer-Gazetten, men dog förledet år. Et annat arbete, kalladt: *de la Nature*, är ifrån Hr *Robinets* penna, som nu biträder *P. Rousseau*, at författa le Journal de Bouillon. Denne Rousseau uppehölt sig tilförne i *Lüttich*, där han i sällskap med flere Lärde började *le Journal Encyclopedique*, som sedan uphörde. — Sparserade sedan en half mil utom Staden til *Bergenthal*, hvarest man i skogen ser *Prins Moritz's af Nassau* grafställe. Han var stor älskare af jagt; ville därföre begrafvas i denne skog, där han som oftast anstälde jagt. Grafvården är af järn, utsirad med alla de Provinciers Vapn, öfver hvilka han var Gouverneur, såsom *Cleve* &c. Prins Moritz var född 1604, och dog 1679. Han var den förste som blef gjord til Prins af Nassau; han tjente äfven såsom Konungens i Spanien General i Holland, samt var i *Brasilien* såsom Vice-Konung: alla dessa Titlar stå på Grafvården. Omkring griften är en mur i form af en Amphitheatre, och i muren äro åtskilliga stenar inhäftade med 22 gamla Romerska Inscriptioner, alla fundne omkring *Xanten*, där fordom *Castra vetera* voro. Prinsen hade sjelf i lifstiden låtit samla alla dessa Antiquiteter och insätta dem i denne muren. Inscriptionerne äro mäst utplånade och ganska svåra at läsa. Jag copierade så många jag kunde taga reda på. En af dem är

särdeles märkvärdig, som omtalar *Hercules Saxonus*, öfver hvilken *von Hagenbuch*, Prorector vid Gymnasium i Cleve, utgifvit en Dissertation år 1731.

D. 23 *Aug.* färdades vi vidare från Cleve til *Nimwegen* eller *Nymegen*, som Holländarne uttala det; hvilket ock är des rätta namn af *Neomagum*. Detta var den första Holländske Stad vi sågo. Den är vacker och belägen på en högd vid Floden *Wahl*, som är vänstre grenen af Rhen, ehuru Rhen-strömen förlorar sit namn vid *Schenkenschantz*; men den mindre Grenen, som går til Arnheim, bibehåller det. Vi besökte härst. Hr *Lotichius*, en lärd och skickelig Medicus, som visade oss, ehuru aldeles okände, all slags höflighet under den tid vi qvarstadnade här på orten: han härstammar i rätt nedgående linea ifrån den namnkunnige Poëten *Lotichius Secundus*, hvars Graf vi hade sedt i Heidelberg. — I sällskap med Hr L. upvaktades Hr General *Marfeld*, en gammal lärd Hedersman, som rest i Italien; vi åhörde med nöje des lärorika berättelser. Ibland annat beskref han för oss 3:ne Taflor på Rådhuset i Augsburg. Den första föreställer en Konung på sin Thron, och vid des fötter ligga åtskillige Magnater; där läses ock denne vers: *Sic volo, sic jubeo; stat pro ratione voluntas.* Den 2:dra föreställer Dogen i Venedig samt stora Rådet, med dessa orden: *Nec unus, nec omnes.* Den 3:dje representerar Sweitsarne, sysloSatte at välja sin Borgmästare; andre tvista och ligga hvarannan i håret; somlige hålla sig vid glaset och bouteillen; kortel. alt är i yttersta oordning, med dessa ord: *Regnum multorum, regnum pessimum.* — Här i Nymegen är en *Stads-Bibliothecarius* med lön, men intet något Bibliothek; har dock fordom varit, men blifvit skingradt, emedlertid bibehålles gamla Syslan. Nu varande Bibliothecarien heter *Bornman.*

D. 24 *Aug.* beledsagade den hedersamme Hr Doct. *Lotichius* ofs at bese Stadshuset. Vi sågo Salen, där Stadens Rådsherrar samlas; där är äfven en Thron för Ståthållaren, som hitkommer blott 2 gånger om året.. I et annat rum förvaras 6 Svärd, med hvilka Grefvarne *Egmont* och *Hoorn* afrättades i Brüssel. Sedan besågs den Salen, där Nimwegiska Freden slöts 1678. Där hänga de 7 Ambassadeurernes Portraiter, som voro tilstädes vid Fredsslutet; och en prägtig Tafla af *Paul Rubens* föreställer Ambassadeurernes sammanträde at affluta Freden; Framför dem står en naken Slaf, bunden i kådjor; des rygg är så naturlig, som vore mannen lefvande. Staden Neymegen sänder årligen en hvit Handske, upfyld med hvit peppar, til Staden *Lüttich*, för at där bibehålla sin gamla rättighet at ej erlägga tull för sine handels-varor, och tillika såsom et vänskaps vedermäle: denne Handske är stor, och har allenast et finger; den ditsändes vid Jultiden med en Deputerad. — Sedan gingo vi at bese Slottet, hvilket bebos af Burg-Grefven, som har särskild Doms-rättighet. Man påstår at Julius Cæsar grundlagt detta Slott; här ses antique murar i form af en Amphitheater; detta arbete tyckes vara ur Romerska tiden. Vi skildes ifrån vår i alla afseenden älskvärde Hr *Lotichius* och ifrån Neymegen, resande sjöledes

D. 25 *Aug.* til *Rotterdam*, belägen 22 mil härifrån. Då vi passerade *Tiel*, som är en tämligen vacker Stad, lärde vi ofs at någorlunda känna Holländska Handels- och Hushålls-snillet, äfven i småsaker. En Mjölkhustru, som sålde åt ofs mjölk, bad ofs dricka snart, af fruktan at glaset eller kärilet skulle nötas förmycket. En karl, som gaf ofs anvisning på Mjölk-gumman, ville blifva betald för

det han öpnat munnen; likaså en annan för det han ropat åt ofs, at vi skulle komma om bord på Postjakten.—Sedan vi fårdats förbi åtskillige andre mindre mårkelige orter, ankommo vi

D. 26 *Aug.* til *Rotterdam*; och följ. dagen befågs Erasmi Roterodami Statue af bronze. Han år klådd i Doctors-drågt, en lång pels med vida årmar; på hufvudet en fyrkantig mössa, som Doctores på den tiden buro, lik en Cardinals-mössa; och i handen en öpen bok. Stoden år af naturlig storlek, men ansigtet liknar ej mycket de Original-Portraiter af Holbein och flere, som vi sett. På Fotstållningen, som år af marmor, låsas 4 Inscriptioner, en på hvar sida, 2 på Latin, och 2 på Hollåndska. Torget, dår detta Monument står, kallas *Erasmi Marckt.* Huset, dår han blef född, år nåra hårintil och utmårkt med åtskilliga Inscriptioner och Disticha. Vi gingo up i det rumet i första våningen, dår han föddes. — Promenaderne utanför Staden åro angenåme. Man håller nu på at bygga et stort Comedie-hus et stycke ifrån Staden, och under en annan Lagsaga eller Jurisdiction: ty Borgmåstarne vilja ej hafva en Theater inom Staden.

D. 29 *Aug.* gjordes besök hos Hr Doctor *Bicker*, Directeur och Secretaire vid hår varande Vetenskaps-Societeten eller la Societé de la Philosophie Experimentale, i hvilken åfven äro 2:ne Svenske Ledamöter, Hrr v. Linné och Alströmer. Vi sågo 1:sta Volumen af detta Sållskaps Handlingar, som nyligen kommit ifrån pråssen. Alt år skrifvet på Hollåndska. Sållskapet samlar sig i Beurse-huset, dår det har sina rum. Hr *van der Parra*, General-Gouverneur van Nederlands Indie och boende i Batavia, har skånkt 2000 Floriner til detta Sållskapet: han år en stor Protector af Vetenskaperne, i synnerhet

Astro-

Aſtronomien; des Portrait ſitter i förſta Salen. I den andra Salen hållas almånna Sammankomſterne: där ſes en Thron för *Prinſen Ståthållaren*, Sällſkapets Skyddsherre; men Prinſen har ej ännu varit här. En annan Vetenſkapernes Vän och Välgörare, ſom vil vara okänd tils efter ſin död, har gifvit Societeten en Summa af 250,000 Floriner. — Här i Rotterdam hålles en enda Marknad om året, eller *Kermeſs* (quaſi Kirckmeſs): det ſäges vara den anſenligaſte i hela Holland. Den inföll juſt denna tiden, ſå at vi hade tilfälle biviſta den. Denne Stad liknar i många mål Venedig; men är mycket ſnyggare; har ſtora och breda gator, ſamt vackra alléer och berceauer. Alle Canalerne äro fulle med Skepp, ſå at man här ſer näſtan lika ſå många Skepp ſom Gondoler i Venedig. Alla ſlags Skepp kunna här inlöpa, undantagande Oſtindie-farare och Krigsſkepp. Men Venedig deremot har företrädet, i anſeende til de många prägtiga Palatſen af al ſlags Architecture, i anſeende til de många Cabinetter af Taflor och Konſtſtycken, des Antiquiteter, Kyrkor, Biblioteker, Arſenalen, Bron vid Rialto, de omkring liggande Holmarne, des beſynnerliga Låge midt i Hafvet och Storlek; ej eller bör man förgåta Venetianernes ljufliga Omgånges-ſätt, och deras Regerings-Form, m. m. Man räknar Folkmångden i Rotterdam til 80000; men i Venedig dubbelt. — Sedan gjorde vi bekantſkap med Botaniſten Hr *Rainville*: han har förnämligaſt fäſt ſin upmärkſamhet vid Gramina; har en Samling af 500 Species, alla fundna i Förenta Nederländerna; han ville gerna utbyta ſina Dubletter emot utländſka; han arbetar på at perfectionnera denne Claſſen. Huſet, där han bor, är bredvid Floden *Rotter*, af hvilken Staden fått ſit namn.

D. 3 *Sept.* beſökte Hr *van der Palm*, Skol-

 måſtare,

måſtare, kånd för en Afhandling angående den *Moraliſka Barna-Upfoſtran*, hvarföre han vant det andra Præmium, eller en Silfver-Medaille af Societeten i Harlem; Hr *Formey* vant det förſta eller ſtörre Præmium. Hr *Palm* har åfven författat en Hollånſk Grammatica. — Vi beſågo Jude-Synagogan, den enda hår år, tåmligen vacker. Hår år ock en *Lutherſk Kyrka*, hvartil Grundſtenen lades 1733. De Lutherſke få hår hålla offentelig Gudstjenſt, men ej nytja Klockor. Catholikerne hafva inga offenteliga Kyrkor, men hålla ſin Måſſa i enſkilta hus, på 4 ſårſkilta ſtållen. — *Anatomie-Salen* bredvid *Prinskirch* förtjenar at ſes. Man viſar dår et Benrangel af et petrificeradt Barn, funnet i Spanſka Sjön; deſutom en mångd af andra curioſa i Natural-Hiſtorien och Anatomien. I Storkyrkan ſes Amiralen *Wilhelm de Witts* Graf, af hvit Marmor, med et vidlöftigt Latinſkt Epitaphium; likaledes Schoutbynachten *Brakels*, på hvilken låſas följande 2:ne beſynnerliga Diſticha:

Invicti Herois Johannis a Brakel, Prætoris ut vocant nocturni,
Manibus & Memor. Sacrum:

Hoc tegitur ſaxo Brakelius, æquoris horror,
Cui flamma & ferrum ceſſit & unda maris.
Fallimur, an flammas & nunc vomit, adſpice jam jam,
Ferrea qui rupit vincula, rumpet humum.

P. François.

Man ſkulle tro, at Poëten velat ſåga: det Brakel nu år i helvetet, dår han ſprutar eld och lågor. Brakel föll i Bataillen i Canalen mot de Franſke år 1690.

D. 10 *Sept.* lemnade vi Rotterdam, och fårdades til *Delft* med den vanliga *Trekſchuiten*. Med deſſe Farkoſtar reſer man beqvåmligen och för billigt pris: ty emellan Rotterdam och Delft betaltes blott 5 Holl. Styfver för hvar perſon; det år 2 timars våg. *Delft* år en ganſka vacker Stad. I

Stor-

Storkyrkan," ſom är af Gothique bygnad, ſes *Leeuvenhoeks* Grafvård. Det är en Obeliſk, faſthäftad vid muren; där ofvanpå en Urna, ur hvilken utgår en låga, och på Obeliſken ſtår L:s Buſte en Medaillon i hvit Marmor, och därunder en Latinſk Inſcription. På Obeliſkens baſis läſes: *Patri cariſſimo hoc monumentum filia Maria a Leeuvenhoek mærens p.* Nedanför på Kyrko-gålfver läſes des Grafſkrift på Holländſka: där ſtår ock des Vapn inhugget, nämligen en Grip, hvilket namnet betyder. Rätta pronunciationen af denna Mannens namn är *Lewenhuk*; ty det Holländſka *œ* uttalas ſom vårt *u*. Dottren, ſom låtit reſa Vården, dog 1743. Här ſes äfven Amiral *Tromps* Graf, med vidlöftigt Latinſkt Epitaphium; där ſäges ibland annat: *heic jacet qui vivens nunquam jacuit; cecidit in bello Anglico* 1653, *ætat.* 56. Härſt. i Kyrkan ligger ock Amiralen *Petr. Hein* begrafven, ſom tog Spanſka Silfverflottan. — Vid Stora Torget är den ſå kallade *Niwe Kirch:* uti Choret i denna Kyrka ſes Prins *Wilhelms* af Naſſau Grafvård; et Monument, ſom är i alla afſeenden värdt at betraktas. Deröfver borde en utförlig och exact Beſkrifning göras; ty den ſom finnes i *Rheiniſcher Antiquarius* är illa gjord och origtig. — Vi gingo tilbaka til Storkyrkan, och beſågo det huſet, ſom är gent emot Kyrkan: det kallas *Prinshof*, och där ſammankommo fordom Holländſke General-Staterne, innan Hag blef bygdt. Rummen äro ſtora, men mörka. Nedanför trappan ſer man i muren hålen efter Kulorne, med hvilka Prins *Wilhelm* af Oranien blef ſkuten af en Man, ſom ſtält ſig i förſåt för honom bakom en kammardörr bredvid trappan. Öfver deſſa bägge hålen efter kulorne ſtår en Sten med denna Holländſka Påſkrift: *Hier onder ſtaen de Teykenen der*

Koog-

Kooglen daer meede Prins Willhelm van Orange is doorschooten op 10 *Jul. A:o* 1584. — Resan fortsattes til *Hag.* — Man reser dit ifrån Delft på en time. *Hag* är den vackraste Ort man vil se. En Utlänning finner här tusende angenäma föremål. Ehuru Folk-numern härst. stiger til 43000 Personer, anses dock Hag endast för en Dorp eller By, efter den ej har några Portar, ej heller äger Stads-rättighet. Här äro dock stångsel, med hvilka man skulle kunna tilsluta Orten, men man gör det icke; och en Förordning stadgar, at Judarne ej få bo på andra än de ställen, som kunna tilstångas, och om något af dessa stångslen rutnar eller förloras, måste Judarne betala det. — Vi besökte Hr *Hemsterhuys*, Son af den namnkunnige Philologen. Sedan påhälsades Hr *Diderot.*

D. 14 *Sept.* voro vi hos den berömde Hr *Lyonet*, och följ. dagen el.

D. 15 *Sept.* sågo vi des sköna *Snäck-Cabinet*, hvars like ej finnes i Europa; ty han äger omkring 5 à 6000 Species. Han har ock en Vol. in fol. af Snäck-figurer, målade med deras naturliga färger af *Daniel Marot*, Sonen: et ganska prägtigt Verk. I denna stora Snäck samling finnas många ganska rara; åtskilliga hafva än icke fått särskilta namn. Här sågo vi *Trochiscus Solaris*, som står afritad hos *Rumphius*, och är detta just samma Piece, som Rumphius ägt; en *Escalata*, vård 400 fl. en *Nautilla vitrea*, genomskinlig, så sällsynt, at man knapt finner 3 Exemplar i Europa: den kostar 700 Fl. en *Navette à ramage noir*, så rar, at des make såldes til Mad:e *Baudeville* i Paris för 1700 Fr. Livres; äfven flera vackra och rara Snäckor ifrån Ön *Otahiti.*

D. 16 *Sept.* gingo at bese Prinsens *Ståthållarens* Natural-Cabinet: den som vil se det måste förut

at låta anteckna sit namn. Det visades af Hr *Vosmaer*, som har inseende deröfver. Han tror, at des like ej finnes någorstådes i Europa: ty Holländarne hafva genom deras vidsträkta Handel och Sjöfart tilfälle at komma åt alt hvad som är sällsynt. Insect-Samlingen är förmodeligen den största man kan se: en stor Sal hel full. *Foglarne* äro ock talrike samt väl conserverade. Man har lagt Campher i alla Skåp och Lådor, som förvarar för Insecter. Skåpens Målning, i synnerhet den blåa Färgen, befrämjar ock mycket detta ändamål. Beskrifningen på en del af detta Cabinet har Hr *Vosmaer* utgifvit på Holländska, som ock läses i Fransysk Öfversättning. — Hos den rike och lärde Juden *de Pinto* träffades bekantskap med Prof. *van Goens* ifrån Utrecht, som ganska tidigt visat prof af Snille och Insigter: ty han utgaf vid 14 års ålder et lärdt Arbete. Se Biblioth. des Sciences Tom. XX, Part. I, p. 249. Det säges, at han skal vara väl bevandrad uti Grekiskan och Belles-Lettres. Han är nu circa 26 år.

D. 17 *Sept.* spatserade 1 mil utom Staden, förbi Lust-Slottet *Bos*, där Prinsen Ståthållaren med des Hof plägar vistas sommartiden, til *Loos*, och beságo *Menageriet*, upfyldt med en mängd ganska rara Djur och Foglar, såsom: en *röd Korp* ifrån Vest-Indien; en *grön* dito ifrån Ost-Indien; en stor svart *Buffel-oxe* ifrån Cap; en *Räf* ifrån Vest-Indien, som von Linné räknar ibland Lemures; *hvita Höns* ifrån Cap, de kallas *Wollhüner*, ty de hafva liksom Ull i stället för Fjäder; et slags besynnerliga Foglar ifrån Ost-Indien, som kallas *Stenbokoyse*: Honorne, som äro hvita och svarta, hafva på hufvudet en stor blå-spräklig Sten i ställe för Kam; denne Sten är af et äggs storlek och aldeles

deles hård; här äro 3 st. af dessa Honor; men Hanarne, som äro svarte, hafva ingen sådan Sten. Denne Sten-fogel kallas *Pavise*, ty han är af Påfogel-slägtet; är så stor som en Tjäder-höna, men benen äro högre. Den Americanske *König von Wawaw*, Hane och Hona, ger et besynnerligt anskri, liksom et Lejon, den hvisslar äfven; är gul, hvit, svart och röd, samt mycket elak; 2:ne *Pelikaner ifrån Cap*, med en säck på halsen; *Leffelgans* el. Sked-gåsen, m. fl. Här ses ock en liten *Ren* ifrån Lappland. När vi återvände til Staden, gingo vi in hos en Bonde nära vid *Bos*, och sågo huru man här kärnar *Smör*, medelst en qvarn, dragen af en häst; Machinen är til inrättningen ganska simpel.— Återkomne til *Hag*, besågo vi *General-Staternes Samlings-rum* på *Binnenhof*. De Högmögende äro nu för tiden inalles 28 Personer; hvar och en af de 7 Provincier kan sända så många Deputerade som behagas, men alla tilhopa afgifva ej mer än en röst; til ex. Geldern skickar stundom et helt dussin, som dock räknas för en enda röst, likasom Holland, som blott håller 2 Fullmägtige. Prinsen Ståthållaren förer Præsidium. I samma Sal hänga alla Ståthållarnes Portraiter, 7 st. til antalet, ifrån Wilhelm I. Uti et annat Rum ses 12 *Taflor af Holbein*, målade på trä, föreställande Historien af *Claudius Civilis*, Batavus. Framl. Konungen i England erböd 200000 Fl. för dessa 12 små Taflor. — Gingo sedan at bese *Provincen Hollands Samlings-rum*, i hvilket sitta 2:ne stora Taflor: på den ena är *Mars* afmålad, med des attributer; detta Stycket är af *Hanneva*. Den andra Taflan gentemot afbildar *Holland*, i figur af en sittande och med Genier krönt Qvinna; den är af *Lisken*. Hvardera af dessa Taflor har kostat 30000 Fl. Dessa Rummen hafva en sär-

deles behagelig utsigt åt Sjön *Vyver*, och midt i denna Sjö ligger en grön Holme, kallad *Vyversborg*.

D. 19 *Sept.* hedrades vi med besök af Hr Envoyén Baron *Creutz*, hvilken Herre behagade föra oss med sig til *Bos*, där Hofvet vistades, och lät anmäla oss til Audience hos H. H. regerande Ståthållaren, Prinsen af Oranien *Wilhelm V*, samt presenterade oss för denne regerande Herre, af hvilken vi ganska nådigt bemöttes. Han talade länge med oss; äger stora insigter och et dråpeligt Minne. Då jag deröfver gjorde honom min Compliment, svarade han: *qu'on a bien besoin de la memoire pour démêler la Constitution du Gouvernement de la Hollande, et plus on en a besoin, plus on l'exerce, et plus on en a.* Svenska Regerings-Sättet kände han i grund; han visste at nämna flera personer i Sverige vid deras nomina propria etc. Han fant mycken likhet emellan Regerings-formen i *Frisland* och den *Svenska* före Revolutionen. Jag tog mig frihet at begära anvisning på den bästa Bok, som beskrifver Förenta Nederländernas Constitution; och han nämnde: *Tegenwoordige Staat van de Vereenigde Nederlanden* in 8:o st. volumer, tr. i Amsterdam hos Tirion, såsom den tilförliteligaste; dock ej felfri i alla mål. Detta arbete är författadt af Hr *Wagenaar*,* Historiograph i Amsterdam, som åfven skrifvit *Vaderlandsche Historie*. Efter slutad Audience foro vi tilbaka til *Haag*, där vi undfägnades til middagen af Hr Baron Creutz. Vi voro inalles 7 Svenskar tilsammans vid et bord, hvilket kan anses såsom något sällsynt här å orten, näml. Hr Baron och Envoyén *Creutz*, Hr Baron och Commiss. Secret. *von Lingen*, Hr Baron *Stjerncrona*, Hr *Reuterskiöld*, Hr *von Troil* (desse 3:ne Svenske Officerare

årna ſig til Strasburg, at dår gå i Franſk tjenſt, Hr Baron *Rudbeck* och jag.

D. 20 *Sept.* beſågs Prinſens Antique- och Medaille-Cabinet, ſom viſades af Hr *Hemſterhuis*. S. d. ſågo åfven Hr Doct. *van Hoeys Cabinet i Natural-Hiſtorien*, ſom år anſenligt och ſå dyrbart, at det kan anſes för en Konglig egendom: alt år ſtådadt i båſta ordning; *Foglarne* och *Fjårilarne* har han ſålt.

D. 21 *Sept.* beſkådades Prinſens *Målnings-Gallerie:* det beſtår af ungefår 150 Taflor, ibland hvilka åtſkilliga åro Måſterſtycken. En ifrån *Paul Potters* penſel af år 1647, ſom föreſtåller oxar, får, en bonde m. m. år lik ſjelfva naturen; och ſkulle i Paris betalas med 100,000 Louis, efter Hr *Roslins* yttrande, då han ſåg den. Denne *Potter* år föga kånd; ty han dog ung. Hår ſes deſutom 2:ne andra Taflor af honom på trå; men de gå ej up emot den förenåmnde. — Hårifrån ſpatſerades til byn *Ryswik*, ½ mil ifrån Haag: år endaſt mårkvårdig för namnets ſkull; men ¼ mil långre bort år Slottet *Nyburg*, dår *Ryswikſka Freden* ſlöts. Slottet förfaller; Målningarne i ſtora Salen, dår Ambasſadeurerne höllo ſina Sammankomſter, åro ſköna, gjorda af *Geerart Hont-Horſt*. I det rumet, dår Tractaten teknades, ſes ånnu månge blåck-flåckar på golfvet, i et hörn af rumet.

D. 23 *Sept.* beſågs det öfvermåttan ſköna Cabinetet hos Hr *Hemſterhuis*. Denne lårde Man har en lika ſå talrik, ſom ſkön Samling af graverade Antiquer, och af förtråffeliga moderna Statuer i elfenben: dåribland förekommer en liten Elfenbens-ſtatue af *Michel Ange*, föreſtållande *Coriolanus* och hans Maka *Volumnia*, ſom ligger vid hans fötter; detta år en makalös Grouppe och af ſtor expresſion: den förres fierté och den ſenares ömhet och oro kunna lå-

ſas

ſas i deras anſigten; Coriolani rygg är måſterligen väl gjord, och hela Piecen oförliknelig. En annan Grouppe af 2:ne, ſom brottas, är ock magnifique; dårpå ſtår ſkrifvit: *Jean Quesnoy fecit* 1632. Denne *Quesnoy*, kallad *il Fiamingo*, brändes i Rom för grofva miſsgärningar, hvaribland en var at han ſlagit ihjäl ſin Bror. Kejſ. *Antonini Pii* och *Fauſtinas Apotheoſe*, i uphöjdt arbete af elfenben, är ock väl gjord. Man vet ej af hvilken Konſtnär den är; men det förtjenar anmärkas, at denna piece är aldeles lik den antique i Rom vid Monte Citorio, hvarom kan läſas hos *Bianchini*; men den är dock ej någon Copia deraf; ty Prins Eugene ägde denna elfenbens-piecen innan man uptäckte den antique i Rom. Efter Prins Eugenes död tilföll detta Konſtſtycke Prinſen af Saxen-Hildburghauſen, och efter des död ſkänktes det af Prinſens Syſter åt Hr Hemſterhuis. En annan piece af elfenben föreſtäller *Frankrike* under Mad. de *Monteſpans* Figure af *Girardon*: det är en Minerva med Ludvic XIV:s buſte på bröſtet; är ganſka liten, men väl gjord. Mad. de Monteſpan gaf denna Figuren åt Konungen, och gjorde ſåledes Girardons lycka. Utom denna rara Collection af Konſt-ſtycken i elfenben, ſågo vi hos Hr H. flera förträffeligen vackra Vaſer, ſom likna Etruſciſka. De äro förfärdigade i Ångland vid en Fabrique, ſom egenteligen tilverkar antiquer, och ſtår under Mylord Besbury och Duc de Graftons ſkydd. Man ſkulle taga dem för verkeliga Vaſes Etrusques, at döma efter deras yttre utſeende; men de äro tyngre. Hr H. anmärkte, at han aldrig ſet några Vaſer, ſom haft en rätt vacker fot, icke en gång bland de gamle; men de Etruſciſke hinna dock närmaſt. Hr H. är en verkelig Polyhiſtor: han är Mathematicus och Aſtronom, ſamt har i

Optiquen påfunnit Telescoper och Synglas af en ny Construction; är därjämte väl hema i Grekiskan; stark Antiquarius; grundelig Philosoph, i synnerhet Psycholog; har skrifvit åtskilliga Arbeten i en ny smak; har utgifvit Betraktelser öfver Månniskjan, och hos henne uptäckt et 6:te Sinne i hjertat. Han skänkte oss sina tryckta Skrifter, hvilka äro mycket rara; ty han har blott låtit uplägga några få exemplar på sin egen bekostnad; han ville ej at de skulle säljas. Lägg härtil, at han är *Målare*, *Graveur* och *Sculpteur*; hvaraf vi sågo åtskilliga vackra bevis. Han äger al den finhet i smaken, som fordras hos en verkelig Konstnär. Sedan vi betraktat så många vackra saker, foro vi ut til *Bos*, och spisade aftonmåltid på Hofvet.

D. 25 *Sept.* besöktes Juden Hr *Pinto*, som gaf mig 2:ne af honom författade arbeten: det ena emot *Materialisterne* nyl. tryckt; och det andra är en *Apologie pour les Juifs contre Mr de Voltaire.* Denne Hr Pintos Farfar var en för sin stora rikedom mycket namnkunnig Man i Amsterdam vid slutet af förra Seculum. Vid et uplopp, som pöbeln anstälde emot Magistraten, i anledning af en Förfatning, som utstakade en skilnad i Begrafnings-Ceremonierne emellan de förmögnare och de fattigare m. m. plundrades denne rike Judens hus; men sedan ovåsendet var stilladt, erböd Magistraten honom skadestånd, som dock af honom vedersakades, ehuru han förlorat öfver 40000 Fl.

D. 28 *Sept.* visades oss *Prinsens-Ståthållarens Bok-Samling* af Biblioth. Hr *Jonsourt*. Den består af circa 8000 Band. Däribland finnas ock MSS, större delen hörande til *Krigs-Vetenskapen* och til *Landets Historia*. Desutom åtskillige andre MSS, såsom *Cicero de Senectute et de Amicitia*, öfversatt

på

på gammal Fransyska af *Laurent Premier*, tilägnad Kon. *Carl VI*, som han kallar, *Très-haulte et très-elevante Majesté.* Item: *Les Ordonnances de l'Ordre de la Thoison d'or, par Philippe Duc de Bourgogne*, som stiftade den; daterade år 1478. *Abregé de l'Histoire de France par Mezeray*, 2 Voll. in 4:o. På första bladet af detta MS låses följande: *Ces deux Tomes d'Abregez, Grandement changez, augmentez et imprimez depuis, ont été successivement envoyez en cahiers separez à S. A. Monseigneur le Prince Guillaume Henry, durant ses Etudes soubs le Professeur Bornius, par le Sieur Mezeray, qui en a eu recompensez; Huygens de Zuylichen.* Denne *Huygens* var Far til den store Astronomen *Hugenius*, och var Prinsens Gouverneur; på andra sidan år anteknat: *Commencé à lire le 16 jour de Mars* 1663. - - - - - Item: *Davids Harffe*, eller *Davids Psalmer* på Tyska Verser, för at sjungas, af *Fred. Wilh. von Falkenhayn* Equ. Sil. som dedicerat detta arbete til Drotningen i Sverige *Ulrica Eleonora*, Utrecht d. 23 Oct. 1731 in 4:o. I detta Bibliothek förvaras Fransyske Konungens *Frans I Skjöld, Hjelm* och *Sabel*, ganska stor; des Vapn, näml. en Basilisk, ses på Hjelmen: hela denna Rustning år af damascceradt Stål, och Förgyllningen tycks vara ny. Den år utur Drotn. *Christinas* Cabinet ifrån Rom, dår den köptes af Mr *Hennenort*, och sedan af Mr *Soul*, som skänkt den åt Prinsen. Man finner ock i detta Bokförråd en stor Samling af Mathematiska och Physiska Instrumenter, samt en *Metall-Canon* med alla möjeliga fel, för at visa Canon-gjutares bedrägerier, som förstå at lappa tilhopa hålen på en Canon, både inuti och utanpå, så at det ej märkes; men så snart man gnider Canonen med Citron-saft, uptäckas skarfvarne.

D. 29 *Sept.* voro vi i sällskap med den lärda Fru *de la Fite*, och sågo de af henne nyl. utgifne *Lettres diverses* in 8:o. Uti det sista Brefvet förekommer Mad:e *de la Roches* välförtjenta loford.

D. 30 *Sept.* gjordes besök hos Hr *Barkey*, Theol. Doctor och Professor: han är en lärd och älskvärd Man. Han skrifver *Bibliotheca Hagana*, som är en Fortsättning af *Bibliotheca Bremensis*: har redan utgifvit 6 Band, och innan kort utkommer det 7:de. Han äger et talrikt Bibliothek. Här sågs en i högsta måtto rar Bok, näml. *Litterae Apostolicae, quibus institutio, confirmatio et varia privilegia continentur Societatis Jesu: Antwerp. apud Joh. Meursium* 1635, in 8:o, 9 volumer. Vide *Florilegium Gerdesii*, p. 177. Den har kostat 30 Fl. Han äger äfven flere Band med *Dissertationer ifrån Upsala*; och jag blef surprenerad at här finna äfven bägge mina. Han är i correspondance med Hr Doct. *Amnell*, som skaffat honom dessa Svenska Lärdoms-yrken. Han har äfven Joh. Oelrichs Verk *de Litteratura Suecica & Danica* in 8:o. S. d. besågs ock Hr *Hemsterhuis* Bibliothek, som ock är ganska ansenligt, churu större delen af hans Faders Bibliothek ligger än i kistor, tillika med alle Manuscripterne, som denne lärde Grek och Mathematicus lemnat efter sig. Han har många sällsynta Böcker i Grekiskan och Mathesen, såsom: *Nicomachi Gerasini Arithmeticae Libri duo, Parisiis in officina Wechelii* 1543, in 4:o, *Graece*, ganska rar. — *Absyrtus*, en Grekisk mycket rar Auctor. Τὰ Θεολογȣ́μενα τῆς Ἀριθμητικῆς: *habes hic o studiose Lector novum Opus antehac nusquam excusum* &c. *Parisiis* 1543 *ap. Wechel.* in 4:o, rarissime. — Τῶν ἱππιατρικῶν βιβλία δύω, *Veterinariae Medicinae libri duo* etc. 1537, in 4:o, rarissime. — *Cleomedes*, Κυκλικὴ θεωρία, *Parisiis* 1539

per

per Conrad. Neobarium, Reg. Typographum in Graecis; in 4:o, Graece, ganska rar. — Item: Samma bok under titel af: *Meteora*, *Budigalae* 1605, Gr. & Lat. in 4:o, som ej år så rar. Jag tror at *Vogt* varit okunnig om dessa rara Böcker: ty hvad *Mathematiska*, *Medicinska* och *Juridiska* rara Böcker vidkommer, så har han ej väl känt dem. Utom dessa anförde visade Hr H. mig en så rar, at alle Auctorer, undantagandes *Marchand*, tvifla på at den existerar: det år *Kiranides*. Titlen på densamma år följande: *Moderante auxilio Redemptoris Supremi, Kiriani Kiranides, et ad eas Rhyakini Koronides. Quorum ille in quaternario tam librorum, quam elementaris e totidem linguis, primo de Gemmis XXIV, Herbis XXIV, Avibus XXIV ac Piscibus XXIV* etc. På et annat blad står: *Aera* CIƆIƆCXXXVIII. in 12:o. Vide *Marchand*, art. *Kiriani*. — I Hr H. Bokförråd träffas äfven: *Joh. Hevelii Machinae Coelestis Pars Posterior, rerum Uranicarum observationes* etc. *Gedani in aedibus Auctoris ejusque typis et sumptibus* 1679, in fol. Den 1:sta Delen af detta Arbete, utgifven 1673, år ej rar; men denne sednare högst sällsynt. Hr H. har för detta exemplar betalt 100 Fl. och Hr *de la Lande* i Paris har gifvit för sit 250 Fl. Sällsyntheten kommer deraf, at exemplaren brunno up tillika med Hevelii Observatorium. Han hade skickat til åtskilliga Academier 18 exemplar, och de äro de enda som finnas. Han omtalar detta missöde i sin *Annus Climactericus*. Uti denne volumen äro Observationer ifrån 1630 alt til 1679, som Hevelius hade gjort i Danzig. Men *Hevelii* nit för Vetenskapen var så stor, at han å nyo påkostade et Observatorium, köpte Instrumenter m. m. Til dessa anförda vil jag lägga än en rar Bok: *Poëma Tograi, cum Versione Latina Jacobi*

Golii,

Golii, hactenus inedit. Ex MSc:to Goliano edidit Anchersen; Trajecti ad Rhenum apud Guil. Broedelet 1707, in 8:o, 46 sidor. Det år dediceradt til Baron *Fredr. Rostgaard.* Golii MS togs ur Relands Bibliothek i Utrecht. Alla exemplaren förlorades på sjön, undantagandes 5 eller 6, som stadnade qvar i Holland; ty Hr *Anchersen* ville ej låta sälja upplagan i Holland, utan den sändes til Köpenhamn, och Skeppet förgicks på vågen. I Dedicationen til Hr *Rostgaard*, hvars vackra Boksamling, Orientaliska MSS och insigter i Språken berömmas, heter det om Golius: *quem vel nominasse est laudasse* etc. I Företalet säger han: at Reland lånt honom Golii MS för at utgifva det; han tillägger: at denne Hercules laborum Orientalium lemnat efter sig åtskilliga andra MSS aldeles färdiga, såsom: *Barulcus Heronis Mathematici* med Latinsk Version, ej aldeles slutad; äfven en *Historia Timuri*, tryckfärdig. Men Hr *Anchersen* nämner ej hvar han set desse Manuscripter; han säger blott: *quæ non ignotorum nobis Musaeorum cimelia sunt.* Vidare berättar han, at Golii Version af Tograi är äldre än Pococks; ty Golius har nytjat det exemplar, som Erpenius utgifvit 1629 in 8:o.

D. 1 *Oct.* förnöttes i sällskap med unge Hr Grefve *Fersen*, och des Rese-Kamrat, Hr *Bolemany*, Ungrare; hvilka nyl. voro komne til Haag. Jag hade hört Hr Gr. F. mycket berömmas i Turin, där han hade studerat i 18 månader; han var afrest därifrån före vår ditkomst. Hr *Bolemany* är en ganska solid Man. Desse begge Resande fortsatte resan d. 2 Oct. och vi lemnade äfven Haag

D. 3 *Oct.* och foro med Treekschuiten til *Leyden.* Vid ankomsten dit funno vi alla gator uppfylde med folk, som samlat sig at åskåda högtidlig-

heter-

heterna, hvilka man i dag och i morgon firar til åminnelse af Leydens befrielse ifrån Spaniorernes belägring d. 3 Oct. 1574, som gaf anledning til Hollands Frihet och til Leydenska Academiens instickelse: hvilken förmån Leyden erhölt såsom et slags belöning. Men Universitetet firar dock icke sit Jubilæum bisseculare förr än d. 8 Febr. 1775; och då blifva högtids-anstalterne mycket mera lysande. Denna dagens Festiviteter bestodo blott däruti: at Magistraten och Borgmästarne gingo i procession ifrån Rådhuset til St Petri eller Stadens Storkyrka, hvarest en Predikan hölts, som varade ifrån kl. 10 f. m. til kl 2 e. m. Andagten hos Åhörarne tycktes vara ganska medelmåttig: ty man lopp af och an genom Kyrkan med hatten på hufvudet; Magistraten och Professorerne voro de enda, som med tålmodigt stillatigande afhörde hvad den andelige Oratorn hade at säga. Fordom var vanligt, at indela denna *Jubel-predikan* i 2:ne Delar, hvaraf den ena reciterades för och den andra efter middagen; men nu hade Magistraten gifvit befalning, at hela Talet skal fullbordas på en gång. Oratorn berättade hela Historien om Stadens belägring och befrielse. Man bortjagade Fienden medelst vatnets tilhjelp. Slussar och grafvar öpnades; men östanvädret hindrade i förstone detta räddnings-medlets framgång; dock, då Staden var försatt i yttersta våda medelst hunger, pest och menighetens mutinerie, så upkom en häftig Nordvest-vind, som sedan vände sig til Söder och uphäfde vatnet omkring Staden så högt, at de uphöjde fälten belägne vid Staden däraf öfvertäcktes, Fienden nödsakades lemna sina Förskansningar, och Flottan, ämnad til Stadens undsätning, inkom lyckligen den 3 Oct. 1574. Alt detta skedde under Prins *Wilhelm af Oranien*, som hade befälet emot

Spaniorerne och deras Gouverneur öfver Nederländerne Don *Louis de Requesens*, som kommit i den rapellerade *Hertigens af Alba* ställe. — Jag besåg i denna Kyrka Epitaphierne öfver *Coccejus*, *Erpenius* och *Boerhaave*, hvars Monument är det vackraste: ritningen dårtil har Hr *Hemsterhuys*, Sonen, gifvit; det är en Vase af hvit Marmor, utsirad med Kransar, och en liten Medaillon, som föreställer Boerhaaves Portrait, hvaromkring läses: *Salutifero Boerhaavii Genio Sacrum*; och denna Devise: *Simplex veri imago*. — Åtskilliga besök hos Ortens Lärde aflades. Hos Hr *Allamand*, namnkunnig Professor i Physiquen, gjordes bekantskap med Hr *Grimm*, som är i brefväxling med så många Konungar och Prinsar; han har hitkommit med Grefvarne *Romanzov*, som årna studera här. Hr *Grimm* är Hr *Diderots* synnerliga vän. — Sedan besöktes Hr *Valkenaer*, den störste Graecus Holland nu för tiden äger: en Lärjunge af afl. Hr *Hemsterhuys*. Han har nyl. utgifvit utvalda Idyller af *Theocritus*; men dessa Idyller äro dock egentel. af Hr V. sjelf; ty däribland finnas några, hvartil Theocritus ej är Auctor. Nu för tiden arbetar ej Hr V. på något Verk, utan gifver endast Föreläsningar i Grekiskan. — Vidare påhälsades Hr *Schultens*, Professor i Theologien och Österländska Språken, en Son af den store *Albert Schultens*; han har succederat Fadren; har ännu ingen ting utgifvit, men är ganska lärd; är en liten och fet, ganska höflig man.

Den 4 *Oct*. vore vi hos den svåra lärde Hr *Ruhnkenius*, Professor i Latinska Språket och 2:dre Bibliothecarien: där samtalades om idel lärda Saker. Hr R. är mycket nögd med Abbé *Giovenazzi* och med hans noter öfver Livii Fragment; men det är et misstag, hvad Hr *Giovenazzi* säger om Staden

Con-

Contrebia, at den ej varit kånd, innan man af detta Fragment lårt kånna den: ty *Vellejus Paterculus*, och åfven *Livius* ſjelf på andra ſtällen, nåmner denne Stad, o. ſ. v. Hr R. talade om *Grekiſka MSS i Eſcurial*, och ſade at han funnit en Förtekning på desſa MSS ibland *Voſſii Bref*, ſom förvaras på Bibliotheket i Leyden, och at ibland desſa MSS finnas många inedita. Men kan hända hafva de upbrunnit: ty jag vill påminna mig, at Hr *Iriarte* eller *Caſiri* tala dårom. — Beledſagade af Hr Prof. *Allamand*, ginge vi at beſe *Academiens Cabinet*. De Phyſiſka Inſtrumenterne åro af den godhet, at man ej ſkulle vilja bortbyta dem emot dem i Paris. I *Natural-Cabinetet* ſågs djuret *Giraf*, ſom år en Camelopardus ifrån Africa; åfvenledes Indiſke Fogeln *Calao*, ſom hår kallas *Hydrocorax;* Huden af en *Hippopotamus*, et ſtort djur med hiſkeliga tånder: denna hud år gammal och lappad, ty den år alt ſedan förra Seculum, o. fl. curioſa. — Bekantſkap gjordes med Botan. Profesſ. Hr *van Royen;* han bebor ſamma rum, dår den odödelige *Boerhaave* bodt. Hos Prof. *Schultens* blef bekant med des Son, Hr *Henr. Alb. Schultens*, Prof. i Öſterl. Språken i Amſterdam, blott 25 år gammal, men ſkicklig: har reſt i Ångland; har i Oxford afſkrifvit Pococks Latinſka Verſion af *Meydani Arabiſka Ordſpråk*, hvilka han nu med ſina noter utgifver in 4:o i Amſterdam: denne unge Philolog har ſtark nitålſkan för Orient. Litteraturen. — Det återſtående af dagen tilbaaktes hos Hr *Ruhnkenius*. Han årnar ſnart utgifva *Vellejus Paterculus* med ſine Commentarier. Han arbetar desutom på et ſtort Grekiſkt Verk, hvars titel blir: *Interpres Platonis;* dåruti införes en *Scholiaſtes Græcus in Platonem*, ſom finnes i MS på Bibliotheket i Leyden, tillika med Hr R. egna noter. Han

år ock finnad, at utgifva: *Phrynicus de Lingua Attica*, som han copierat af MS i Paris. Han bad mig foga den anstalt, at framl. Doct. *Celsii Dissertationer i Grek. Arab. och Hebr. Litteraturen* må utgifvas. Om man ej vil trycka dem i Sverige, erbjuder han sig at beförja det hår i Holland.

D. 5 *Oct.* foro vi tilbaka ifrån Leyden til *Haag*; och

D. 6 *Oct.* hade vi tilfälle, medelst den vittra Fru *de la Fites* beförjande, at bese Hr *Fagels* sköna och stora Bibliothek. Hår finnas de båste Auctorer, som existera, ifrån alla Lånder; ibland andra: *Rudbecks Atlantica*, 3 Tomer, men som åro defectueuse, ty Gratulationerne i början saknas. Uti Svenska Historien förekomma hår *Joh. Magnus*, *Ol. Magnus*, *Messenius*, och en rar bok, nåml. *Belli Sueco-Germanici Volumen* 1:*mum*, *in quo post Belli Caussas paullo curatius enucleatas series ejusdem ab ortu usque ad Gloriosissimi Sveciæ Regis GUSTAVI ADOLPHI Secundi et Magni obitum et finem anni* 1632 *describitur*, *Auct. Bogislào Phil. a Chemnitz. Stetini ex officina Rhetiana A:* 1648; in fol. 386 sidor. Item: *Rerum Muscoviticarum Auctores varii, unum in corpus congesti* etc. *Francof. apud hæredes Andr. Wechelii* 1600 *in fol.* Item: en annan curieuse bok, som jag ej förr sedt, nåmligen *Orbis Gothicus, i. e. Historica Narratio omnium fere Gothici nominis populorum origines, sedes, linguas, regimen, reges, mores* etc. *descripsit Mathæus Prætorius, Historiographus Poloniæ, Typis Monasterii Olivensis imprimebat Joh. Jac. Textor, Factor, MDCLXXXVIII.* en vol. in fol. som innehåller 4 Böcker; de 3 sista Böckerna åro tryckte 1689. Verket år dedicerat til K. *Johan III Sobieski.* Förf. söker bevisa, at Polackarne åfven åro Göther &c. — Et annat rart Verk, som jag förut set i Rom hos Msgr *Bottari*, nåml. *Recueil de*

de Peintures antiques &c. *par Bartoli, à Paris* 1757, in fol. Eſtamperne åro illuminerade. På förſta bladet tråffas denna Anmårkning på Hollåndſka: *Denna Bok koſtar* 300 *Fl. Deraf åro ej flere ån* 25 *Exemplar trykte. Til detta Verk finnes et Supplement af* 4 *Kopparſtycken uti les Antiquités du Comte de Caylus, Tom.* 7 *planche* 39. Hr *Fagel* inkom åfven ſjelf i Bibliotheket; år en angenåm man; kånner ſina böcker och deras vårde. Han år Greffier des Etats généraux eller Stats-Secreterare. Han förlorade förl. år ſin enda Son, 33 år gammal, ſom var en ſtor menniſka; och det år hans philoſophiſka bild, ſom Hr *Hemſterhuys* teknat. Denna ſkrift år rar och har Hr H. ſkånkt mig et exemplar dåraf.

D. 7 *Oct.* ginge vi, i ſållſkap med Juden Hr *Pinto*, och en annan artig Jude Hr *Abraham Svasſo*, at beſe aſl. Hr *Meermans* Bibliothek. Det intager 4 rum, och i det 5:te ſtå Manuſcripter och rara Böcker. Här äro många Grekiſka MSS af ſtort vårde, ſåſom: ἰατρικα Ἀριστοτέλους; *Aretaeus de Methodo ſecandi calculum; Rufus Epheſius de Morbis popularibus; Alexandri Tralliani Libr. XIV de Morbis endemicis;* en *Grekiſk Auctor i Ichthyologien.* Alla desſa Verk åro inedita. Deſſe MSS åro ej gamle: de åro ifrån College de Louis le Grand i Paris och hafva tilhört Jeſuiterne. Hår tråffas åfven: *Heronis Alexandrini Geometrica*, MS in fol. etc. *Andreas Comnenus contra Judaeos*, Graece, in fol. — Item: de 4 *Evangeliſterne på Syriſka* med Eſtrangeliſka Caracterer, en tjock vol. in fol. Concordantiae et Harmonia Evangeliſtarum ſamt Canones Ammonii m. m. finnas i början med röda bokſtåfver, och dårjåmte förekomma Concordantier nederſt på hvar ſida. Vid bokens ſlut år anteknat på Syriſka: at den blifvit

gif-

gifven til Kyrkan i *Beithbischo*, gemenligen kallad *Babisoë* år 988 (efter Grekernas aera *Jougat* kallad), och at le venerable Pere *Bacos* på den tiden hade styrseln öfver Kyrkan eller Klostret Beithbischo, belåger i Nitriens ökn uti Egypten. Såsom denna Aera börjar 311 år för Chr. Födelse; så svarar denna epoque mot år 677 e. Chr. F. då har denna bok blifvit gifven. Mig tyckes at samma hand, som skrifvit nyssn. nota vid bokens slut, också skrifvit alt det öfriga; således synes ofvann. Årtal vara detta dyrbara MS:s rätta datum. Men besynnerligt är, at Persiske Månaden *Adarbehascht* nämnes i denna nota; det är den andre Månaden i Jeczderigidiska året; och detta har väckt misstankar hos Herbelot, ifrån hvilken här ses et Original-bref utan datum, såsom Svar til P. Poiresson. Han säger, at det antecknade året kunde väl vara af Aera Martyrum, och i det fall svarar år 988 emot 1271 e. Chr. F. men MS:tet är säkert ur 7:de Sec. Herbelot tillägger, at han jämfört detta MS med det N:o 2, som Widmanstadius fått ifrån Orienten år 1555 och är trykt i Wien, samt at han ej funnit någon skilnad; därjämte säger han, at Caractererne äro *Antiocheniske* eller *Palæstinske*, och anförer såsom vitne Georg Abulfaragi. — Ibland denna MSS-Samling ses äfven et Fransyskt MS, nitid skrifvit, med denne titel: *Relation nouvelle de la Haute Ethiopie ou Abysinie, faussement le pays du Prete-Jan*, 1700, *dediée au Pere de la Chaise, Conseiller Confesseur du Roi*, in 4:o. På ryggen står skrifvit: *Par le S r de la Croix.* Kanske denne Lärde är därtil Auctor. Mr *Petit de la Croix* var Fransysk Ambassade-Secreterare i Constantinopel, och har skrifvit åtskillige Arbeten, som äro i MS, såsom en *Berättelse om Hel. Landet;* en om *Egypten*, m. fl. Se *Catal. MS.torum*

rum Domus Professae Parisiensis. Uti detta MS förekomma många interessanta saker, til ex. Namnet *Prête-Jan*, eller *Prästen Jan* hårleder sig ifrån et Misstag af Pierre Covilham, som tillika med Alfonso Payava skickades landvägen af Konungen i Portugal Dom Juan 2 år 1487, för at uptäcka Indien och i synnerhet at upsöka de länder, som styrdes af en Christen Regent, Nestorianske Sectens Anhängare, i granskapet af Konungariket Cathay, under Babyloniske Patriarchens Jurisdiction, som kallade sig *Jouänan* af Propheten Jonas; af hvilken Prophet Landets Regenter tagit sig namn, likasom några Egyptiske Konungar kallat sig *Pharao*, de Persiske *Darius*, och de förste Romerske Kejsare *Cæsar*; och som låto bära framför sig et Kors, til tekn, at de bekände Christna Läran. Håraf togo Europeerne sig anledning at tro, det de voro Präster, och formerade et enda namn af dessa bägge orden, samt kallade honom *Prête-Jan.* Covilham reste förgäfves kring hela Indien, för at söka up denne Christne Försten, efter hvilken man ej hade andra spår, än den berättelse som förekommer hos S. Antonin, Ärke-Biskop i Florentz, *3:e Partie, Tit.* 19, *c.* 8, *v.* 17 *&* 18; kom så tilbakas öfver Röda Hafvet til Egypten, och fick vera i *Aden* och *Suaghen*, at Konungen i Ethiopien var Christen och bar et Kors i handen, samt at des Stater voro fulle med Kyrkor och Kloster. På denna anledning inbillade han sig hafva funnit i Africa, hvad han förgäfves eftersökt i inre Asien: han skref därom genast til Konungen sin Herre, samt begaf sig til Grand-Cairo, o. s. v. til Ethiopien. Af detta misstag, som antogs utan nogare undersökning, blef namnet *Prête-Jan* gifvit åt Konungen i Ethiopien. Marcus Paulus Venetianus har ock fallit i samma fel, då han säger:

at

at *Arquiko*, den första hamn vid Röda Hafvet, som dependerar af Ethiopien, var det vanliga Residencet för denne store Konungen *Prête-Jan*. Uti detta MS förekommer vidare detta Lands Natural-Historia. Han omtalar sid. 55 tvånne Örter af besynnerlig kraft: den ena kallas *Amad-magdo*, et Specificum emot ben-rupturer och dislocationer; den andra *Hassazoë*: et souveraint medel emot alt slags förgift, så at de som äta af denna Krydda, eller ock endast båra henne i sina kläder, ehuru gammal hon må vara (ty tiden minskar ej i ringaste måtto des kraft), kunna utan fruktan gå ibland de giftigaste ormar och andra djur, hvilka af denna ört söfvas och dödas, och kunna hantera dem som de behaga.

D. 9 Oct. besöktes Franske Pastoren Hr *Chaise*, en lård Man, Författare til åtskilliga arbeten, och nu sysselsatt med en ny Fransysk Öfversåtning af Bibeln; han har redan slutat G. Test:s Historiska Böcker. Sedermera vore vi hos Hrr Profess. *Barkey* och *Berg*: den sednare, vål hemma i Arabiskan, arbetar nu på *Judarnes Historia i Arabien*, dår de varit ganska mägtige före Christi tid. De kommo dit 120 år före Christi tid, och gjorde månge Proselyter, åfven Konungar af Joctaniderne eller Himjariterne. Deras regering varade 700 år. Åtskilliga Arabiska Stämmor antogo Judarnes Religion, och Proselytiske Konungarne, som regerade omkring 700, kallas födde Judar af de Syriske Patres: se *Assemanni et Pocokii Specimen Hist. Arab.* Detta Rike förstördes af den anledning, at Judarne och Proselyterne förföljde de Christne i Arabien, som nödgades söka hjelp hos Ethiopierne, hvilkas Konung Eliesbaa sände sin Son med en Armée til Arabien at bistå de Christna. Deraf kommo 4 à 5 Ethiopiske Konungar i Arabien, som utrotade Judarne;

ne; men 70 år före Mahomet begaf en Joctanide vid namn *Seif* sig til Persien och begärde hjelp af Konung *Anu Schirwan*, som i förstone nekade at bistå honom; men sedan blef han gjord til Konung i Arabien. Efter honom succederade 2 à 3 Joctanidiske Konungar; och därpå kom *Mahomet* med Islamismus. Man bör i detta ämne läsa et arbete af *Schultens*, som finnes i Leyden, men är incomplet. Hr *Berg* tror, at de af *Albert Schultens* utgifne *Monumenta vetustiora Arabiæ*, tagne ur Novairi, äro verser gjorde af desse ofvannämnde Judar; ty de 750 åren, som där omtalas, öfverensstämma med denna Judarnes epoque. *Assemanni* i sin *Biblioth. Orient.* talar äfven därom, och har gifvit Hr Berg anledning til denna idée. Då Hr *Berg* var Rector i *Duisburg*, hölt han en Oration angående desse Judar, och årnar nu utgifva densamma med tilökningar, utdragne ur Arabiska MSS ur Bibliothequet i Leyden. Hr Berg tror, at de *Ethiopiske Bokstäfverne* äro tagne af de *Himjaritiske*, hvilka Ethiopierne förde med sig tilbakas ur Arabien. Ibland sina Arabiska MSS i Duisburg äger Hr B. en moderne *Alcoran*, skrifven på et papper, som är gjort af tråd-rötter i norra delen af Java. Man gjör mycket dylikt papper på den orten; det är gråaktigt, och trådens tråar eller fibrer synas tydeligen i papperet.

D. 12 Oct. besökte vi Hr *Maclaine*, Ångelsk Pastor af Presbyterianska Kyrkan; han har öfversatt *Mosheims Kyrko-Historia* på Ångelska, och därvid bifogat noter af det värde, at man öfversatt denna Öfversättning på Hollänska. Han äger et vackert Bibliothek. Han känner Hr Canc. Råd. *Ihres* arbeten och sätter stort värde på dem. Hr *Maddison*, Ångelsk Ambassade-Secreterare, har genomläst des Glossarium, och där funnit uttydning på många Ån-

gelſka Provincial-ord, ſårdeles ifrån ſin Province el. *North-England:* til ex. *Lugn* på Svenſka, ſom ſvarar emot province-ordet *Lawn*, hvilket uttalas aldeles ſåſom det Svenſka; han har funnit hundrade andra ord, ſom hafva aldeles lika bemårkelſe och nåſtan lika ljud i bågge Språken.

D. 13 *Oct.* beſågs hos Hr *van Heteren*, Directeur vid Våſt-Indiſka Compagniet, des ſkőna och talrika *Cabinet af Taſlor*. Dår åro omkring 150 ſt. af de ſtőrſte Hollåndſke och Flamandſke Måſtare: en af *van der Werf*, et Måſterſtycke, ſom főreſtåller en Venus etc. har koſtat 1500 Fl. och man har dårfőre erbudit 1000 Ducater. Mr de la Borde har velat handla 6 Taſlor fől Kon. i Frankrike, och budit főr dem 100000 Fl. Mr *Houte* har főrfattat en Catalog på alla Taſlor, ſom finnas i Cabinetterne i Holland, jåmte biſogade priſer: dår beſkrifves ock detta Cabinet. Hår ſes ock en Taſla af *van Eck* ifrån Brabant, den főrſte ſom påfan, at måla i oljofårg: detta Stycke főreſtåller det Huſet, dår Frålſaren főddes, och vid ſidan ſes Staden Bethlehem; perſpectiven år ej vål iagttragen på detta Stycke; altſammans år måladt på trå.

D. 16 *Oct.* beſőktes å nyo *Meermanſka Bibliotheket*, och månge Excerpter gjordes. Nåſtan alla MSS, ſom tilhőrt Jeſuiterne i Paris, finnas hår, undantagande några MSS hőrande til *Frankrikes Politique*, ſom ſtadnade qvar i Paris; ty Hr *Meerman* ſkånkte dem åt Konungen, ſom dårfőre belőnte honom med *St Michaels Orden*, hvilken Hr M. dock ej kunde båra hår i Holland; ty han hade då gjort ſig ridicule i et Land, dår ingen dylik Faſte år rådande. Man finner ſåledes hår tilhopa alt hvad ſom upråknas i *Catalogus Manuſcriptorum Codicum Collegii Claromontani, quem excipit Catalogus MSctorum*

rum Domus Professae Parisiensis. Desutom en ansenlig mängd rara böcker på flera Europeiska Språk. Här ses äfven packor af *Olles* eller Malabariske Caracterer ifrån Kusten af Coromandel. Ordet *Olle* betyder på Malabariska *Palm-blad*, på hvilka Malabarerne bruka skrifva.

D. 18 *Oct.* tilbragtes aftonen hos Hr Doct. *Barkey*, som äger rara böcker, måst i Theologien och Kyrko-Historien: såsom *Parainesis ad ædificatores imperii in imperio* etc. *Auctore Ludov. Molinæo, Londini* 1656, in 4:o. Om denna högst sällsynta bok se *Vogt*, p. 472. Denna så ifriga bok emot Hierarchien har blifvit supprimerad i sjelfva Ängland, hvarest Biskoparne äro ock litet regeringsjuke. Han har flere Verk af *David Blondel*, såsom; *Pseudo-Isidorus* etc. Item: *Chronicon Rhaetiae* etc *Basileae* 1622, in 4:o, rar bok, äfven i Sweitz. *Göttlicher und heiliger Schrift von vielen Jahren verdunckelt* etc. *durch Johannem Campanum* 1532, in 12:o, så rar, at däraf ej finnas flere än 3 exemplar; se *Vogt*, p. 167. Auctoren är en Antitrinitarius. *Vindiciae contra Tyrannos s. de Principis in Populum et Populi in Principem legitima Potestate, Stephano Junio Bruto Celta Auctore*, M. D. LXXX. in 8:o, af 326 sidor. *Gerdes* bevisar, at *Hubert Languet* är des Auctor. Se *Floril. Libr. rar.* p. 222, och *Jöcher*. Den är mycket rarare i Tyskland, än i Holland. Samma bok är ock utgifven under titel af: *Monarchie Aristo-democratique par Louis de Mayenne Turquet*, 1610, som Hr Barkey ej äger. Man har skrifvit emot denne Stephanus Junius Brutus: *La Defense de la Monarchie Francoise* etc. 1619, in 4:o. Hos honom såg jag äfven en Öfversättning af *Homeri Ilias* på vulgaire Grekiska, med et litet Glossarium främst, och med Figurer i Holtzschnitt väl gjorde

vid hvar Bok. Glossarium är ofullständigt, och den sanskyldiga början af Iliaden fattas, såsom jag tyckte. Denna bok är särdeles rar. Det är om densamma, som *Fabric. Biblioth. Graec.* T. I, p. 296, talar. — *Lucii Antistii Constantis de Jure Ecclesiasticorum Liber singularis* etc. Alethopoli 1665, in 8:o. Se *Vogt*, p. 214, som håller Spinoza för des Auctor. Omständeligen angående denna Sak och des Auctor kan läsas *Clements Bibliotheque Curieuse*, Tom. I, p. 374. — *Antitheses des faits de Jesus Christ et du Pape, mise en vers François, imprimé MDLXXVIII*, in 8:o; se *Vogt*, p. 36, men han har ej sett den Fransyska Edition; *cfr de Bure* n. 690. — *Jesuita Sicarius*, in 8:o, se *Vogt*, p. 41; en bok, som blef bränd. — *Confutatio Caussarum, quibus Elisabetha Angla classiarios suos adductos fuisse, libello in lucem edito, declarat, ad naves non paucas onerarias Hanseaticorum in Oceano Occidentali intercipiendas A:o MDXXCIX. In qua complurima, quae in Serenissimum Philippum Hispaniarum Regem Catholicum, eodem libello congeruntur, opprobria refelluntur. Auctore G. S. A. A:o MDXC.* in 8:o; dedicerad til Rådet i Lübek; rar bok. — *Elisabethae Angliae Reginae Haeresin Calvinianam propugnantis* etc. *per Andr. Philopatrum* etc. *Lugduni* 1593, in 8:o. Författaren säges vara Jesuiten *Rob. Persons. Se Jöcher.* Denna bok brändes på Franska Parlamentets befalning, är således högst rar. Se *Schelhorns Ergötzlichkeiten.* T. III. p. 113. — *Un Resueille Matin, sive Tempestivum Suscitabulum pro Principibus* etc. *opera Ant. Benbellonæ de Godentiis J. C. Servestae A. DoMInICo*, in 4:o: en öfvermåttan sällsynt Skrift, och vigtig i Kyrko-särdeles Reformations-Historien. Författarens rätta namn är *Barthol. Gerickius* J. C. Servestanus. Se *Jöcher.* Denna Bok är densamma med:

Ant.

Ant. Benbellonæ de Godentiis Commentatio de Pace Religionis in Comitiis Augustanis sancitæ A:o 1555. *Frf.* 1612, in 8:o, blott med den åndring, at Företalet ej år adresseradt til en Prins, såsom hår, utan til Låsaren. Jåmte dessa och flera rara böcker åger Hr Barkey några MSS, såsom: *Epistolae Frederici II Imperatoris ad Papam* etc. *per Petr. de Vineis*; en tjock foliant. Mer ån hålften af dessa Bref åro ineditæ, och borde H. Daniele i Neapel, som skrifver denne Kejsares Historia, få kunskap om denna Brefsamling. — *Philosopho-Poviae Joh. Georg. Transfeldi Strasb. Prus. Liber primus continet Antiquitates urbis clariss. Athenarum, eo quo statu hodie reperiuntur; Liber secundus habet Antiquitates et descriptionem Acropoleos Atheniensium, adjunctis descriptionibus Insularum Cycladum*, MS in fol. *Aleppi* 1680, dediceradt til Consulerne och de Handlande i Aleppo; det år en lård Resebeskrifning med Figurer och Inscriptioner etc. Hos Hr Barkey sågs åfven en stor Tafla, målad på duk med oljofårg, föreställande alla Kyrkans första Reformatorer och Hufvudståder: *Luther* sitter vid et bord, på hvilket ligger framför honom en öpen Bibel, och på Nya Testamentet står et Ljus; bredvid ljuset står skrifvit: *Das Licht ist auf dem Leuchter gestellt.* Omkring ses alle de öfrige Reformatores, men nedinunder ses *Påfven* med Nycklarne, *Cardinalerne* med Rosenkrantsar, *Jesuiten* med Kalken, *Franciscaner-Munken* med Vigvatnet, och *Hin Håle*, som alla åro syslosatte, at blåsa och försöka utsläcka Ljuset, som står framför Luther. Nederst på Taflan åro dessa Namnen skrifne: A. *Joh. Wiclef* död 1387, upgrafven och brånd 1428. B. *Joh. Huss* brånd. C. *Hjeron. v. Prag* brånd. D. *Hul. Zwinglius.* E. *Mart. Lutherus.* F. *Joh. Oecolampadius.* G. *Mart. Bucerus* upgrafven och brånd 1555. H. *Joh. Calvinus*, Piccardus. I. *Phil.*

Me-

Melanchton. K. *Petrus Martyr*, Florentinus, död 1562. L. *Joh. Knoxius* ex Scotia, död 1570. M. *Matth. Flaccius*, Illyricus. N. *Henr. Bullingerus* död 1575. O. *Hieron. Zanchius* död 1591. P. *Theodor. Beza* död 1606. Q. *Willh. Perkins*, Britannus, död 1603. Man kan lårt förstå, at ritningen til denna mårkvårdiga Tafla år af en Reformert, emedan han i synnerhet nämner denna Kyrkas Lårare, och fårdeles Zwinglius före Luther, emot den Historiska Sanningen.

D. 19 *Oct.* vore vi uti *Prinsens Ståthållarens Bibliothek*, som Hr *Joncourt* egentel. til vår tjenst behagade öpna. Detta Bibliothek står i et fårskilt hus, hvilket fordom tilhört Grefve *de Noyer*, och sedan Grefve *d'Aumal*, som var i skyldskap med fören. Famille; det år således et mistag hos Mr *Courtenau*, då han säger: at huset tilhört Prinsens Förfäder. I samma Hus står ock *Natural*-samt *Antique-Cabinettet* tillika med *Målnings-Galleriet.* Uti Bibliotheket förvaras en rar Collection af trykta Ströskrifter, hörande til Kyrko- och Politiska Historien, samlad af *Duncan*, och leguerad af honom til Prinsens Boksamling. Måsteparten af desse Tractater år på Holländska; men där finnas ock många på Latin, Tyska, Fransyska och Italienska. Alt år i ordning lagt och förvarat i Portefeuiller, efter årtalen, då desse piecer åro trykte; de börja vid 1516, och gå til 1749. I början finnas flere Års-samlingar i en och samma Portefeuille; men sedan våxa de efterhand til den mångd, at hår förekomma flere Volumer för hvart år. De utgjöra omkring 500 Portefeuiller eller Volumer in 4:o; och på ryggen står teknadt: *Bibliotheca Duncaniana.* Jag öfverkom hår åtskilligt rörande *Sverige:* ibland annat *Gustaf Adolphs Krig* på Holländska, och en Poëme Epique öfver den-

denne Hjelten på Latin af *Venceslaus Clemens*. Titeln år ſådan: *Venceslai Clementis a Lybeo-Monte, Excesſus Auguſti ad Deos Libri III. Sive Heroi Manes Serenisſ. et Victorioſisſ. Princ. ac Domini, Domini Guſtavi Magni, ejus nominis Secundi, excelſae et beatae memoriae, Suec. Göth. etc. Germaniae Victoris, Reſtitutoris, Conſervatoris* Religionis Evangel., *Fidei Apoſtolicae, Libertatis avitae Ultoris, Propagatoris, Vindicis, Pii, Felicis, Auguſti. Lugd. Batav. typis Willh. Chriſtiani* 1633, in 4:o; dedicerad til Gr. *Axel Oxenſtierna*. Omkring Konungens Portrait i Gravure ſtår: *Germaniae Aſylon Salutis reparator Gloria ſarmorum ervator Regum*; och dårunder åro Latinſke verſer ur Virgilius. Hår ſågs och examinerades åfven főr főrſta gången: *Corpus illuſtrium Poëtarum Luſitanorum, qui latine ſcripſerunt, nunc primum in lucem editum ab Antonio Dos Reys* etc. etc. MDCCXLV. 7 Tomer i ſt. 4:o, af hvilka den ſiſte år trykt 174?. Man ſkulle knapt kunna tro, at Portugal haft ſå månge Latinſke Skalder. *P. Macedo* intager de ſiſta volumerne. Hans Lefvernes-beſkrifning finnes hår ej, ty han var ånnu i lifvet; men de őfrige Poëternes Lefverne ſtår framfőr deras Poëſier på Latin. Detta Verk år nåſtan aldeles obekant i denna delen af Europa. Det år dediceradt til Kon. *Johan V* af *P. Monteiro*. — Hr Joncourt viſade oſs en rar och ſkőn Eſtampe őfver Portug. Premier-Miniſt. *Marquis de Pombal*, gjord 1772. Denne Statsman főreſtålles ſittande, och pekar med vånſtra handen på Skeppen, dår han låter embarquera Jeſuiterne, ſåſom denna Gerning år den tiltagsnaſte under hela hans Miniſtere, at han vågade jaga ut desſe vőrdige Fåder; men han főrgat ockſå vid detta vårf, at de voro menniſkor, ty han gaf dem ingen ting at ſubſiſtera af:

af: en Husbonde handterar ej så fine Jagthundar, då de blifva gamle. Hr *Pombal* ser ut, som en Ångelsman. Målningen är af *L. Vanloo* och *J. Vernet.*

D. 20 *Oct.* vore vi hos Hr *de la Fite.* Des Boksamling stiger til circa 8000 Band. Han berättade mig om en Kock här i Haag, vid namn *Cuypers*, som igenom läsning af *Wolfens Skrifter*, som händelse-vis hos honom voro qvarlemnade, fattade tycke för Mathematiquen, köpte sig et stort Bibliothek, då han ännu var Kock, och blef sluteligen *Matheseos Lector* i Leyden, där han dog för några år tilbakas. Hr de la Fite, som talar om honom i *Biblioth. des Sciences, Tom. IX. P. I.* 1758, hade blifvit ganska surprenerad öfver at finna i Köket hos honom Marquis *de l'Hopitals* Arbeten; men än mera öktes des förundran, då Kocken bad honom gå in i et rum, där han fant et fullständigt Mathematiskt Bibliothek. En annan *Cuypers* i *Dordrecht* hade tilförene varit Matros, och är nu för tiden en skicklig Physicus; och gifver i denna Vetenskap så angenäma Föreläsningar, at en Borgmästare var harmsen däröfver, at han måste hålla sit bröllop på en dag, då Cuypers läste, och kunde således ej vara hans åhörare. — S. d. blefve vi bekante med Hr *Visser*, Advocat, som skrifvit i Bibliographien, och tror sig vara fast öfvertygad at Boktryckeriet blifvit upfunnet i Harlem. Han är vän med vår vän, Hr Abbé *Mercier.* Lärde ock vid detta tilfälle känna Hr *Royer*, som förstår Chinesiska Språket, hvilket han med otrolig möda lärt sig sjelf utan Mästare; har begynt med en bok i Geographien, och haft hjelp af de där förekommande Nomina propria: han sade, at *Peking* är sammansatt af *Pe* Norr och *King* Hof; bemärker således *Nordens Hof.* — Bekantskap gjordes ock med Hr *Spaan,* Directeur vid den här för 3 år sedan

dan inrättade Poëtiska Societeten eller Vitterhets-Sällskapet. Ledamöterne äro 125, och 2 Band Holländska Poemer äro redan utgifne. — Hr *Neaulme*, Fransysk Bokhandlare, träffades; har varit i Brefväxling med *Rousseau*, hvars alla Original-bref han äger. — Hr *Royer* gaf mig idée om åtskilnaden här i Holland emellan *Universiteter*, *Academier*, *Collegia illustria* och *Latinska Scholar*. *Universitetet i Leyden* är det första, och påstår företrädet, samt har sin egen Jurisdiction. Uti *Franeker*, *Gröningen*, *Utrecht*, *Harderwyk* äro endast *Academier*, hvilkas Privilegier ej äro så stora; de höra under Stadens Jurisdiction. Uti *Deventer*, *Amsterdam*, *Middelburg*, *Rotterdam*, *Hertogenbosch* äro *Collegia illustria*; och i de öfrige Städer blott *Latinska Scholar*. Hvad *Lärda Sällskaper* angår, så hafva de börjat ökas i Holland; de äro inrättningar af enskilta personer.

D. 21 *Oct.* tilbragtes aftonen hos Advocaten Hr *Visser*, som gaf mig nya bevis för Boktryckeriets Upfinning i Harlem af Coster, om hvilka bevis Hr *Meerman* sjelf ej ägt kunskap. Et bevis är: at *Plåtarne til Biblia Pauperum*, som äro i trä, hafva blifvit skurne eller sågade af *Petr. van Os*, som betjent sig af dem vid *Evangelien und Epistel*, trykte af bemälte *van Os i Zwolle*, 1488 in 4:o på Holländska: ty det är visst, at desse Plåtar aldrig hafva kommit utom Holland, eljest skulle ej en Holländsk Boktryckare om dem haft kunskap. Ergo har *Biblia Pauperum* in fol. på latin med orörliga caracterer i trä blifvit trykt i Holland, och det omkring 1430; och utomdes äro caractererne Holländske. Han visade oss dessa 2:ne Böcker; och jag mätte plåtarne med linealen och fant dem alla lika; utomdes likna Figurerne hvarannan fulkomligen; så at in-

tet twifvelsmål är öfrigt. På famma fätt hafva plåtarne eller formarne af *Speculum Humanæ Salvationis* in fol. blifvit fågade för famma bok in 4:o, trykt af *Joh. Weldenaer* i *Kuilenburg* 1483. Ergo hafva desfa Formar i alla tider varit här i Holland. Et annat bevis tages däraf: at tryckta böcker fåldes uti Holland, fynnerligen i *Brügge*, år 1445; han ftyrkte detta af Acter ur Magiftratens Archivum för den tiden. Således är det folklart, at Boktryckeri-Konften var känd här före denna epoque, emedan man fålde trykta böcker, fåfom något mindre rart, innan man finner någon bok tryckt i Mayntz eller Strasburg. Desfa fkål äro åtminftone nog fpecieufa. Men det förefaller mig underligt, at denna Konft ej nämnes i någon Bok af Cofter fåfom ny, ej heller anförer han någorftädes fig, fåfom des upfinnare; fåfom i Scheffers, Faufts och Guttembergs böcker. Och huru kunde Fauft uti Paris fälja fina böcker för Manufcripter, om tryckta böcker redan hade varit bekante? Skulle man kunna famla i mörker om en få curiufe fak, i fynnerhet i Paris? Jag tror, at Cofter ftulit Konften i god tid af Guttemberg eller Fauft; eller ock at han genom någon tertius interveniens fått hum därom; och at han i fitt företagande blifvit underftödd af någon rik Holländare; och således tagit lofven af de andre, fom voro fattige och lågo i dispute, fåfom man fer af Procesfen i Strasburg, producerad af Schoepflin. Böckerne, fom med orörlige ftylar blifvit tryckte, äro 1) *Biblia Pauperum;* 2) *Ars moriendi;* 3) *Canticum Canticorum;* och 4) *Apocalypfis S. Johannis.* Af ofvannämnde *Speculum Humanæ Salvationis* äro 4 Uplagor: den 1:fta är rarast; hon är af år 1440; och följagteligen bedrager man fig ofta, då man öfverkommer et exemplar af denna bok, om man ej vet detta; och af famma bok

bok in 4:o åro 2:ne Uplagor af *Weldenaer*. Hr *Visser* gaf mig sit arbete, som innehåller en *Förtekning på alla tryckta Böcker i de XVII Nederländska Provincerne under XV:de Seculo*, trykt i Haag 1768 in 4:o. Han har nu under händer *Annales Typographici Belgici*, som komma at innehålla många Anecdoter. Han tror ej med Hr *Meerman*, at *Speculum Humanæ Salvationis* år trykt med rörlige Stylar, utan med gjutne.

D. 23 *Oct.* besökte vi Hr *Royer*, Hofpredikant hos Prinsen af Oranien och Fader til den förutnämnde Hr *Royer*. Han år en Man af 70 års ålder, som besitter vidsträckte insigter; har såsom Ambassade-Predikant varit vid Congressen i Soissons. Han förde oss in i sit Bibliothek, som år stort och förträffeligt; består af de raraste Böcker i alla Vetenskaper, men måst i Theologien och Reformations-Historien, de åldsta Editioner af Biblar och mångfaldiga andra rara Böcker. Ågaren kånner vål sina Skatter. Han har en edition af: *Le Miroir de l'ame pecheresse, auquel elle recognoist ses faultes et pechez; aussi les graces et benefices à elle faicts par Jesus Christ, son Epoux. La Marguerite très-noble et precieuse s'est proposée à ceux, qui de bon coeur la cherchoient. A Aleuçon chez Maistre Simon du Bois M. D. XXXI.* in 8:o. Sidorne åro ej numerarade, men den går til Lit. I. Den år med Göthiska bokståfver; af *Marguerite*, Kon. *Frans* I:s Syster. Bayle har ej haft kunskap om denna Uplaga. — *Anti-Lutherus Judaei Clichtonei Neoportaensis Doctoris Parisiensis* etc. 1525, in 4:o, år den första bok, som i Frankrike utkommit emot Luther. Item: *Compendium Veritatum ad fidem pertinentium contra erroneas Lutheranorum assertiones ex dictis et actis in Concilio provinciali Senonensi apud Parisios cele-*

brato etc. 1529, in folio: år det första Concilii Handlingar, som hölts emot Luther. Men det måst interessanta i denna Boksamling år en Collection af MSS och Original-bref, nåstan så talrik som de trykte Böckerne. Hår finnas flera Original-bref af Drottn. Christina, trykte af Hr *Arkenholtz;* men Hr Royer har sedermera blifvit ägare af alla denna Drottnings bref til *Silfvercrona*, hennes General-Intendent i Bremen, som Hr Arckenhotz aldrig set; de åro 28 inalles, skrifne ifrån år 1657 til 1688: alla daterade ifrån *Rom*, undantagande et ifrån *Lyon*, når Drottningen reste til Paris. Dessa piecer gifva mycket ljus i Drottningens Historia. Hr R. har fått dessa bref efter Silfvercronas död. Likaledes finnas hår Drottningens bref til *Bochart.* Utom dessa åro hår många *Cartesii*, *Grotii*, *Is. Casauboni*, *Salmasii* och *Leibnitzens* bref ganska interessanta; dito *de Mornays* ifrån 1602 alt til 1623; en Volume ifrån *Rivet*, Bocharts Morbror, samt åtskilligas bref til *Rivet*, som utgöra hela 50 Volumer, måst i Politiska åmnen. Item: Bref ifrån *Cyrillus Lucaris* til Pr *Wilhelm* och des Trosbekånnelse på Grekiska. I denna dyrbara Manuscript-Samling förvaras *les Heures de la S:te Vierge* in 4:o, MS med vackra miniaturer. Nederst på sidorne åro vigtiga anteckningar, gjorde af *Louise Montmorency*, och sedan af hennes Son *Gaspard de Coligny*, samt åntel. af *dennes Enka:* de hafva hår anteknat sina barns Födelse-dagar etc. Enkan har skrifvit, „at hennes Man *Gaspard de Coligny* blef mördad i Paris *d.* 24 *Aug.* 1572 jåmte många af Adeln och Borgerskapet, och at hon således lemnades en fattig Enka hafvande på 5:te månaden“ NB. Det var den blodiga St Barthelemy-dagen i Paris. Prinsen af Oranien hårstammar ifrån denne

Co-

Coligny på Mödernet; och det år mårkeligt, at famma dag 200 år efteråt, eller *d.* 24 *Aug.* 1772, föddes en Prins af Oranien, nåml. Ståthållarens Son *Wilhelm Fredric*, och juft på famma timma då Coligny mördades. Om detta Hr Royers Bibliothek få vål fom om Hr *Meermans*, kan vidare låfas uti Hr *Barkeys Bibliotheca Hagana* T. I.

D. 24 *Oct.* vifade ofs Sonen, Hr Secret. *Royer*, fit Chinefifka Cabinet, upfyldt med Chinefifka Husgeråds-faker, Statuer, Klådedrågter och alt hvad Chineferne bruka i almånna lefvernet. Denna Samling år ganfka fullftåndig. Vi fågo deras fmå Pinnar af elfenben, hvarmed de åta; Koppar, fom voro gjorde utaf ris, och fågo ut fåfom Albafter; deras Mynt af bly etc. Han fkånkte ofs Chinefifka Skrifpennor. Sedan befôktes i fålfkap med Hr R. Målaren *Jan van Os*, fom år den berömdafte Landfkaps-målare, fom nu finnes i hela Europa; år blott 30 år gammal, bördig ifrån Zeeland. På tilfrågan: hvem fom varit hans Låromåftare? fvarade han: Naturen. Han år en fårdeles fkickelig Blomfter-målare: han målar klara droppar af vatn eller dagg på bladen, fom fynas likafom falla ned; har ock målat en tökna eller brouillard på hafvet, och et fkepp invefvadt i denna brouillard, fom fynes fmåningom fkingra fig och fkeppet börjar at fticka fig litet fram etc. Det år aldeles enligt naturen; och han år den förfte, fom fallit på den ideen at måla en brouillard. Han har förfärdigat åtfkilliga Taflor för Ryfka Keifarinnan, och ej begårt mer ån 1000 fl. för ftycket, men nu år han dyrare. — Vi gjorde vid famma tilfålle beföket hos en annan Målare, fom år född döf och dum, nåml. Hr *de la Croix*; han gör goda Portraiter. Han år född i Preusfen. Han var nu på landet; men hans Dotter vifade ofs Stycken, målade af honom.

nom. Han förstår alt hvad man säger honom; men den som vil tala med honom, måste ock förstå Dictionairen af hans Språk, som ej består i annat än tekn. Hans Hustru läser på detta sätt Aviserne för honom; och när Konungen i Preussen vunnit någon fördel, visar han särdeles fägnad. För at utmärka Konungen i Preussen, sätter man hatten på sned och säger Pappa, likasom at betekna hans Fädernesland. För Sverige gör man tekn at draga på värjan, och teknar tillika en stor hatt, ty det är et kännemärke af K. Carl XII, at hafva en stor värja och stor hatt. *Kejsarinnan* utmärkes medelst en Spira i handen; och då man vil nämna för honom *Turken*, teknar man för honom en Halfmåne i pannan etc. Han kan ej skrifva såsom Mr *Saboureux de Fontenai*. — Vi besökte sedan Mr *Humbert*, som är den bäste Portrait-målaren. Vi sågo hos honom *Hugo Grotii* Original-Portrait, hvilket tilhörer Hr *Royer*, som härstammar ifrån denne store Mannens Famille: han har et spetsigt skägg, stort husvud, qvicka ögon etc. — S. d. voro vi hos Hr *Muysli*, Sweitsare, Major vid Artilleriet och en af de kunnigaste i denna Vetenskapen, som finnas i Europa. Han har i detta ämne skrifvit et makalöst arbete, men hvilket i Handskrift förvaras hos *Ståthållaren*, som ej vil at det skal utgifvas: han visade oss en Resumé af detta sit Verk. Han gillar ingen annan Författare, än Belidor, som skrifvit *le Bombardier François;* men har dock på sina ställen rättat honom. Hr *Muysli* har i Parisiska Encyclopedien författat flere Artiklar, såsom: *Affuts de Canon* m. m. och i den Yverdonska är Art. *Artillerie* af honom, som Hr *Felice* tagit sig frihet at skilja i 2:ne Artiklar, och at tilegna hälften däraf åt en Fransysk Officerare. Vi besågo *Styckgjuteriet*, och talte med Hr *Maritz*, som är Styck-

gju-

gjutare, och hvars FamilIe altid utmärkt sig i denna Konsten. Det var hans Farfar, som påfant den nya methoden, at gjuta massiva Canoner en bloc, och at båra dem horizontelt. Första Canonen på detta sätt är guten i *Bern* 1714. Dennes Fader vistas nu i Bern, dår han år Directeur vid Styckgjuteriet. Hår i Haag äro 2:ne des Söner, *Johan* och *David Maritz*, som distinguera sig: de åro Styckgjutare för Staterne af Provincen Holland, hvars Devise år: *Vigilate Deo Confidentes*, som stämplas på Canonerne. Canon-Magazinet och Arsenalen år i *Delft*. Hr *Maritz's* Farbror år Inspecteur Général des Fonderies de France & d'Espagne, med titel af Marechal de Camp. Det år genom denna Famille, som Konsten at gjuta och båra Canoner blifvit utbredd i Europa.

D. 26 Oct. sågs hos Hr Secret. *Royer* en Samling Chinesiska Böcker, hvilket Språk han tåml. förstår. Han äger ock en stor *Collection af Gravurer* af ungefår 80 *Volumer* in fol. grandisf. och ökar den dagligen. Han samlar *Estamper*, likasom des Fader samlar MSS och rara Böcker. Denna Famille utmärker sig medelst Samlingar af sköna och rara saker. Desse Estamper åro lagde i ordning efter Scholarne: den börjar med *Florentinska Scholan*. Han har ock *Raphaëls* Estamper, och des Låromåstares *Perugginos*. — Hr *Visser* underråttade mig, at Hr *Meerman* författat en *Historia om Götherne och Vandalerne*, som ån ligger i MS: den skal vara ganska interessante; men han har dåruti vidrört kinkiga och kitsliga åmnen i Religionen, angående Arianismen etc. som Prästerne ej låra tycka sårdeles om. Han har ock skrifvit en *Historia om Concilium Nicaenum* och om *flere Möten*, likaledes i MS. Men dessa Arbeten kunna ej vara behagelige för de Andelige.

D.

D. 29 *Oct.* träffades Hr *Pauli*, en Juris Doctor ifrån Hamburg, som har sina egna besynnerliga idéer i Moralen. Han reser alla år 3 månader, och des afsigt är at dymedelst kunna inhämta kunskap i et universelt Språk. Han har ifrån Ängelskan öfversatt *Stevarts Stats-Wirthschaft*, och dedicerat den til *Svenska Ständerna* vid 1772 års Riksdag; har fått därföre 2 vackra Guld-medailler, om 30 Ducater hvardera.

D. 30 *Oct.* meddelade Hr *Vosmaer* mig utförlig underrättelse om alla de af honom utgifne Arbeten: de utgöra til närvarande tid 22, bestående af Beskrifningar i Natural-Historien med deras Plancher. Af honom äro ock de 2 sista Volumer af *Seba* utgifne, ehuru han ej utsatt sit namn: men de lärde Journalerne namngifva honom såsom Utgifvare. Hela Verket af *Seba* består af 4 Voll. i st. fol. och kostar 800 fl. Hr V. har illuminerat sit exemplar af Seba: det är sål. uniqut. Margrefvinnan af Baden har därföre erbudit honom 5000 fl. men han har ej velat. Utgifningen af Hr *Renards* Verk, som beskrifver Fiskarne, Krabborne och Kråftorne vid Moluckiske Öarne, har Hr V. äfven besörjt. Hans Bibliothek är skönt och kostsamt, för de stora och dyrbara Verk med Figurer, som där förekomma. Här ses det rara Verket af *Viana*, eller *Modelli artificiosi di Vasi diversi d'argento, e altre opere capriziosi, inventate e bozzate del famoso Sr Adamo di Viana* etc. Därnäst förekommer samme titul på Holländska och Fransyska, utan årtal; men verket utgafs omkring 1630. Det består endast af plancher, och är så sällsynt, at man knapt finner däraf 3 exemplar. Hr V. visade oss ock af dessa Vases en argent frappées au marteau, eller i drifvet arbete, om hvilka nysn. Verk handlar:

de

de åro så sällsynta, at de betalas efter Gull-vigt. Likaledes sågo vi, ibland dessa Hr V. Samlingar, *les Coquilles gravées par Holaar, à Londres*, in 4:o; som består af 49 gravurer och år det raraste Verk som handlar om Snäckor. — S. d. afreste vi ifrån *Haag* til *Leyden*, dår vi genast besökte den lärde Hr *Ruhnkenius*; hvilken

D. 31 *Oct.* beledsagade oss til *Universitets-Bibliotheket*. Det har ej fått et rum, som svarar emot dess vårde: ty det år upställdt på en vind ofvanpå Ängelska Kyrkan, dår böckerne åro ganska trångbodde; men man år sinnad upföra en ny stor byggnad, som skal blifva denna namnkunniga Boksamling vårdig. Hår finnas öfver 2000 Österlånska MSS; men dåröfver år ingen raisonerad Catalog ån författad, utan den, som man har, år blott en illa stådad Lista på titlarne, samt desutom origtig. Besynnerligt, at den store *Albert Schultens* ej lagt hand vid detta Verket; men man bör hoppas, at hans *Sonson*, som nu för tiden år Professor i Österlånska Språken i Amsterdam, afhjelper detta fel: honom fattas hvarken skicklighet eller nit. Åtskillige Original-Portraiter af lärde och namnkunnige Mån, som vistats i Leyden och annorstådes, bidraga til detta Bibliotheks prydnad, såsom; *Hugo Grotius*, *Junius*, *Heinsius*, *Erpenius*, *Casaubonus*, *J. Just. Scaliger*, m. fl. Hvad den sistnåmnde eller *Scaliger* vidkommer, år Hr *Ruhnkenius* fullt och fast öfvertygad, at han hårstammar af *Cani Scaligeri*, eller en Furstelig Famille ifrån *Verona*. Hans Farfar blef utdrifven ur Verona af Venetianerne, retirerade sig til Kejsaren, och gjordes af honom til General. Han köpte sig et Landgods i Österrike, kalladt *Bourden*, hvaraf han tagit sit namn. Vapnet, som står hår på Portraitet, år aldeles detsamma, som Sca-

 li-

ligerska Familien ifrån Verona fört; och desutom kan man ej gerna föreställa sig, at tvånne så store Mån, som de bägge Scaliger voro, skulle hafva gifvit sig ut för hvad de ej voro. Det var en *Scioppius* förbehållet, at skrifva *de Scaligero hypobolimæo*; och andre mindre kunnige hafva sedan uprepat hans dårskaper. Men åter til Bibliotheket. Hår finnes en mångd af Böcker och MSS, som blifvit hitgifne medelst Testamenten: såsom: 1:o *Legatum Hugenianum et Papebrochianum et Codd. MSS Bonaventurae Vulcanii*; hvaribland äro Litteræ illustrium et eruditorum Virorum i flere Volumer; och förmodeligen kunde man hår updraga många Göthiska saker, såsom *Bonaventura Vulcanius* varit den förste, som skrifvit *de Litteris Getarum*; och utomdes hvad för en mångd af artiga saker kan man ej med skål vånta sig i den store Astronomens *Huygens* Handskrifter? 2:o *Legatum Josephi Justi Scaligeri*, hvaribland en myckenhet Grekiska och Latinska MSS. 3:o *Legatum Stolpianum* innehåller endast trykta Böcker. 4:o *Legatum Perizonii*, består både af trykta Böcker och MSS. 5:o *Legatum Warnerianum*, idel Orientaliska MSS. Utomdes finnas här MSS, som *Golius* och *Erpenius* under deras resor inköpt för Bibliothekets råkning. Likaledes: alla *Is. Vossii MSS*, som Bibliotheket tilhandlat sig för 30,000 fl. De åro Grekiska och Latinska MSS, i 4 stora skåp. Det bör anmårkas, at Vossius hade uphandlat dessa MSS för Drottn. *Christina*; men förmodeligen hade Drottningen ej penningar at betala med, och sål. stadnade MSS:ne qvar i Vossii hånder; och då han dog i Ångland, löste Universitetet i Leyden dem åt sig. Mycken anledning år at tro, at Vossius på mindre årligt sått skaffat sig åtskilliga af dessa MSS; ty ibland andra bevis finnes hår et dyrbart

bart MS, innehållande *Ilias Homeri cum Versione Graeca interlineari et Scholiis ineditis quantivis pretii, præsertim Porphyrii et aliorum*, inbunden in 4:o, med *Peirescs* Vapn eller 2:ne hjul. Detta MS år tåmligen modernt, på papper; men tillika så rart, at man tror des like ej finnas; Scholierne förtjena, at gjöras almånt bekante. Hr *Valkenaer* talar dårom och anförer dårutur åtskilliga stycken i sin Dissertation öfver detta MS, som finnes bifogad vid hans *Fulvius Ursinus*. De trykta Böckernas antal stiger til circa 40000 Band; men de stå, som redan sagt år, illa upstålde eller råttare sammanpackade. Jag såg dåribland några ur första Boktrycks-tiden, såsom: *Catholicon Johannis Januensis*, utan årtal, in fol. Dåruti ses i bråddarne handskrifne Anteckningar af *Prosper Marchand*, innehållande hans tankar om Boktryckeri-Konstens Upfinning, hvilken han tilegnar *Guttemberg* i Mayntz, som sedan skal hafva meddelat den åt Faust och Scheffer, af hvilka Coster omsider inhåmtade den. At vi finge se Manuscripterne i detta Bibliothek, det skedde genom en synnerlig ynnest af Hr Ruhnkenius: ty eljest visas de icke åt Utlånningar, så framt de icke åro försedde med sårskilt tilstånd af Curatorerne.

D. 1 *Nov.* var hos Bokhandlaren *Meir*, som trycker hårst. hvad som rörer Österl. Litteraturen. Han årnar utgifva i en Samling *Jablonskis* Dissertationer, som åro så rara; likaledes en *Coptisk Dictionnaire* af samma Auctor, hvilken ej förut år trykt, och innefattar Förklaring öfver alla Egyptiska Ord, som hos Auctorerne förekomma. Han år ock sinnad, at utgifva en ny Uplaga af Celsii *Hierobotanicon* med Hr *Michaëlis* Noter; men har ån ej bekommit hans MS. Nu håller han på at trycka et nytt *Arabiskt Lexicon*, författat af Hr *Joannes Willmet*:

däraf äro 300 ſidor redan trykte. Boken är i ſtor 4:o, och kommer at utgöra 2 Voll. ſamt innehålla alla Orden ur Coran, Hariri och Timuri Hiſtoria af Arabſcha; äfven Phraſer och Arabiſka Ordſpråk, tagne ur Timur. Författaren, ehuru blott 25 år gammal, är likväl ganſka ſnäll i Arabiſkan. Jag lärde känna honom perſonligen: han äger en Samling af goda Öſterl. Böcker; ibland andra en, uti hvilken *Golius* med egen hand, faſt på alla blad, anteknat ſina noter. — Sedan beſöktes Hr *Twent*, en af Stadens 40 Äldſte och nu varande Praeſes uti Leydiſka Lärda Societeten, ſom har Holländſka Litteraturen til ſit egenteliga föremål och blef inrättad för 10 år ſedan; men har i år framſtält förſta Pris-frågan, näml. *Huruvida Moeſogóthiſka och Anglo-Saxiſka Språken kunna tjena til at beviſa Holländſka Språkets Ålder?* Han viſade mig Sällſkapets Acter, ſom beſtå af 2 Band in 4:o; det förſta är trykt 1772, och det andra 1774 i Leyden. I Hr T. Bokförråd ſåg jag för förſta gången Holländarnes *Rimkrónika*, ſom är äldre än man ſkulle kunna tro. Af denſamma äro åtſkilliga gamla Editioner; men den bäſta är: *Rymkronyk van Melis Stoke, door Balthazar Huydecoper, Leyden* 1772, in 4:o, 3 Volumer, med många Annotationer. Desutom en annan *Rymkronyk van Clas Colyn* in fol. men man beſtrider den vara äkta, och månge tro den vara et underſtucket verk.

D. 2 *Nov.* beſöktes Medic. Profesſ. *van Doeveren*, en ganſka lärd man; har tilförene varit Profesſor i Gröningen. Han är den förſte, ſom gjort en Samling af Petrificater ifrån och omkring Gröningen; han ärnar ſkicka af desſa piecer til vår *v. Linné.* Han känner noga våra Sv. Auctorer, ända til *v. Hoorns Jordegumma*, ſom är öfverſatt, och har

har han öfver denna bok hållit Föreläsningar i Gröningen. Vår *Wallerius* anser han för en Classisk Auctor. Hans *Natural-Cabinet* förtjenar upmärksamhet: där finnas många curieusa och rara piecer. Bland annat sågs en Ritning eller Gravure af *Swedenborg* af et stenvandlat Djur, funnet i Saxen 400 fot under jord. *Swedenborg* kallar det *Felis Marinus*; men *Spener* i *Miscell. Berolin.* och *Linkius in Actis Erudit. Lips.* hafva bevist det vara en Crocodil. Äfven har man funnit en *stenvandlad Crocodil* i et berg nära intil Maestricht, som förvaras hos Hr *Hoffman* i Maestricht. Igenom hvad för en besynnerlig Revolution har det händt, at Crocodiler finnas stenvandlade uti Europa? Vi sågo ock en petrificerad *Echinites* ifrån Gröningen, hvilken man öfverkommit i de så kallade *Hunnebetten* eller *Hunernas Grifter*, hvilka ock förtjena upmärksamhet. Vidare: en *Corallus Tubiporus* ifrån Bengala, som ej är stenvandlad: det är en makalös piece, så rar, at dylika ej stå mer at finna i hela den bekanta verlden; ty Petrificater däraf finnas väl, såsom Cornu Ammonis, men inga *naturliga*. Item: *Tubipora pentagona*, okänd af Hr *v. Linné*. Man träffar eljest Stenvandlingar vid Gröningen, til alla delar liknande dem, som Hr *v. Linné* beskrifver i sin Gothländska Resa. — Innan visiten gjordes hos Hr *v. Doeveren*, åhörde vi en Föreläsning hos Physices Professoren Hr *Allamand*. Han läste öfver *Gravesands Physik*, hvilken han utgifvit, och anstälde Experimenter. Han läste på Latin, likson alle Professorer i Leyden göra, och därigenom obligeras de Studerande, at vinlägga sig om detta Språket. Här i Leyden äro omkring 500 Studenter ifrån alle orter; men nu för tiden ingen ifrån Sverige. — Sedan gingo vi til Hr *Abraham Gronovius*, som är

Uni-

Univerſitets-Bibliothecarius, 80 år gammal; men har än et ganſka godt minne. Hans Fader, *Jacob Gronovius*, var Profesſor i Piſa; kallades til Padua af Venetianerne, men afſlog anbudet. Hans *Broder* var i Rom; Drottn. *Christina* upkom i Amazon-klåder på Vaticanſka Bibliotheket, dår hon ſpråkade mycket med Gronovius; ſade, at hon kånde både hans och hans Familles förtjenſter, och lofvade ſkaffa honom et indrågtigt Abbot-Stift, om han ville bli Catholik och Pråſt, eller ock en rik Flicka, ſom ſkulle göra hans lycka; men alla desſa lofvade förmåner vederſakades af honom. Hr *Gronovius* viſade mig *Lexicon Arabicum Josephi Scaligeri, transſcriptum ex Glosſariis*, ſom han ſjelf i unga åren afſkrifvit ur Scaligers egenhåndiga MS, hvilket förvaras på Academiſka Bibliotheket. Scaliger citerar i detta Lexicon en ganſka gammal Arabiſk Bok; jag vil anföra hans egne ord: H. Hispanum Glosſarium optimum, ante DC plus minus annos ſcriptum, Latino-Arabicum; Latina charactere Longobardico difficillimo, Arabica charactere Africano elegantiſſimo deſcripta erant. — E. m. vore vi på Univerſitets-Bibliotheket, ſom offentel. öpnas alla Ons- och Lördags-eftermiddagar ifrån kl. 2 til 4. Det var ganſka tomt på lårgirige; ty dår infunno ſig ej flere, ån 3 perſoner ſom arbetade dår. — Sedan vore vi hos Hr Prof. *Schultens*, ſom ſade mig, at ej något MS finnes efter hans Fars Föreläsningar öfver des Origines Hebraicae eller Lexicon; utan han låſte ex tempore, och hans åhörare anteknade hans ord: desſe åga ſåledes hans praelectioner i MS. Man har åfven ſagt mig, at Alb. Schultens hade ſå mycken eld, ſå ſtor preſence d'eſprit, at han ofomoftaſt ſammanſkref ſina arbeten under det man hölt på at trycka dem: han gaf ſig ej en gång tålamod,

at

at sätta sig ned vid et bord at skrifva, utan lade papperet på Sättarens rygg och anteknade sålunda medan den andre satte. Hr Schultens recommenderade mig högeligen, at i Cambrigde examinera *Bedwelli Thesaurus Linguae Arabicae* i flere Volumer uti MS. *Bedwell* var samtida med Erpenius; och det förmodas, at i Cambrigde äfven måtte finnas många böcker efter Erpenius, emedan hans Bibliothek blef ditsåldt. Hr S. sade mig ock, at vår framl. *Celsius* hade varit närvarande vid försäljningen af Golii Bibliothek i slutet af förra och början af innevarande Seculo; man finner igen hans namn i Auctions-Protocollerne.

D. 3 *Nov.* sågs hos Hr *Tak*, en rik Medicus, en skön Samling af Taflor: han äger 120 st. gjorde af de största Holländske Mästare: ibland andra de 5 första Taflorne af *Cornelius Troost*, hvilkas innehåll är Satyriskt, och föreställes på dem et Dryckeslag, hvars ledamöter äro ganska lifligen portraiterade. Den första Taflan afskildrar Första Inträdet, och har denna Påskrift: *Nemo loquebatur.* Den andra: *Erat Sermo inter Fratres.* Den tredje: *Loquebantur omnes.* Den fjerde: *Rumor erat in casa.* Den femte: *Ibant qui poterant, qui non potuere cadebant.* Alt är naturligen teknadt och öfverensstämmande med Inscriptionerne. Dessa Stycken hafva kostat 3000 Fl. Därjämte är han försedd med et vackert Bibliothek, i hvilket jag såg en ganska rar Bok, neml. *L'Academia Todesca della Architettura, Scultura e Pittura, per Joachim Sandrart à Nuremberg* 1675, in fol. 2 Voll. Boken är skrifven på Tyska, ehuru den förer Italiensk titul.

D. 4 *Nov.* sågs Academie-huset. Auditorierne äro slätt och rätt utan någon prydnad: et af dem är öfveralt stenlagdt med Grafstenar. Här har

varit et Kloster innan Academien grundades; och efter alt utseende har Kyrkan blifvit förvandlad til Auditorium. Consistorii-salen, eller rumet, där Professorerne hålla sina sammankomster, är prydd med 64 Professorers Portraiter, såsom, *Scaliger*, *Salmasius*, *Dan. Heinsius*, *Golius* (en ung vacker man), *Boerhaave*, som ser ut såsom en god ärlig bonde med rundt hår; des namn *Boer* har ock denna bemärkelse; *Hemsterhuys*, *Schultens* &c. På Consistorii-bordet ligga Böcker, som utmärka de Academiske Faculteterne, näml. *Aristoteles* på Grekiska, *Hippocrates*, och *Digesta* eller *Justiniani Codex;* men *Bibeln* var ej där, ty Theologerne båra den med sig. Professorerne äro 21 til antalet. — Sedan besöktes Hr Stads-Secret. *van Alphen*, som visade mig åtskilliga goda Böcker i Holländska Historien och Språket, i synnerhet *Scrieks* rara Verk trykt i *Ypres* in fol. 1614. Jag samlade vid detta tilfälle åtskilliga underrättelser om *Holländska Rimkrönikorne*, deras ålder, uplagor etc. *Melis Stoke* lefde i Grefve Wilhelm III tid, som succederade sin Fader år 1304. Den första Edition af Stokes Verk är utgifven i *Amsterdam* 1591 in fol. men då var man ännu okunnig om Författarens namn. En annan utkom i Leyden 1699 in fol. *Meerhout* är ännu äldre; men han har skrifvit prose, vid början af 13:de Seculo, under Gr. Wilhelm. *Claes Colyn* lefde i medlet af 12:te Sec. under Gr. Florentius III, såsom Utgifvaren af denna Rimkrönika *van Loon* statuerar; men Wagenaer med flere tvifla. Wagenaers Dubia komma at införas i 3:dje Tomen af *Leydiska Lärda Societetens* Acter. Första Uplagan af *Colyn* finnes intagen uti *Analecta Dumberi.* Vidare bör anmärkas: *Spiegel Historied of Rym-Spiegel; zynde de Nederlandsche Rym-Chronik van Lo-*

de-

dewyk van Velthem voor ruym 400 *Jaaren in Digtmaat gebracht. Door Isaac le Long, Amst.* 1727 in fol. Han börjar vid 1248, når Gr. Wilhelm af Holland blef Romersk Kejsare, med hvilken han var samtida, och slutar vid 1316. — Hr A. förde oss sedan til *Panpoëticum*; eller det stället, dår Leydiska Vitterhets-Sällskapet samlar sig; deras Symbolum år: *Kunst wordt door Arbeit verkreegen.* Dår förvaras alla Holländska Poëters Portraiter: de stiga til et antal af 330; allesammans Original-stycken, dels på koppar, dels på trå, i litet ovalt Format, insatte i et skåp. Salen år vacker, och bordet arrangeradt för 90 Ledamöter. Hr *van Alphen* år Sällskapets Protector, Bokhandlaren och Poëten *Hoogeween* des Praeses; och i dennes hus år Samlings-Salen eller det så kallade *Panpoëticum.* Man förårade oss et Holländskt Vitterhets-Stycke öfver Leydens Befrielse. En af Hollands båste Poëter år *Vondel*, som skrifvit *Palamedes;* och Hr *Burman* har dårutur öfversatt på Latinsk vers vissa stycken emot Tyranner, som åro skrifne med styrka. *Hooft* var både Poët och Historicus: han kallas *alter Tacitus;* han har ock öfversatt Tacitus på Holländska. Vi sågo de Poëtiska arbeten, som blifvit författrade af en Holländsk Bonde, benåmd *Hubert Cornelizoon Poot*, stor Poët, född i byn *Abtswout* vid Delft 1689, död 1733. Han började skrifva vers 1716. Des Verk åro trykte i Leyden 1766 i 3 Voll. in 4:o; frāmst låses des Lefverne af *Specx.*

D. 5 *Nov.* visa e oss Hr *Franc. Berkhey*, Lecteur i Natural-Historien, et Natural-Cabinet bestående af ritningar. Han har omkring 10000 ritningar, prågtigt illuminerade i 100 tjocka portefeuiller: han har sjelf ritat dem; det åro alla slags Djur, Foglar, Insecter, Fiskar, m. m. alt efter Hr

v. Linnés Systeme. Han har åfven anstält en Anatomie med Våxternas Blad, hvilka han låtit koka, så at endast Fibrerne eller trådarne äro qvar. Vi hafve ock sedt samma slags Anatomie hos Hr *Lyonnet* i Haag. Hr B. år dårjåmte Hollåndsk Poët: han hölt d. 30 sistl. Oct. et Tal på vers öfver Leydens Befrielse. Han fortfar at skrifva *Hollands Natural-Historia*, hvaraf 3 à 4 Band i 8:o redan utkommit på Holländska. Mannen har stora insigter. Han går med utslagna hår, liksom en bonde, på samma sått som den store Boerhaave. — Om den sistnåmnde eller den verldsbekante *Boerhaave* berättades mig hår å orten åtskillige Anecdoter. Hans utslagna, raka och korta hår afkortade dock ingen ting af den stora agtning, han med så mycken rått ågde. Han skaffade Staden både anseende och vinning genom sina kunskaper: öfver 200 Ångelsmån hitkommo för hans skull, och förtårde hår sina penningar. Boerhaaves Dotter, Grefvinnan *Toms*, lefver ånnu hår i Leyden i Ånkestånd, och utöfvar rundel. Kårleksverk emot nödlidande. *Boerhaave* hade i förstone årnat blifva Pråst; men råkade en gång i sållskap på en Treekschuit med en man som fördömde Spinoza. Boerhaave åhörde med stillatigande denne Mannens ifriga expressioner, och gjorde slutel. endast denna fråga: *Har min Herre också låst Spinoza?* som besvarades med *nej*; hvaröfver hela det öfriga Resesållskapet utbrast i skratt. Men den förtörnade Anti-Spinosisten gick genast och anklagade Boerhaave såsom en Förfåktare af Spinozas Satser hos Theologerne, hvilka afrådde B. ifrån sin föresats at studera Theologien, och då fåstade han sig vid Medicinen. Det år verldskunnigt, huru stor reputation han i denna våg sig förvårfvat. Han consulterades ifrån alla orter i verlden, och låt ock-

så betala sig därföre, ända til och med af bönderne, som gåfvo honom med gladt hjerta sin Sextehalb eller $5\frac{1}{2}$ Stüber-stycke; andre gåfvo ej mindre än en Ducat, men väl mera: man såg hos honom stora högar af Ducater inlagde i papper, som lågo omkring honom på de timmar han consulterades. At han lät betala sig äfven af almogen, skedde för den orsaken, at han eljest blifvit altförmycket öfverlupen, och hade aldrig fått et ögonblicks hvila. Stundom stodo ända til 100 personer i Förmaket och väntade: man fick företräde hos honom i den ordning man ankommit, efter listan på hvilken man anteknade sit namn. Ofrast hände, at man, för mängden skull, måste vänta hela 2 à 3 timmarne. Sjelfve Czar Peter låg och väntade 2 timmars tid på sin jagt, innan han fick tala med B. som var sysselsatt med sina Collegier. Af Präster och deras Famille tog han ingen betalning; ty han var sjelf Son af en Präst på landet. Hans Bror var Präst i Leyden, och B. bivistade flitigt Brodrens prädikningar, ehuru hans prädiko-gåfvor skola hafva varit ganska medelmåttige. B. gick altid simpelt klädd; men ur hans ögon lyste mycken eld och qvickhet. Någon del af B:s Verk har blifvit öfversatt på Turkiska af Tyske Kejserl. nu mera afl. Drogmanen Hr *Herbert*, som härvid haft biträde af en boksynt Turk.

D. 6 *Nov.* skedde vårt upbrott ifrån Leyden på Treekschuiten til *Harlem*. Denne passagen är den dyraste i hela Holland; ty för desse 4 timars resa betalar hvar person 13 stüber: hvilket kommer däraf, at Canalen är hel och hållen tilredd genom konst och arbete för 200 år sedan; det kostar at underhålla den och at betala interesset på den för bygnaden utlagde Summan. $\frac{1}{4}$ mil ifrån Leyden ser

man til vånster om Canalen den så kallade *Boerhaavsche Plats:* en ganska tåck ort; Boerhaave sjelf har satt den i det tåckaste skick. Nårmare intil Harlem passerades det Cliffordska Landgodset *Hartecamp*, hvarest år en vacker bygnad, men en ån vackrare Trågård, eller just densamme som vår store *Linné* satt i ordning. Jag tånkte hårvid på honom och hans *Flora Cliffortiana*, medelst hvilken han gjort detta stållet och Cliffords Namn mera lysande, ån alt Guld ifrån Peru och alle Diamanter ifrån Indien, som Clifford kunde åga. Denne Cliffords Son år nu Borgmåstare i Amsterdam, och ågare af detta godset. — Genast efter ankomsten til *Harlem*, besöktes Boktryckaren och Stylgjutaren Hr *Enschede;* och dår sågs den förſta Bok som år trykt med rörlige typer, nåml. en A b c bok in 16:o på pergament, bestående af 4 blad. Det tycks at *Coster* gjort den för sina barn: den finnes i koppar stucken i Hr *Meermans* Verk, under titul af: *Ectypon Horarii Laurentiani ex Musæo Enschediano.* Denna Bok år aldeles unique. Hr *Enschede* har funnit, den såsom pårma på en annan bok. *Laurentius Jansson* var Echevin eller *Schiper* i Harlem; har signerat et Bref såsom Echevin 1422, med sit Sigill inunder. *Coster* betyder *Custos* eller Klockare, som på den tiden var en hederspost. Uromdes år et blad af samma bok på papper och af annan form; det är graverat med orörliga Trå-typer; ty hvad rörliga Trå-typer angår, så hafva de aldrig existerat annorstådes ån i Hr *Meermans* inbillning. Hår sågs ock den förste Hollåndske Bibeln, trykt i Delft 1477 in fol. At *Boktryckare* funnits i *Antwerpen* redan år 1442, kan bevisas af et Privilegium, som utfårdades det året för en Societet *Prenters*, och af hvilket Hr Enschede åger en tilförlitelig

lig Copia. — E. m. kl. 4 hörde vi i Storkyrkan ſpelas på det ſköna Orgelverket, ſom år ſå berömdt och verldskunnigt. Man ſpelar dårpå alla Tis- och Torsdagar ifrån kl. 12 til 1, och desutom vintertiden alla Lördags-aftnar ifrån 6 til 7; men då år det endaſt tillåtet för manfolk, at infinna ſig i Kyrkan och afhöra denna Muſik. De förenåmnde dagar dåremot hafva alla dårtil fritt tilſtånd. Det år angeläget för en Reſande, at vara underråttad om desſe dagar och timmar: ty om man utom desſe timmarne vil höra de namnkunnige Orgorne, måſte man betala en Ducat; men på ofvannåmnde tid får man höra dem gratis. Organiſten år vål lönt, ty han har 1000 Fl. om året. — Beſök gjordes hos Hr Baron *v. Frisheim*, til hvilken vi hade bref. Han år en ganſka artig Man och Son til Madame de Frisheim, den namnkunnige *Rapin Thoyras* dotter, ſom vi blefvo bekante med i Lauſanne. I ſällſkap med denne Herre förnyades viſiten hos Hr *Enſchede*; och vi beſågo des ſköna Bibliothek; ſamt åtſkilliga dyrbara Taflor och des förtråffeliga Boktryckeri.

D. 7 *Nov.* beſökte Lutherſke Paſtoren Hr *van der Aa*, ſom tillika år Harlemſka lårda Societetens Secreterare. Denna Vetenſkaps Societet har ſit eget Hus, och en Botaniſk Trågård dår bredvid. I detta Hus ſtår *Stads-Bibliotheket och Natural Cabinettet*, ſom innehåller många rara ſaker; ty det har blifvit ſamlat i Oſtindien af Hr *Moſel*, ſom var Gouverneur dårſtådes, och ſom ſkånkte denna Samling åt Borgmåſtaren i Amſterdam Hr *Hasſelaer*, hvilken ſedan gaf den åt Harlemſka Societeten. Men om detta Cabinet förtjenar upmårkſamhet, ſå förtjenar ockſå den perſonen, ſom viſar det, icke mindre attention. Det år en Trågårdsmåſtare, ſom lårt ſig

sig sjelf både Fransyska och Latin: han följer Hr *v. Linnés* Systeme, och nämner ganska exact alle piecerne med deras Fransyska och Latinska namn. Denne vittre Trägårdsmästare heter *Linder*, och är ung. Ibland de Taflor, som ses i et annat rum och äfven tilhöra Societeten, må jag endast nämna den, som föreställer Portraiter af de mäst betydande personer ifrån Harlem, som under 1500-talet, når Staden än var Catholsk, gjorde Pelegrimsfärd til Jerusalem; de hafva alla et kors. — Därefter besågs *Harlems Doele*, eller det Hus, hvarest *Krigs-Conseilen* hålles, och hvarest Borgerskapet anställer sina exercitier: där ses många Taflor och Portraiter. Uti et rum nedre vid gården ser man et Portrait, som föreställer den hurtiga Harlemska Sköldmöen *Kenau Simons-doter Hasselaer*, som satte sig i spetsen för mer än 300 qvinnor, och försvarade tappert Staden Harlem under belägringen 1572 mot Hertigens af Alba Son, Don Fredric de Toledo, som anförde Spanska Arméen. Stadens Garnizon och Borgerskap värjde sig ståndaktigt i 7 månaders tid; men särdeles visade nysnämnde qvinnor prof af hjeltemod och nit för Fäderneslandets frihet. Denna deras Anförarinna är afmålad på trä i qvinno-kläder, helt simpelt, såsom hon var af Borgare-stånd, med en hvit mössa på hufvudet och toflor på fötterna, ofvanpå stubben har hon en stor värja vid sidan och en Sponton i handen; nedanföre ses andra qvinnor målade. Hon har et enfaldigt utseende, såsom en god ärlig bondhustru, men ser oförfärad ut. Under Portraitet läses en quatrain af Holländska verser. — Vidare besågs Stadshuset. Därst. äro i en Sal Brüsselske Tapeter, som föreställa *Damiates intagande i Egypten* af de Harlemska Skeppen under Korstågen: det ena Skeppet var i bogspröter bevåpnadt med en

Stål-

Stålſåg, hvarmed järnkedjan afſågades emellan de 2:ne Tornen, ſom tilſlöt inloppet i Nil-ſtrömen. Desſa tapeter afſkildra alla Harlems-boernes dater, hvarmedelſt de förvårfvade ſig et nytt Vapn; ty före den tiden var Stads-vapnet *et torrt träd*, til utſeende likt en Coral; men ſedan gaf Kejſaren dem til vapn *et Svärd omgifvet af Stjernor och deröfver et Kors*. Tapeterne äro förfärdigade af en Fånge, ſom medelſt denna ſkänk återköpte ſit lif och ſin frihet. Eljeſt ſes ock Modellerne i ſmått af de bägge Skeppen, uphängde i Stadens Storkyrka; likaledes ſes där Modellerne af de bägge Tornen. — Vi beſöktes ſedan af en landsman, Hr *Roſenbom*, en Muſicus, ſom nedſatt ſig här i Harlem för 17 år ſedan. Han utreſte från Sverige 1751; är gift härſtädes och vålmående.

D. 8 *Nov.* voro vi på *Stads-Bibliotheket*. Öfver dörren läſes denna påſkrift:

Hic locus invitat, prohibet, deſiderat, arcet
Muſarum ſocios, turbas, pia pectora, vulgus.

På detta Bibliothek viſar man, likaſom et Segertekn: *Speculum Humanae Salvationis* af förſta Uplagan. Det förtjenar anmärkas, at på 40:de bladet äro åtſkilliga ord up och nedvände, ſom tyckas beviſa, at man nytjat rörliga typer; de bakvände orden äro *Geneſ. IX Cap.* I detta Bibliothek äro åfven MSS, och Catalogen ſå väl på dem, ſom på de trykte böckerne, är utgifven hos Enſchede 1768 in 4:o. Det curieuſaſte af MSS:ne är: *Interpretatio Claudii Donati Æneidos*, ganſka väl ſkrifven på pergament in fol. år 1466, af *Franc. Nicol. Bertol. Martini de S:to Geminiano Florentinus*, ſåſom det vid ſlutet på MS:tet ſtår utmärkt. Detta Bibliothekets Statuter äro trykte på Latin och ganſka laconiſke. På Stadshuſet förvaras ock följ. Böcker: *Speculum Humanæ Sal-*

Salvationis af första Editionen *på Holländska*, som är et annat exemplar af samma bok än det vi förut sågo på Bibliotheket. Såsom boken är på Holländska, har den följ. titul: *Den Spiegel onzer Behoudenisse.* Den är in fol. Man tror, at den är trykt i Harlem af *Coster* 1440. — Item: *Taflorne graverade i trä* af Coster 1428 in fol. el. *de Sju dödeliga Synder.* — Item: *Speculum Humanae Salvationis* på Latin. Dessa 3 rara Piecer äro bundne tilsammans i en Volume. Vidare: *Speculum Hum. Salvationis* in 4:o, som är den första bok, hvilken är trykt på bägge sidor af papperet. *Bartholom. Engelsman van den proprieteten der Dingen a Harlem* 1485 *af Mester Jacob Bevaert* in fol. är den första bok som tryktes i Harlem efter Speculum Hum. Salv. — *Tvenne Stycken af Donatus*, om 6 tum hvartdera, äro *reliquier.* — *De Chronick van der H. Stadt Cöln*, tr. 1499 in fol. hvarest säges s. 312 på gammal Tyska: at Boktryckeriet upfunnits i Holland, och at *Donatus* är den första bok som utkommit. Man har ock *Ciceronis Officia* tr. i *Maintz* 1466; samt et MS, som är *Cicero de Legibus* in 4:o på pergament. — Hos Hr Borgmäst. *Testart*, där mycken höflighet åtnjöts, sågs et stycke Papper, som är skrifvet med Fötterne, af *Christian Berger* i Amsterdam 1751: han var Tysk och född utan armar, men hade vänjt sig at skrifva med fötterne; kunde äfven afskjuta gevär.

D. 9 *Nov.* sågs, på det så kallade *Provenirshuset*, Portraitet af långe Finnen *Cajanus*, som dog i detta hus 1749: det är i naturlig storlek, hans högd var 8 fot och 4 tum. Namnet *Daniel Cajanus* står påskrifvet tillika med Målarens *B. Brandt.* Han är rödklädd, med Grenadiers-mössa på hufvudet.

D. 10 *Nov.* spatserade vi i sällskap med Hr *Rosenbom* utom Staden. Vi passerade Slottet *Heemstede*, et Fidei-Commiss tilhörigt Hr *van Buddingen.* Detta Slott har länge försvarat sig emot Hert. af Alba och Spaniorerne; och til åminnelse ifrån den tiden visas åtskilliga gamla Vårjor, som förvaras på Slottet. Harlemer-Skogen hörer til detta Godset, och Staden betalar til ägaren en viss årlig Summa för des nytjande. Egendoms-Herren af detta Gods har flera betydeliga privilegier: ibland andra det, at om någon flyktar ur Staden til detta Godsets ägor, kan han ej gripas innan Godsets ägare därom blifvir underrättad. — Vi ankommo til *Hartecamp*, beläget 1 timmas väg ifrån Staden. Detta Gods tilhörer Hr Borgmästaren *Clifford*; och är det på detta ställe, som vår store *v. Linné* tilbragt sin mästa tid i Holland. Man ser här åtskillige väl arrangerade blomster och växter, som äro qvarlefvor af Hr Linnés omsorger. Trägårds-mästaren visade oss den Kammaren, där han trodde at vår Linné bodt, och sedan sågo vi den dyrbara Grottan, bestående af Berg-crystaller, Coraller &c. Han sade oss, at detta vore vår Linnés Verk. Äfven belägs Stället, där Theatern varit, som nu är förstörd; likaså *Paradiset* och många flera härligheter, hvilka alla förfallit: ty sedan Hr v. Linné hade låtit *Netzel* komma til Sverige, har här ej varit någon nog skickelig Trägårdsmästare, som förstått underhålla denne Trägårds prakt och anseende; men oaktat at tid och vårdslöshet däruppå utöfvat sit välde, kan den dock än i dag räknas för en ganska ljuflig ort. Här ses 2 à 3 *Tulpan-träd*, som äro ej litet rara. Uti Orangeriet ses på väggen målade *Blomster* och *Ananas.* Trägårdsmästaren sade, at v. Linné sjelf målat dem. Men hvad jag ifrigast eftersökte, det var *v.*

Linnés Portrait, där han ſkal vara föreſtåld i Lappmudd eller Skinn-köller, ſom man ſäger; men alt mit ſökande var fruktlöſt: det torde ſtå at finna i något af rummen inne i huſet, och därtil har Hr Clifford ſjelf nycklarne. Jag var häröfver ganſka harmſen; ty i detta hopp hade jag förnämligaſt gjort denna långa promenaden.

S. d. färdades vi vidare ifrån Harlem til *Amſterdam*; däremellan är 2 timmars våg. I Amſterdam råkades flere ſkickelige och älſkvärde Landsmän, ſåſom Hr *Carl Bernh. Wadſtröm*, ſom reſer med ſå mycken upmärkſamhet och reel nytta för Fäderneslandet; Hr *Liedbeck*, en ärlig och älſkvärd Köpman, ſom viſtats här i 8 år, ſamt des yngre Bror, ſom varit här i 4 år, äger qvickt Snille, och älſkar Konſter, Vetenſkaper och Handel, Hr *Döling*, Hr *Gruterus*, Hr Öfverſte-Lieut. *Dalberg*, m. fl.

D. 15 *Nov.* biviſtade en Föreläsning i Hiſtorien, ſom Prof. *Petrus Burmannus Secundus* hölt för den ſtuderande Ungdomen; och ſedan läſe-timmen var förfluten, viſade han oſs ſit talrika Bibliothek. Han har en ſtor mängd Grekiſke och Latinſke MSS. Där äro ock *Scholiaſter* öfver Ariſtides, en tjock Vol. in fol. på Grek. ſom är ineditus; Hr *Valkenaer* har underſökt den, och ſätter därpå ſtort värde. Äfven äger han en ſkön Samling af *Grekiſke* och *Romerſke Medailler*, ſamt *Grekiſka Inſcriptioner*. Nu håller han på at gifva ut en ſkön Uplaga af *Propertius* med Noter. Hr B. är en lärd, älſkvärd och glättig man: han älſkar Frihet, har ſtändigt *aurea libertas* på tungan; är liten til växten, men qvick och munter; han liknar mycket vår *Linné*.

D. 16 *Nov.* beſågs, i ſällſkap med Hr *Wadſtröm*, *Oſtindiſka Compagniets Hus*, ſamt *Hvarfvet*,

An-

Ankar-smedjorne och *Magazinerne*, som äro fulla med Indiska Epicerier. Vi sågo *Peppar-Magazinerne*, stora såsom våra Sådes-Magaziner. I *Canel-Magazinet* ligga tusendtals Säckar med Canel-bark. Directeuren känner af blotta tacten Canelens godhet, då han sönderbrytes: den gode är hård och skör, men den sämre seg. *Neglike-Magazinet* är likaledes väl försedt: stundom är där så stort lager af denna vara, at man nödgas upbränna et ansenligt quantum, för at hålla den i pris; vi sågo stora tunnor fulla därmed, som voro ämnade til offer åt elden. Vidare sågs et Magazin med *Indiska Rör*, dem vi orätt kalle Spanska Rör; däribland voro de, som kosta 100 Fl. de voro bundne knippetals. I et annat hus var *Caffé-Magazinet*, hvars pris nu ansenligen fallit; *Camphert*, som förvaras i käril, betäkte med bly och därofvanpå med skinn; *Borax*, som förvaras uti tjocka och ganska stora Elefant-blåsor &c. Vi sågo *Ull, spunnen i Indien*; man har ock börjat färga henne röd i Java, likasom i Turkiet, för at bespara möda och kostnad; ty eljest hämtas Ullen spunnen ifrån Indien, transporteras sedan ifrån Holland til Levanten at där färgas, och återföres så til Europa. Man tror, at med tiden äfven kunna färga den i Indien; men färgerne äro ej så gode. Det är ej möjligt, at hinna upräkna alla de Indiska Förrådshus, som här förekomma, och som af vår tids Phenicier blifvit upfylde med de dyrbaraste varor. Vi behöfde hela 5 timmarne, at blott som hastigast taga dem i ögnasigte. — En ansenlig mängd af de så kallade *Zeelverkoopers* finnas i Amsterdam. Denne Handelsgren är nödvändig på denne orten för flere orsaker: Compagniet behöfver folk; Staden rensas på detta sätt ifrån en våldig hop af lösdrifvare och vanartige personer, hvilka ej tryta på en

ort, där rörelsen är så stark; Fattigt folk, som ej veta sig någon utvåg, finna genom denna inrätning sit bröd, m. m. Lagen förbjuder dock strängeligen, at med våld tvinga någon at antaga tjensten; detta förbud öfverträdes likväl stundeligen. Desse Mennisko-köpare vårfva ofta oskyldig Ungdom emot deras vilja, instänga och handtera dem illa, tils de samtycka at resa såsom Matroser til Indien; och under den tiden de hållas inneslutne, vet ingen hvart de tagit vägen. Detta steg uti en fri Republique är visserligen ej enligt med Frihet och Anständighet. Ångelsmän få ej enrolleras: Compagniet vil ej hafva dem i sin tjenst för Coloniernes granskaps skull; vid åkommande oenighet Nationerne emellan blefve det vådeligt, at hafva Ångelska båtsmän. En Zeelverkooper hade, för någon tid sedan, dels med list, dels med våld, vårfvat en Ångelsman, och då han hörde, at Compagniet ej ville antaga honom, lemnade honom på gatan; men sådant blef uptäckt af *Haupt-Officeren* eller Police-Måstaren, och Zeelverkooperen blef gripen, ståld på Echafauten och dömd til Rasphuset. Uti alt hvad som rörer Policen, är Staden Amsterdam aldeles souveraine, och des Lieutenant de Police betyder mer än Lord-Mairen i London.

D. 17 *Nov.* sågs hos Hr *Rendorp* en artig Samling af *Caméer* och *graverade Stenar.* Han har ock Drottn. *Christinas* Original-Portrait i Camée med en Inscription. Här blefvo vi bekante med Hr *Crass*, Professor i Lagfarenheten, som nämnes därföre, emedan han å nyo uplifvat detta Studium här i Staden. — S. d. råkades ock den lärde Hr *Tein*, som arbetar på en ny Edition af *Theophrasti Caracterer* efter MSS ur Bibliotheket i Florentz.

D. 18 *Nov.* visades oss, enligt erhållet tilstånd af Borgmästarne, *Amiralitets-Huset*, hvilket eljest är ganska svårt at få bese. Ingen Officerare får dårtil tilträde; icke heller någon Ångelsman eller Fransos, emedan de ej tillåta en Hollåndare, at se sina inråttningar. Det fyrkantiga Amiralitets-Huset, som består af idel Magaziner, har blifvit upbygdt, så stort det år, på 9 månaders tid, och 1565 personer lade dageligen hand vid arbetet; des grund består af 18000 Mastetrån, på hvilka det år upfördt. Vi voro i det rumet, dår Amiralitets-Officerarne samlas; dår ses Modellen af et Skepp, öfver hvilket Examen anstålles med Marine-Officerarne. Hår ses ock en stor Turkisk Flagg, hvarpå Mahometanska Tros-bekånnelsen står skrifven: den blef tagen af Turkarne 1670. Gevåren förvaras i et annat rum: de åro inlagde i skåp, allesammans snygge och blanke; de skuras blott en gång om året; således bidrager detta såttet at förvara dem i skåp, til at hindra dem ifrån råst. Hår åro vapn för 14000 Matroser; hvar Matros bör hafva en sabel, 2:ne pistoler och en bila. Staden Amsterdam håller ensam $\frac{1}{3}$ af Krigsskeppen, medan alla de öfriga Amiraliteten utrusta blott hvart sin sjettedel. Det största Skeppet i Amsterdam har 84 Canoner; men i Zeland åro de som föra 100. Vidare beságs tackel, tåg, brandredskap, magneter, compasser, loggar eller timglas för alle timmar, ja ånda til för $\frac{1}{4}$-minuter &c. &c.

D. 20 *Nov.* beságo vi, i sållskap med flere våre Landsmån, *Stads-* eller *Råd-huset.* Denna stora och vackra Bygnad år ofelbart hvad man kan kalla synvårdast i hela Holland. Jag vil ej uppehålla mig vid des utförliga beskrifning; ty man finner dårå en trykt Beskrifning in 8:o på Hollåndska, Tyska, Fransyska och Ångelska. I *la Chambre de Justice* hån-

hänger et Tafla, gjord af *Jacob de Witt* omkring åren 1736-1738, som föreställer Moses sysselsatt at utvälja de 70 Äldste: den är en af de största jag sedt; den intager hela rummets längd, som gjör 17 af mina steg eller 45 fot: des högd är 19½ fot. Uti et annat rum förekommer en Tafla, som ibland andra Figurer föreställer en Persian, klädd i rödt Sammet, med sabel vid sidan, som står och ser på huru Rådhuset bygges. Anledningen til denna Tafla säges hafva varit följande: En rik Persisk Köpman, som uppehölt sig här då huset bygdes, gick alla dagar och såg på huru man arbetade; Målaren tog sig före at afmåla honom. Persianen visste ingen ting därom; men fick, efter återkomsten til Persien, af en Fransysk Resande veta, at han sedt hans Figure afmålad i Amsterdam. Detta förekom honom aldeles otroligt, och bevekte honom at företaga en Resa exprès å nyo til orten. Han blef så högmodig öfver at finna sit Portrait på et så präktigt Monument, at han tillade Målaren 6000 Fl. årlig pension. Uti det rumet, där Krigs-Conseillen hålles, ses på en Tafla et hufvud af en Gubbe, för hvilket Czar Peter skal hafva erbudit 10000 Rubel, om man ville tillåta honom at afhugga det.

D. 21 *Nov.* besågs Hr *Kramers* Natural-Cabinet. Han ärnar utgifva de *Asiatiske*, *Africanske och Americanske Fjärilarne* i koppar stuckne; de Europeiske äro redan bekante; hvar Gravure skal beledsagas med en liten beskrifning. Så väl Ritningarne som Gravurerne äro ganska sköne: det blir et förträffeligt, men dyrt Verk; detta företagande kommer at kosta 30000 Fl. Det sker ej på Hr K. bekostnad, utan på 2:ne Bokhandlares, som ärna utgifva det medelst Subscription; hvart exemplar kommer at gälla circa 250 Fl.

D.

D. 25 *Nov.* voro hos Hr *Burmannus*, Doctor och Botanices Professor; har varit i Sverige 1759, och studerat i Upsala hos vår dråpelige *v. Linné.* Des Fader år ock Professor, men ålderstegen och tjenstfri: han år Broder til Poëseos Profess. *Petr. Burmannus Secundus.* Han sade: at Hr *v. Linné* uppehållit sig i hans hus vid pass i 6 månader, och dår utarbetat sin *Flora Lapponica* och *Bibliotheca Botanica*; därifrån kom han til *Clifford*, som påkostade hans Resor i Ångland. Detta skedde omkring åren 1731-1733, så vida han kunde påminna sig; men råtta årtalet lårer förmodel. varit 1735 eller 1736: ty, om jag ej bedrager mig, reste vår Linné ej ut förr ån 1735. Hr Burman var då redan Professor, ehuru ung. Hr B. äger et vackert Natural-Cabinet, sårdeles många *Coraller* och *Hafsvåxter*, samt en myckenhet *Fiskar ifrån America*, hvilka han erhållit för 2 år sedan.

D. 25 *Nov.* besökte Hr *Crevenna*, en Italiensk Köpman och Cousin til den lårde och ålskvårde Hr *Branca*, Bibliothecarius vid Ambrosianska Bibliotheket i Mejland. Hr C. äger et ypperligt Bibliothek, bestående af MSS och rara Böcker. Alt år stådat i snyggaste ordning, och ägaren, ehuru Tobakshandlare, år en lård Man, som förstår sig rått vål på sina böcker. Han låter nu dåröfver trycka en raisonnerad Catalog, som skal utgjöra 6 Voll. in 4:o; men Uplagan blir ej stor, och han årnar utdela exemplar däraf endast åt sina bekanta. Han har ibland annat den ryktbara Boken *de Tribus Impostoribus*, på 46 sidd. tr. in 8:o. Ehuru så många talt om densamma, har dock ingen set den trykt: han har öfverkommit den på en Auction hårst. Han har ock sin egen Bibliothecarius, som år Hr Abboten *Ottilliano.*

D. 27 *Nov.* ågde det nöjet at råka Hr Lector *Gothenius*, stadd på återresan ifrån Ångland. — Vi besågo den nya *Lutherska Kyrkan*: det år en Rotonda, och Coupolen år tåkt med Svensk Koppar, hitförd i Kon. Carl XI tid. Några såga, at Konungen skånkt denne Koppar til Kyrkan; men andre, och de hafva rått, berätta, at han endast tillåtit des fria utförsel utan afgift. Kyrkan bygdes 1668.

D. 28 *Nov.* besöktes å nyo Prof. *Petrus Burmannus Secundus*; och hade vi mycket nöje af des muntra sållskap. Han gaf oss exemplar af sin *Anti-Klotzius*, in 4:o. Han berömde högeligen *Nic. Heinsius*, Daniels son, som gjort mycken kostnad för at uphandla Böcker åt Drotn. Christina; han år ganska nögd med Hr *Arkenholtz*, för den råtvisa han gjort åt Heinsii Förtjenster. Hr B. har et Fragment af et Carmen, som Heinsius författat, kalladt: *Expostulatio ad Arcam Reginae*; et stycke dåraf år utgifvit i *Epistolis Heinsii a Burmanno publicatis*.

D. 29 *Nov.* vore vi hos Hr *Grill*, en vördnadsvård Hedersman, som uppehållit sig hår alt sedan 1721; år nu 75 år gammal; har åtskilliga curieusa Samlingar. — Sedan besågs hos Hr *Goll* des stora och sköna Samling af Original-ritningar: de stiga til 5 à 6000. Han visar detta Cabinet alla tisdagars aftnar åt hvem, som behagar; låter tillika utdela förfriskningar åt åskådarne, och behåller större delen qvar til aftonmåltid. Denne Method har han brukat i flere år.

D. 30 *Nov.* påhålsades Hr Prof. *Schultens*: han år född 1749, och hans lårde Farfar *Alb. Schultens* dog 1750. Sål. tåndes det ena ljuset, då det andra hölt på at slockna. Han visade mig sin Farfars *Hebraiska Lexicon*, eller *Origines Hebraicae*, i alphabetisk ordning i MS copieradt af en af des Auditores.

res. Det utgjör 6 Voll. i 4:o, men går ej längre än til bokstafven ס (Samech), hvarest det slutar. Det är af de Föreläsningar, som Schultens hölt för sine Disciplar i Hebraiskan; hvarvid han följde Alphabetiska ordningen; men dog innan han hant fullborda arbetet. Han har ingen ting däraf skrifvit sjelf, utan dicterade ur hufvudet, och Auditores antecknade. Man finner ej något af hans egen hand i MS, undantagandes alle *Consessus Hariri*, som äro 50, öfversatte på Latin, ehuru endast 6 hittils blifvit utgifne; men Hr *Schultens* den yngre är sinnad, at lägga i dagsljuset hela Hariri. Jag såg rättelser, som framl. *Alb. Schultens* hade skrifvit i bråddarne af *Mahomets Lefverne* utgifvit af *Gagnier*, som ej var särdeles stark Arab. Äfven sågs *Robertsons* (Prof. i Edimburg) Grammatica. Hr S. försäkrade mig, at alt däruti vore läntagit af hans Farfar, hvilken Hr R. äfven citerar i det som rörer de trykta böckerne; men om des handskr. Lexicon nämner han ej et ord; ehuru det gifves de tydeligaste spår, at han däraf begagnat sig; ibland andra: at alla orden ända til Samech äro väl förklarade, men de återstående ganska medelmåttigt, utom et eller annat, som förut blifvit explicerat uti något af Sal. Schultens trykta Arbeten. Men Hr *Jones* anses af Prof. S. med största högagtning; och des *Poësis Orientalium* såsom et Mästerstycke. Han lät mig ock se sin Copia af *Meydani Arabiska Ordspråk*, tagen af Pococks exemplar i Oxford. Det är en stor Volume in fol. Ordspråken äro inalles 6000; hvilka Hr S. tänker utgifva. — Ifrån Hr S. gingo vi at besöka Hr *Chaufepié*, känd för Fortsätningen af Bayles Dictionnaire: det är en ljuslig Man, af 72 års ålder, liten til växten. Hans Fader var af de Franske Huguenotterne, och flyktade hit ef-

ter Nanteſka Edictets uphäfvande; men Familllen har ſit urſprung ifrån Florens, dår den kallades *Calvopiedi*, hvilket man ſedan, tőr hånda genom Tyſka uttalet, omſtőpt til Chauſepié. Han har utarbetat 20 Volumer in 4:o af Univerſal-Hiſtorien, den han őfverſat ifrån Ångelſkan och őkat med Noter; men det Bandet, ſom handlar om Venedig, eller det 19:de, har han aldeles omarbetat, efter authentique Handlingar; ty den Ångelſka år illa gjord och altfőr vidlyftig. Tvånne af honom főrfattade Predikningar åro ock trykte. Des Fortſåtning af Baylen utgjőr 4 Voll. in fol. af hvilka den ſiſte utkom 1756. Han hade ockſå tånkt at helt och hållet omarbeta de 2 főrſte Voll. ſamt hade til den åndan upſatt en Samling af Råttelſer på lőſa ſtrő-papper, hvilken ſedan tilfålligtvis ſkingrats. De Critiquer mot honom blifvit gjorde af Abbé *Saas*, Bibliothecarius vid S. Ouen i Rouen, och ſom åro infőrde i Journal de Trevoux, har han på det ſåttet beſvarat, at han vidgått ſina miſstag, och råttat dem hans Criticus begått. Hans ſvar finnes i XI Vol. af *Bibliotheque Impartiale*. Han predikar ånnu, oagtat ſin ålder och faſtån han blifvit rőrd af ſlag i hånderne főrl. år.

D. 1 *Dec.* ſågs hos Hrr *Hoope*, det rikaſte Handelshus i Holland, den ſkőna Samling af Taflor, ſom de åga, beſt. af omkring 250 ſt. nåſtan alla af de ſtőrſte Flamandſke och Hollåndſke Måſtare; dåribland må mårkas: *Holbeins Portrait*, af honom ſjelf måladt; den *tácka Vuen af Hartecamp*, Hr Cliffords Gods, målad af *van der Welde* och vård 15000 Fl. mycket tácka Blomſter af *Joh. Dav. Heene*, den ſkickeligaſte Blomſtermålare, innan han őfvertråffades af *Heuſum*, &c. &c.

D.

D. 3 *Dec.* beſågs *Canon-gjuteriet:* des Föreſtåndare år Hr *Seeft*, Hollſtenare och ganſka ſkicklig i ſin ſak, hvilken har bragt Machinen at båra Canoner horizontelt til ſtörre fullkomlighet. Hår åtgå 100000 ℔ Koppar årl. och Gjut-ugnen kan innehålla 32000 ℔. Den Svenſke Kopparen år tjenligaſt til Canoner, men den Norrſke til Klockor. — Vi biviſtade för förſta gången *Holländſka Spectaclet;* ty man ſade oſs, at Tragedien *Guſtaf Waſa* dår ſkulle upföras. *Guſtafs* perſon föreſtåldes af en ung, ſtor och vål våxt Man; han hade något ſlags tycke af Kon. *Guſtaf III. Chriſtiern* och de öfrige Svenſkarne voro klådde i Spanſka drågten med korta kappor; men Guſtaf var förklådd i en lång Surtout. Piecen år öfverſatt på Hollåndſka ifrån Franſyſkan, författad af Hr *Piron.* Ehuru den icke ſårdeles vål exequerades, rörde den mig dock ånda til tårar, ſom fåldes vid åtankan af deſſa mårkeliga håndelſer, och Guſtafs Hjelte-bedrifter påminte mig *Guſtaf III* Storverk. Comedie-Huſet år nyl. upbygdt, ſedan det förra afbran för 2 år ſedan: det år vackert, ehuru af trå, och kan anſes för en af de ſtörſta tråbygnader.

D. 5 *Dec.* vore vi hos Hr *van Damme*, ſom åger den prågtiga Samlingen af antique Medailler: de gå, utom doubletterne, til 20000; dåribland åro öfver 600 ſt. Romerſke i Guld och 60 Grekiſke. Af Medaillonerne, eller Nummi primæ magnitudinis, ſes 10 i Guld, ibland hvilka några rått rare och kanſke unique, ſamt 1000 i Silfver, alle Grekiſke; af dem åro 200 af Alexandri Magni, den ene olik den andre, men alle ganſka vackre. Han har ock 8 ſt. Medailloner af bronze, af ovanlig ſtorlek, föreſtållande de Romerſke Kejſare, ſåſom J. *Cæſar*, *Tiberius*, *Caligula* &c. Man bör obſervera, at *Caligu-*

ligula föreställes på råtsidan, och på reversen des 3:ne Systrar, med deras namn underteknade, nämligen *Agrippina, Drusilla, Livia;* det sista justifierar *Plinius*, som kallar henne *Livia*, i stället at andre Auctorer kalla henne *Julia:* sål. anklagas ofta *Plinius* orätt. Desutom ses här 50 à 60 Medailler ifrån *Gamle Grekiske Städer*, hvilkas Namn ingenstädes hos Auctorerne, hvarken hos Historici eller Geographerne, förekomma. Med denna dyrbara Collection är en *Bibliotheca Numismatica* förenad, aldeles fullständig och innehållande alle Auctorer som i ämnet skrifvit. Hr v. D. är sinnad utgifva sin Medaille-Samling i Kopparstick, samt i följande ordning: 1) de *Grekiske Konungarne*, näml. de Macedoniske; Syriske, Egyptiske &c; 2) de *gamle Grekiske Städerne;* 3) de *okände Romerske Medaillerne;* 4) en *Appendix*, innefattande de Medailler han kan öfverkomma, under det han utgifver de öfrige; 5) en Catalog på trykta Böcker och MSS, som handla om Medailler. Utomdes har han rara Böcker och MSS i andra ämnen. Han har haft utvägar, at skaffa sig ur Archiverne i Antwerpen Skrifter och Bref, skrifne af *Wilhelm I* af Oranien, samt andra rara Documenter.

D. 6 Dec. sågs hos Fransyske Consulen, Hr *du Clairon*, en vacker Boksamling och åtskillige Estamper, föreställande Amsterdams Utsigter och Byggnader. Bland desse Estamper var en, som föreställde en af Stadsportarne, kallad *Muyderport*, hvilken natten emellan d. 29 och 30 Januarii 1769 nedsank så djupt, at en man ej kunde gå under hvalfvet eller portens båge: detta härrörde af Masterne, som tjente til grundval för porten, hvilka hade sänkt sig ned, och porten följde efter nästan perpendiculairt; ty fordomdags hade man ej den försigtigheten at sammanfoga Masterne medelst järnband, utan

de ſkiljde ſig åt och drogo de på dem upförde byggnader med. Men nu har man lårt ſig at förekomma detta felet. Et ſådant ofall ſkulle dock en gång kunna förſtöra eller förſänka hela det rika och hårliga Amſterdam, ſom helt och hållet hvilar på opåliteli͏ge pålar. — Sedan beſökte vi Medic. Doctorn, Hr *Clockner*, Ågare af det anſenligaſte *Cabinet af Fyrfotade Djur* hår i Holland, och dårjåmte innehafvare af en Hemlighet, at kunna förvara dem för mått och mal: det beſtår af en Spiritus, hvilken han ſjelf preparerar, och hvarmed han tvåttar eller gnider Djurets ſkinn utan och innan; han preparerar dårmed de Djuren, ſom åro åmnade til Prinſens Cabinet, och har nyligen afſåndt en Hippopotamus ſål. förvarad til Haag. — Sedermera beſökte vi Hr *Verheyk*, Rector vid Latinſka Skolan och en lård man. Han år utgifvare af *Eutropius*, en vacker edition in 8:o 1762; item *Antonini Liberalis Transformationes*, Graece et Latine, 1774 i 8:o; *Heſychius*, den han fortſatt, efter Albertis Död, ifrån bokſtafven Φ; it. *Clavis Epiſtolarum Hugonis Grotii*. Utom desſa har han utgifvit et *Holländſkt och Latinſkt Lexicon*, tr. i Amſterdam 1771 in 4:o. Han år ock ſinnad, at utgifva en ny Uplaga af *Feſtus* med *Oudendorps* Noter, ſamt de Fragmenter af *Theopompus Chius*, ſom Oudendorp ſamlat. Des Bokſamling år anſenlig, och ſåg jag i åtſkilliga af des böcker handſkrifne Annotationer i bråddarne af Oudendorp, Alberti och Voſſius, hvilka förut varit ågare af dem. Hr V. viſar, at *Dacier*, i ſin Edition af Feſtus, låntagit alt hvad han har i ſina Noter af *Scaliger* och *Voſſius*. Dårföre har man ock gjort en Uplaga af *Feſtus* i Amſterdam 1700, in uſum Delphini, in 4:o, hvaruti både *Scaligers* och *Daciers* Noter åro införde; åndamålet dårmed var, at offen-

tel.

tel. utskämma Dacier. Hr V. äger tillika et *Cabinet af Foglar*, samt et litet rart Djur, stort som en Lekatt; det är okändt; men man kallar det *Muishund*, efter det äter råttor; Hr *Buffon* kallar detta djur *Zorillis*.

D. 8 *Dec.* visades oss af Hr Prof. *Wittenbach Remonstranternes Bibliothek*, som står i deras Kyrka: däribland finnas Grekiska och Latinska MSS, såsom *Vossii*, Fadrens och Sonens, *Correspondence; Clerici* Arbeten, m. m. Äfven *N. T. på Grekiska* in 4:o MS, hvilket är häftadt i 2:ne blad af *Donaten*, trykt och som handlar *de Gerundiis* &c. Detta är et rart Fragment. Men tiden och kölden tillåto mig ej at närmare examinera MSS, i synnerhet Brefven skrifne til *Isaac Vossius*, 3 Band in fol. Man sade mig, at Hr *Arckenholtz* fåt låna af Bibliothekarien et Bref ifrån Drottn. *Christina*, men som sedan ej blifvit återstäldt. Uti detta Bref förebrår Drottn. *Vossius* hans indiscretion, at hafva berättat något om Drottningens Kärlek för honom etc. Jag afhörde en Föreläsning i Remonstranternes Theologie, som Prof. *van der Mertsch* hölt för sina Studenter: han följer *J. Drieberge*, som skrifvit *de Bonis Novi Foederis;* Hr *van der Mertsch* nitälskar för Tolerancen, såsom alle Remonstranter gjöra. — E. m. besöktes den lärde Hr *Fontein*, som varit Anabaptisternes Präst: han är Lärjunge af *Hemsterhuys* och *Alb. Schultens;* han berömde den förre i högsta måtto, såsom den störste och mäst universelle eller mångkunnigaste Man han känt: kan kallade honom *Daemonium illud hominis*, såsom *Broekhusius* hade kallat *Dan. Heinsius*. Han visade mig dictata af Hemsterhuys öfver *Antiquitates Graecae* efter *Lamb. Bos:* de utgöra 600 sidor in 8:o, väl skrifne; det är at anse som en skatt. Han har ock *Schultens Annotationer öfver*

ver Davids Psalmer. Hr *Fontein* äger stora insigter i Grekiskan och Latinen, känner Auctorerne i grund, och Lärdoms-Historien kan han på sina fingrar: har rest i Ängland 1734; varit bekant med den store *Bentley*. I Cambridge hade han hört åtskillige Anecdoter om *Newton*, såsom denne store Mannen var död blott 9 à 10 år förut. Han hade trodt, at Mahomet blifvit sänd af Gud, at återföra Araberne ifrån Afguda-mörkret och lära dem tro på en Gud m. m. Professorerne eller Socii i Cambridge berättade detta såsom en Anecdote efter Newton; men denne upplyste Mannen hade därföre ej satt tro til de Fabler, som förekomma i Alcoran och i Mahomets Lefverne. Han sade mig: at Newton utgifvit en Dissertation, för at bevisa det *Dictum I Joh.* 5: 7 ej är äckta, och at Texten får långt bättre sammanhang utom denne versen. Han berättade många artiga Anecdoter om *Jacob Gronovius*, Professor först i Pisa och sedan i Leyden, samt Fader til den gamle Bibliothekarien i Leyden; han var tämligen okunnig i Latinen; skref verser til sit eget beröm; för denna svaghet förebråddes han af Broekhusius, som var en stark Latinist. Hr F. anser Hr *Valkenaer* och Hr *Ruhnkenius* för *duo Lumina Academiae.* På Hr *Sachse* i Utrecht håller han ock stort värde. Hr F. liknar til utseendet mycket vår *Gottskalk Wallerius;* han talar ej Fransyskan, men Latinen ganska väl.

D. 9 *Dec.* feck hos Hr Prof. *van der Mertsch* åtskillige Uplysningar, angående de härvarande Secterne, hvilka äro 9 à 10 särskilte. Den rådande Läran är dock altid den Calvinska. Man tror här aldeles et *Absolutum Decretum*, och at *Christus sit mortuus pro solis electis.* Ingen kan komma til någon publique Sylla som ej offenteligen bekänner sig

tro

tro detta. De mångfaldige öfrige Secter fördragas och tålas här snarare par une Tolerance Civile, än Ecclesiastique. Prof. *Marck* i Gröningen miste sin sysla, och en Präst icke långt ifrån Haag förföljes ännu, för altför fria tänkesätt. En Italienare, Hr *Gaudio* från Neapel, sitter i fängelse för det han skrifvit emot Prästerne: han är dömd til Fängenskap för 30 år; han har tilförene varit i Göttingen såsom Lecteur, har ock skrifvit öfver Horatius; men des hufvud skal ej vara aldeles redigt.

D. 10 *Dec.* sågs hos Doct. *Clockner*, om hvars Cabinet redan är nämndt, en *Canis volans*, förvarad i Spiritu Vini, af en liten Hunds eller Hares storlek: vingarne likna Läderlappens eller den flygande Ekorrens; detta Djur är ifrån Indien; vingarne nytjar det blott för at gjöra språng, såsom Ekorren; annan flygt kan det ej gjöra. Vår Linné känner ej detta öfvermåttan rara Djur: det räknas til Vespertiliones. Äfven såge vi en stång af Canelträdet (un bâton de Cinnamomum); barken är Canel af en förträffelig smak: dessa Canel-stänger äro här at anse, som första artiklen bland Contrebande-varor. — Vi ginge sedermera til *Stads-Bibliotheket*, som öpnas til Almänhetens bruk blott 2 timmar alle Lördagar. Alla böckerne äro fästade vid järn- eller kopparkedjor, af den längd, at man kan uttaga boken ur sit ställe, lägga henne på en pulpet och beqvämligen läsa. Det är nästan på samma vis, som med MSS i Mediceiska Bibliotheket i Florens; men Böckerne äro annorlunda upställde, och Biblio-theks-rumet är mörkt och obeqvämt. Boksamlingen är ej mycket talrik; mäst bestående af gamla böcker: den är aldeles vårdslöfad. Där är et litet antal af Grekiska och Lat. MSS, hvaribland äro några goda. Et MS af *Julius Caesar de Bello Gallico* på pergament

ment in fol. Men i synnerhet bör märkas: *Bibliotheca Photii* i 2 band in fol. på papper, et modernt MS. Catalogen på denna Boksamling är trykt 1711 in 4:o, består blott af 144 sidor, ehuru trykt med tämligen stora bokståfver. Listan på MSS förekommer på 100:de sidan, och utgjör ej mer än 3 sidor. Här var ingen som förstod sig på böckerne, utan nycklarne til Bibliotheket förvaras af en okunnig betjent eller vaktmästare. *Petrus Burmannus Secundus*, som är Bibliothecarius, kommer sällan dit; han har för många göromål för at bry sig om denna bagatelle: minima non curat prætor; han äger utomdes sjelf et ståteligt Bokförråd. — Sedan ginge vi til *Amstel-bryggan*, at se den machinen, som sönderslår isen och förer vatnet til staden för Bryggare: denna Machine kallas *Eisenbrecher*; men var ej ännu hitkommen. Den är 2 à 3 mil härifrån vid *Wesop*, hvarest söta vatnet hämtas. Det fordrar dryga utgifter at sätta denna Machine i rörelse; det sker altid på Bryggare-Ämbetets bekostnad. Man spänner 30, 40, ja ända til 80 hästar före Machinen, som draga den, alt efter som isen är mer eller mindre stark; desutom måste isen förut sönderfågas. — Vi beſåge *Judarnes Synagoga*, som man här kallar *Kerke* och *Portugesche Kerke*: den är ganska stor, och var full med Judar. Vid utgåendet såge vi en stor hop Judar på gatan, som *åskådade Månen och gjorde bön.* En Jude ifrån Jerusalem uttydde för mig denna förrättning; han sade: at man i dag såg Nymånen första gången, och at bön hålles vid det tilfället; ty denne Planet anses såsom et Symbolum til *Kroppens Uppståndelse.*

D. 11 *Dec.* vore vi hos Medic. Doctoren Hr *Houttuyn*, som öfversätter *Linnaei Systema Naturae* på Holländska; men han har ansenligen tilökt bo-

ken, och bifogat åtskilliga Kopparstycken och Figurer, tagne ur Hr *Buffons* Verk, och af Djuren ur des eget Cabinet. Den 1:sta Volumen utkom 1761; och *Regnum Animale* utgjör ensamt 18 dryga Band in 8:o. Nu arbetar han på *Regnum Vegetabile*, hvaraf 2 Band utkommit; det 3:dje år under pressen. Hr H. har ock utgifvit Ritningarne til det af Hr *Knorr* utgifne Verket *om Snäckor*, tr. i Nürnberg 1771, 1773, in 4:o, med ganska sköna Figurer. Hr H. har ock arbetat i Astronomien och upt[ä]kt Cometer. — Sedan vore vi hos Hr *Sepp*, Ägare af en *Insect-Samling*, och som skrifvit däröfver et Verk på Holländska med Figg. Redan äro 29 Partier in 4:o utgifne, och man trycker på den 30:de. Och fastän hvarje Partie ej utgjör mer än ½ ark med figuren, kostar det dock 1 Fl. ty Figurerne äro illuminerade

D. 13 *Dec.* tilbragtes e. m. i et Sällskap, som bär namn *de Libertate & Concordia:* des Ledamöter äro inalles 70. Hvar och en erlägger 3 Ducater, för at där blifva antagen. Det är et slags Clubb, där man röker, dricker och discourerar. Emot aftonen hölt en Sockerbruks ägare (Rafineur de Sucre) et Tal e Cathedra på Holländska: om Nyttan, som Vetenskaperne och Snillets odlande tilföra menniskorna, och huru mycket vårt Slägtes Lycksalighet dymedelst främjas. Under det han haranguerade, sysselsatte sig det öfriga Sällskapet med glaset, och han hade äfven sjelf en god vin-bägare bredvid sig i Cathedern, at läska sig stundom med. Denna Societet sammankommer alla Tisdags-aftnar; den blef inrättad år 1748: et Årtal, som ej hålles för särdeles lyckligt för Holländska Friheten; ty det var året efter Revolutionen 1747. Sällskapet har ock et tämligen ut-

utvalt Bibliothek af Historiska, Politiska, Geographiska m. m. böcker.

D. 14 *Dec.* beſågo Hr *Houttuyns Natural-Cabinet.* Han har något af hvart ſlag. Ibland Snäckorna märktes en, ſom öfveralt var chargerad med Hebraiſka och Rabbiniſka, ſamt några Syriſka bokſtäfver. Han gaf mig et Kopparſtick af *Cacao* eller Theobroma. Han har examinerat denna Växt aldeles färſk och funnit, at hon hörer til *Pentandria*, och ej til *Polyadelphia*, ſom *v. Linné* tror. — Hos vår värde och vidtbereſte Landsman, Hr Öfverſte-Lieut. *Dalberg* beſågs des ſtåteliga Collection af Curioſa från America &c.

D. 15 *Dec.* ginge vi til *Blaauw-Jan*, för at ſe åtſkillige ſällſynte lefvande Djur, ſom förvaras af Hr *Berkmejer.* Däribland må nämnas: en *hvit Räf* ifrån Grönland; en *ſvart Björn* ifrån Hudſons Bay; en *Apinia* ifrån *Guinea*, kallad *Rollovai*, okänd af Hr *v. Linné*; den har ſkägg; man kallar den här *Jude* eller *Schmauſs*; en *liten Björn* eller *Rakhun*, kallad *Crabbedago*; ganſka vackre Americanſke Foglar, kallade *Arar*; en *Caſuarius* ifrån Cap, hvareſt den kallas *Emé*; det är rart at ſe denne Fogel lefvande; en *Apa* kallad *Adoimaï* eller *Mandrill* af Hr Buffon; en *Cercopithecus*, eller *Egyptiſk Apinia* utan Svans, ganſka rar. Hr *Berkmejer* ſammanſkrifver nu et Arbete öfver *Aporne*, deras naturel, ſjukdomar, botemedel, föda &c. Hr B. är af den tanken, at Markattan är mindre ſpirituelle än något annat djur: ty hon vältrar ſig i orenligheten och nedſölar ſig, churu man ſopar rent alla dagar; och då hon är ſjuk, äter hon alt hvad man gifver henne. — Af Hr *Dalberg* meddelades mig åtſkilliga Uplysningar om Holländarnes Colonier i America. Uti *Surinam* äro circa 5500 Chriſtne; men Svarte Slafvarnes antal ſtiger

til 60000. Surinam år bekant főr ſina talrika Caffé-plantager; Hufvud-Staden i Landet år *Paramaribo.* De őfrige Holl. Colonier åro *Iſſequebo*, *Berbice*, och Staden *Demarary*, ſamt Öar *Curasſo* och *St Euſtache* Detta år alt hvad de åga i America; men desſa Nybyggen tilhopa åro ſtőrre ån Sverige. *Surinam* innehades főrſt af Portugiſerne, ſedan af Ångelsmånnerne, och ifrån dem tilfőll landet Hollåndarne, dårfőre talas ock bruten Ångelſka med de ſvarte Slafvarne. Hr Dalberg har circa 400 ſvarte Slafvar i ſina Caffé-plantager.

D. 16 *Dec.* beſőktes Herrar Profesſ. *Burman*, Fadren och Sonen. I deras Bibliothek ſåg főr főrſte gången *Campi Elyſii Liber Secundus*, *opera Olai Rudbeckii Patris et Filii, editus Upſaliae* 1701, i ſt. fol, på Latin och Svenſka, med vackra Figurer i trå af Våxterne. Denna Bok år ur framl. *Boerhaaves* Bibliothek, ſom ſkrifvit dåruti med egen hand: *Hoc me raro et pulchro honoravit libro Amicus meus ſummus*, *Vir Amplisſimus*, *Botanicor. Princeps*, *Guilielmus Therard*, $17\frac{15}{10}23$. *H. Boerhaave.* Denne *Therard* var Ångelsman. Boken har koſtat Hr *Burman* 50 Fl. eller ungefår 10 Ducater. Han har åfven en anſenlig mångd Ritningar af Våxter och Foglar, afritade på ſtållet dår de finnas. Til ex. hår ſes 70 *Surinamſka Våxter* ritade och illuminerade af *Johanna Helena Graeft*, Enka efter *Herolt* och *Maria Sibilla Merians* åldſta dotter: desſa Ritningar åro gjorde 1723; dår åro jåmvål bifogade beſkrifningar på våxterne; desſa Ritningar hafva koſtat 400 Fl. Han åger ock en tåckt illuminerad Collection med Ritningar af *Foglarne ifrån Cap de B. Eſp.* ſamt et ſkőnt *Herbarium Capenſe*, főr hvilket han har at tacka vår Landsman Hr *Thunberg*, ſom nyl. ſåndt honom det. NB. Inom Burmanſka Familj-

millen hafva varit 8 Professorer, och 3:ne af det namnet lefva ännu.

D. 17 *Dec.* visades oss *Hortus Medicus*, som står under Hr Doct. *Burmans* vård. Man finner där många rara Örter, til ex. *Echinus millecactus*, som växer på en sten, så långe växten än är spåd, men sedan flyttas den i kruka: det är en Indisk Växt. Det var i denne Trägård, som afl. Borgmästaren *Witsen* hade planterat den första *Caffé-plantan* i Europa; och ifrån densamma härstamma alla de vidsträckta Caffé-Plantagerne i Holländske Colonierne i America. Det säges, at man förtärer 150000 ℔ i Europa, endast af Americanska Caffét. Här ses ock et stort och högt *Arbor Draconis*, hvilket liknar Palm-trädet. — Å nyo besöktes *Stads-Bibliotheket*, hvilket egenteligen tilhörer *Collegium Illustre* eller den så kallade *Lustre Schole*, til skilnad ifrån den lägre Scholan eller den så kallade *Latynsche*. Här sysselsatte jag mig i synnerhet med Manuscripterne. Det ofvanförmälte MS af *Julius Caesar* samt det af *Rufinus* äro de äldste och af samma tid, kan hända från IX Seculo. Den förstnämnde Codex har följ. Titel med stora bruna bokstäfver: INCIPIT LIBER GAII CESARIS BELLI GALICI IVLIANI DE NARRATIONI TEMPORVM. Sedan är skrifvit med röda bokstäfver: INCIPIT LIBER SVETONII (förmodel. tilsatt af någon Ignorant) och därnäst kommer denna början: *Gallia est omnis divisa in partes tres* o.s.v. Detta MS innefattar de 8 Böckerne, och slutas med dessa orden: *potius disceptandi quam belli gerendi*; och därunder står: *Julius Celsus Constantinus hunc legi. A. Hyuerii additio ad - - librum et per consequens commentariorum Caji Julii Cesaris de bello Gallico liber octavus et ultimus feliciter explicit.* Däraf inhämtas, at A. Hy-

Hyuerius eller *Hiverius*, som des namn skrifves vid början af 8:de Boken in margine, har blifvit ansedd såsom Författare til denna 8:de Boken. En nyare hand har tilsatt Collationer utur et MS *af Bened. Floriacensis*, och anmärkt in margine af Titeln på detta MS: *Sic prorsus erat in V. Cod.* 5 *et B. Floriacensi ut hic est.* Och vid slutet har han anteknat, at denna samma *Cod. Ben. Floriac.* lyktar således: *Julius Celsus Constantinus VC. legi tantum feliciter. G. Caesaris Pont. Max. Ephimeris Rerum Gestarum Belli Gallici Liber VIII explicit feliciter.* Uti detta MS är anteknat vid slutet af hvar Bok: *Julius Celsus Constantinus legi* &c. — *Rufinus* innehåller *Historiae Ecclesiasticae Libros XI.* I *Innehållet på Capitlen* säges, at *Josephi Testimonium de Christo* är citeradt uti 1 Bokens 13 Capitel; men detta Testimonium angår snarare *Johannes Döparen* och *Herodes*, än Frälsaren. Här är desutom i MS en *Lucanus*, *Philippica Ciceronis*, samt *Ciceronis Epist. ad Familiares*, alla på pergament, it. en *Catalog på de Grekiska Böckerne i Vaticanska Bibliotheket*, skrifven på Grekiska in Fol. — Hos Hr *van Damme* sågo vi åtskilliga MSS. Ibland annat en *tjock volume Ritningar* af *Jac. Strada*, innehållande Kejsarnes Portraiter alt ifrån *Romulus Augustus* intil Österländska Kejsaredömets Fall och Constantinopels intagande, samt äfven alla Romerska och Constantinopol. Kejsarinnornas; Samlingen slutas med *Zoe*, *Michaëlis III Paphlagonici Gemål*; den innehåller inalles 172 Ritningar. Denna Volume är i form af en Atlas väl inbunden och förgyld, samt teknad med Kejsarens vapn, och man tror, at den är utur Kejserliga Bibliotheker i Wien, samt at den hörer til den Collection af Ritningar, som *Strada* hade gjort för *Carl V*, och hvarom *Keissler* i sina Resor talar, äfven *Lambecius*.

Man

Man bör efterſe, om en dylik finnes i *Bibliotheket i Wien.* Det år viſst, at den kommit til Holland för åtminſtone 50 år ſedan; ty Hr *van Damme* har handlat den efter afl. *Wilde*, och i *Museum Wildianum* p. 134 omröres angående denna dyrbara Volumen. Hr *van Damme* vil afſtå den til Bibliotheket i Wien, emot utbyte af andra böcker; har ock tilſkrifvit framl. Hr *van Swieten* dårom, men ej fått ſvar.

D. 19 *Dec.* infan jag mig på *Athenaeum illuſtre*, hvareſt den unge Hr *Hooft*, Son til Stads-Secreteraren, förſvarade en ganſka benig och granlaga Theſis, nåml. *An Brutus jure occiderit Caeſarem*, öfver hvilket åmne han ſammanſkrifvit en lång och lård Diſſertation, den han ock nu med lika ſå mycken ſtyrka ſom våltalighet förſvarade. Ynglingen åger grundelige inſigter, ſå in Jure, ſom i Hiſtorien, Politiquen och Latinſka Språket; ehuru han blott år 21 år gammal. Det roade mig ſå högt, at höra honom ſå manneligen ſoutenera en ſå paradoxe ſats, at jag företog mig, ehuru oberedd, at öka Opponent-antalet. Mina inkaſt voro, at *ingen borde dråpa en Dictator*; men han invånde: at Caeſar ej var en laglig Dictator, utan hade tvungit Senaten - -. Jag var den ſiſte ibland Opponenterne. Det ſtod hvar och en fritt, at framſtålla ſina argumenter; men hela Acten påſtod dock ej långre ån en timme: den börjades kl. 10, och ſlutades kl. 11; och då klockan ſlog, gaf Pedellen tilkånna Actens ſlut dymedelſt, at han utropade: *Hora eſt.* Praeſes var Hr Prof. *Cras*, klådd i ſvarta klåder och krage; men han behöfde ej ſåga et enda ord, ty Reſpondenten gjorde fullt ſkål för ſig. Bredvid Cathedern ſtodo 2:ne *Paranymphi*, hvilka, ſåſom Hr *Hoofts* vånner, utdelte Diſſertationen och bödo til Dis-

Disputations-Kalaset. På höger om Cathedern suto Borgmästarne och Magistraten, och på vänster Herrar Professores. Efter slutad Disputations-Act, besökte jag Hr *Schenck*, Graveur och Estampe-Handelsman; han är närmare 80 år gammal. Hos honom såg jag et *Album*, i hvilket flere Prinsar och Prinsessor teknat sina namn; äfven åtskillige namnkunnige Svenskar, som han råkat i Kon. Carl XII Läger vid Leipzig år 1706 i Sept. månad, såsom: Generalerne *Carl Wrangel*, *Magn. Stenbock*, *Stuart*, *Löwen* &c. Han har ofta set Konungen, hvars Portrait i Gravure han har til salu: det är ganska likt, och gjordt af Hr Schencks Fader. Nysn. Album ärnar han skänka til Bibliotheket i Leyden.

D. 20 *Dec.* sågs hos Hr Past. *Buurt* en vacker *Natural-Samling*, särdeles af *rara Foglar*, såsom *Ping* ifrån Cap, hvars Fötter äro just bakpå Svansen; man kallar honom *Pedicipes*. Han har ock den Fogeln, som på Arabiska kallas *Zagarack;* äfven 4 åtskilliga slags *Svalor*. Han berättade sig hafva sedt: at *Svalorna* vid *Dünerne* gjöra deras bo i sanden; hålet är ganska djupt och hvälft; de hafva i munnen et lim, hvarmed de hopfoga sanden på det sättet, at han ej rinner tilhopa och täpper hålet. Detta bygnings-sätt är besynnerligt. Hr *Buurt* har en ganska lärd Fru: hon är en Baronessa *van Lynden* hon har skrifvit en Logica, och undervisar med mycken nit unga Fruntimmer i Religionen. — Vi besökte sedan 2:ne lärde Portugisiske Judar, af hvilka den ene är född i Jerusalem, den andre i Smirna; de uttala Hebraiskan mycket bättre än de Europeiske, särdeles än de Tyske Judarne.

D. 21 *Dec.* hade vi det nöjet, at, emot dricks-penningar åt en betjent, hos Hr *du Peiron van Limmen*, se det curieusa Portraitet af Hr *v. Linné*, som nysn.

nyſsn. Hr *du Peiron* äger. Det år ganſka vål måladt; Hr v. Linné år aftagen i naturlig ſtorlek, i Lappklådning; ſtöflarne åro af Ren-ſkinn; han har et bålte om lifvet, hvarvid Lapp-trumman, en Nål at binda not med, Lapparnes Almanacha, en Snusdoſa af halm, en Patron-taſka och en Knif med des ſlida åro fåſtade. På hufvudet har han en brun rund Hatt åfvanpå ſina bruna hår; han år utan ſkjorta och med bar hals; på hånderna har han åfven Lappmudds-vantar, och håller i högra handen en blommande Våxt, ſom inuti år röd och hvit utanpå: det år *Linnæa.* Vi blefve ganſka ſurprenerade, at finna hans phyſionomie ſå olik; ingen vidare likhet, ån något på munnen och nåſan, ſamt des bruna och qvicka ögon, och vårtan på högra kindbenet. Han har et fylligt och frodigt anſigte, och en leende mine. Förmodeligen har det liknat honom den tiden, då det gjordes: han blef aftagen på *Hartecamp* hos Hr *Clifford* vid det tilfället, då han viſade ſig i Lappdrågt, för at viſa detta Folkets klådebonad för et hos Hr Clifford ſamladt Sålſkap. Hr *Linné* tycktes mig denna tiden hafva varit omkring 25 år gammal.

D. 22 *Dec.* reſte vi ut, at ſe *Serdam*; då vinden år god, behöfver man ej 2 timmars tid til denna reſa. Denne by med des många qvarnar liknar på långt håll en myrſtack, dår alt år i rörelſe. Hår år nåſtan et oråkneligt antal af Våder-qvarnar. Vi beſågo förſt Såg-qvarnarne och Pappers-qvarnarne. Man håller Konſten hemlig, at göra papperet ſå hvitt och at limma det: kanſke hela hemligheten beſtår däruti, at de förſtå välja de båſta och finaſte lumporna. Tryk-papperet håmtar man ifrån Frankrike; ty det år båttre. Tiden tillåt ej at beſe de öfrige ſlags qvarnarne, ſåſom: Oljo-Tobaks-Får-

getråds-qvarnar &c. Utan vi skyndade oss at beskåda *Vorstenburg* eller det huset där *Czar Peter den Store* har bodt, då han vistades här: det är et ganska litet hus, bestående blott af en Kammare, och i denne Kammaren är en säng, hvari han legat. Bredvid detta hus är en koja, som han sjelf låtit upsätta för sin betjent. Han var här i Serdam 2:ne särskilde gånger: första gången kände honom ingen, då arbetade han på hvarfvet som timmerkarl i 2 à 3 månader, och man kallade honom *Groot-Pett;* då han återkom andre gången, hade han sin Suite af betjening och lifvakt med sig, men bodde altid i samme Kammare, och vid detta besöket kallades han *Vorst* eller *Keyser;* Namnet *Vorstenburg* gafs åt huset, där han uppehölt sig. Husets nu varande ägare är dotterson til den, som varit Czar Peters Värd. Czaren tog med sig härifrån til Petersburg en Pappersmakare, som anlagt den första Pappers-qvarn i Ryssland, och hans namn står ännu stämpladt på papperet i Ryssland: han hette *Dittelow van Lieuwen.* I Serdam lefver än en qvinna, som sedt denne Store Monarken, och af honom blifvit buren på armarne, då hon var en 7 à 8 års flicka. Här i *Serdam,* eller *Zardam,* äro omtrent 2000 Reformerte och 400 Lutheraner. Almogen tyckes vara almänt välmående: vi sågo bönder och bond-qvinnor bära allehanda silfver-nipper på sig. Gåsarne hade skjort-knappar af Guld, väl arbetade til 4 à 5 ducaters vigt. Silfver-spännen och ur äro så almänna, at hvar Gåsse är därmed försedd; likaså hvar Matros. Qvinfolken hafva Hårnålar af Guld, samt Örhängen, kallade *Pooters,* af samma Metall; som de bära alle dagar. Somlige bruka dem dock endast Helgdagarne, och nytja Silfver-örhängen om Sökndagarne. Gatornas och Husens snygghet i *Serdam*

är

år almånt bekant. Gatorna åro ſtenlagde med Klink. Ehuru orten ligger ſå nåra til Amſterdam, har man dock bibehållit åtſkilliga gamla och enfaldiga Sedvanor; men inåt *Nordholland* och i *Frisland* åro ſederne ån oſkyldigare. För ro ſkull må hår anföras et beſynnerligt bruk i *Serdam*. Nåſtan vid hvart hus år en ſårſkild port, ſom ej öpnas flere gånger ån på Bröllops- och Begrafnings-dagen. Deſſe 2:ne dagar åro ock i ſanning ſå märkelige, at de förtjena en ſårſkild port.

D. 23 *Dec.* beſöktes i Amſterdam Franſke Conſulen Hr *Clairon*. Han år Författare til åtſkilliga Arbeten, hvarå Förtekning kan låſas i *la France Litteraire*. Ibland annat har han öfverſatt *Guſtave Waſa, le Liberateur de ſon pays, Tragedie par Henri Brooke*, ifrån Ångelſkan på Franſyſka. Jag finner denna piecen mycket båttre år Hr *Pirons*, ſom upfördes i Paris 1733: ty Hr P. har på Franſka viſet inblandat Kärleken, och Hjelten har ſåledes blifvit klådd à la Françoiſe; men i Ångelſka Dramen går alt ut på at förſvara Frihetens råttigheter. Deſſa begge piecer åro ſåledes tilſkapade efter begge Nationernes olika lynnen. Hr Brookes Tragedie ſpeltes i London 1739. Åfvenledes åger Hr Clairon många curieuſe förbudne och ſållſynte böcker, hvilka han på det ſåttet masquerat, at han i ſamma band fråmſt låtit inhåfta någon annan lappris brochure. Han har *Syſteme de la Nature*, ſom han tror vara författadt af Hr *Merian* i Berlin: man ſkal hafva ſedt Kon. i Preuſen Noter i exemplaret, och deſſa Noter blefvo ſedan trykte &c. Denne *Merian* år en Slågtinge til den, ſom utgifvit: *Diſſertations melées ſur divers ſujets importans & curieux, Amſterd.* 1740, in 12:o, 2 Tomer. Förf.

til *Systeme de la Nature* åberopar sig ofta denna bok, och har samma styl.

D. 24 *Dec.* företogo vi oss en Spatserfart til *Broek* eller, som man uttalar det, *Bruk:* en by, som anses för den snyggaste i Holland, följagteligen i hela Europa. Vi ankommo dit middags-tiden. Gatorna äro obeskrifveligen renliga: man skurar dem med pulveriserad Kalk eller med ganska fin sand; därefter filas stenarne med en polissoir, och sedan med en borste. I et ordspråk brukar man säga: at gatorna tvåttas med Kärnmjölk; och mången inbillar sig, at det bör förstås efter bokstafven; men man vil därmed uttrycka, at gatorna hållas så snygga, at man skulle kunna på gatstenarne äta Kärnmjölk, som i Holland räknas för en stor läckerhet. Mycket bidrager ock det til renligheten, at här brukas hvarken hästar eller vagnar, utan alla gå til fots. Deras trägårdar äro ganska städade; buskarne klippas i form af allehanda Djur, såsom Hundar, Kattor, Hjortar, o. s. v. hvilket ser artigt ut. Vi voro inne i flere hus, alla snygge och upstädade. Invånarne äro mästeparten *Rentenirs*, som lefva af sina räntor, och hafva sina Capitaler insatte på Amsterdams Banque: de äro ganska rike, och månge äga flere Millioner; de drifva ock handel med bräder, plankor &c. de äro således ej bönder. Vi besökte härvarande Reformerte Pastoren, den ende i byn; han sade, at Folk-numern är omkring 400 personer. Han följde oss til *Byns Kyrka:* där ses i et af fönstren denna Kyrkas hela Historia målad på rutorna; hon upbrändes af Spaniorerne 1573; blef sedan åter upbygd, ändrad, utvidgad, alt til 1725. Denna sista Epoque är utmärkt med encaustiska Figuger; följagteligen var denna Konst än på den tiden ej förlorad; men arbetet är dock ej så mästerligt, som

ſom hos de gamle, fårgerne ej ſå liflige, och purpur-fårgen ſaknas. Samma afton återreſte til Amſterdam.

D. 26 *Dec.* eller *Annan Dag Jul*, biviſtade *Måriſke Brödernes* Gudstjenſt. Deras Paſtor, Hr *Döber*, ſom ſtuderat i *Barby*, predikade vackert öfver Frålſarens Förnedring. Predikan hölts på Tyſka; men Sången var på Holländſka. Kyrkan år ej ſtor, men vacker. Hår åro ej ſtort mer ån 50 Bröder; men Kyrkan var dock full af Folk.

D. 27 *Dec.* beſöktes vi af en nyl. ifrån Halle ankommen Landsman, Hr Theol. Doct. *Graffman*.

År 1775.

År 1775, *d.* 1. *Jan.* Uti Holland firas ej Nyårsdagen, så framt den ej faller på en Söndag, utan man arbetar, handlar, besöker Beursen, såsom på andre dagar. — Af Hr *Dalberg* meddeltes mig åtskilliga Uplysningar om Surinam. Caraïberne äro landets gamle invånare; man kallar dem *Bocken* eller Bockar. De hafva rödlett hud; deras hår äro långa, svarta och stråfva såsom tagel. De äro fallne för låtja och sysslolöshet. Då en gift qvinna faller i barnsäng, lägger mannen sig i sängen eller hångmattan, och man aflägger hos honom lyckönsknings-besök; imedlertid hushållar hustrun i köket och sköter mannen. Det är mera et infall af Rousseau, än en grundad sanning, at detta Folket säljer sin säng om morgonen, och sedan begärer den med tårar tilbakas igen om aftonen. De hafva et slags trollkarlar, kallade *Piguena*, hvilka hos dem förrätta Prästa-åmbetet; desse hafva, liksom våre Lappar, sina troll-trummor, fullritade med lika magiske characterer. Hr Dalberg tror dem vara et och samma folk: de likna ock Lapparne i anseende til deras korta våxt. Hr D. är af den tanken, at America fordom hångt tilhopa med Europa, och at de, antingen medelst Jordbäfning, eller annan våldsam Revolution, blifvit skilde åt. Desse Caraïber fånga Fisk med et slags trå, kalladt *Masua*, hvilket de sönderrifva, gjöra däraf piller, som de utkasta åt Fiskarne, hvilka af denne mat blifva yre i hufvudet, flyta up på vatubrynet och låta taga sig. Caraïberne hafva sin Konung eller Chef; som ofta infinner sig med sine Troupper hos de Christne til måltids; de älska de Christne: Hr D. har ofta undfägnat Hans Caraïbiska Majestät vid sit bord. Denne

ne Furste går aldeles naken; har blott et bälte öfver nedre delen af lifvet. Hvad de *Svarte* vidkommer, så köpas de alla ifrån Africa; men deras barn födas alla hvita såsom snö: endast naglarne och läpparne äro svarte, men inom en eller et par dagar blifva de helt och hållit svarta. Det är besynnerligt, at Negrerne födas hvite och blifva svarte; och at Europeerne födas röde och blifva hvite. Alle Negrer, som finnas i Surinam, Brasilien, m. m. komma ifrån Guinea; och föröka sig sedermera medelst Giftermål. *Mulatrerne* äro födde af en hvit Far och af en svart Mor: de äro dels brunagtige, dels svartagtige, och om en Mulatre gifter sig med en svart, blifva barnen svarta; men med en hvit maka blifva de hvitagtige, och i 3:dje Generationen aldeles hvita. De Negrer, som komma från Ostindien, äro af helt annat slag: de hafva långa, svarta, stråfva hår, och röda läppar; men Negrerne från Guinea hafva knorliga hår och korta som ull, samt svarte läppar. Man säljer Negrerne på Auction: de stiga up på et bord, där de gjöra allahanda språng och grimacer m. m. De betalas ifrån 400 til 1000 à 1500 Floriner för personen, alt efter som de kunna arbeta. Om han förstår Murare-handverk eller Trägårds-sköttsel m. m. betales han dyrare. — Hvad Caffé-plantagerne beträffar, så gäller et godt och vackert Caffé-träd i Surinam 1 och ½ Florin; och man räknar 1 ℔ Caffe på hvart träd öfverhufvud; ehuru det gifvas trän, som kunna bära til 10 ℔; men ock däremot andra, som näppeligen gifva 10 bönor. De bära frugt 2 gånger om året: i April och i November. Nu för tiden har Caffét fallit ned til ganska långt pris: fordom kostade ℔ 18 Holländske stüber, och nu gäller det ej öfver 6 à 8 dito; så at plantering-

ringarne ej mera äro så lönande. Starkaste hettan i Surinam plär infalla i Sept. Oct. Nov. och Dec.

D. 3 *Jan.* påhälsades, i sällskap med Hr *Wadström*, Hr *Buurt*, som visade sin vackra Samling af curiosa, ibland annat: 12 *Persiske Rupi* af Guld med Zodiacal-teknen på Reversen; dessa Mynt blefvo slagne af Drotning Nur-Mahal; jag tror Tavernier talar därom i sin Resa. Vidare sågs *Aloë arborescens* ifrån Ostindien, som är särdeles rar: det är et stycke af et ganska hårdt trä. Äfven visades et stycke *Linne gjort af papper* ifrån Batavia, fint som Kammarduk; en Snusdosa af *Suassa* ifrån Ostindien: det är de Gamlas *Orichalcum*, eller *Kalcolibanum*, som nämnes i Uppenbarelse-Boken. Hr B. äger ock 2:ne Guldmedailler af Medel-storlek, fundne vid Nimwegen: den ene af *Nero*, väl gjord, med omskrift: *Jupiter Custos*; den andre af *Postumus*, med orden: *Romae Aeternae*. Hr *Buurts* Fru, född Baronessa *van Lynden*, skänkte mig en Logica in 8:o, på Holländska, af henne sjelf författad: det kan anses för en rareté, at äga en Dialectica skrifven af et Fruntimmer. Hon sade ganska vackert: *la Verité n'est qu'une, soit dite par femme, ou par homme.* Hr *Buurt* sjelf har skrifvit en Theologie på Holländska, bestående af flere Volumer.

D. 5 *Jan.* vore vi hos Hr *Muritz*, en Målare ifrån Zürich, som rest i Egypten, Syrien, Grekeland, Italien m. m. Han är en ganska kunnig Man. Han har i Syrien, särdeles i Damasco, lärt sig Konsten at härda Stål, som ingen Europé förstår. Han äger en Tincture, medelst hvilken torkade Djur och Insecter kunna conserveras. Han har författat et Arbete om Hvalf, hvilka han anser såsom *Ovales d'Oeuf*: han är Upfinnare til detta Systeme, som nu tryckes i Ängland. Han har ock skrif-

vit

vit om Götherne: jag har sett hans MS. Han säger, at Göthiska Architecturen är sammansat af Grekerne och Morerne i Spanien, samt at den således fåt et origtigt namn.

D. 6 Jan. middagstiden afreste vi til *Uetrecht*, dit vi ankommo kl. 9 e. m.

D. 7 Jan. gjordes besök hos de Lärde, såsom: Hr *Hahn*, namnkunnig Medic. Professor; Hr *Rau* eller *Ravius*, Österländska Språkens Professor, Hr *Koning*, Rector vid Latinska Scholan: han har en skön Samling af de Classiske Auctorerne. Han visade mig ock et stort och tungt Silfver-bäcken, til 600 Fl. värde, hvilket blifvit honom skänkt af härvarande Magistraten til belöning för hans förtjenster vid Schole-verket.

D. 8 Jan. besågo Staden. Den är vacker, och därutinnan skiljer Uetrecht sig ifrån andre Holländske Städer, at här äro underjordiske Canaler under alla gator; vatnet är lägre i Canalerne, och Grafvarne omgifne med murar och med gardefous öfver alt, til förekommande af olyckor. Man ser hus ned i Canalerne, där fattigt folk bor. Af alt detta kan slutas, at denne Stadens grund är högre, än i de öfrige Holländske Städerne. Vatnet är ock öfvermåttan godt; Luften sund och ren; ej så tjock och vatnaktig, såsom i Amsterdam. När Ludvic XIV intog denne Staden 1672 i Junii månad, och man sade honom, at där voro underjordiske gångar öfveralt, gaf han hästen sporrarne, säjande: "Allons nous en bien vite: car ces souterrains peuvent être remplis de poudre, qui pourroit faire sauter toute la ville en l'air". Gatorna äro breda och snygga; men här är ej mycken rörelse. Folk-numern skal vara omkring 30000 personer. Vi sågo det Huset, som Påfven *Adrian VI* låtit bygga. Baillifen, Grefven af

Nassau, bebor detta Hus. Likaledes sågs det Hus, i hvilker nysnåmde Påfve blifvit född. — E. m. besöktes Hr Prof. *Hahn*, som gaf mig åtskilliga upplysningar angående Jansenistiske Årke-Biskopen, som bor hår i Uetrecht med Regeringens tilstånd; men då han går ut, år han altid klådd som Lekman. Under honom lyda desutom 2:ne Jansenistiske Biskopar, af hvilka en bor i Harlem, den andre i Deventer. De hafva blifvit Biskopsvigde af en Biskop in Partibus infidelium, som reste hårigenom för några år; och nu fortfara de at hår förrätta deras ämbete, ehuru Rom ej år sårdeles nögd dårmed. Desse Jansenister låta hår i Uetrecht trycka *les Nouvelles Ecclesiastiques* in 4:o: på hvart blad låta de sätta dessa orden: *Suivant la Copie de Paris*, ehuru de åro trykte hårst. kan hånda för första gången. De innehålla sårdeles mycken bitterhet emot Jesuiterne, och man söker i dessa blad bevisa: at de förgifvit senaste Påfven Clemens XIV.

D. 9 *Jan.* besöktes, i sällskap med Hr Prof. *Rau*, Stads-Bibliotheket, hvaröfver han år Bibliothecarius. Det år upstäldt i gamla Choret i S. Johannis Kyrka. Dår finnas många gamla böcker, samlade utur Munke-Klostren vid Reformations-tiden. En stor del åro ifrån 1400-talet: ibland hvilka *Plinius* af *Vendelinus Spira*, tr. i Venedig 1469 in fol. år den åldsta. Likaledes ses hår en mångd af Munk-MSS, bestående af Afhandlingar i Moralen, Theologien &c. Men de båste MSS åro hitskånkte af *Christianus Ravius Berlinas*. De åro Orientaliske; men dåribland förekommer ock en *Edda Islandica in 4:o*. Det åldsta hår i Bibliotheket förekommande MS åro *Davids Psalmer* efter Vulgata, och et *Evangeliarium* med Litteris Uncialibus, som åro ur 7:de eller 8:de Sec.

D. 10

D. 10 *Jan.* tilbragtes hos Hr *Boddaert*, som äger et skönt Natural-Cabinet, hvarutaf vi sågo de raraste piecerne; til ex. en Lacerta, kallad *Pangdang*, ifrån Amboina, illa beskrifven af *Valentine* i 2 Tomen *om China*. Denna ödla har varit obekant för vår v. Linné, åtminstone talar han ej därom i sit Systeme. *Vespertilio Cephalotes*, af Hr *Pallas*, okånd af v. Linné. *Vespertilio Solianus*, okånd af v. Linné. *Raja Macrorunchus*, en Fisk ifrån Cap; *Lacerta Histrio*, ifrån Guinea; *Lacerta Amboinensis*: alla dessa äro ej eller kände af v. Linné. *Gymnotus Electricus*, en ganska besynnerlig Fisk ifrån Surinam; då man rörer vid honom, gifver han den Electriske stöten; en menniska, som är besvårad af utslag, är dock härifrån undantagen: hon känner ej det ringaste af stöten. Fisken förlorar sin electriska kraft i samma mån, som han meddelar stöten; men Magneten återgifver honom denne förlorade kraften: man lägger Filspån af Magneten i det vattnet där Fisken simmer. Dessa rön äro gjorde af en Medicus i Surinam.

D. 11 *Jan.* vore vi hos Hr Prof. *Saxe*, en ganska kunnig Man i Historien och Romerska Antiquiteterna. Han klagade däröfver, at man ej så mycket frågar efter Romerska Historien och Antiquiteterna här i Landet. Man värderar ej annan Historia än Fäderneslandets, hvilket man vil betragta, såsom et i alla tider fritt och sjelfständigt Samhälle; ehuru lätteligen kan bevisas, at Holland stått under Saxernes och Germanernes välde; och til yttermera styrka för denna sanning ses här i Domkyrkan 2.ne Kejsare begrafne; hvaraf kan intagas, at Landet ej varit fritt, såsom man vil påstå, ifrån *Claudii Civilis* intil *Spaniorernes* tid. Alt ifrån Revolutionen under *Wilhelm I* är detta Landets Histo-

ria rik på mårkvårdiga åmnen; men fóre denna tid fóga interesſant.

D. 12 *Jan.* fóretogo vi oſs reſan til *Zeyſt.* Vågen år den vackraſte, man vil ſe; ófver alt fórnöjes ógat af de hårligaſte Åkerfålt, Trågårdar, Alleer, Landthus, Berceauer, Ångar; ſå at *Zeyſt* har det angenåmaſte låge i verlden, 2 mil ifrån Uetrecht. Grefve *Mauritz von Dohna* år Herre til Zeyſt; han år gift med Grefve *von Zinzendorfs* andra Dotter, och år ſjelf en medlem af Bródra-Fórſamlingen. Denne Grefve viſtas nu i Ångland. Hans eget Hus utgjór ſjelfva Corps de logis; den hógra Flyglen innehafves af de ogifte Bróderne, och den vånſtra af de ogifta Syſtrarne; men de gifta bebo andra hus vid ſidan. Så vål Bróder- ſom Syſter-huſen åro ganſka vackra och rymligare ån de, ſom af dem innehafvas i Neuwied. Vi fingo qvarter uti ſjelfva byn Zeyſt hos en gift Broder, vid namn *Silkes*, en mycket hederlig man; och var detta den fórſta gången vi någonſin bodt hos en Herrnhutiſk Broder. Inne uti byn Zeyſt bor en myckenhet Catholiker; måſt alle bónderne och åkerbrukarne åro af denna låran, och hafva deras Kyrka en mil hårifrån. Vi gingo at beſe Bródra-huſet; dår vi genaſt råkade en Landsman, Hr *Roslin;* han år Tenngjutare och Broder til den beromde Målaren, ſom vi kånde i Paris; utom denne år ånnu en Broder, ſom år Gullſmed, hvilken åfven varit hår, men uppehåller ſig nu i Tyſkland. Vi beſågo Bródernes och Syſtrarnes bodar och magaziner, ſom åro upfylde med alla ſlags Kópmans-varor, ſom man kan åſtunda, ſå vål ſådana, ſom tjena til nytta ſom ófverflóds-varor. Den nyſsnåmde frånvarande Hr *Roslins* arbeten i guld och ſilfver åro ófvermåttan vackra. Hans hårvar. Broder, ſom beledſagade oſs ófveralt, viſade oſs en bod full med allehanda arbeten af tenn,

tenn, förfärdigade af honom; däribland voro fat, hvilka föreställde alla slags rätter och mat-sorter, gjorde af tenn, såsom fiskar, färsk sill, harar, stek, frukter m. m. hvilka voro ganska naturl. imiterade. Sedan besöktes här en annan Landsman, Hr *Ljungberg*, likaledes medlem af Brödra-församlingen och gift. Han är Köpman och ägare af en Siden-fabrik; är född i Örebro. I des sällskap påhälsade vi Hr Baron *von Ranzau*, som är ifrån Hollsten, och har satt sig ned här ibland Bröderne år 1765. Har varit Fransysk Officer vid Zweybrückska Regementet. Han är Brödra-Församlingens Archivarius, och har alla deras Original-documenter under sin vård; är en genomhederlig och älskvärd man. Vi togo i ögnasigte den gamla Kyrkan, som består af en ganska rymlig Sal, där Församlingens sammankomster i början höllos, när Bröderne här i Zeyst satte sig ned år 1748. Före denna tiden hade Gref *Zinzendorf* haft en tämmelig talrik församling i *Yſselstein*, hvilken inrättning hade fått namn af *Heerendyk*. Det låg 2 mil ifrån Uetrecht på en annan sida, där Prinsessan af Oranien, Farmor til nu regerande Prinsen-Ståthållaren, hade sit Änkesäte. Hon älskade mycket andakt och följakteligen äfven Bröderne. Detta andeliga Sällskapets lemmar ökades dageligen, så at utrymme snart fattades på detta ställe at kunna upbygga nog stora hus åt dem, och då flyttade de hit til Zeyst, som då ägdes af en Holländsk Broder Hr *Cornelis Schellinger*, hvilken hade köpt *Zeyst* och *Tribergen*, et annat gods, beläget en mil härifrån, af Grefven af Nassau. Hr *Schellinger* sålde sedan Zeyst åt Gref *Dohna*, Zinzendorfs Måg; men äger sjelf ännu *Tribergen*, ehuru han bor med sin Son här i Zeyst ibland Bröderne. Han gaf åt Bröderne platsen at bebygga, med vilkor at de skulle betala til honom *Erd-*

pacht

pacht eller en viss afgift i tomtören. Den *nya Kyrkan* är ganska stor och utan andra prydnader än et skönt Orgverk. Brödra- och Systra-husen blefvo fullbyggde år 1750; och de bo här med all möjelig frihet, samt lefva i en upbyggelig stillhet, och ordentelighet. E. m. erhöllo besök af Hr Pastor *Loskiel*, och af Hr *Dober*, Brödra-församlingens Pastor i Amsterdam, och hvilken vi redan där känt, samt af vår förenämde landsman, Hr *Ljungberg*, som följde med oss til Systerhuset, för at besöka Fröken *Hedvig Charlotta Palmstruch*, en anförvant til Hr Baron *Rudbeck*. Hon utreste ifrån Sverige 1767 i slutet af Maj hit til Zeyst, där hon altsedan tilbrackt sin tid med mycken tilfridsställelse. En annan Syster, äfven Svensk, benämd *Risberg*, beledsagade oss at bese *Systrarnes Boningsrum*, där de sysslosätta sig med hvarjehanda Fruntimmers-slögder, ungefär lika som i Neuwied. Alt är ganska snygt och ordenteligt. Vi sågo sedan Salen, där Systrarne förrätta deras morgon- och afton-bön, skilde ifrån Bröderne. Dessa böner bestå förnämligast i Sånger, som de sjunga. D. 13 tilbragtes en stund af eftermiddagen i Fröken *Palmstruchs* upbyggeliga sällskap, hvilket vi lemnade kl. 6, emedan alla Bröderne och Systrarne spisa aftonmåltid vid denna timman, liksom de äta middag kl. precise 12. De begifva sig til Kyrkan kl. 7, för at afhöra antingen et stycke ur Biblen eller ur deras egen Missions-Historia, hvilken förrättning beslutes med sång under Orgelspel. Detta varar omkring en half eller trefjerdedels tima, och sedan går hvar och en hem til sit; men man kommer åter til Kyrkan kl. 9 om aftonen, då antingen Psalmer sjungas eller ock Litanien på et öfvermåttan melodieust sätt. Detta sker dageligen här i Zeyst; Förmiddagen infinner man sig ej i Kyrkan, undantagande Söndagen; utan

utan Bröderne förrätta bön ſärſkilt i deras Sal om mornarne, och Syſtrarne på lika ſätt i deras; men de gifte hålla bön med ſit husfolk i deras egna hus. Man ſtiger vanligen up kl. 5 om morgonen, och kl. 6 år böneſtunden. Vi infunno oſs åfven denna aftonen kl. 7 i Kyrkan, då det ringdes med klåckan, och ſå ſnart Bröderne och Syſtrarne genom ſärſkilta dörrar voro ſammankomne (ty bägge Könen hafva ſin ſärſkilta ingång til Kyrkan), ſå ſöngos et par verſer; hvarefter Paſtorn läſte de Berättelſer, ſom voro inſände ifrån Brödra-Miſsionairerne i Malabar. Et Bref blef åfven upläſt ifrån en omvänd Malabar, hvilket var ganſka beſynnerligt och enfaldigt. Ehuru Portugiſiſka Språket år mycket i bruk på Malabariſka Kuſten, ſå år det dock icke tilräckeligt för at omvända Hedningarne, utan man måſte nödvändigt förſtå Malabariſkan, för at kunna gjöra Proſelyter. Brödernes Miſsionairer äro tillika Läkare, Skräddare, Garfvare o. ſ. v. ſom tala för Hedningarne om Frälſaren; ty de betjena ſig icke af Prädikningar, när de vilja bibringa Hedningarne kunſkap om Jeſu, om Biblen, om Sacramenterne m. m. utan det ſker medelſt Diſcourſer och därigenom at de tala åt hjertat. — Alt var ſlutat i Kyrkan inom en half tima, och hvar och en gick hem til ſit, at ſköta ſina ſysſlor; men kl. 9 infann man ſig å nyo i Kyrkan, och då ſöngs en ſång, ſom var oförlikneligen ljuflig och intagande. Sedan det var utſunget, kungjordes en Broders giftermål med en af Syſtrarne, hvarefter man åter började ſjunga.

D. 14 *Jan.* gjorde åtſkillige af Brödra-Förſamlingen beſök hos oſs; och e. m. voro vi hos Hr Baron *Ranzau*, ſom viſade oſs Brödra-Förſamlingens Archiver; ty ehuru General-Directorium nu år i *Barby*, hvarifrån alla Författningar och Befallnin-

ningar utgå, så förvaras dock alla Församlingarnes Handlingar här i Zeyst, såsom på det säkraste stället, och minst utsatt för Krigs-oroligheter. Här ses 28 Skåp i tvånne Rum, fulle med papper. Skåpen äro löse och så gjorde, at de, i händelse af eldsvåda, beqvämligen kunna utflyttas genom fönstren i trågården. Här finnes en samling af Privilegier, som åtskilliga Regerande Herrar, t. e. Kon. i Preussen, Saxiske Förstarne m. fl. hafva förlänt Bröderne i deras Stater. Kejsarinnan *Catharina II* Ukaser äro mycket prydeligen utsirade, och til en del skrifne med förgylta bokstäfver samt med mycken grannlåt i bräddarne. De äro på Pergament i stor folio, och et stort Sigill, förvaradt i en förgylld Silfverdosa, är vidhängt medelst en stor gullträns. De äro allesammans på Ryska, och daterade in Martio 1767. Här förvaras alla Acter och Berättelserne om Brödernes Misions-anstalter hos Hedningarne i alla 4 Verldens Delar, hvilka, sedan de för stblifvit skickade til Barby, där de afskrifvas och utfärdas til alla Församlingar i Europa, sluteligen inlämnas här at gömmas i Archivet. Det förtjenar anmärkas: at Bröderne alt hitintils ej hafva något Samfund i någon Catholsk Stat; ty Catholikernes grundsats är at förfölja alla dem, som tänka annorledes än de, och at slå omkring sig med Inquisitions-piskan. Kl. 7 e. m. voro vi åter i Kyrkan, där man läste en Berättelse om det mångfaldiga Lidande, som öfvergått Bröderne uti Sarepta och Astrakan under Pugatschews oroligheter. Systrarne voro nödtvungne at flykta därifrån 14 dagar förut, hela 20 à 30 mil; och Soldaterne plundrade deras hus och ägendom m. m. Kl. half 10 infunno vi oss åter i deras Kyrka, och det blef oss tillåtet at vara närvarande vid denna Samman-

kom-

komsten, hvilken egentel. var för dem, som sistledne Söndagen hade begått Nattvarden och nu lofsöngo och tackade Frälsaren. Ingen, som ej var Medlem af Samfundet, borde rätteligen få vara tilståddes vid detta tilfället, men genom Hr Baron *Ranzaus* bemedlande och goda förord hos de Åldste, gafs oss tilstånd at vara ögna vitnen til hela deras Gudstjenst, som förrättades efter vanligheten, om ej med den skillnad, at man kallades til Gudstjensten medelst Trumpetklang genom fenstren och at man söng en Litanie. Til slut gafs tilkänna, at en Broder, vid namn *Liebisch*, född i Herrnhut, skulle företaga en resa til *Labrador* för at omvända Hedningarne; och man inneslöt honom i Församlingens Förböner.

D. 15 *Jan. Söndag.* Gingo til Brödra-Kyrkan kl. half 9, där Litanien söngs med en förträffelig Melodie; men man söng henne endast styccketals och läste en stor del för köldens skull, så at hela Gudstjensten var til ända inom en half timma; hvarefter Hr Baron *Ranzau* följde oss at bese negderne omkring Zeyst, som äro rätt angenäma. Vi beſågo deras *Kyrkogård*, belägen ganska tätt invid Syster-huset. Där funno vi en Grafvård öfver en Svensk: *Gustaf Berg*, född i Fahlun 1730; hemgången 1751, et talesätt af hvilket Brödra-Församlingen ofta betjenar sig i stället för *Död*. Likaledes sågs här en Grift-vård öfver en Lapp, *Hans Askia*, född i Lappland 1725, död 1758. Qvinno-könets Begrafningsplats är i samma Trägård, men skild ifrån Mankönets, medelst en Vattubassin och en Allée. Där hade flera Svenska Fruntimmer sina hvilorum. — Sedan vi på et nöjsamt sätt tilbrakt tiden i Zeyst återvände vi til Utrecht; och

D. 20 *Jan.* spatserade ut til *Ameliswerth*, en half mil utom Uetrecht, för at upvackta den lärde Marquis de *Saint Simon*, hvilken Herre, så väl som des älskvärda Fru, emottogo ofs med en särdeles höflighet, och följde ofs sjelfve omkring at se de härliga belägenheterne, Alléerne, Trägårdarne m. m. Det är et öfvermåttan vackert ställe, och Hr Marquisen gör det dageligen ännu vackrare. E. m. voro vi i det sköna och utvalda Bibliotheket. Hr Marquisen känner väl sina Böcker; har sjelf författat ganska många och arbetar alla dagar i sit Bibliothek. Hans Fru finner ock mycket nöje i läsning, och tilbringar sin mästa tid i Bok-kammaren i sällskap med sin Herre. Det var en hjertelig hugnad at se detta sälla Paret, som äga så vackra snillets och hjertats egenskaper, och som samfält göra Dygden, Vettenskaperne och Välgörandet til sit hufvudyrke. Sedan vi tilbrackt hela vår dag i deras sällskap, begåfvo vi ofs tilbaka til Uetrecht.

D. 21 *Jan.* besöktes Hr *Rau*, hvilken hade sjelf den godheten och visade ofs det namnkunniga *Modellet til Salomos Tempel*, som Prof. *David Mill* lätit förfärdiga, och som kostat honom öfver 6000 Floriner. Detta Modellets *förhållande* til sjelfva Templet är såsom 1 til 24, eller at man här tagit 1 tum för 24. Detta sköna Modell var märkeligen större än jag förestält mig; ty det hölt i längden 16 af mina steg och i bredden 10. Man ser *Quinnornes Förhus* och *Prästernes*, och det Heliga, som utgör et särskilt hus inuti och det Aldraheligaste är rikeligen öfverdraget med guld. Detta Tempel förtjenar at ses och studeras med *Relandus* i handen, ty man kan däraf göra sig et riktigt begrep om Salomos Tempel, emedan trapporne, stoderne, portarne och alla redskapen m. m. finnas där. — Et förnyadt besök

ſök gjordes til *Ameliswerth*, och Hr Marquis de *S. Simon* gaf oſs åtſkilliga af ſina arbeten, ſamt berättade oſs ſina öden i Frankrike, för det han blifvit utnämd til Executor af det Teſtamente, ſom gjordes af *Förſtinnan af Anhalt-Zerbſt*, nu regerande Ryſka Kejſarinnans Moder m. m. Han har uppehållit ſig ungefär 12 år här i Holland och ſtädſe ſyſloſatt ſig med Vetenſkaperne, ſåſom hans utgifne Arbeten utviſa. Han har författat et arbete öfver *Hyacinten* med Koppartaflor; *la Guerre des Alpes; la Guerre des Bataves;* gjort Öfverſättningar af åtſkilliga Engelſka Poëter, ſåſom *Temora* af *Oſſian*, *Pope* m. m. Han gifte ſig för 3 år ſedan med Fru Grefvinnan *d'Effern*, ſom är ägarinna til ungefär en Million Gylden. De hafva inga barn. Hela denne och flere påföljande dagar tilbraktes måſt på Ameliswerth.

D. 26 *Jan.* i ſällſkap med Hr *Dubois*, en lärd Janſeniſt, voro hos Janſeniſternes Ärke-Biſkop i Uetrecht, Hr *Niwenhauſen*. Han är klädd inom hus ſåſom en Romerſk Prelat med kors och fyrkantig Möſſa; men när han går ut, kläder han ſig blott ſåſom Abbé. Här i ſtaden Uetrecht äro omtrent 6 Förſamlingar, ſom ſtå under denna Ärke-Biſkopen. Deſutom hafva Janſeniſterne 2:ne Biſkopar; den ene i Harlem och den andre i Deventer, men ſom reſiderar nu för tiden i Rotterdam. Det är beſynnerligt, at finna här i Holland en Catholſk Ärke-Biſkop, men han är dock icke erkänd af Påfven, ſom har indragit detta Biſkopsdömet; ſå at det ſtod ledigt tils Biſkopen ifrån Babylon paſſerade härigenom och vigde Biſkopar å nyo - - Vi beſökte Hr Prof. *van Goens* och beſågo des talrike ſköna Bokförråd, ſom intager 3:ne rum och beſtår af circa 20000 Band. Han har en myckenhet Spanſka och

Italienſka böcker, och den Samlingen är ganſka utvald, ehuru han aldrig har reſt i Italien. Han äger åtſkilliga rara Böcker: t. ex. *Sonetti e Canzoni di diverſi antichi Autori Toſcani in dieci Libri raccolte in Firenze* 1527 in 8:o. Han har nyligen ſkrifvit et lärdt Företal til Andra Delen af *Volkmans Reſe-Beſkrifning öfver Italien*, öfverſatt på Holländſka; hvaruti han viſar Reſors nytta och indirecte vederlägger Prof. *Tydeman*, ſom ſkrifvit at reſor äro ganſka ſkadelige för ungdomen. Hr *van Goens* ſkänckte oſs ſina arbeten, ſom han utgaf när han ej var äldre än 14 år. Han är nu 28 år gammal, och har titel af Romerſk Kejſerlig Hof-Råd. — Flere af de påföljande dagarne tilbracktes ganſka angenämt ute på *Ameliswerth* hos Hr Marquis de *St Simon*; och

D. 26 *Febr.* afreſte vi ifrån *Uetrecht*. Reſan ſkedde med den vanlige Treck-ſchuyten förbi Fäſtningen *Woerden* och den vackra byn *Boodegraven*. Vi ankommo kl 3 e. m. til ſtaden *Gouda*, ſom här i landet uttalas *Gauda*: men af Franſoſerne kallas denna ſtaden: *Tergau*; den är tämmeligen ſtor och i ſynnerhet namnkunnig för ſin *Pip-fabrik*. Härifrån fourneras både Holland och andra Länder med denna vara, och Tergaus pipor anſes för bättre, än de ſom komma ifrån andra ortor. Denna ſtad är likaledes märkvärdig för de *målade Fenſter-rutor* i St Johans el. Storkyrkan. De äro präcktige i anſeende til Fårgornes ſkönhet, men vi hafva likväl ſett lika ſå vackra fenſter både i Italien och Frankrike, ſärdeles i Paris; ehuru Holländarne, och de ſom ej ſett andra, ſkryta mycket af deſſa. Uti denna Kyrka äro 31 ſtora Fenſter och på hvart af dem föreſtällas en eller flere händelſer, hämtade antingen ur Bibliſka eller Holländſka Hiſtorien. Rutorne hafva blifvit målade (*en Encauſtique*) af fle-

re

re Måſtare på olika tider. De åldſte åro målade åren 1555 til 1577 af *Theodor Crabeth* och des Broder *Wouter Crabeth*, de öfrige af *de Vrye* kring 1596. Deſſa fenſter åro ſkånkte af ganſka förnåma perſoner; ſåſom af *Philip II* i Spanien; af des Syſter *Margareta af Öſterrike*, Hertiginna af Parma och Regentinna öfver Nederlånderne; af *Wilhelm I* af Oranien; af General-Staterne; af åtſkillige Borgmåſtare o. fl. Dåraf kommer at man ofta finner den beſynnerligaſte contraſte emellan Hiſtorierne och Inſcriptionerne, ſom ſtå på deſſa rutor, t. ex. på en, ſom år gifven 1557 af *Philip II* och af des Gemål *Maria* Drotn. i England, kallas denne Konung: *Clementisſimus et Religioſisſimus Princeps, cujus Thronus tanquam Sol, totum complens orbem, ſtet in ſempiternum*; och et annat fenſter, ſkånckt af Borgmåſtaren i Delft, föreſtåller, huru belågringen af Leyden uphäfves; och dår kallas Philipp *en elak Förſte* m. m. Med Poſtvagnen fortſattes reſan ifrån *Gouda* til *Rotterdam* öfver en pråcktig ſtenlagd våg. Vi ankommo til *Rotterdam* kl. 7 e. m. och fingo den fägnaden, at å nyo råka vår muntre och ſnålle Landsman, Hr *Bernh. Wadſtröm*, ſom reſer med ſå mycken upmårkſamhet. I des ſållſkap beſöktes *d.* 4 *Mars* Hr *Gevers*, Borgmåſtare i Rotterdam och Directeur vid Oſtindiſka Comp. Han tog oſs med mycken höflighet emot och viſade oſs ſit *Natural-Cabinet*, ſom år det vackraſte man kan ſe hos en enſkilt perſon. Det år inemot 50 år, ſom han ſamlat; och når han började ſin Collection, fick han de flåſte piecerne för ganſka godt köp, ty han var då nåſtan den ende hår i Landet, ſom frågade efter dylika curioſa, och Cabinetter voro ganſka ſållſynte; men nu för tiden betalas alt ganſka dyrt, ty en faſt almån ſmak råder i Holland, at hafva et ſå kalladt *Libhabery*,

be-

bestående antingen i Foglar, Snäckor, Mineralier, Plantor, Djur; eller i Medailler, Taflor, Ritningar, Böcker m. m.

D. 5 *Mars* voro hos Hr *Gevers*, Sonen, och sågo des *Bibliothek*. Han äger alle Holländske Historie-skrifvare; ibland hvilke *van Loon*, som utgifvit Hollands Historia i 4 Vol. in fol. grandissimo, jämte detta Verks Fortsätning, samt *Wagenaar*, äro de bäste. Vi sågo en Bok kallad: *Polygamia triumphatrix* etc. *Auctore Theophilo Alethæo, cum notis Athanasii Vincentii* etc. *Londini Scanorum sumtibus Auctoris post annum* 1682 in 4:o. Men man ser väl både af det vackra trycket och papperet, at denne Boken ej är tryckt i *Lund* i Skåne. Här sågs äfven åtskilliga *MSS* med sköna mignaturer; ibland andra et, som handlade: *De Re accipitraria s. de Genere volantium et moribus eorum* in 4:o och i samma band et annat *MS, de naturalibus rapacium quadrupedum*, äfven med mignaturer. Vid slutet af Boken läses: *Antonius de Lampugnano, Cognatus et Discipulus Magn. Jacobi de Caponago Mediolanensis scripsit hoc opus anno D. MCCCCLVIII.* Uti Capitlet *De rabie canum* föreskrifvas följ. botemedel: *Accipe de foliis rutè mixtè cum sale pulverizato et melle et emplausteriza locum vulneris, et juvabit. Vel accipe de pinguedine anseris mixta cum melle et emplausteriza vulnus per triduum vel accipe de porci veteris pinguedine et emplasteriza, vel de fimo pecoris et misce cum vino veteri et emplastriza.* Hr *Gevers* är ägare til alla *Original-Ritningarne* af *Rubens Gallerie* i Luxembourg i Paris, gjorde af denne store Målare sjelf. Det är en stor in folio, ganska vacker, och man har budit honom flere 1000 Gylden för denna skatt, som han köpt på Auction utur Hertigen *de la Vallieres* Bibliothek i Paris för

godt

godt köp. Äfven ses hos honom en *Samling Romerska Antiquiteter*, fundne här i Holland, såsom Urnor, Statuer, Lampor af terra cotta m. m. Likaledes sågs en sköld, som tilhört *Kenot Hasselaer*, en hjeltemodig qvinna ifrån Harlem, och som var af Hr *Gevers* slägt. Skölden är af damascéradt järn och förgyld med figurer, samt fodrad med grönt sammet.

D. 16 *Mars* afreste til *Delft*, dit vi anlände inom 2 timmars tid. Och genast efter ankomsten besöktes den lärde Rectoren vid Gymnasium i Delft, Hr *Hogeveen*, känd för åtskilliga arbeten på Grekiska. Han är en man af vackert utseende, stor och munter, vid 64 års ålder. Des Son är Conrector, äfven ganska lärd. Han är också, liksom Fadren, Latinsk Poët. Begge gåfvo oss deras Poësier, som bestå både af skämtsamma och alfvarsamma dikter, t. ex. då Sonen skulle installeras i sit åmbete, hölt han et *Carmen Heroicum, referens Orationem Soaemidis ad Matronas Romanas de Sexu muliebri a gerenda Republica non removendo*, som af honom uplästes d. 9 Sept. 1771 i Fransyska Kyrkan i Delft. I detta Poëme låter han *Soaemis*, Kejsar Heliogabali Moder, tala med mycken styrka för sit Köns förtjenster, så i affeende på Lärdomen, som på Borgerliga Regeringssättet. E. m. visade Hr *Hogeveen* oss Gymnasie-Bibliotheket. Ibland MSS finnas här *Hugo Grotii Annotationer öfver den H. Skrift* på Latin i 4 Band in 4:o, allesammans skrifne egenhändigt af denne store Mannen, som är född i Delft. Det äro dessa samma Annotationer, som blifvit tryckte. Uti 1:sta Bandet har han skrifvit: *HVGONIS GROTII Annotationes* etc. Bokståfverne äro ganska fine och små. Hans Hebraiska är tämmeligen väl skrifven, men fin och fri. Äfven sågs et annat MSS af *Claas Commers van der Mark*, som sjelf afskrifvit

vit Hollåndska Bibeln, och företagit sig det narraktiga besväret at räkna Capitlen, verserne, orden och bokståfverne i hvar bok, t. ex. Psalmerne bestå af 150 Cap., 2527 verser, 41644 ord, och 195,459 bokst. o. s. v. Sedan har han summerat tilhopa hela Gamla och Nya Testamentet. Denne år en Masoret af et nytt slag. År 1671, når han företog sig denna fruktlösa Råknings-möda, var han 67 år gammal. Men snarare torde förtjena at anmårka en rar Bok, skrifven på gammal Fransyska, neml. *la Legende dorée* i Fransk Öfversåttning och tryckt i fol. utan Trycknings-ort eller år, men man ser låtteligen, at det år en Bok af första Trycknings tiden; bokståfverne åro nåstan Gothiques. — Då vi gingo ifrån Bibliotheket och öfver Stora Torget, hade vi tilfålle at höra *Klockspelet* ifrån Nya Kyrkotornet. Det år det sköname Klockspel, som finnes i Holland och til åfventyrs i hela Europa. Man beråttar, at Amsterdamsboarne velat betala det med lika så mycket silfver, som Klockorne våga; men man har ej mottagit anbudet. Gent emot denna Kyrkan ses, vid andra åndan af det vackra Torget, Råd- eller Stadshuset; öfver Porten låses denna artiga Påskrift:

Haec Domus odit, amat, punit, conservat, honorat,
Nequitiam, pacem, crimina, jura, probos.

Inne i förenåmde Kyrka betraktade vi med förundran Prins *Wilhelm I:s* pråcktiga Graf-vård. Vid Grift-hörnen åro 4 Statuer af bronze, som representera Dygdernas Attributa: neml. *Friheten* med förgyld Hatt på hufvudet och förgyld Lans i handen; *Råttvisan* med sin Vågskål; *Religionen* med en Bok och et Tempel; och *Strångheten* med et Törne i handen. Det vingade *Ryktet* af Bronze, som har framför sig Griften, hvaruppå Prinsen förestålles

sit-

ſittande, hvilar med hela ſin tyngd endaſt på ſtortån, oaktat Statuens ſtorlek. Hr *Hogeveen* ſade oſs, at man genom en blott ſlump hittat på rätta tyngde-punc̄ten efter åtſkilliga fruktlöſt anſtälda förſök. Detta Monument är verkeligen vackert. Alla Prinſar och Prinſeſſor af Oraniſka Huſet ligga här begrafne; men inga Inſcriptioner ſes öfver dem. Vid ſidan af nyſsnämde Monument är *Grotii* Familleġraf. *Hugo Grotii inälfvor* förvaras ock i denna Grift, men utan någon Inſcription eller Minnesvård, hvartil Mot-partiet eller *die Lowenſteinſche Factie* och Theologiſka ſtridigheterne voro ſkulden. Hans Kropp ligger förmodeligen qvar i *Roſtock*, där han blef död. Vi återreſte ſamma dag til *Rotterdam*.

D. 22 *Mars* ſågo vi hos Hr *Hofſtede*, känd för ſin Bok emot Marmontels Beliſaire och flere arbeten, åtſkilliga rara Böcker, ſåſom *Vanini* och *Serveti de Erroribus* etc. af Andra Uplagan. — *Joan. Henr. Meibomii de flagrorum uſu in re venerea et lumborum renumque officio ad V. Cl. Chriſtiernum Caſſium Epiſcopi Lubecenſis Conſiliarium, rarioris argumenti libellus. Londini* 1665, in 24:o, af 79 ſidor. Denna Bok är ganſka rar, ganſka beſynnerlig och ganſka liten. — *A Catalogue of the Manuſcripts of the Kings Library, and Appendix to the Catalogue of the Cottonian Library* etc. *London* 1734 in 4:o. hvilken är mycket ſällſynt, emedan blott få exemplar blifvit trykte för Konungen. Han äger ock en ſamling af MS, hvaribland är en Collec̄tion af Original-bref af *Melanchton*, af *Anna M. Schurman* etc. Et Grekiſkt Bref ifrån *Melanchton* til den berömde *Lasky*, är af nog curieuſt innehåll. — *Anna M. Schurman* har gjort en Proſopopée på Franſyſka och Italienſka öfver *Guſtaf Adolf*, af hvilken vi togo afſkrift. Vi copierade äfven den handſkrif-

na Dedication til Drotn. *Christina*, som *Dan. Heinsius* med egen hand skrifvit i des *Exercitationes Sacrae ad Nov. Test. Lugduni Batavorum* 1639 in fol. uti hvilket verk eljest finnes en annan Dedication til Holländska och West-Frisiska Staterne, men på det första hvita bladet framför Titeln stod i detta exemplar skrifvit med Uncial-bokstäfver. *Serenissimae Potentissimaeque Heroinae* ac Dominae Dominae *CHRISTINAE D. G. SVECORVM Gothorum Vandalorumq.* Reginæ *GVSTAVI Magni Maximi post memoriam omnium Principis expressae ad vivum imagini Augustae nuper ac in posterum quod vovemus semper victrici submisse offert exhibetque humillimus Majestatis ejus Cliens Daniel Heinsius.* Denna vackra Inscription, värdig den store G. Adolfs Dotter, tycks tämmeligen säkert gifva tilkänna, at denna Bok tilhört Drotn. Christina sjelf. Däraf kan ses, huru kringfarige böcker äro, särdeles de som ägts af denna lärda Drotningen, hvars exempel de följde.

D. 24 *Mars* besöktes Lutherske Pastoren Hr *Smith*, en vördig man vid 70 års ålder, som har mycken munterhet och beläsenhet. Han har sjelf författat åtskilliga arbeten allesammans ännu liggande i MS. Han har skrifvit flere Volumer i *Hollands Kyrko-Historia*, i synnerhet angående Lutheranerne här i Landet. Han har en Volume för hvar Stad; och anmärker at redan året efter, sedan Luther börjat sin Reformation, eller 1518, voro Lutheraner i *Dort*. De blefvo där insatte i fängelse, men flyktade undan. Hr *Smith* skänkte mig sit exemplar af en *Prospectus* på Latin, som blifvit utgifven af Bokhandlaren *Joh. Hofhout* i Rotterdam, som årnade låta trycka härstädes 1726 den namnkunniga *Atlantican* af Olof Rudbeck, men endast på

Latin utan den Svenska Texten, i 2 Band in fol. Detta förslag blef likvål utan verkställighet i brist på Subscriptioner; ty han ville hafva 600 Subscribenter och hvart exemplar i litet format skulle komma at kosta 28 Fl. men i större, 40. Hår bör anmärkas: at Hr *Hofhout* och den som skrifvit åt honom denna Prospectus på Latin, hafva aldeles icke vetat af den 4:de Tomen af *Atlantican*, som också är så rar, at däraf ej fins flera ån 2 eller 3 exemplar i Sverige och Danmark. Hr *Smith* äger *Anna M. Schurmans* nog sällsynta Bok *de* Ευκληρια. Detta lårda Fruntimrets lik har för kort tid sedan blifvit påfunnet aldeles oskadadt uti *Witt Marsum* i Frisland, där hon dog, sedan hon dirrest för at råka den lårde *Labadie*. — Vi glömde ej at efterfråga om något Epitaphium eller någon Grafvård blifvit upsatt åt den namnkunnige *Bayle*, men man försäkrade oss, at intet dylikt fins och at han blifvit begrafven i Rotterdam under Fransyska Kyrkans hvalf, som gå långt fram under gatan. Eljest berättades at några Vänner för 10 à 12 år sedan sammansatt sig at upgifva til Prisskrift: *Åreminnet öfver Bayle*, och at den bäste Författaren i detta åmnet skulle erhålla 100 Ducater. Man försökte at medelst Subscriptions-vägen insamla dessa Pris-medlen, då hvar och en skulle tilskjuta en Ducat, men i hela det rika Rotterdam fick man ej flere ån 17 Subscribenter; således blef ingen ting af med den tilämnade Minnes-Skriften.

D. 26 Mars affeglade vi ifrån Holland til England, och efter mycken motvind och ostadig väderlek anlände vi äntel. til *Londons* brygga *d. 8 April.* Här träffades åtskillige Landsmän *).

*) På de Svenskar, som af Sal. Prof. Björnståhl råkades un-

D. 9 Apr. besöktes vår gamle Vän Hr *Bruns*, af hvilken vi emottogos med alskőns Tysk öppenhjertighet och ömhet. Han bor hos Doctor *Kennicott*, hos hvilken jag ock genast gjorde min visite och blef obeskrifveligen väl emottagen. Han gaf mig listan på Subscribenterne til sit Bibelverk. Det är anmårkningsvärdt at ifrån Sverige äro 19 Subscribenter, med Konungen; men ifrån Frankrike ej flere än 12, Konungen inberäknad. Af denna Subscriptionslista torde man någorlunda få sluta til smaken för Hebraiska Litteraturen i hvart Land. t. ex. i Holland tagas 34 exemplar, och i Spanien 20; uti Tyskland 31; i England och Skottland 268, och i Irland 24. Men tänk! at Italien ej har anteknat sig för mer än 5, Schweitz tager blott 3 och Danmark 4, som alla äro för Konungens räkning. Hela antalet på Subscribenterne stiger til 435 *); och då hvar Subscribent erlägger 8 Guinéer, kostar endast utgifningen af detta verk 3624 Guinéer. Til Varianters insamlande äro redan 1000 Guin. depenserade.

D. 15 Apr. Londons Beurse förtjenar en resandes upmärksamhet. Det är en vacker fyrkantig bygnad med Arcader, under hvilka man är betäckt för regn och oväder; samt en gård midt uti. Stiftaren til denna bygnad var *Thomas Gresham* och hans Stod är uprest under Arcaderne med ingen annan påskrift än blott hans Namn; men uppå Sr *John Barnards* Statue, som äfven står under Arcaderne, har man ristat denna prunkande Inscription: *Humani Generis Decus.* Begge dessa Herrar hafva varit *Aldermans*, och gjort mycket godt åt Staden London. Midt på Platsen ses *Carl II:s* Statue pede-

der varelsen i London, finnes en omständelig Förtekning i Andra Delen af denna Resa s. 178 o. f.

*) De hafva sedermera ökt sig til 453.

destre och på Fotställningen läser man följ. besynnerliga påskrift: *Carolo II CAESARI Brittanico Patriae Patri Regum Optimo Clementissimo Augustissimo Generis Humani Deliciis Utriusque Fortunae Victori Pacis Europae Arbitro Maris Domino et Vindici Societas Mercatorum Adventur. Angliae, quae per CCCC jam prope annos Regia benignitate floret, Fidei intemeratae gratitudinis aeternae hoc tistimonium Venerabunda Posuit Anno Salutis MDCLXXXVI.* Ofvanföre Taklisten uti Nicher rundt omkring Huset ses Engelske Konungarnes Statuer af sten, började des ifrån *Eduardus I* Rex A. Dom. MCCLXXII; men den följande nichen, där *Eduard II* bordt stå, är tom; sedan kommer *Eduard III* år 1326; hvaruppå de bägge följ. nicherne åter äro tomme. Därefter *Henric V* Konung 1412: *Henric VI, Eduard IV, Eduard V;* den påfölj. nichen har åter ingen Statue och därnäst följer *Henric VII, Henric VIII, Eduard VI, Maria I, Elisabeth* etc. Under *Carl I:s* Statue är denna Inscription: ΕΙΚΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗ *Serenissimi ac Religiosissimi Principis CAROLI Primi Angliae, Scotiae, Franciae et Hiberniae Regis, Fidei Defensoris, (bis Martyris corpore et effigie) impiis Rebellium manibus ex hoc loco deturbata et confracta A. D. MDCXLVIII Restituta et hic demum Collocata A. D. MDCLXXXIII.* Uti den nästa nichen följer genast *Carl II A:o MDCXLVIII,* så at bägge *Cromwellarne* äro uteslutne och man börjar räkna *Carl II:s* Regering ifrån det året, då Fadren halshögs; hvilket förorsakar en besynnerlig Contradiction. At se Fadrens Stod *impiis rebellium manibus deturbata et confracta* samma år, neml. 1648, då Sonen säges redan vara regerande; häraf kunde en, som i Historien är obevandrad, lätt falla på den tankan, at detta händt under en Sons Regering, som dock

dock på en annan Srod får heta *Deliciae generis humani.* — *Guilielmus III Rex et Maria II Regina* äro bägge i en niche, som är afdelt i tvånne delar; sedermera kommer Drotning *Anna* etc. Den regerande Konungen *Georg III* är uti en besynnerlig ställning. Man säger at han ser på Skottarne, som hafva sit rum på Beursen åt den sidan dit han vänder ansigtet. — Hos vår hederlige Landsman Hr *Carl Lindegren* besågs en ganska vacker och stor Samling af äldre och nyare Medailler; hvaribland voro åtskilliga rara piecer; i synnerhet uti Collectionen af de Mynt, som äro slagne under *Cromwell;* de öfverträffa i skönhet *Hedlingers;* och äro af den finhet, som voro de graverade; de äro gjorde af *Simon*, en namnkunnig Engelsk Medailleur, som lefde i Cromwells och Carl II:s tid. Han blef död i Pästen här i England; och det var hans Broder, som följde til Sverige med Ambassaden til Drotn. Christina. Vi sågo en stor och öfvermåttan rar Medaille slagen vid det tilfället, då Drotn. Maria ville å nyo införa Catholska Läran i England, under Påfven *Julius III.* Den föreställer på ena sidan Påfvens Buste med dessa orden omkring: *Julius III Pontifex Maximus.* På frånsidan ses Engeland under en krönt Qvinnas skapnad liggande på knä, och som Påfven tager i hand för at resa up henne; bredvid Hans Helighet står en Cardinal, en Prins med svärd och et krönt Fruntimmer (Drotningen) med denna öfverskrift: *Anglia resurges* och uti Exerguen: *Ut nunc novissimo die.*

D. 1 Maj hade vi tilfälle at se *Parlamentet* eller *the House of Lords*, som man på Svenska kallar *Öfverhuset* och på Fransyska *la Chambre haute.* Det var i dag öpet för almänheten, ty en procesś skulle afdömas, som blifvit vädjad til *the House of Lords*, som

som är den sista instancen uti Stor-Britannien och Irland och som dömer en dernier ressort. Då *Stor-Cantzlern* kom in, buros framför honom Regalierne, såsom Spiran med en Krona, Sigillet förvaradt i en pung, som är rikt broderad med Engelska Vapnet. Cantzlern är Husets *Speeker* eller Taleman, och han allena har rättighet at sätta hatten på hufvudet, då Konungen ej är tilstädes. Sedan kommo Lorderne och Biskoparne. Rumet är en stor och tämmeligen hög hvälfd Sal; Konungens Thron står främst i rummet under en himmel och på ömse sidor om Thronen är en Länstol för Konungens bägge Bröder eller för hans Söner. Ned på gålfvet framför Thronen ligga 4 stora Kuddar eller Ullbäddar, öfverdragne med Skarlakan, hvaruppå man sitter; och detta skal vara en påminnelse: at ullen utgör Englands förnämsta rikedom och är des betydligaste Handelsvara. Tvärs öfver Salen stå 8 bänkar, likaledes öfvertäckte med Skarlakan och sades äfven vara upstoppade med ull. På dessa hafva Lorderne sin plats, men de sitta vanl. ej stilla på et ställe, utan spatsera af och an och talas vid likson i Venedig. Acten börjades med bön, som förrättades af en Biskop på knä framför ullsäckarne. Sedan insläpptes de tvistande Parterne och deras Vitnen; man lät dem aflägga eden, hvilket går til på det sättet, at den som svärjer säger ingen ting, utan håller allenast två finger på Evangelii-boken, och Under-Cantzlern upläser Eden för honom, hvarefter han kysser Boken, och så är Eden gjord. Man begynte ej rättegången förr än kl. 3. Cantzlern trädde sjelf fram och räckte Konungens Vapen åt Advocaterne at kyssa. När detta var gjordt, öpnades dörrarne och Almänheten fick komma in. Advocaten började då at tala, hvilket räckte ända til

til kl. 5. Han addresserade altid sit Tal til *My-lords* eller *Your Lordship*, och nämnde aldrig *Konungen*, ehuru han var inför Thronen. Den talande Advocaten var den som hade vådjat målet til Öfver-Huset; och Saken angick et Testamente, som en rik Man i Skottland gjort til sin Maitresse med uteslutande af hela sin Famille; och såsom han var den äldste i Slägten, hörde al egendomen honom til och skulle således genom denna Disposition gå aldeles bort ifrån Famillen, som fann sig befogad at däröfver klaga och ville söka at kullslå Testamentet, men har redan tappat hos Domarena i Skottland, af hvilka Testamentet blifvit stadfästat. Den kärande Advocaten plaiderade så länge, at det icke blef tid öfrig för den andra Advocaten at svara, utan saken måste upskjutas til följande dagen. Man är mycket nyfiken at få höra utslaget; ty Testamenten äro en ganska öm och helig Artikel i England; och med alt detta tyckes dock Testamentet vara orättvist. Men Lorderne ändra sällan den Dom, som af Under-Domare en gång blifvit fälld. Den som har lust at rätt känna Engelska Lagarne och Regeringssättet, bör läsa *Commentary on the Laws of England by Will. Blackstone*; hvaraf 6:te Uplagan utgafs i London 1774 in 4:o i 4 Band, äfven i 8:o, i lika så många Band och lika så många sidor med finare caracterer. För en utlänning är det tilräckligt at läsa Första Tomen af detta Verk, som blef oss recommenderat af den berömde Hr *Gibbon*.

D. 20 *Maj* voro vi hos Hr *Macpherson*, som är Utgifvaren och förste Öfversättaren af *Ossians Poëmer*; han sade oss, at dessa Qväden i förstone söngos af Barderne, och sedermera blefvo de skrifne. Hr *Macpherson* har sett Handskriften af dessa Dickter på pergament, som varit 3 à 400 år gamle, samt

af-

åfven på papper, men ej så gamle som de förre; åtskillige af dem hafva varit ganska vackert skrifne, förgyllde och med sköna Miniaturer; allesammans äro med Anglo-Saxonska bokstäfver. Således förfaller den Satsen, som almänt blifvit antagen: at dessa Poëmer aldrig varit skrifne, innan Hr Macpherson skref dem efter munteliga traditioner. Dessa verserne äro uti deras Grundspråk (som Hr M. tror vara Celtiskan) frie och cadencés; bestå af 6 och 9 stafvelser; några hafva åfven rimslut. Bergsboarne sjunga dem icke, utan de reciteras såsom et slags Recitatif. Hr Macpherson har ej vid dem gjort minsta ändring eller tilläggning, utan blott stält dem i ordning. Dessa Poëmer hafva äfven sina Varianter, men Utgifvaren har funnit, at de reciterade verserne ofta voro mera correcte, än de handskrifne. Det Språket, hvaruppå de blifvit författade, är Hr Macphersons modersmål, och han talte ej något annat i sin ungdom, tils han var 12 år gammal. Han säger, at *Germanerne*, om hvilka Tacitus talar, voro *Celter* eller *Galler*, som hade gått öfver Rhenströmmen och sedan inkommit i Britannien. *Catterne* t. e. hafva kommit til Skottland, hvarest finnes en trackt, som heter än i dag *Catta*. Han visade oss en *Charta öfver Skottland*, gjord på stället; namnen äro där än i dag aldeles de samma, som uti Ossians Poemer; han lofvade skicka denna Charta til Hr *Marquis de Saint Simon*, med hvars Fransyska Öfversättning af Ossian han är ganska nögd. Han berättade, at det är en sägen uti hans Familie: det en *Macpherson* flyttat ur Skottland, och tagit tjenst hos Kon. Gustaf Adolf i Sverige, så at Grefliga Familien *von Fersen* hos oss härstammar ifrån honom. Uti Skottland äro ganska många af detta Namnet, fattige och ri-

rike; de bo tilsammans på en trackt och äro afkomlingar af samma Stamfader.

D. 22 *Maj* följde vi med Hr *John Miller* *) utom London til den stora och vackra Trägården, som äges af Hr *Fothergill*, en rik Qvåkare, som är en ganska berömd Läkare och snäll Botanist. Trägården är vidsträckt och afdelt i flera qvarter. De främmande växterne intaga en stor sträcka. Här ses det största *Thé-träd* som fins i Europa; det är af en Karls längd, men stammen är smalare än et lillfinger. Det förtjenar anmärkas, at detta Thé-träd står ute i fria luften, men om vintren öfvertäckes det med halm emot snön. En Chinesare har dock sagt Hr *Miller*, at dessa träden äro betäckte med snö i China.

D. 31 *Maj* visade Hr *Solander* oss *British Museum.* At de mångfaldiga vackra saker, där förvaras, må jag endast nämna följ. Ritningarne på Surinams växter och blomster, gjorde af Mad. *Merian*, 2 Vol. in fol. Hvar volume har kostat 500 Guinéer. *Homeri Hufvud* af Bronze, hvilket är den namnkunnigaste Antique som existerar, och är hitskänkt af Doctor *Mead*, som köpte detta Hufvud i Italien för 1200 Sequiner. 2:ne *Vasa vitrea*, fundne i *Messina*, som äro ganska stora och af en vacker form. Äfven sågs här den vackraste *Vase Etrusque*, som man vet af, i anseende til ritningarne däruppå. *Winkelman* räknar denna för det 3:dje i ordningen af Konstens Mästerstycken, som kommit til oss ifrån älderdomen. Det mästa och förnämsta i detta Museum har blifvit hämtat ifrån Italien och Sicilien af den berömde Riddaren *Hamilton*.

D. 2

*) Se om honom utförligare efterrättelse i Brefvet dat. London d. 19 Maj 1775.

D. 2 *Junii* voro vi hos Hr *Duane*, ägare til den betydligaste *Samling af antique Medailler* i England och kanske i Europa. Den öfvergår Hr *Pellerins* Cabinet i Paris, som eljest anses för et af de complettaste. Hr *Duanes* Medailler stiga til 20,000, hvaribland ej fins en enda doublett. Han har öfver 500 st. i gull. Han är sinnad låta sticka hela denna Samling eller åtminstone de raraste i koppar, och bifoga Historiska Förklaringar. Det är den berömde Italienske Graveuren *Bartolozzi*, som skal verkställa detta arbete och han har graverat en del med yttersta noghet. Hr *Duane* har i 20 års tid samlat dessa Medailler och därpå depenserat 8000 Guinéer; men nu skattas denna Samling värd 20,000.

D. 10 *Julii* besågs Märkvärdigheterne uti Londons Torn, *Tower* kalladt; som blifvit bygdt af *Wilhelm Conquestor*, men grunden därtil lades redan af *Julius Caesar*. Öfver de förnämsta sakerne uti detta Torn är en *Beskrifning* utkommen på Engelska och Fransyska; därföre vil jag här ej anföra annat, än hvad som blifvit utelemnat i den tryckta Boken; särdeles det som rörer Historien. Då man kommer in, visas det Huset, där *Richard III* låt strypa *Eduard IV* bägge Söner. I samma Hus har Biskopen i Rochester, Lord *Atterbury* setat fången; han var i förbindelse med Lord *Bolingbroke*, som flyktade undan, och med Poëten *Pope*. Det stora Tornet, som nu nyttjas til Krut- och Kul-Magazin, har varit Konungarnes Residence alt ifrån *Wilhelm Eröfraren* ända til och med *Henric VIII*. Til vänster sågs det rumet, där Lord *Biron* och *Oliver*, samt sednast *Wilkes* och Lord Mayorn *Crossby* för et par år sedan suto fängslige. *Wilkes*, som nu för tiden är Lord Maire, blef insatt för det han skref N:o 45 af *North Breton*. Sedan visades platsen der

Henric VIII låt halshugga ſina 3 Gemåler Drotningarne *Gray*, *Anna Bolen* och *Catharina Howard*. Vacktmåſtaren upråknade deſutom åtſkilliga andra Perſoner, ſom hår undergått lika öde. Vi ſågo *Arſenalen*, ſom Prinſen af Oranien, *Wilhelm III*, låt ſtåda i ordning. Han brukade ſedan ibland ſpiſa dår under en Himmel ſammanſat af piſtoler och emellan 4 vridna Colonner at ſamma ſlags Vapn. Hår fins et ſå tilråckeligt förråd Gevår, at 80,000 man och dåröfver kunna bevåpnas. Uti ſiſta Kriget mellan Spanien och Portugal blef denna Arſenalen nåſtan aldeles utblottad på Vapn, ſom alla afſkickades til Portugiſerne och ej återſtåldes, men man har ſedan å nyo ſå förſett den, at den nu kan råknas för en af de betydligaſte Arſenaler i Europa *).

*) Hårmedelſt ſlutas nu *Sammandraget* utur Sal. Profeſſor Björnståhls *Europeiſka* Reſe-Journal; och har uti detta Sammandrag *England* intagit et ſå mycket mindre rum, ſom Prof. Björnſtåhl ſjelf i lifstiden, uti *Fem* vidlöftiga Bref, ſkrifne i London och Oxford åren 1775 och 1776, omſtåndeligen inberåttat det förnåmſta, han om och uti England anmårkt, och hvilka Bref kunna låſas uti denna Reſas *Andra* Del, ſ. 178 - 235, af hvilka det ſiſta Brefvet ſlutar med Afreſan ifrån England til Turkiet i Mart. 1776.

